

ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ
ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ ЦЕНТР
МВС УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Криміналістичний ВІСНИК

Науково-практичний збірник

Виходить двічі на рік
Заснований у 2003 р.

**Збірник індексується в таких базах даних
і пошукових системах:**

Research Bible (ResearchBib)

Google Scholar

The Vernadsky National Library of Ukraine

Electronic repository NAIA

Library of the NAIA

Maksymovych Scientific Library,
Taras Shevchenko Kyiv National University

Внесений до Переліку наукових фахових видань України за категорією «Б».
Галузь наук – юридичні, спеціальність – 081 «Право»
(наказ МОН України від 02.07.2020 № 886)

*Рекомендовано до друку науковою радою Експертної служби МВС України
(протокол від 04.07.2025 № 2-2025)*

*Рекомендовано до друку вченою радою НАВС
(протокол від 27.05.2025 № 12)*

Редакційна колегія

І. М. Охріменко, доктор юридичних наук, професор –
головний редактор
С. Г. Кримчук, доктор філософії в галузі права –
перший заступник головного редактора
К. В. Дубонос, доктор філософії в галузі права –
заступник головного редактора
К. М. Ковальов, доктор філософії в галузі права –
заступник головного редактора

Національні члени редколегії

В. Ю. Шепітько, доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України
В. В. Арешонков, доктор юридичних наук, професор
П. М. Баранов, доктор геологічних наук, професор
С. С. Бичкова, доктор юридичних наук, професор
Г. П. Власова, доктор юридичних наук, професор
А. І. Гордєєв, доктор технічних наук, професор
В. Г. Дрозд, доктор юридичних наук, професор
В. Я. Конопельський, доктор юридичних наук,
професор
В. В. Копча, доктор юридичних наук, професор
І. Ю. Костіков, доктор біологічних наук, професор
О. В. Кравчук, доктор наук з державного управління,
кандидат юридичних наук, професор
М. С. Панов, доктор психологічних наук, професор
І. В. Пиріг, доктор юридичних наук, професор
Р. Л. Степанюк, доктор юридичних наук, професор
В. Г. Хахановський, доктор юридичних наук, професор
Ю. В. Циганюк, доктор юридичних наук, професор
Д. В. Швець, доктор юридичних наук, професор
М. В. Шепітько, доктор юридичних наук, професор
В. В. Юсупов, доктор юридичних наук, професор
Р. С. Кірін, доктор юридичних наук, доцент

О. А. Сьомченков, доктор економічних наук, доцент
В. В. Федчишина, доктор юридичних наук, кандидат
економічних наук, доцент
Е. Б. Хачатуров, доктор юридичних наук, кандидат
технічних наук, старший науковий співробітник
А. С. Бичков, доктор технічних наук, кандидат
юридичних наук
М. С. Беднарчук, кандидат технічних наук, професор
В. А. Некрасов, кандидат юридичних наук, професор
П. Є. Антонюк, кандидат юридичних наук, доцент
П. Ю. Кравчук, кандидат юридичних наук, доцент
С. М. Лозова, кандидат психологічних наук, доцент
О. А. Мицук, кандидат хімічних наук, доцент
Т. А. Плугатар, кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник
Д. П. Гуріна, кандидат юридичних наук
О. С. Климович, кандидат хімічних наук
Ю. Т. Леня, кандидат хімічних наук
С. С. Охріменко, кандидат юридичних наук
І. В. Павлюк, кандидат біологічних наук
М. Ю. Ромбовський, кандидат фізико-математичних
наук
О. С. Соколов, кандидат юридичних наук
Б. Б. Теплицький, кандидат юридичних наук
Ю. В. Щербакова, кандидат біологічних наук
Ю. О. Чечіль, доктор філософії в галузі права

Міжнародні члени редколегії

Д. Бейноравічюс, доктор юридичних наук, професор
О. Катарага, доктор юридичних наук
Б. Шална, доктор технічних наук
М. Гунлор, доктор філософії в галузі державного
управління

О. В. Хахановська – відповідальний секретар

K82 **Криміналістичний вісник** : наук.-практ. зб. / редкол.: І. М. Охріменко (голов. ред.) та ін. ; ДНДЕКЦ МВС України ; НАВС. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2025. № 1(43). 148 с. : іл.

У науково-практичному збірнику висвітлено історичні аспекти й актуальні питання теорії і практики кримінального, цивільного, господарського й адміністративного права та процесу, криміналістики та судової експертизи, окреслено правові, організаційні та методичні проблеми діяльності працівників правоохоронних органів, судових експертів та інших фахівців, запропоновано напрями їх вирішення.

Для фахівців у галузі судово-експертного забезпечення правосуддя та техніко-криміналістичного супроводження протидії кримінальній протиправності, працівників прокуратури, суду, оперативних підрозділів, органів досудового розслідування, адвокатів, а також науковців, викладачів, здобувачів освіти.

УДК 343.9

Редакційна колегія не завжди поділяє думку авторів статей.

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних назв та іншої інформації несуть дописувачі.

У разі передруку матеріалів посилання на науково-практичний збірник «Криміналістичний вісник» обов'язкове

STATE SCIENTIFIC RESEARCH FORENSIC CENTER
OF THE MIA OF UKRAINE

NATIONAL ACADEMY OF INTERNAL AFFAIRS

Forensic Herald

Scientific and practical collected volume

Issued biannually
Established in 2003

**The collected volume is indexed in the following
databases and search engines:**

Research Bible (ResearchBib)
Google Scholar
The Vernadsky National Library of Ukraine
Electronic repository NAIA
Library of the NAIA
Maksymovych Scientific Library,
Taras Shevchenko Kyiv National University

Included in the List of scientific professional publications of Ukraine in category "B".
Branch of sciences – legal, specialty – 081 "Law"
(order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No 886, dated 02.07.2020)

*Recommended for publication by the Scientific Council of the Expert Service of the MIA of Ukraine
(record No 2-2025, dated 04.07.2025)*

*Recommended for publication by Academic Council of the National Academy of Internal Affairs
(record No 12, dated 27.05.2025)*

Editorial Board

I. Ohrimenko, Dr. Sc. (Law), Professor – Chief Editor
S. Krymchuk, Ph. D. (Law) – First Deputy Editor-in-Chief
K. Dubonos, Ph. D. (Law) – Deputy Editor-in-Chief
K. Kovalov, Ph. D. (Law) – Deputy Editor-in-Chief

National Members of the Editorial Board

V. Shepitko, Dr. Sc. (Law), Professor, Academician
of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine
V. Areshonkov, Dr. Sc. (Law), Professor
P. Baranov, Dr. Sc. (Geology), Professor
S. Bychkova, Dr. Sc. (Law), Professor
G. Vlasova, Dr. Sc. (Law), Professor
A. Hordiev, Dr. Sc. (Technology), Professor
V. Drozd, Dr. Sc. (Law), Professor
V. Konopelskyi, Dr. Sc. (Law), Professor
V. Kopcha, Dr. Sc. (Law), Professor
I. Kostikov, Dr. Sc. (Biology), Professor
O. Kravchuk, Dr. Sc. (Public Administration),
Cand. Sc. (Law), Professor
M. Panov, Dr. Sc. (Psychology), Professor
I. Pyrih, Dr. Sc. (Law), Professor
R. Stepaniuk, Dr. Sc. (Law), Professor
V. Khakhanovskyi, Dr. Sc. (Law), Professor
Yu. Tsyhaniuk, Dr. Sc. (Law), Professor
D. Shvets, Dr. Sc. (Law), Professor
M. Shepitko, Dr. Sc. (Law), Professor
V. Yusupov, Dr. Sc. (Law), Professor
R. Kirin, Dr. Sc. (Law), Associate Professor
O. Somchenkov, Dr. Sc. (Economics), Associate Professor

V. Fedchyshyna, Dr. Sc. (Law), Ph. D. (Economics),
Associate Professor
E. Khachaturov, Dr. Sc. (Law),
Cand. Sc. (Technology), Senior Researcher
A. Bychkov, Dr. Sc. (Technology), Cand. Sc. (Law)
M. Bednarchuk, Cand. Sc. (Technology), Professor
V. Nekrasov, Cand. Sc. (Law), Professor
P. Antoniuk, Cand. Sc. (Law), Associate Professor
P. Kravchuk, Cand. Sc. (Law), Associate Professor
S. Lozova, Cand. Sc. (Psychology), Associate Professor
O. Mytsuk, Cand. Sc. (Chemistry), Associate Professor
T. Pluhatar, Cand. Sc. (Law), Senior Researcher
D. Hurina, Cand. Sc. (Law)
O. Klymovych, Cand. Sc. (Chemistry),
Yu. Len, Cand. Sc. (Chemistry)
S. Ohrimenko, Cand. Sc. (Law)
I. Pavliuk, Cand. Sc. (Biology)
M. Rombovskyi, Cand. Sc. (Physics and Mathematics)
O. Sokolov, Cand. Sc. (Law)
B. Teplytskyi, Cand. Sc. (Law)
Yu. Shcherbakova, Cand. Sc. (Biology)
Yu. Chechil, Ph. D. (Law)

International Members of the Editorial Board

D. Beinoravichius, Dr. Sc. (Law), Professor
O. Cataraga, Dr. Sc. (Law)
B. Šalna, Dr. Sc. (Technology)
M. Gungor, Ph. D. (Public Administration)

O. Khakhanovska – Executive Secretary

F82 **Forensic Herald** : scientific and practical collected volume / Editorial Board: I. Ohrimenko (Chief Editor) etc. ; SSRFC of the MIA of Ukraine ; National Academy of Internal Affairs. Kyiv : SSRFC of the MIA of Ukraine, 2025. No 1(43). 148 p. : ill.

The scientific and practical collected volume highlights the historical aspects and topical issues of the theory and practice of criminal, civil, economic and administrative law and process, criminalistics and forensic examination; legal, organizational and methodological problems of the activities of investigators and experts are outlined; directions for their solution are proposed.

Targeted at specialists on issues of forensic and expert provision of justice and technical and forensic support in countering criminal illegality, employees of the prosecutor's office, operational units, pre-trial investigation bodies, judges, lawyers, as well as scientists, teachers, applicants for specialized education.

UDC 343.9

The editorial board does not always share the views of the authors of the articles.

The contributors are responsible for the accuracy of facts, quotations, proper names and other information.

In case of reprinting the materials, the reference to the scientific and practical collected volume "Forensic Herald" is obligatory

ЗМІСТ CONTENTS

Д. В. Смерницький Правові основи експертизи продукції як складник технічного регулювання в сфері державного ринкового нагляду.	7
D. Smernytskyi Legal basis of examination of products in sphere of state market supervision as a component of technical regulation	
П. Є. Антонюк, І. М. Кондратьєв Спеціальні знання в судочинстві: гносеологічний аспект	21
P. Antoniuk, I. Kondratiev Specialized knowledge in legal proceedings: epistemological aspect	
В. А. Бідняк Криміналістична характеристика кримінальних правопорушень, пов'язаних із державним забезпеченням сфери охорони здоров'я	34
V. Bidniak Forensic characteristics of criminal offences related to the state support of healthcare sector	
М. В. Кобець Хімічні пастки як засіб виявлення та профілактики крадіжок.	47
M. Kobets Chemical traps as a means of detection and prevention of theft	
О. А. Недашківська, Т. Є. Недашківська, О. М. Гунько Лінгвокогнітивне моделювання професійної картини світу судового експерта	59
O. Nedashkivska, T. Nedashkivska, O. Hunko Linguocognitive modeling of the professional worldview of a forensic expert	
Ю. Ю. Фуфалько, І. Я. Петрик Застосування виробу «Пристрій для утримування суміжних частин перешкоди при формуванні слідів знаряддям зламу» в експертній практиці	74
Yu. Fufalko, I. Petryk The “device for holding adjacent parts of an obstacle in forming tool marks of breaching tools” in expert practice	

ПОСТАТІ УКРАЇНСЬКОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ

FIGURES OF UKRAINIAN FORENSIC SCIENCE

В. М. Чисніков «Справа Бабицького» (1911): Одеський суд визнає... дактилоскопію	88
V. Chysnikov “The Babytsky’s Case” (1911): Odessa court recognizes... fingerprinting	

СТОРІНКАМИ МОНОГРАФІЇ

PAGES OF THE MONOGRAPH

А. С. Бойко-Гагарін Фальшивомонетництво в Центральній і Східній Європі в добу Середньовіччя та раннього Нового часу	95
--	----

A. Boiko-Haharin

Counterfeiting in Central and Eastern Europe in the Middle Ages and Early Modern Times

Розділ 6. Угорщина..... 95

Chapter 6. Hungary

Розділ 7. Шведська окупація земель Балтії..... 104

Chapter 7. Swedish occupation of the Baltic lands

Розділ 8. Молдова і Трансильванія..... 113

Chapter 8. Moldova and Transylvania

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

SCIENTIFIC LIFE

II Всеукраїнська науково-практична конференція з нагоди 25-річчя Експертної служби МВС України
«Криміналістика та судова експертиза: сучасний стан і перспективи розвитку»
(Київ, 20 червня 2025 р.) 127

II National scientific and practical conference on the occasion of the 25th anniversary of the Expert service
of the MIA of Ukraine "Criminology and forensic expertise: the current state and prospects
of development" (Kyiv, 2025, June 20)

Експертній службі МВС України – чверть століття: спецпогашення марки..... 133

The Expert service of the MIA of Ukraine – a quarter of a century: special cancellation of a stamp

Науково-практичний збірник «Криміналістичний вісник» – переможець III Всеукраїнського
(національного) конкурсу наукових та навчальних видань з права,
безпеки та євроінтеграції «Юридика» 134

The scientific and practical collected volume "Forensic Herald" is the winner of the III National competition
of scientific and educational publications on law, security and European integration "Yurydyka"

До уваги авторів 136

To the attention of the authors 139

Д. В. Смерницький,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач відділу науково-методичної роботи
лабораторії науково-організаційного забезпечення
судово-експертної діяльності,
Державний науково-дослідний експертно-
криміналістичний центр МВС України
вул. Велика Окружна, 4, м. Київ, 03170, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6066-0324>
email: sdv2@ukr.net
тел.: +38(068)364-00-36

ПРАВОВІ ОСНОВИ ЕКСПЕРТИЗИ ПРОДУКЦІЇ ЯК СКЛАДНИК ТЕХНІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО РИНКОВОГО НАГЛЯДУ

Анотація. Україна, прагнучи долучитися до Європейського Союзу, має в найкоротші терміни узгодити нормативно-правові та нормативні документи в сфері технічного регулювання, зокрема й акредитації органів з оцінки відповідності, діяльності цих органів, випробувальних лабораторій, із вимогами міжнародних та європейських стандартів, що забезпечуватиме високий рівень захисту суспільних інтересів у сфері безпечності нехарчової продукції, здоров'я користувачів цієї продукції, здоров'я працівників на виробництві, екологічної безпеки продукції та її виробництва. З огляду на зазначене сформульовано мету статті. Методологічною основою дослідження є загальнонауковий і спеціально-юридичний методологічний інструментарій, який ґрунтується на принципах комплексності, об'єктивності, цілісності наукового пізнання. Відповідно до особливостей теми, мети, завдань дослідження застосовувались загальнотеоретичні та спеціальні наукові методи пізнання: діалектичний, формально-логічний, формально-юридичний та ін. Для дослідження наукових текстів і норм правових актів із метою їх пізнання застосовано герменевтичний метод. Зазначені методи використовувалися у взаємозв'язку та взаємозалежності, що дало змогу забезпечити повноту, усебічність та об'єктивність дослідження. Наукова новизна полягає в комплексному та системному підході щодо висвітлення експертизи нехарчової продукції як елементу технічного регулювання в сфері державного ринкового нагляду. Крім того, констатовано, що правове забезпечення виробництва продукції здійснюється через встановлення відповідних норм у законах України, постановах та розпорядженнях Кабінету Міністрів України, технічних регламентах (нормативно-правові акти), технічних умовах, кодексах усталеної практики (нормативні документи), наказах органів виконавчої влади, документах підприємств-виробників тощо. Конституція України (ч. 1 ст. 3) визначає, що людина, її життя, здоров'я, безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. До того ж обов'язком держави (ст. 16) є забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, збереження генофонду Українського народу. Також держава (ч. 4 ст. 42) захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції, усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів. Практична значущість дослідження щодо правового забезпечення експертизи продукції та її виробництва, державного ринкового нагляду за дотриманням встановлених параметрів продукції та її виробництва полягає в можливості використання його результатів для вдосконалення чинного законодавства та нормативно-правових актів, розроблення нових технічних регламентів і стандартів щодо встановлення вимог до продукції та її виробництва, а також практики експертизи, випробувань, сертифікації, ринкового нагляду на дотримання вимог безпечності для людини та навколишнього середовища.

Ключові слова: безпечність та якість продукції; безпечність виробництва; випробувальна лабораторія; орган ринкового нагляду; суб'єкт господарювання; акредитація.

Вступ

Законодавець, окреслюючи правові й організаційні засади розроблення, прийняття, застосування технічних регламентів і передбачених ними процедур оцінки відповідності, здійснення добровільної оцінки відповідності (Закон України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності»), технічне регулювання визначає як «правове регулю-

вання відносин у сфері визначення та виконання обов'язкових вимог до характеристик продукції або пов'язаних з ними процесів та методів виробництва, а також перевірки їх додержання шляхом оцінки відповідності та/або державного ринкового нагляду і контролю нехарчової продукції чи інших видів державного нагляду (контролю)» (ст. 1, ч. 1, абз. 38); процедуру оцінки відповідності

вважає «будь-якою процедурою, яка безпосередньо чи опосередковано використовується для визначення того, що задані вимоги виконуються» (ст. 1, ч. 1, абз. 29); під сертифікацією розуміє «підтвердження відповідності третьою стороною, яке стосується продукції, процесів, послуг, систем або персоналу» (ст. 1, ч. 1, абз. 33); а під випробуванням (одним із видів експертизи) – «визначення однієї чи кількох характеристик об'єкта оцінки відповідності згідно з процедурою» (ст. 1, ч. 1, абз. 6). Крім того, законодавець, установлюючи правові й організаційні засади стандартизації в Україні і спрямовуючись на забезпечення формування та реалізації державної політики у відповідній сфері, стандартизацію визначає як «діяльність, що полягає в установленні положень для загального та неодноразового використання щодо наявних чи потенційних завдань і спрямована на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері» (Закон України «Про стандартизацію», ст. 1, ч. 1, п. 21).

Вивчаючи питання адміністративно-правового регулювання господарської діяльності в Україні, фахівці (e.g., Venher, 2014) стандартизацію розглядають як засіб державного регулювання й водночас складник національної системи технічного регулювання, акцентуючи на тому, що вона входить до сфери публічного інтересу.

Поняття стандартизації охоплює (Oriekhov, 2011, s. 8) надзвичайно широку сферу суспільної діяльності, до якої входять наукові, технічні, господарські, економічні, юридичні, естетичні, політичні аспекти тощо. Стандартизація, метрологія та оцінка відповідності продукції (зокрема добровільна сертифікація) становлять специфічні засоби регулювання господарської діяльності і водночас є складниками національної системи технічного регулювання. Це, слід додати, – засіб правового регулювання господарської діяльності (забезпечення якості та безпечності продукції), державний вплив згідно з нормативно-правовими та нормативними документами на сферу господарської діяльності. Тобто найголовнішою метою правового забезпечення сфери технічного регулювання та стандартизації є забезпечення якості та безпечності продукції, а другорядною – конкурентоздатність, раціональне використання ресурсів, сприяння науково-технічному прогресу тощо.

Убачається, до елементів технічного регулювання варто віднести: установлення в нормативно-правових і нормативних документах норм до безпечності продукції; установлення в нормативно-правових і нормативних документах норм до безпечності процесів і методів виробництва продукції; перевірку додержання встановлених норм через оцінку відповідності; перевірку додержан-

ня встановлених норм за допомогою державного ринкового нагляду і контролю нехарчової продукції, зокрема й перевірку додержання встановлених норм, застосовуючи експертизу продукції в сфері ринкового нагляду; перевірку додержання встановлених норм, використовуючи інші види державного нагляду (контролю); процедуру оцінки відповідності; сертифікацію; випробування та стандартизацію.

Наразі питання дослідження правових основ експертизи продукції, її ринкового нагляду як елементів технічного регулювання вітчизняні науковці комплексно не вивчали. Актуальність теми зумовлюється станом нерозкритості окресленої проблематики.

Окремі аспекти правового забезпечення технічного регулювання, сертифікації, метрологічного забезпечення, стандартизації, випробувань продукції, оцінки відповідності, зокрема й експертизи продукції у сфері державного ринкового нагляду, постали предметом наукового аналізу.

Так, досліджувалися засоби забезпечення якості продукції (Koshman, 2001); технічні норми в системі регулювання суспільних відносин у сфері охорони довкілля (Cheremnova, 2008); господарсько-правові засоби забезпечення якості продукції в Україні (Parkhomenko, 2009); питання наукової експертизи та її законодавчого закріплення (Filipovych, 2013). Вивчалися проблеми вдосконалення правового регулювання безпечності якості сільськогосподарської продукції в умовах інтеграції України до міжнародної спільноти (Kaidashov, 2009); адміністративно-правового регулювання в галузі стандартизації, якості продукції, метрології і сертифікації (Oriekhov, 2011); концепція трансформації системи організаційно-технічного регулювання національної економіки (Diatlova, 2013); реформи державного управління в системі технічного регулювання як запорука забезпечення виходу української продукції на зовнішні ринки (Kryshstof, 2013); системи технічного регулювання Європейського Союзу, України та Митного союзу для агропродовольчої сфери, напрями їх зближення, можливості звуження невідповідності та зменшення асиметричності (Krysanov, 2014). Також висвітлювалися питання стандартизації та сертифікації товарів і послуг (Bolotnikov, 2005); розглядалися директиви Європейського Союзу Нового та Глобального підходу як основ технічних регламентів України (Kozhedub, 2005); засади адміністративного права стосовно реформування сучасної системи технічного регулювання (Pochynok, 2013); місце стандартизації в адміністративно-правовому регулюванні господарської діяльності в Україні (Venher, 2014). Порушувалися питання екологічного права

в Україні, забезпечення екологічної безпеки, екологічної сертифікації (Barbashova, 1999; Khimich, 2005; Hetman et al., 2008; Kadurin, 2014).

Стан системи технічного регулювання свідчить про технологічний прогрес країни, конкурентоспроможність її продукції, про репутацію, технічну спроможність її виробників і оцінювачів відповідності. Ця система, утворюючи своєрідний трикутник, основою якого є стандартизація та метрологія, серединою – оцінка відповідності, а вершиною – акредитація органів з оцінки відповідності, гарантує технічну компетентність оцінювачів відповідності (Parkhomenko, 2009 s. 19).

Стандартизація та сертифікація, а ймовірно, і вся система технічного регулювання становить засіб регулювання господарської діяльності, а втім, варто задуматися, що саме є причиною виникнення технічного регулювання. Убачається (Smernytskyi, 2019, s. 101), це, передусім, – забезпечення якості продукції та послуг. Адже за відповідної конкуренції виграє той, хто спромігся забезпечити вищу якість своєї продукції та послуг порівняно з конкурентами. Крім того, набувають особливої ваги вимоги суспільства, які висувують до виробників продукції та послуг щодо безпечності товарів як для людини, так і для навколишнього середовища, а також безпечність самого процесу виробництва. Отже, виникненню сфери технічного регулювання слід насамперед завдячити саме правам людини на безпечні та якісні товари й послуги. Тобто зазначена сфера має забезпечуватися та забезпечується державним регулюванням. Завдяки встановленню правових норм і створюється система технічного регулювання, яка, відповідно, впливає, як наслідок, на господарське право, норми якого забезпечують відносини в сфері господарської діяльності, пов'язані з розробленням, виготовленням, випуском і реалізацією продукції, послуг для задоволення споживчого попиту суспільства у певній сфері.

Поряд із нормами права, зазначає науковець (Cheremnova, 2008, s. 200), і технічні норми, серед яких такі, що, дістаючи закріплення в нормативних актах, набувають юридичної сили. Їх можна назвати техніко-юридичними. До технічних норм належать ті, які становлять зміст технічних регламентів, стандартів, технічних умов, кодексів усталеної практики, нормативів тощо. Вони, не втрачаючи організаційно-технічного характеру, набувають також ознак правової норми, оскільки виходять від держави (її компетентного органу), виражають волю нормотворця, забезпечуються можливістю державного примусу, закріплюються в спеціальних нормативних актах, регулюють хоча і специфічні, але достатньо важливі відносини. Водночас свою функцію регламентування

здійснюють у сукупності з іншими правовими нормами.

Сьогодні науковці і практики, плідно працюючи в окресленому напрямі, висвітлюють такі аспекти досліджуваної проблематики: технічне регулювання у сфері господарювання (Bezukh, 2018); технічне регулювання в системі права України (Kovaliv et al., 2020); особливості визначення поняття «технічне регулювання» в публічному управлінні (Sokolova, 2020); засади адміністративного нагляду в сфері технічного регулювання щодо забезпечення безпеки продукції (Skochyliias-Pavliv, 2021); становлення та розвиток системи технічного регулювання в Європейському Союзі (Myrna, & Sokolova, 2020); роль стандартизації, зокрема, у медичній практиці (Paradis et al., 2021); основні характеристики «acquis communautaire» Європейського Союзу (Dir, 2023); ключові етапи адаптації *acquis communautaire* до правової системи України (Rastorhuieva, 2024); наближення українського соціального законодавства до *acquis* ЄС під час війни: ключові виклики для реформ (Fedorova, & Hamulak, 2024); актуальний стан технічного регулювання в галузі обладнання для харчової промисловості (Romanchuk et al., 2024); особливості адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу в сфері технічного регулювання (Myrna, & Sokolova, 2025) тощо.

Отже, на часі розгляд правових основ експертизи продукції як самостійного складника технічного регулювання в сфері державного ринкового нагляду, комплексне аналізування нормативно-правових актів із цього питання, обов'язкових вимог до виробів нехарчової продукції та процесів, які проводяться на виробництві при її розробленні, випробуваннях і промислового виготовленні, установлення вимог, покликаних забезпечувати безпеку продукції та її виробництва як для людини, так і для навколишнього середовища, що й зумовлює мету статті і визначає завдання для її досягнення.

Матеріали та методи

Для виконання окреслених завдань проаналізовано та узагальнено положення низки нормативно-правових актів, серед яких: Конституція України, закони України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності», «Про стандартизацію», «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції», «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», «Про акредитацію органів з оцінки відповідності»; постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання відшкодування суб'єктом господарювання вартості відібраних зразків нехарчової продукції та проведення їх

експертизи (випробувань)» від 31 серпня 2011 р. № 921, «Питання реалізації та знищення використаних під час проведення експертизи (випробування) зразків нехарчової продукції, що були відібрані в межах здійснення державного ринкового нагляду» від 26 грудня 2011 р. № 1406; наказ Міністерства економіки України від 21 серпня 2023 р. № 11549, яким затверджено Положення про Національне агентство з акредитації України; Регламент Європейського парламенту і Ради (ЄС) «Про встановлення вимог до акредитації та ринкового нагляду, пов'язаних з реалізацією продуктів, та про скасування Регламенту (ЄЕС) № 339/93» від 9 липня 2008 р. № 765/2008. Зазначені документи зааналізовано й узагальнено з огляду на їх правовий вплив на експертизу продукції та забезпечення встановлення вимог до неї, а також перевірки дотримання встановлених вимог за допомогою ринкового нагляду. Експертизу продукції, методів її виробництва та ринковий нагляд розглянуто як елементи технічного регулювання. Узагальнення результатів дослідження викладено у висновках.

Результати та обговорення

Для досягнення стратегічної мети України – вступу до Європейського Союзу постає, зокрема, потреба узгодження системи технічного регулювання з міжнародними і європейськими вимогами (Lahunova, 2019; Myrna, & Sokolova, 2020). Країна, наголошують фахівці (Artiukh, & Borshchevska, 2016, s. 44), зобов'язана адаптувати свою систему технічного регулювання, яка охоплює стандартизацію та сертифікацію, до міжнародних та європейських моделей. Сьогодні (Myrna, & Sokolova, 2020, s. 188) найефективнішою в межах міжнародного співробітництва вважають європейську модель системи технічного регулювання, що покликана забезпечити єдину оцінку відповідності товарів, процесів, послуг у контексті взаємодії не тільки на внутрішньому ринку Європейського Союзу, а й на ринках інших країн. Для виконання поставлених завдань (як-от будівництва фундаменту для взаємовигідної, соціальної, економічної, політичної співпраці, сприяння торгівлі та інвестиціям, підтримання вибору щодо переходу до ринкової економіки) Україна взяла на себе зобов'язання зі зближення національного законодавства із законодавством Європейського Союзу, адаптування законодавства України (Frantsuz, & Lazebna, 2020; Moroz, 2020; Hurtova, 2023; Pronevych, 2024) до законодавства Європейського Союзу.

А втім, аналізуючи недоліки технічного регулювання в нашій державі, варто визначити низку серйозних хиб. Для споживачів це – імовірність отримання (придбання) небезпечної для здоров'я

продукції; для бізнесу – значне підвищення собівартості продукції і труднощі з її подальшою реалізацією й отриманням прибутку (забезпечення прибутковості виробництва та бізнесу загалом); для держави та суспільства – нехтування нормами безпеки стосовно навколишнього середовища, що зрештою призводить до додаткових витрат із бюджету для усунення забруднення навколишнього середовища, а також додаткового податкового навантаження та до загрози здоров'ю населення.

Обґрунтовуючи реформи державного управління в системі технічного регулювання, аналізуючи нормативно-правову базу щодо системи ринкового нагляду, науковець (Kryshtof, 2013, s. 120–121) зазначає, що за європейським зразком необхідно створити чотири незалежні агентства, кожне з яких відповідатиме за окрему сферу: метрологія; стандартизація; ринковий нагляд і захист прав споживачів; оцінка відповідності. І це, на нашу думку, доволі правильно та дає змогу усунути виявлені вище недоліки системи технічного регулювання України.

Організаційно-інституціональні засади технічного регулювання ЄС, констатує вчений (Kryanov, 2014, s. 4–5), почали реалізовуватись у 1980-х рр. для формування «єдиного економічного (нормативного) простору», щоб забезпечити безперешкодне просування на його території товарів, послуг, робочої сили, інформації.

Саме розвиток єдиного нормативного простору забезпечує створення передумов для розвитку вільної торгівлі між державами. Визначення єдиного економічного простору неможливе без єдиного нормативного забезпечення. Адже саме нормами права встановлюються ті параметри та характеристики продукції, які потім стають підґрунтям для вільної торгівлі або навпаки – стримування вільної торгівлі між державами.

Відповідно до ч. 4 ст. 42 Конституції України «держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів».

Серед важливих напрямів реформування системи технічного регулювання згідно зі світовою та європейською практикою виокремлюють (Pochupnok, 2013, s. 88) запровадження системи ринкового нагляду. Його метою є забезпечення відповідності продукції, що вже перебуває в обігу на ринку, вимогам технічних регламентів і відсутності загроз для здоров'я або будь-якого іншого аспекту захисту суспільних інтересів.

Розглядаючи питання правових основ експертизи продукції у сфері ринкового нагляду, зазначимо, що для проведення експертизи продукції, яка викликає певні підозри в її безпечності та

якості, відбирають певну кількість зразків такої продукції в суб'єкта господарювання (виробника чи реалізатора).

Керуючись положеннями Закону України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції», зразки продукції відбирають за умови повного відшкодування власнику такої продукції її вартості (ч. 1 ст. 27). Згідно із ч. 2 ст. 27 цього самого Закону зразки продукції відбирають і проводять їх експертизу (випробування) відповідно до Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності». Експертизу (випробування) зразків продукції проводять (абз. 1 ч. 3 ст. 27) у випробувальних лабораторіях чи інших організаціях, акредитованих на право проведення таких робіт національним органом з акредитації (Національним агентством з акредитації України), на підставі договорів, укладених із ними органами ринкового нагляду. Водночас, якщо в Україні немає випробувальних лабораторій чи інших організацій, акредитованих на право проведення експертизи (випробувань) зразків відповідної продукції, допускається (абз. 2 ч. 3 ст. 27) проведення експертизи (випробувань) зразків такої продукції у випробувальних лабораторіях, які мають необхідну технічну компетентність для їх проведення. Не допускається (ч. 4 ст. 27) проведення експертизи (випробувань) зразків продукції у випробувальних лабораторіях чи інших організаціях, що брали участь в оцінці відповідності цієї продукції або перебувають у власності виробників чи розповсюджувачів такої продукції. Ґрунтуючись на нормах Закону України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» (ч. 5 ст. 27), керівник органу ринкового нагляду чи його заступник може звернутися до випробувальної лабораторії, акредитованої в іншій державі, з якою укладено міжнародний договір України про взаємне визнання акредитації органів з оцінки відповідності, щодо проведення експертизи (випробування) зразків продукції. За нормами ч. 6 ст. 27 згаданого Закону, надання на ринку продукції, зразки якої відібрано для проведення експертизи (випробування), за рішенням органу ринкового нагляду тимчасово забороняється на строк проведення такої експертизи (випробування). Це рішення діє до прийняття органом ринкового нагляду за результатами експертизи (випробування) рішення про припинення його дії або прийняття рішення про вжиття обмежувальних (корегувальних) заходів.

Порядок відшкодування суб'єктом господарювання вартості відібраних зразків нехарчової продукції та проведення їх експертизи (випробувань) затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2011 р. № 921.

Відповідно до абз. 1 п. 2 зазначеного Порядку орган державного ринкового нагляду в тиждень після ознайомлення суб'єкта господарювання з висновком експертизи, за результатами проведення якої встановлено, що продукція небезпечна, становить ризик та/або не відповідає встановленим вимогам, готує документи, що підтверджують вартість відібраних зразків і витрати, пов'язані з проведенням експертизи, зокрема й витрати на доставку зразків продукції до місця проведення експертизи, і надсилає їх суб'єкту господарювання рекомендованим листом із повідомленням про вручення або листом з оголошеною цінністю чи вручає під розписку. Водночас суб'єкт господарювання (абз. 2 п. 2) у тиждень після моменту надходження зазначених документів відшкодовує органу державного ринкового нагляду вартість відібраних зразків і витрати, пов'язані з проведенням експертизи, перераховуючи кошти до державного бюджету. Суб'єкт господарювання відшкодовує вартість відібраних зразків продукції, якщо орган державного ринкового нагляду оплатив вартість таких зразків.

Також постановою Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2011 р. № 1406 затверджено Порядок реалізації та знищення використаних під час проведення експертизи (випробування) зразків нехарчової продукції, що були відібрані в межах здійснення державного ринкового нагляду.

Згідно з абз. 1 п. 5 цього Порядку для кожного використаного зразка продукції, за винятком зразків продукції, які небезпечні, становлять ризик та/або не відповідають установленим вимогам щодо їх безпечності, випробувальна лабораторія встановлює значення коефіцієнта зносу використаного зразка продукції внаслідок проведення експертизи (випробування). За результатами експертизи (випробування) випробувальна лабораторія оформлює (абз. 2 п. 5) довідку про значення коефіцієнта зносу. Відповідно до п. 6 зазначеного Порядку випробувальна лабораторія впродовж двох робочих днів із дня закінчення строку проведення нею експертизи (випробування) подає (надсилає) органу державного ринкового нагляду використаний зразок продукції разом із висновком експертизи (протоколом випробування) і довідкою про значення коефіцієнта зносу для зразків продукції, за результатами експертизи яких встановлено, що вони безпечні та/або відповідають установленим вимогам щодо їх безпечності. У висновку експертизи (протоколі випробування) міститься опис можливих ризиків, які можуть виникнути під час подальшого використання зразка продукції, який безпечний та/або відповідає встановленим вимогам щодо безпечності. Для розв'язання питань реалізації та знищення

використаних зразків продукції орган державного ринкового нагляду в територіальному органі державного ринкового нагляду, а в разі відсутності такого територіального органу – в органі державного ринкового нагляду утворює, ґрунтуючись на положеннях п. 8 Порядку, що розглядається, комісію, до складу якої входять представники органу державного ринкового нагляду, представники випробувальної лабораторії, що проводить експертизу (випробування) відібраних зразків нехарчової продукції, товарознавці та представники місцевих держадміністрацій.

Реалізацію використаних зразків продукції здійснюють відповідно до Порядку обліку, зберігання, оцінки конфіскованого та іншого майна, що переходить у власність держави, і розпорядження ним, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 серпня 1998 р. № 1340.

Оплату робіт, пов'язаних зі знищенням використаних зразків продукції з виявленими ознаками фальсифікації або порушенням прав інтелектуальної власності, здійснюють відповідно до абз. 1 п. 12 Порядку реалізації та знищення використаних під час проведення експертизи (випробування) зразків нехарчової продукції, що були відібрані в межах здійснення державного ринкового нагляду, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2011 р. № 1406, коштом власника (виробника, розповсюджувача) такої продукції.

Як уже зазначалося, відбір зразків продукції і проведення їх експертизи (випробування) здійснюють згідно із Законом України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» – відповідно до ч. 1 ст. 14 цього Закону посадова особа органу державного нагляду (контролю) у присутності керівника суб'єкта господарювання – юридичної особи, її відокремленого підрозділу або уповноваженої ним особи (фізичної особи – підприємця або уповноваженої ним особи) і засвідчується актом відбору зразків продукції. Щоб з'ясувати питання, пов'язані зі здійсненням державного нагляду (контролю), керуючись нормами ч. 1 ст. 17 зазначеного Закону, за рішенням керівника органу державного нагляду (контролю) може призначатися експертиза (випробування). Посадові особи, які здійснюють державний нагляд (контроль), зобов'язані (ч. 2 ст. 17) ознайомити суб'єкта господарювання з рішенням про призначення експертизи (випробування), а після її закінчення – з висновком експертизи (випробування). Суб'єкт господарювання за незгоди з результатами експертизи (випробування) має право (ч. 1 ст. 18) оскаржити їх у суді. До того ж за своєю ініціативою може (ч. 3 ст. 18) провести експертизу (випробування) зраз-

ка, що залишився в нього, в уповноваженій та/або акредитованій організації. У разі розходження результатів експертизи (випробування), проведених органом державного нагляду (контролю) і суб'єктом господарювання, спір вирішується судом.

Акредитацію органів з оцінки відповідності законодавець визначає (абз. 2 ст. 1 Закону України «Про акредитацію органів з оцінки відповідності») як «засвідчення національним органом України з акредитації того, що орган з оцінки відповідності відповідає вимогам національних стандартів, гармонізованих із відповідними міжнародними та європейськими стандартами, або вимогам міжнародних чи європейських стандартів та у разі необхідності будь-яким додатковим вимогам щодо акредитації у відповідних сферах для провадження визначеної діяльності з оцінки відповідності». Метою акредитації постає (ст. 4 згаданого Закону) забезпечення єдиної технічної політики в сфері оцінки відповідності, а також довіри споживачів до діяльності з оцінки відповідності, крім того, створення умов для взаємного визнання результатів діяльності акредитованих органів на міжнародному рівні, а також усунення технічних бар'єрів у торгівлі.

Акредитацію органів з оцінки відповідності в Україні проводить національний орган України з акредитації – Національне агентство з акредитації України, яке згідно з п. 1 Положення, затвердженого наказом Міністерства економіки України від 21 серпня 2023 р. № 11549, є державною організацією, що належить до сфери управління Міністерства економіки України та провадить некомерційну господарську діяльність. Національне агентство з акредитації України є юридичною особою публічного права.

До складу національного органу України з акредитації входять (п. 13 зазначеного Положення): Рада з акредитації; технічні комітети з акредитації; комісія з апеляцій.

Серед основних функцій Національного агентства з акредитації України (п. 8 згаданого Положення): акредитація органів з оцінки відповідності, зокрема й прийняття рішень про акредитацію, відмову в акредитації, розширення й обмеження сфери акредитації, тимчасове зупинення і поновлення дії та скасування атестата про акредитацію; моніторинг за відповідністю акредитованих ним органів з оцінки відповідності вимогам акредитації через здійснення нагляду, проведення повторних, позачергових та інших оцінок.

Законодавець у ст. 12 Закону України «Про акредитацію органів з оцінки відповідності» окреслив обов'язки акредитованих органів з оцінки відповідності, які повинні: дотримуватися вимог нормативно-правових актів і стандартів із питань

акредитації, на відповідність яким вони акредитовані; посилалися на акредитацію тільки стосовно тих робіт, для здійснення яких їх акредитовано; оплачувати всі роботи, пов'язані з їх акредитацією та моніторингом; припинити посилання на акредитацію у своїй документації та рекламі, якщо тимчасово зупинені дії або скасований атестат про акредитацію.

Законодавство Європейського Союзу щодо встановлення вимог до акредитації та ринкового нагляду за продукцією становить, зокрема, Регламент Європейського парламенту і ради (ЄС) від 9 липня 2008 року № 765/2008 в редакції від 15.07.2019 відповідно до Регламенту Європейського парламенту і ради (ЄС) 2019/1020 від 20 червня 2019 року про ринковий нагляд та відповідність продуктів, а також про внесення змін до Директиви 2004/42/ЄС та Регламенту (ЄС) № 765/2008 і Регламенту (ЄС) № 305/2011. Регламент чинний в Україні.

У Регламенті Європейського парламенту і ради (ЄС) № 765/2008 від 9 липня 2008 року про встановлення вимог до акредитації та ринкового нагляду, пов'язаних з реалізацією продуктів (п. 1), зазначено, що, беручи до уваги Договір про заснування Європейського Співтовариства, необхідно забезпечити, щоб продукти в межах вільного руху товарів на території Співтовариства відповідали вимогам, що передбачають високий рівень захисту суспільних інтересів, як-от здоров'я та безпека в цілому, здоров'я та безпека на робочому місці, захист споживачів, охорона довкілля та безпека, водночас гарантуючи, що вільний рух продуктів не обмежується мірою, більшою ніж та, яка дозволена гармонізаційним законодавством Співтовариства або будь-якими іншими відповідними правилами Співтовариства. Система акредитації, яка функціонує на підставі обов'язкових правил, допомагає укріпити взаємну довіру між державами-членами до компетентності органів з оцінювання відповідності та, як наслідок, виданих ними сертифікатів і протоколів випробування. Вона в такий спосіб підсилює дію принципу взаємного визнання.

Розвинуті країни світу в умовах конкуренції, що набуває гостроти, ставляться до якості продукції, наголошує науковець (Oriekhov, 2011, s. 9), як до імперативу їхнього комерційного успіху, до джерела національного багатства. Водночас якість, визначаючи престиж держави, становить підґрунтя задоволення потреб кожної людини, суспільства, найважливіший складник конкурентоспроможності. Тож, очевидно, дослідник визначає два напрями реалізації якості товару, а саме: якість товару як складник комерційного успіху та інструмент підприємця для кращої реалізації

товару, а також якість товару як елемент задоволення потреб споживачів товару. І наразі важко визначити, який із них набуває більшої ваги в забезпеченні, власне, якості товару.

Крім того, розглядаючи значення якості продукції в становленні галузі стандартизації, метрології та сертифікації в сучасних умовах, науковець (Oriekhov, 2011, s. 9) констатує, що сформувалося багато визначень якості. Якість, зазначає дослідник, являючи собою філософську категорію, – поняття з гранично широким обсягом. Водночас якість окремої одиниці продукції окреслюють її технічні характеристики і технічні норми, що визначають науково обґрунтовані методи, прийоми, способи поводження з природними і штучними об'єктами, технологічними операціями та процесами. Технічні норми, що мають важливе соціальне значення, закріплюються в правових актах, набуваючи юридичної сили. Отже, якість стає правовою категорією, а у контексті порушеної проблематики, розширюючи позицію науковця (Oriekhov, 2011, s. 9), її перевірка за допомогою експертизи продукції – елементом технічного регулювання.

Технічне регулювання та його елемент – експертиза продукції на безпечність та якість охоплює всі сфери людського буття. Здійснення аналізу на відповідність норм, передбачених українським законодавством, європейським нормам щодо безпечності продукції потребує глибинних наукових досліджень за відповідними напрямками, як-то електронні прилади, механічні, оптичні тощо. Наприклад, колектив фахівців (Muzychuk et al., 2007), заналізувавши законодавство України на відповідність директивам ЄС, дійшли таких висновків:

ступінь адаптації законодавства України в сфері принципів регулювання телекомунікацій середній – деякі принципи закріплені в національному законодавстві та навіть знайшли свій розвиток в окремих законах;

законодавство, яке регламентує правовий статус і функції регуляторного органу в сфері комунікацій, свідчить, що ступінь його відповідності правовим актам ЄС низький – принципово важливі положення щодо ролі регуляторного органу незрідка або суперечать вимогам asguis ЄС, або не зважають на них;

правове регулювання ліцензування в сфері комунікацій має середній рівень адаптації до вимог законодавства ЄС – деякі положення законодавства України повною мірою зважають на вимоги asguis ЄС;

ступінь відповідності національного законодавства, яке регламентує доступ до комунікацій, підключення між мережами, правовим актам ЄС

середній, у деяких випадках національне законодавство не відповідає положенням asguis ЄС і не зважає на них;

ступінь відповідності національного законодавства, яке регламентує регулювання радіочастотного діапазону, правовим актам ЄС низький, у деяких випадках національне законодавство не відповідає положенням asguis ЄС і не зважає на них;

ступінь відповідності національного законодавства, яке регламентує доступ користувачів до універсальних послуг, правовим актам ЄС низький, у деяких випадках національне законодавство не відповідає положенням asguis ЄС і не зважає на них;

ступінь відповідності національного законодавства, яке регламентує захист прав споживачів у сфері комунікацій, правовим актам ЄС низький, у деяких випадках національне законодавство не відповідає положенням asguis ЄС і не зважає на них;

аналіз національного законодавства, яке регламентує технічні стандарти в сфері комунікацій, свідчить, що ступінь його відповідності правовим актам ЄС середній – деякі правові норми національного законодавства не відповідають вимогам asguis ЄС або не зважають на них;

аналіз національного законодавства, яке регламентує секторальні правила конкуренції в сфері комунікацій, свідчить, що ступінь його відповідності правовим актам ЄС високий, воно зважає на основні вимоги asguis ЄС.

Висновки

Норми безпечності продукції встановлюються у нормативно-правових актах (технічних регламентах – нормативно-правових актах, у яких визначено характеристики продукції або пов'язані з ними процеси та методи виробництва, зокрема й відповідні адміністративні положення, дотримання яких є обов'язковим; метою прийняття технічних регламентів є захист життя та здоров'я людей, тварин і рослин, охорона довкілля та природних ресурсів, забезпечення енергоефективності, захист майна, забезпечення національної безпеки та запобігання підприємницькій практиці, що вводить споживача (користувача) в оману) та нормативних документах (стандартах – нормативних документах, заснованих на консенсусі, які прийняті визнаним органом, що встановлюють для загального і неодноразового використання правила, настанови або характеристики щодо діяльності чи її результатів, та спрямовані на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері), інших нормативно-правових і нормативних документах (технічних умовах – нормативних документах, що встановлюють технічні

вимоги, яким має відповідати продукція, процес або послуга, і визначає процедури, за допомогою яких може бути встановлено, чи дотримані такі вимоги; кодексах усталеної практики – нормативних документах, що містять рекомендації щодо практик чи процедур проектування, виготовлення, монтажу, технічного обслуговування або експлуатації обладнання, конструкцій чи виробів). Норми встановлюються як для продукції, так і для процесів її виробництва. Дотримання встановлених норм забезпечується державним ринковим наглядом, а перевірка сумнівної продукції проведенням її експертизи (досліджень і випробувань).

Випробування продукції проводять органи з оцінки відповідності (випробувальні лабораторії), акредитовані для здійснення зазначеної діяльності Національним агентством з акредитації України.

Убачається, до нормативно-правових актів із метою належного проведення експертизи продукції доцільно внести певні зміни.

Зокрема, доповнити розд. VII «Нормування в галузі охорони навколишнього природного середовища» Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» ст. 33¹ такого змісту:

«Стаття 33¹. Екологічна сертифікація (оцінка відповідності).

Екологічна сертифікація (оцінка відповідності) – процедура документального підтвердження відповідності продукції, процесів, робіт, послуг установленим екологічним вимогам.

Екологічна сертифікація (оцінка відповідності) продукції, процесів, робіт, послуг установленим екологічним вимогам проводиться спеціально уповноваженим на те органом з екологічного маркування.

Порядок проведення екологічної сертифікації (оцінки відповідності) встановлюється законодавством України.

Об'єктами екологічної сертифікації (оцінки відповідності) є продукція; технологічні процеси; джерела забруднення навколишнього середовища; природні ресурси; об'єкти навколишнього середовища; екологічні послуги; інші об'єкти у сфері охорони природного середовища відповідно до законодавства України.

Переліки продукції, процесів, робіт та послуг, що підлягають обов'язковій екологічній сертифікації (оцінці відповідності), розробляються та затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, та іншими уповноваженими на те державними органами відповідно до законодавства України».

Крім того, з метою запровадження системи управління якістю в науково-технічній сфері, зокрема й у сфері технічного регулювання та проведення експертизи нехарчової продукції щодо її безпечності (якщо є підстави вважати, що продукція небезпечна, становить ризик та/або не відповідає встановленим вимогам), розробити постанову Кабінету Міністрів України «Про запровадження системи управління якістю в науково-технічній сфері», у якій передбачити такі позиції:

Розробити та запровадити в десятимісячний термін у центральних органах виконавчої влади, наукових, науково-дослідних установах, закладах вищої освіти, що здійснюють науково-технічну діяльність, систему управління якістю відповідно до чинних нормативних документів.

Центральним органам виконавчої влади, науковим, науково-дослідним установам, закладам вищої освіти, що здійснюють науково-технічну діяльність, у тримісячний термін розробити відповідні зміни до положень про їх діяльність із метою запровадження системи управління якістю.

Керівникам центральних органів виконавчої влади, наукових, науково-дослідних установ, закладів вищої освіти, що здійснюють науково-технічну діяльність, до терміна запровадження системи управління якістю забезпечити відповідність підпорядкованих їм органів, установ і закладів вимогам чинної нормативної документації щодо системи управління якістю.

Контроль за виконанням постанови покласти на керівників центральних органів виконавчої влади, наукових, науково-дослідних установ, закладів вищої освіти, що здійснюють науково-технічну діяльність.

Передбачити у відповідних положеннях про центральні органи виконавчої влади:

Розділ «Центральний орган виконавчої влади відповідно до покладених на нього завдань:

розробляє та запроваджує систему управління якістю в науково-технічній сфері».

Розділ «Центральний орган виконавчої влади з метою організації своєї діяльності:

забезпечує розроблення та запровадження системи управління якістю в науково-технічній сфері в організаційно підпорядкованих йому наукових, науково-дослідних установах та закладах вищої освіти».

Розділ «Керівник центрального органу виконавчої влади:

забезпечує контроль за розробленням, затвердженням та функціонуванням системи управління якістю в науково-технічній сфері в організаційно підпорядкованих центральному органу виконавчої влади наукових, науково-дослідних установах та закладах вищої освіти».

У відповідних положеннях (статутах) науково-дослідних установ (закладів вищої освіти) передбачити:

Розділ «Повноваження органів управління НДУ (ЗВО):

керівник НДУ (ЗВО):

забезпечує контроль за розробленням та функціонуванням системи управління якістю в науково-технічній сфері в НДУ (ЗВО), затверджує документацію системи управління якістю та зміни до неї.

Учена рада НДУ (ЗВО) чи Науково-технічна рада:

забезпечує схвалення системи управління якістю в науково-технічній сфері в НДУ (ЗВО) та рекомендує її до затвердження;

розглядає проблемні питання функціонування системи управління якістю в науково-технічній сфері в НДУ (ЗВО);

розглядає та схвалює коригування документації системи управління якістю в науково-технічній сфері в НДУ (ЗВО) та рекомендує до затвердження.

Науково-організаційний відділ НДУ (ЗВО) забезпечує:

розроблення документації системи управління якістю в науково-технічній сфері в НДУ (ЗВО);

аудит функціонування системи управління якістю в науково-технічній сфері в НДУ (ЗВО);

підготовку змін та доповнень до документації системи управління якістю в науково-технічній сфері в НДУ (ЗВО);

подання документації системи управління якістю в науково-технічній сфері в НДУ (ЗВО) та змін і доповнень до неї на розгляд та схвалення до Вченої чи Науково-технічної ради НДУ (ЗВО) і на затвердження керівникові НДУ (ЗВО).

Керівник структурного підрозділу НДУ (ЗВО):

забезпечує функціонування системи управління якістю в науково-технічній сфері в підпорядкованому йому структурному підрозділі;

забезпечує наявність документів системи управління якістю в науково-технічній сфері в підпорядкованому йому структурному підрозділі;

контролює виконання працівниками структурного підрозділу заходів, передбачених системою управління якістю в науково-технічній сфері;

подає звіти про функціонування системи управління якістю в науково-технічній сфері в підпорядкованому йому структурному підрозділі.

Подяки

Немає.

Конфлікт інтересів

Немає.

References

- [1] Artiukh, T. M., & Borshchevska, Yu. A. (2016). Analiz derzhavnoho y tekhnichnoho rehuliuвання yakosti ta bezpechnosti kovbasnoi produktsii na vitchyznianomu i svitovomu rynkakh [Analysis of state and technical regulations quality and safety sausage products to the domestic and international markets]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, 7(1), 44–47 [in Ukrainian].
<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/12466>
- [2] Barbashova, N. (1999). Pravove zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky: rol masshtabnoho faktora. *Pravo Ukrainy*, (3), 47–49 [in Ukrainian].
- [3] Bezukh, O. (2018). Tekhnichne rehuliuвання u sferi hospodariuvannya [Technical regulation in economic activity]. *Pravo Ukrainy*, (5), 30–45 [in Ukrainian].
https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/article-pravo_2018_5_s2.pdf
- [4] Bolotnikov, A. O. (2005). *Standartyzatsiia ta sertyfikatsiia tovariv i posluh: navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchychkh navchalnykh zakladiv*. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].
- [5] Cheremnova, A. I. (2008). Tekhnichni normy v systemi rehuliuвання suspilnykh vidnosyn u sferi okhorony dovkillia. *Aktualni problemy derzhavy i prava*, (37), 200–204 [in Ukrainian].
<http://www.apdp.in.ua/v37/36.pdf>
- [6] Diatlova, V. V. (2013). Kontsepsiia transformatsii systemy orhanizatsiino-tekhnichnoho rehuliuвання natsionalnoi ekonomiky. *Ekonomika Kryma*, 1(42), 42–47 [in Ukrainian].
http://nbuv.gov.ua/UJRN/econkr_2013_1_9
- [7] Dir, I. Yu. (2023). Osnovni kharakterystyky «Acquis communautaire» Yevropeiskoho Soiuzu [Main characteristics of the «Acquis communautaire» of the European Union]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo*, 2(78), 348–355 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.56>
- [8] Fedorova, A., & Hamulak, O. (2024). The approximation of the Ukrainian social legislation to the EU acquis in times of war: the key challenges for reforms. *Eastern Journal of European Studies*, 15(Special Issue), 172–191.
DOI: <https://doi.org/10.47743/ejes-2024-si08>
- [9] Filipovych, L. O. (2013). Social and spiritual development of Ukraine: scientific expertise and its legislative consolidation [Social and spiritual development of Ukraine: scientific expertise and its legislative recognition]. *Legal science*, (10), 18–28 [in Ukrainian].
http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2013_10_4
- [10] Frantsuz, A. Y., & Lazebna, K. Yu. (2020). Mekhanizmy adaptatsii zakonodavstva Ukrainy do pravovoi systemy Yevropeiskoho Soiuzu [Mechanisms of adaptation of the legislation of Ukraine to the legal system of the European Union]. *Pravnychi visnyk Universytetu «KROK»*, (38), 66–76 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.31732/2707-9155-2020-38-66-76>
- [11] Hetman, A. P., Shulha, M. V., Anisimova, H. V., & Sokolova, A. K. (2008). *Ekolohichne pravo Ukrainy v zapytanniakh ta vidpovidiakh: navchalnyi posibnyk*. Kharkiv: Odissei [in Ukrainian].
- [12] Hurtova, K. M. (2023). Teoriia i praktyka adaptatsii zakonodavstva Ukrainy do zakonodavstva YeS [Theory and practice of the adaptation of Ukrainian legislation to EU legislation]. *Kyivskyi chasopys prava*, (4), 162–168 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32782/klj/2023.4.23>
- [13] Kadurin, S. Ye. (2014). Ekolohichna sertyfikatsiia yak administratyvno-pravovyi zasib zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Yurydychni nauky*, 6-1(2), 157–161 [in Ukrainian].
- [14] Kaidashov, V. (2009). Problemy vdoskonalennia pravovoho rehuliuвання bezpechnosti y yakosti silskohospodarskoi produktsii v umovakh intehtatsii Ukrainy do mizhnarodnykh spilnot. *Ekolohichne pravo*, (11), 116–118 [in Ukrainian].
<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/15813/28-Kaidashov.pdf?sequence=1>
- [15] Khimich, O. M. (2005). *Zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky administratyvno-pravovymi zakhodamy, yaki zastosovuiutsia militsiiei* [Dysertatsiia kandydata yurydychnykh nauk, Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav Ukrainy]. Kyiv [in Ukrainian].
- [16] Koshman, K. (2001). Sertyfikatsiia – sposib zabezpechennia yakosti produktsii. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, (10), 33–34 [in Ukrainian].
- [17] Kovaliv, M., Sopilnyk, L., Sopilnyk, R., & Yesimov, S. (2020). Tekhnichne rehuliuвання v systemi prava Ukrainy. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law. Series: Economics. Series: Law*, (25), 149–155 [in Ukrainian].
DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.4140642>
- [18] Kozhedub, Yu. (2005). Osnova tekhnichnykh rehlamentiv Ukrainy – dyrektyvy Yevropeiskoho Soiuzu Novoho ta Hlobalnoho pidkhotu. *Pravove, normatyvne ta metrolohichne zabezpechennia systemy zakhystu informatsii v Ukraini*, (11), 63–70 [in Ukrainian].
<https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/1587f170-977f-4ff9-bfd6-d39c942f4311/content>
- [19] Krysanov, D. (2014). Systema tekhnichnoho rehuliuвання Yevropeiskoho Soiuzu, Ukrainy ta Mytnoho Soiuzu dlia ahroprodovolchoi sfery: napriamy yikh zblzhennia, mozhlyvosti zvuzhennia nevidpovidnosti ta zmenshennia [System of technical regulations of the European Union, Ukraine and the Customs Union for the agricultural and food field: directions for their converging, opportunities for contradictions' reduction and asymmetry minimization].

- Ekonomist*, (2), 4–10 [in Ukrainian].
http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2014_2_4
- [20] Kryshtof, N. (2013). Reformy derzhavnogo upravlinnia v systemi tekhnichnoho rehuliuвання – zaporuka zabezpechennia vykhodu ukrainskoi produktsii na zovnishni rynky. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnogo upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy*, (1), 113–123 [in Ukrainian].
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2013_1_15
- [21] Lahunova, I. A. (2019). Tekhnichne rehuliuвання yak mekhanizm publichnogo upravlinnia ryzykamy u budivnytstvi: shliakhy ta perspektyvy rozvytku [Technical regulation as a mechanism of public management of risks in construction: ways and prospects for development]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, (1), 90–96 [in Ukrainian].
 DOI: https://doi.org/10.32702/2306_6814.2019.1.90
- [22] Moroz, O. B. (2020). Problemy adaptatsii zakonodavstva Ukrainy do zakonodavstva Yevropeiskoho Soiuzu [Problems of adaptation of Ukrainian legislation to EU legislation]. *Almanakh mizhnarodnoho prava*, (23), 21–28 [in Ukrainian].
 DOI: <https://doi.org/10.32841/ILA.2020.23.03>
- [23] Muzychuk, O. M., Lytvynov, O. M., Baskakova, Yu. V., Holubov, A. Ye., Zavalnyi, M. V., Hrokholskyi, V. P., Klemparskyi, M. M., & Loiuk, N. V. (2007). *Sfera zviazku ta informatsiinykh tekhnolohii v Yevropeiskomu Soiuzi ta v Ukraini: osoblyvosti pravovoho rehuliuвання*. Kyiv: TsUL [in Ukrainian].
<https://just-dnipro.gov.ua/files/upload/files/16.pdf>
- [24] Myrna, N. V., & Sokolova, V. V. (2020). Stanovlennia ta rozvytok systemy tekhnichnoho rehuliuвання v Yevropeiskomu Soiuzi [Establishment and development of the technical regulation system in the EU]. *Aktualni problemy derzhavnogo upravlinnia*, 2(58), 188–197 [in Ukrainian].
 DOI: <https://doi.org/10.34213/ap.20.02.22>
- [25] Myrna, N., & Sokolova, V. (2025). Osoblyvosti adaptatsii zakonodavstva Ukrainy do zakonodavstva YeS u sferi tekhnichnoho rehuliuвання [Features of adaptation of Ukrainian legislation to EU legislation in the field of technical regulation]. *Naukovi Perspektyvy*, 2(56), 452–470 [in Ukrainian].
 DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-2\(56\)-452-470](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-2(56)-452-470)
- [26] Oriekhov, S. M. (2011). *Administrativno-pravove rehuliuвання v haluzi standartyzatsii, yakosti produktsii, metrolohii i sertyfikatsii* [Administrative and Legal Regulation in the field standardization, quality of products, metrology and certification] [Avtoreferat dysertatsii kandydata yurydychnykh nauk, Mizhrehionalna akademiia upravlinnia personalom]. Kyiv [in Ukrainian].
https://uacademic.info/ua/document/0411U007190#google_vignette
- [27] Paradis, E., De Freitas, C., Heisey, R., Burrell, K., Fernandes, L., McLeod, J., & Whitehead, C. R. (2021). Getting standardization right. *Canadian family physician Medecin de famille canadien*, 67(5), 323–325.
 DOI: <https://doi.org/10.46747/cfp.6705323>
- [28] Parkhomenko, M. M. (2009). Hospodarsko-pravovi zasoby zabezpechennia yakosti produktsii v Ukraini. *Ekonomika ta parvo*, (2), 19–24 [in Ukrainian].
<http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/5173>
- [29] Pochynok, K. B. (2013). Administrativno-pravovi zasady reformuvannia suchasnoi systemy tekhnichnoho rehuliuвання [Administrative and legal reform principles of modern technical regulation]. *Uchenye zapiski Tavricheskogo natsionalnogo universiteta im. V. I. Vernadskogo. Seriya: Iuridicheskie nauki*, 26(65)2-1)2), 84–91 [in Ukrainian].
https://www.juris.vernadskeyournals.in.ua/journals/2013/2-1-2_2013/2-1-2_2013.pdf
- [30] Pronevych, O. S. (2024). Adaptatsiia zakonodavstva Ukrainy do Acquis communautaire yak stratehichnyi yevrointehratsiinyi imperativ [Adaptation of domestic legislation to the acquis communautaire as a strategic component of the european integration process]. U *Legal support of European integration: general legal and sectoral aspect*: scientific monograph (s. 391–412). Baltija Publishing [in Ukrainian].
 DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-424-5-19>
- [31] Rastorhuieva, N. O (2024). Kliuchovi etapy adaptatsii acquis communautaire do pravovoi systemy Ukrainy: istorychnyi ohliad [Key stages of adapting the acquis communautaire to Ukraine's legal system: a historical overview]. *ScienceRise: Juridical Science*, 2(28), 12–21 [in Ukrainian].
 DOI: <https://doi.org/10.15587/2523-4153.2024.309413>
- [32] Romanchuk, I. O., Verbytskyi, S. B., Kozachenko, O. V., Patsera, N. M., & Verbova, O. V. (2024). Aktualnyi stan tekhnichnoho rehuliuвання u haluzi obladnannia dlia kharchovoi promyslovosti [Current state of technical regulation in the field of equipment for the food industry]. *Prodovolchi resursy*, 12(22), 150–163 [in Ukrainian].
 DOI: <https://doi.org/10.31073/foodresources2024-22-16>
- [33] Sokolova, V. (2020). Osoblyvosti vyznachennia poniattia «tekhnichne rehuliuвання» v publichnomu upravlinni [Technical regulation as a component of public administration]. *Theory and Practice of Public Administration*, 3(70), 55–62 [in Ukrainian].
 DOI: <https://doi.org/10.34213/tp.20.03.06>
- [34] Skochylias-Pavliv, O. V. (2021). Zasady administrativnoho nahliadu u sferi tekhnichnoho rehuliuвання shchodo zabezpechennia bezpeky produktsii [Principles of administrative supervision in the field of technical regulation to ensure product safety]. *Juridical Scientific and Electronic Journal*, (9), 190–193 [in Ukrainian].
 DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-9/46>

- [35] Smernytskyi, D. (2019). Oboviazkovi vymohy do naukovo-tekhnichnoi produktsii: administratyvno-pravove rehuliuвання [Mandatory requirements for scientific and technical products: administrative-legal regulation]. *Visegrad journal on human rights*, 1(2), 100–104 [in Ukrainian].
https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2022/09/Vyshegrad-1_2019_Tom-2-1pdf.pdf
- [36] Venher, Yu. V. (2014). Mistse standartyzatsii v administratyvno-pravovomu rehuliuванні hospodarskoi diialnosti v Ukraini [Place of standardization in administrative and legal regulation of economic activity in Ukraine]. *Naukovy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Yurysprudentsiia*, 10-1(1), 96–99.

Список використаної літератури

- [1] Артюх Т. М., Борщевська Ю. А. Аналіз державного й технічного регулювання якості та безпечності ковбасної продукції на вітчизняному і світовому ринках. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. № 7(1). С. 44–47.
 URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/12466>
- [2] Барбашова Н. Правове забезпечення екологічної безпеки: роль масштабного фактора. *Право України*. 1999. № 3. С. 47–49.
- [3] Безух О. Технічне регулювання у сфері господарювання. *Право України*. 2018. № 5. С. 30–45.
 URL: https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/article-pravo_2018_5_s2.pdf
- [4] Болотніков А. О. Стандартизація та сертифікація товарів і послуг : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : МАУП, 2005. 144 с.
- [5] Черемнова А. І. Технічні норми в системі регулювання суспільних відносин у сфері охорони довкілля. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. № 37. С. 200–204.
 URL: <http://www.apdp.in.ua/v37/36.pdf>
- [6] Дятлова В. В. Концепція трансформації системи організаційно-технічного регулювання національної економіки. *Економіка Крима*. 2013. № 1(42). С. 42–47.
 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econkr_2013_1_9
- [7] Дір І. Ю. Основні характеристики «Acquis communautaire» Європейського Союзу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. № 2(78). С. 348–355.
 DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.56>
- [8] Fedorova A., Hamulak O. The approximation of the Ukrainian social legislation to the EU acquis in times of war: the key challenges for reforms. *Eastern Journal of European Studies*. 2024. No 15(Special Issue). P. 172–191.
 DOI: <https://doi.org/10.47743/ejes-2024-si08>
- [9] Филипович Л. О. Соціальний і духовний розвиток України: наукова експертиза та її законодавче закріплення. *Юридична наука*. 2013. № 10. С. 18–28.
 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2013_10_4
- [10] Frantsuz A. Y., Lazebna K. Yu. Mekhanizmy adaptatsii zakonodavstva Ukrainy do pravovoi systemy Yevropeiskoho Soiuzu [Mechanisms of adaptation of the legislation of Ukraine to the legal system of the European Union]. *Pravnychi visnyk Universytetu «KROK»*. 2020. № 38. С. 66–76.
 DOI: <https://doi.org/10.31732/2707-9155-2020-38-66-76>
- [11] Гетьман А. П., Шульга М. В., Анісімова Г. В., Соколова А. К. Екологічне право України в запитаннях та відповідях : навч. посіб. Харків : Одиссей, 2008. 480 с.
- [12] Гуртова К. М. Теорія і практика адаптації законодавства України до законодавства ЄС. *Київський часопис права*. 2023. № 4. С. 162–168.
 DOI: <https://doi.org/10.32782/klj/2023.4.23>
- [13] Кадурін С. Є. Екологічна сертифікація як адміністративно-правовий засіб забезпечення екологічної безпеки. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки*. 2014. Вип. 6-1. Т. 2. С. 157–161.
- [14] Кайдашов В. Проблеми вдосконалення правового регулювання безпечності й якості сільськогосподарської продукції в умовах інтеграції України до міжнародних спільнот. *Екологічне право*. 2009. № 11. С. 116–118.
 URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/15813/28-Kaidashov.pdf?sequence=1>
- [15] Хімич О. М. Забезпечення екологічної безпеки адміністративно-правовими заходами, які застосовуються міліцією : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2005. 176 с.
- [16] Кошман К. Сертифікація – спосіб забезпечення якості продукції. *Підприємництво, господарство і право*. 2001. № 10. С. 33–34.
- [17] Ковалів М., Сопільник Л., Сопільник Р., Єсімов С. Технічне регулювання в системі права України. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія : Економічна. Серія : Юридична*. 2020. № 25. С. 149–155.
 DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.4140642>
- [18] Кожедуб Ю. Основа технічних регламентів України – директиви Європейського Союзу Нового та Глобального підходу. *Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні*. 2005. № 11. С. 63–70.
 URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/1587f170-977f-4ff9-bfd6-d39c942f4311/content>
- [19] Крисанов Д. Система технічного регулювання Європейського Союзу, України та Митного Союзу для агропро-

- довольчої сфери: напрями їх зближення, можливості звуження невідповідності та зменшення асиметричності. *Економіст*. 2014. № 2. С. 4–10.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2014_2_4
- [20] Криштоф Н. Реформи державного управління в системі технічного регулювання – запорука забезпечення виходу української продукції на зовнішні ринки. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2013. № 1. С. 113–123.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2013_1_15
- [21] Лагунова І. А. Технічне регулювання як механізм публічного управління ризиками у будівництві: шляхи та перспективи розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 1. С. 90–96.
DOI: https://doi.org/10.32702/2306_6814.2019.1.90
- [22] Мороз О. Б. Проблеми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. *Альманах міжнародного права*. 2020. № 23. С. 21–28.
DOI: <https://doi.org/10.32841/ILA.2020.23.03>
- [23] Музичук О. М., Литвинов О. М., Баскакова Ю. В., Голубов А. Є., Завальний М. В., Грохольський В. П., Клемпарський М. М., Лоюк Н. В. Сфера зв'язку та інформаційних технологій в Європейському Союзі та в Україні: особливості правового регулювання. Київ : ЦУП, 2007. 154 с.
URL: <https://just-dnipro.gov.ua/files/upload/files/16.pdf>
- [24] Мирна Н. В., Соколова В. В. Становлення та розвиток системи технічного регулювання в Європейському Союзі. *Актуальні проблеми державного управління*. 2020. № 2(58). 188–197.
DOI: <https://doi.org/10.34213/ap.20.02.22>
- [25] Мирна Н., Соколова В. Особливості адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері технічного регулювання. *Наукові Перспективи*. 2025. № 2(56). С. 452–470.
DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-2\(56\)-452-470](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-2(56)-452-470)
- [26] Орехов С. М. Адміністративно-правове регулювання в галузі стандартизації, якості продукції, метрології і сертифікації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2011. 187 с.
URL: https://uacademic.info/ua/document/0411U007190#google_vignette
- [27] Paradis E., De Freitas C., Heisey R., Burrell K., Fernandes L., McLeod J., Whitehead C. R. Getting standardization right. *Canadian family physician Medecin de famille canadien*. 2021. No 67(5). P. 323–325.
DOI: <https://doi.org/10.46747/cfp.6705323>
- [28] Пархоменко М. М. Господарсько-правові засоби забезпечення якості продукції в Україні. *Економіка та право*. 2009. № 2. С. 19–24.
URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/5173>
- [29] Починок К. Б. Адміністративно-правові засади реформування сучасної системи технічного регулювання. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия : Юридические науки*. 2013. Т. 26(65). № 2-1. Ч. 2. С. 84–91.
URL: https://www.juris.vernadskeyournals.in.ua/journals/2013/2-1-2_2013/2-1-2_2013.pdf
- [30] Проневич О. С. Адаптація законодавства України до Acquis communautaire як стратегічний євроінтеграційний імператив. *Legal support of European integration: general legal and sectoral aspect : scientific monograph*. Riga : Baltija Publishing, 2024. С. 391–412.
DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-424-5-19>
- [31] Расторгуева Н. О. Ключові етапи адаптації acquis communautaire до правової системи України: історичний огляд. *ScienceRise: Juridical Science*. 2024. № 2(28). С. 12–21.
- [32] Романчук І. О., Вербицький С. Б., Козаченко О. В., Пацера Н. М., Вербова О. В. Актуальний стан технічного регулювання у галузі обладнання для харчової промисловості. *Продовольчі ресурси*. 2024. № 12(22). С. 150–163.
DOI: <https://doi.org/10.31073/foodresources2024-22-16>
- [33] Соколова В. Особливості визначення поняття «технічне регулювання» в публічному управлінні. *Теорія та практика державного управління*. 2020. № 3(70). С. 55–62.
DOI: <https://doi.org/10.34213/tp.20.03.06>
- [34] Сковчиляс-Павлів О. В. Засади адміністративного нагляду у сфері технічного регулювання щодо забезпечення безпеки продукції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 9. С. 190–193.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-9/46>
- [35] Смерницький Д. Обов'язкові вимоги до науково-технічної продукції: адміністративно-правове регулювання. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 1(2). С. 100–104.
URL: https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2022/09/Vyshegrad-1_2019_Tom-2-1pdf.pdf
- [36] Венгер Ю. В. Місце стандартизації в адміністративно-правовому регулюванні господарської діяльності в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2014. № 10-1. Т. 1. С. 96–99.
URL: https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc10-1/part_1/28.pdf

Стаття надійшла до редакції 11.04.2025

Рецензовано 16.05.2025

D. Smernytskyi,

Dr. Sc. (Law), Professor,

*Head of the Department of Scientific and
Methodological Work of the Laboratory of*

Scientific and Organizational Support of

Forensic and Expert Activities, State Scientific Research

Forensic Centre, MIA of Ukraine

4 Velyka Okruzhna Str., Kyiv, 03170, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6066-0324>

email: sdv2@ukr.net

phone: +38(068)364-00-36

LEGAL BASIS OF EXAMINATION OF PRODUCTS IN SPHERE OF STATE MARKET SUPERVISION AS A COMPONENT OF TECHNICAL REGULATION

Abstract. Ukraine, striving to join the European Union, must as soon as possible harmonize regulatory and normative documents in the field of technical regulation, including the accreditation of conformity assessment bodies, the activities of these bodies, testing laboratories, with the requirements of international and European standards, which will ensure a high level of protection of public interests in the field of non-food product safety, the health of users of these products, the health of workers in production, the environmental safety of products and their production. In view of the above, the purpose of the article is formulated. The methodological basis of the study is a general scientific and special-legal methodological toolkit, which is based on the principles of complexity, objectivity, integrity of scientific knowledge. In accordance with the specifics of the topic, goal, and objectives of the study, general theoretical and special scientific methods of knowledge were used: dialectical, formal-logical, formal-legal, etc. The hermeneutic method was used to study scientific texts and norms of legal acts in order to understand them. The mentioned methods were used in interrelation and interdependence, which made it possible to ensure the completeness, comprehensiveness and objectivity of the study. The scientific novelty lies in the comprehensive and systematic approach to highlighting the examination of non-food products as an element of technical regulation in the field of state market supervision. In addition, it was stated that the legal support of product production is carried out through the establishment of relevant norms in the laws of Ukraine, resolutions and orders of the Cabinet of Ministers of Ukraine, technical regulations (normative and legal acts), technical conditions, codes of established practice (normative documents), orders of executive authorities, documents of manufacturing enterprises, etc. The Constitution of Ukraine (Part 1, Article 3) determines that a person, his life, health, safety are recognized in Ukraine as the highest social value. In addition, the state's duty (Article 16) is to ensure environmental safety and maintain ecological balance on the territory of Ukraine, preserve the gene pool of the Ukrainian people. The state also (Part 4 of Article 42) protects consumer rights, monitors the quality and safety of products, all types of services and works, and promotes the activities of consumer public organizations. The practical significance of the study on the legal support of product expertise and its production, state market supervision over compliance with the established parameters of products and their production lies in the possibility of using its results to improve current legislation and regulatory legal acts, develop new technical regulations and standards for establishing requirements for products and their production, as well as the practice of expertise, testing, certification, market supervision for compliance with safety requirements for humans and the environment.

Keywords: product safety and quality; production safety; testing laboratory; market supervision body; business entity; accreditation.

П. Є. Антонюк,

кандидат юридичних наук, доцент,
заступник завідувача відділу спеціальної
підготовки та підвищення кваліфікації судових
експертів лабораторії науково-організаційного
забезпечення судово-експертної діяльності,
Державний науково-дослідний експертно-
криміналістичний центр МВС України
вул. Велика Окружна, 4, м. Київ, 03170, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-000-1269-6992>
email: polinusla@meta.ua

І. М. Кондратьєв,

кандидат філософських наук,
доцент кафедри історії та філософії
навчально-наукового інституту права та психології,
Національна академія внутрішніх справ
пл. Солом'янська, 1, м. Київ, 03035, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8078-2994>
email: kondratiev.ihor.m@gmail.com

СПЕЦІАЛЬНІ ЗНАННЯ В СУДОЧИНСТВІ: ГНОСЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Ґрунтуючись на системному аналізі сучасного правового поля українського законодавства, окреслено проблему, що постала через нагальну потребу в нормативному визначенні дефініції «спеціальні знання», набуваючи особливої гостроти з огляду на активне її використання на рівні законів як критерію кваліфікації окремих учасників судочинства і належності отриманих за допомогою спеціальних знань доказів. У результаті дослідження засвідчено, що така правова невизначеність призвела до підміни понять, появи неналежних юридичних процедур і учасників судочинства, що, закладаючи підстави для сумніву щодо належності та допустимості певних доказів, є порушенням загальних засад судочинства й основ правосуддя в цілому. Проведений аналіз відповідних норм законодавства дав змогу відокремити знання з галузі права від спеціальних знань і водночас визначити таку важливу характеристику спеціальних знань як напрям їх застосування – сферу судочинства, що уможливило розгляд саме предметної спрямованості застосування знань як певну точку трансформації галузевих знань у спеціальні. Крім того, констатовано, що формальним чинником трансформації галузевих знань у спеціальні є процедура атестації особи як судового експерта, визначена відповідним законом. У зв'язку з цим обстоюється думка, що учасники судочинства можуть розглядати як таку, що має спеціальні знання, необхідні для встановлення фактичних даних про обставини справи, лише особу, атестовану як судовий експерт згідно із Законом України «Про судову експертизу». І лише така особа може брати участь у різного виду провадженнях як експерт і як спеціаліст відповідно до закріпленого в процесуальному законодавстві порядку. Адже обсяг спеціальних знань, на відміну від умов залучення осіб, які мають такі знання, та отриманих за їх допомогою результатів, змінюватися не може. Застосовані на основі нормативістського підходу всезагальні та загальнонаукові методи наукового пізнання забезпечили досягнення мети дослідження – розроблення методологічних основ для єдиного обґрунтованого підходу щодо визначення сутності спеціальних знань, що становитимуть критерій для визначення кваліфікації певних учасників судочинства та належності отриманих за їх допомогою доказів.

Ключові слова: судова експертиза; судовий експерт; спеціаліст; належність доказів; кваліфікаційні вимоги; атестація; фахівці.

Вступ

Залучення до судочинства досягнень науки і техніки, особливо за сучасного рівня розвитку науково-технічного прогресу (Shevchuk, 2020; Khosha, 2023), значно розширює можливості всіх учасників провадження щодо збирання, дослідження, пізнання й оцінювання фактичних даних, що мають значення для справи, а відповід-

но і щодо встановлення причинно-наслідкового зв'язку між об'єктами, подіями та явищами, що є предметом судового розгляду (Perlin, 2020; Bitzer et al., 2021; Tymchyshyn, 2023b). Тож роль науково-технічних засобів і методів у процесі справедливого відновлення прав усіх членів суспільства надзвичайно важлива. Водночас з огляду на основні засади судочинства в Україні, визначені

Основним законом (Verkhovna Rada Ukrainy [VRU], 1996, Cherven 28, *Konstytutsiia Ukrainy*, st. 129), загальні засади різного виду проваджень, закріплені у відповідному процесуальному законодавстві, використання досягнень галузевих наук у процесі здійснення правосуддя має чітко регламентуватися законодавством України. Задля дотримання задекларованих цінностей така регламентація має окреслювати зміст і межі науково-технічних засобів і методів, допустимих для використання під час здійснення правосуддя, становлячи гарантований критерій для можливості об'єктивного сприйняття результатів такого використання як належних і допустимих джерел доказів усіма учасниками судочинства.

Аналіз процесуального законодавства України демонструє, що законодавець визначився щодо форми залучення досягнень науки і техніки до процесу встановлення фактичних даних учасниками провадження, передбачивши для цього можливість залучення експерта до проведення експертиз і залучення спеціаліста до процесуальних дій (Rozumnyi, 2024). І хоча особливість такого залучення визначається видом провадження, спільною рисою є те, що результати залучення експерта у вигляді висновку експерта визнаються самостійним процесуальним джерелом доказів в усіх видах проваджень, тоді як за участю спеціаліста отримують фактичні дані, які набувають статусу інших процесуальних джерел доказів – документів, речових доказів, показань, електронних доказів (Tymchyshyn, 2023c).

Щодо обсягу (змісту) досягнень науки і техніки, допустимих для використання учасниками судочинства з метою встановлення фактичних даних про обставини, які мають значення для провадження, законодавець окреслює їх конструкцією «спеціальні знання», передбачаючи, що ними мають володіти відповідні учасники – експерти та спеціалісти, завдяки яким і відбувається використання науково-технічних засобів і методів (VRU, 2012, Kvitin 13, *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy*; VRU, 2004, Berezen 18, *Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks*; VRU, 1991, Lystopad 06, *Hospodarskyi protsesualnyi kodeks*; VRU, 2005, Lypen 06, *Kodeks administratyvnoho sudochynstva*). Водночас через брак чіткого визначення структури, обсягу, змісту та форми «спеціальних знань», що, по суті, є критерієм допустимості та належності отриманих за їх допомогою доказів, створено підстави для появи об'єктивного сумніву в узгодженості таких доказів із загальними критеріями, що висувають для доказів. Оскільки немає чіткого розуміння змісту спеціальних знань, неможливо однозначно стверджувати, що особа володіє (або не володіє) такими знаннями,

а отже що отримані з її допомогою докази є належними та допустимими.

За обставин, що наразі спостерігаємо в українському правовому полі, убачаємо величезну проблему та загрозу для справедливого правосуддя: закладаючи основи функціонування окремих інститутів правосуддя, як-от судова експертиза (VRU, 1994, Liutyi 25, *Pro sudovu ekspertyzu*), а також процесуальної процедури отримання й оцінювання доказів у різних видах проваджень, законодавець попри невизначеність змісту спеціальних знань ґрунтується саме на цій категорії.

Огляд літератури

Сьогодні термін «спеціальні знання», варто констатувати, перетнув межі надбання теорії криміналістики та судової експертології і, зважаючи на широке використання в нормативно-правових актах різного ступеня обов'язковості, зумовлює палкі наукові дискусії щодо форм і напрямів використання спеціальних знань як серед авторитетних учених, так і в колі науковців-початківців. Наприклад, лише останніми роками дослідники у своїх працях висвітлювали: окремі аспекти використання спеціальних знань у розслідуванні кримінальних правопорушень (Tymchyshyn, 2023a; Yusupov, 2023); напрями підвищення ефективності використання спеціальних знань у кримінальному провадженні (Volkova, 2022); особливості використання спеціальних знань під час розслідування окремих видів кримінальних правопорушень (Cherniak, 2022; Bondar, 2024; Salnykova, 2024); напрями використання спеціальних знань у кримінальному провадженні (Kuvshynov, 2024; Usatyi, 2024) тощо. Але аналіз наукових публікацій дає змогу стверджувати, що автори здебільшого не ставлять перед собою мети дослідити саме сутність і природу спеціальних знань, зосереджуючись на висвітленні актуальних, на їхній погляд, аспектів, пов'язаних саме з процедурами або можливостями залучення досягнень науки й техніки до різного виду проваджень, крізь призму запропонованих попередниками наукових тлумачень обсягів і складу спеціальних знань. Такий характер публікацій убачається загрозливим, оскільки спрямований на неналежну структурування наукових знань (позбавлену наукового обґрунтування), побудову хибних наукових концепцій (моделей).

Мета статті – запропонувати єдиний обґрунтований підхід до розуміння сутності та змісту спеціальних знань у судочинстві України як своєрідне методологічне підґрунтя, що становитиме критерій належності та допустимості доказів, отриманих через залучення спеціальних знань. Для досягнення цієї мети необхідно виконати

такі завдання: проаналізувати формалізований підхід до визначення змісту та сутності спеціальних знань, закладений у нормах законодавства України; з'ясувати обґрунтованість застосування такого критерію, як «спеціальні знання» для окреслення меж компетенції окремих учасників судочинства; визначити критерії відповідності певних знань категорії «спеціальні знання», які гарантуватимуть належність і допустимість отриманих за їх допомогою доказів.

Матеріали та методи

У дослідженні зааналізовано положення законодавства України про судово-експертну діяльність, а також норми процесуального законодавства, що регулює відповідні види судочинства (кримінального, цивільного, господарського, адміністративного), на предмет наявності нормативного закріплення дефініції «спеціальні знання» та з'ясування критерію визначення компетенції окремих учасників судочинства, повноваження яких визначаються відповідно до наявності / відсутності в них спеціальних знань.

Методологічне підґрунтя дослідження становлять положення нормативізму як учення про сутність права, а також основні принципи функціонування держави романо-германської правової сім'ї. Положення матеріалістичної діалектики дали змогу виокремити причинно-наслідкові зв'язки між подіями та явищами, що охоплюються предметом дослідження. Методи формальної логіки, як-от аналіз, синтез, аналогія, індукція та дедукція, застосовано для виявлення масштабу проблематики, узагальнення її характеру та обґрунтування ступеня загальності зроблених висновків. За допомогою методу моделювання окреслено потенційні ризики та їхній негативний вплив на об'єкт дослідження.

Результати та обговорення

Невизначеність на рівні закону змісту й обсягу категорії «спеціальні знання» і водночас оперування нею законодавцем для окреслення критеріїв отримання певних доказів у різних видах проваджень, що викликає наукові дискусії, призводить до інтерпретацій, а то й до підміни її іншими категоріями, як-то: «необхідні знання» (st. 10), «відповідні галузі знань» (st. 7) (VRU, 1994, Liutyi 25, *Pro sudovu ekspertyzu*) тощо, які сприймаються та закріплюються в нормах права як тотожні конструкції «спеціальні знання». Наслідок цього – формально закріплені процедури отримання певних фактичних даних, які учасники судочинства та суд сприймають як докази, що знаходять своє відображення в законодавстві України, але, по суті, не забезпечують відповідності отриманих

доказів критеріям належності та допустимості.

Так, наприклад, законодавець (VRU, 1994, Liutyi 25, *Pro sudovu ekspertyzu*, st. 1) під судовою експертизою розуміє «дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду» (курсив наш. – П. А., І. К.). І зазначає (st. 10, ch. 1), що «судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань» (курсив наш. – П. А., І. К.). Водночас наголошує (st. 7, ch. 1), що «судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, їх територіальні філії, експертні установи комунальної форми власності, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених цим Законом» (курсив наш. – П. А., І. К.). Забігаючи наперед, зазначимо, що такими умовами є положення, викладені законодавцем (st. 10, ch. 5): «До фахівця у відповідній галузі знань, який проводить судову експертизу, застосовуються положення цього Закону щодо гарантій, прав, обов'язків, відповідальності судового експерта, крім відповідальності за відмову від проведення експертизи та положень розділу III цього Закону».

Отже, відповідно до положень законодавства України про судову експертизу, хоча саму судову експертизу як вид дослідницької діяльності проводять на основі спеціальних знань, осіб, яким її доручають, законодавець зобов'язує мати необхідні знання – для судових експертів або фахові (експертні) – для фахівців (експертів). Але для судових експертів передбачено процедуру атестації, після чого (VRU, 1994, Liutyi 25, *Pro sudovu ekspertyzu*, st. 9, ch. 1) «атестовані відповідно до цього Закону судові експерти включаються до державного Реєстру атестованих судових експертів». Водночас (st. 9, ch. 2) «особа або орган, які призначають або замовляють судову експертизу, можуть доручити її проведення тим судовим експертам, яких внесено до державного Реєстру атестованих судових експертів, або іншим фахівцям з відповідних галузей знань, якщо інше не встановлено законом».

Тобто не лише не зазначено про обов'язкову наявність спеціальних знань у таких осіб, як судовий експерт і фахівець для проведення судової експертизи (дослідження на основі спеціальних знань), а й такі особи прирівняні щодо можливості доручення їм проведення експертизи, хоча, як уже з'ясовано, рівень та обсяг їхніх знань різний, оскільки по-різному (різними конструкціями) визначається в нормах Закону України «Про судову експертизу».

У кримінальному процесуальному законодавстві України під експертом розуміють (VRU, 2012, Kvitén 13, *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks*, st. 69, ch. 1) «особу, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновки з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань».

Водночас спеціалістом у кримінальному провадженні вважають (VRU, 2012, Kvitén 13, *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks*, st. 71, ch. 1) «особу, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації, пояснення, довідки, висновки та інші документи під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок».

Аналіз відповідних норм Кримінального процесуального кодексу України демонструє, що, по суті, до експерта та спеціаліста висувають однакові умови щодо володіння спеціальними знаннями, а відмінність полягає лише у формі застосування таких знань: експерту доручають проведення експертизи, спеціаліст надає консультації, пояснення, довідки, висновки та інші документи. Але процесуальна діяльність обох учасників – експерта і спеціаліста – заснована на спеціальних знаннях (загадковій категорії, не визначеній у Кримінальному процесуальному кодексі України).

Така ситуація зі спеціальними знаннями та суб'єктами, яких залучають до їх використання, спостерігається і в інших видах проваджень.

Відповідно до цивільного процесуального законодавства України (VRU, 2004, Berezen 18, *Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks*) експертом є (st. 72, ch. 1) «особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи». А спеціалістом (st. 74, ch. 1) – «особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками, необхідними для застосування технічних засобів, і призначена судом для надання консультацій та технічної допомоги під час вчинення процесуальних дій, пов'язаних із застосуванням таких технічних засобів (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи тощо)».

Щодо компетенції експерта і спеціаліста як учасників адміністративного (VRU, 2005, Lypen 06, *Kodeks administratyvnoho sudochynstva*, st. 68, ch. 1, st. 70, ch. 1) і господарського (VRU, 1991, Lystopad 06, *Hospodarskyi protsesualnyi kodeks*, st. 69, ch. 1, st. 71, ch. 1) судочинства, законодавець вживає форму-

лювання, аналогічні до визначень таких суб'єктів у цивільному процесуальному законодавстві.

З огляду на таке стійке закріплення в законодавстві України категорії «спеціальні знання» як критерія визначення повноважень певних учасників судочинства, а також належності отриманих за їх участю доказів, будучи послідовними у своєму переконанні, вважаємо, що «правильне розуміння сутності «спеціальних знань» важливе не лише в аспекті закономірного розвитку наукових знань та категорій, а й в аспекті практичного застосування таких знань: при формуванні професійних компетенцій відповідних суб'єктів; при виокремленні експертних спеціальностей та визначенні предмету експертизи; під час залучення відповідних фахівців до різних видів судочинства» (Antoniuk, & Piaskovskyi, 2021, s. 220).

Для з'ясування сутності «спеціальних знань» важливо розуміти, що хоча законодавець не визначив, які саме знання охоплює ця категорія, проте чітко відокремлює знання з галузі права від спеціальних знань, зазначаючи про це як у процесуальному законодавстві України (VRU, 2012, Kvitén 13, *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks*, st. 242; VRU, 2004, Berezen 18, *Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks*, st. 102; VRU, 1991, Lystopad 06, *Hospodarskyi protsesualnyi kodeks*, st. 98; VRU, 2005, Lypen 06, *Kodeks administratyvnoho sudochynstva*, st. 101), так і в законодавстві України про судову експертизу (VRU, 1994, Liutyi 25, *Pro sudovu ekspertyzu*, st. 14).

Скласти ж уявлення про загальний перелік галузей знань в Україні, відповідно до яких формуються відповідні кваліфікаційні вимоги до певного виду суспільної діяльності, дає змогу ознайомлення з постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти» від 29 квітня 2015 р. № 266. Згідно із цією постановою вирізняють такі галузі знань: освіта; культура, мистецтво та гуманітарні науки; соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини; бізнес, адміністрування та право; природничі науки, математика та статистика; інформаційні технології; інженерія, виробництво та будівництво; сільське, лісове, рибне господарство та ветеринарна медицина; охорона здоров'я та соціальне забезпечення; транспорт та послуги; безпека та оборона. Для кожної галузі знань чітко окреслено спеціальності, за якими здійснюється підготовка відповідних фахівців.

Згаданий нормативно-правовий акт дає змогу відмежувати галузі знань одна від одної, проте аж ніяк не наближуючи нас до розуміння змісту саме спеціальних знань. Утім є підставою для логічного умовиводу про те, що в результаті здобуття освіти

спеціальні знання не здобуваються, тобто така характеристика певних знань як спеціальні не пов'язана з природою самих знань та особливостями їх здобуття, а стосується інших аспектів таких знань.

У судочинстві категорія «спеціальні знання» постає, і про це неодноразово наголошувалося (Antoniuk, & Piaskovskyi, 2021, s. 220–221; Antoniuk, & Soroka, 2023, s. 61), як певна протиположна знанням у галузі права – знанням, професійно необхідним для уповноважених суб'єктів або суду: таких учасників, які здійснюють доказування або розгляд справи.

Тобто потреба в спеціальних знаннях для встановлення фактичних даних у справі виникає тоді, коли знань у галузі права для цього бракує. І такі знання спеціальні не для особи, яка ними володіє, а для осіб, які їх потребують. Ми не називаємо професійні знання певної особи, яка працює за фахом (чи то інженер, чи то філолог), спеціальними. Але, якщо таку особу залучають до судочинства і вона застосовує свої фахові знання для забезпечення потреб учасників судочинства, у такому разі її фахові знання набувають характеру спеціальних. Отже, важливо усвідомлювати, що ані зміст, ані обсяг знань, якими володіє особа, не змінюються, і тут варто говорити про зміну напрямку їх застосування – встановлення фактичних даних у межах судочинства.

Але не тільки напрямом застосування визначається сутність спеціальних знань. На наше глибоке переконання, характеристику певних знань як спеціальних мають також розглядати через процедуру гарантування державою рівня таких знань, які б відповідали сучасному рівню розвитку науки і техніки, оскільки судочинство – це вид державної діяльності (а йдеться саме про залучення досягнень науки і техніки до судочинства).

Таку процедуру гарантування рівня знань особи, яка володіє певними фаховими знаннями, необхідними і достатніми для встановлення фактичних даних про певні матеріальні об'єкти, що мають значення для провадження, закладено в процес підготовки та атестації особи як судового експерта і визначено в законодавстві України про судову експертизу (VRU, 1994, Liutyi 25, *Pro sudovu ekspertizu*). Відповідний рівень знань зумовлений вимогами до судового експерта, як-от: певний рівень освіти та підготовки (st. 10), визначений законом порядок атестації судового експерта (st. 16), встановлена законом відповідальність судового експерта (st. 14), ведення державного Реєстру атестованих судових експертів (st. 9).

Відповідність особи всім цим вимогам та проходження передбачених законом процедур, за задумом законодавця, мають гарантувати достатність і придатність знань, якими володіє пев-

на особа, для використання їх для задоволення потреб правосуддя в спеціальних знаннях, коли знань у галузі права недостатньо для встановлення фактичних даних у справі. Функції контролю за дотриманням усіх цих процедур логічно покладаються на державні органи, оскільки саме держава через державні інститути забезпечує дотримання принципів справедливості та верховенства права (в широкому розумінні) у здійсненні правосуддя.

Саме процедура атестації особи, що має фахові знання з певної галузі, як судового експерта і є тією формальною межею, яка відрізняє спеціальні від інших знань: до атестації як судовий експерт особа мала фахові знання з певної галузі знань (здобуті і підтверджені належним способом), а після її атестації такі знання (які не змінилися ані за змістом, ані за обсягом) стають спеціальними.

Тож уважаємо, тільки судовий експерт, атестований у порядку, визначеному Законом України «Про судову експертизу», відомості про якого внесено до державного Реєстру атестованих судових експертів, може розглядатися учасниками судочинства як особа, яка володіє спеціальними знаннями (хоча загалом автори цієї наукової статті проти такого формулювання – e.g., Antoniuk, & Soroka, 2023, s. 63), і може залучатися як експерт до проведення експертиз та як спеціаліст до надання іншої допомоги під час процесуальних дій. Тобто критерієм для визначення компетенції експерта та спеціаліста є не різниця у рівні спеціальних знань, а умови застосування ними своїх знань та окреслені процесуальні процедури. Убачається, що рівень (обсяг) спеціальних знань не може бути різним для експерта та спеціаліста як учасників судочинства. Різними є лише умови застосування ними своїх фахових знань: у лабораторних умовах під час проведення експертизи або в «польових» умовах під час інших процесуальних дій. І, відповідно, різного значення можуть набувати отримані за допомогою таких учасників фактичні дані.

Тобто лише особа, яка пройшла відповідну верифікацію її професійних компетентностей із боку держави, атестована як судовий експерт із певної експертної спеціальності, відомості про яку внесено до державного Реєстру атестованих судових експертів, може залучатися до судочинства як спеціаліст та експерт для виконання визначених відповідним процесуальним законодавством повноважень у разі виникнення необхідності у спеціальних знаннях в учасників судочинства.

На підтримання окресленої позиції, варто зазначити, що насправді саме така позиція законодавця первинно і закладена в положення законодавства, що стосується врегулювання сфери судово-експертної діяльності, і, відповідно, залучення спеціальних знань до судочинства. Але,

зважаючи на безсистемну правотворчу діяльність у нашій країні, ситуативну зумовленість окремих нормативних змін, активне лобіювання інтересів певних суб'єктів, порушення процедури правотворчої діяльності та ігнорування наукових закономірностей розвитку важливих інституцій правосуддя маємо, як наслідок, неузгодженості положень різних нормативно-правових актів між собою, що, як зазначалося раніше, призводить до появи невідповідних учасників судочинства й об'єктивного сумніву щодо отриманих з їх допомогою доказів.

Коли говоримо про позицію законодавця, що підтверджує висловлене переконання щодо змісту спеціальних знань, маємо на увазі, зокрема, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 17 червня 2020 р. № 720-IX. Згідно із цим законодавчим актом (VRU, 2020, Cherven 17, *Pro vnesennia zmin*, rozd. I, p. 29, підп. 3) до ст. 7¹ Закону України «Про судову експертизу» внесено зміни, а саме: статтю доповнено частиною другою такого змісту: «Підставою для отримання висновку спеціаліста при з'ясуванні обставин вчинення кримінального проступку є запит службової особи підрозділу

дідання органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, уповноваженої особи іншого підрозділу зазначених органів, які уповноважені здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків». Тобто, вносячи такі зміни до Закону України «Про судову експертизу», законодавець прирівнює висновок спеціаліста, який відповідно до особливостей досудового розслідування кримінальних проступків, визначених гл. 25 КПК України, визнається процесуальним джерелом доказів (VRU, 2012, Kviton 13, *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy*, st. 298¹), до судової експертизи. І цим обмежуючи коло суб'єктів, до яких можуть звернутися органи досудового розслідування за таким висновком спеціаліста, лише суб'єктами судово-експертної діяльності, на яких поширюється дія Закону України «Про судову експертизу». Така позиція законодавця підтверджує обстоювану позицію щодо наявності спеціальних знань лише в судового експерта, який може брати участь у судочинстві як експерт і як спеціаліст.

Що ж до згадуваних фахівців, про яких ідеться у ст. 7 і 9 Закону України «Про судову експертизу», то доцільно проаналізувати трансформацію положень ст. 7 цього Закону України (див. табл.).

Таблиця

Генезис положень ст. 7 Закону України «Про судову експертизу»

Дата редакції Закону України	Редакції статті
25.02.1994 (перша редакція)	Стаття 7. Організація судово-експертної діяльності Судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи та відомчі служби. До них належать: науково-дослідні та інші установи судових експертиз Міністерства юстиції України і Міністерства охорони здоров'я України; експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України. Судово-експертна діяльність може здійснюватися на підприємницьких засадах на підставі спеціального дозволу (ліцензії), а також громадянами за разовими договорами. Ліцензія видається в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України
01.08.2003	Стаття 7. Організація судово-експертної діяльності Судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи та відомчі служби. До них належать: науково-дослідні та інші установи судових експертиз Міністерства юстиції України і Міністерства охорони здоров'я України; експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України. Судово-експертна діяльність може здійснюватися на підприємницьких засадах на підставі спеціального дозволу (ліцензії), а також громадянами за разовими договорами. Ліцензія видається в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України

05.10.2004	Стаття 7. Суб'єкти судово-експертної діяльності Судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, а також у випадках і на умовах, визначених цим Законом, судові експерти, які не є працівниками зазначених установ. До державних спеціалізованих установ належать: - науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України; - науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України; - експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України. Виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз. Для проведення деяких видів експертиз, які не здійснюються виключно державними спеціалізованими установами, за рішенням особи або органу, що призначили судову експертизу, можуть залучатися крім судових експертів також інші фахівці з відповідних галузей знань
15.12.2017	Стаття 7. Суб'єкти судово-експертної діяльності Судово-експертну діяльність у кримінальному провадженні здійснюють державні спеціалізовані установи, а в інших випадках – також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених цим Законом. До державних спеціалізованих установ належать: - науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України; - науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України; - експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України. Виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз
17.10.2019	Стаття 7. Суб'єкти судово-експертної діяльності Судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених цим Законом. До державних спеціалізованих установ належать: - науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України; - науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України; - експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України. Виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз
03.07.2020	Стаття 7. Суб'єкти судово-експертної діяльності
01.01.2025	Судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, їх територіальні філії, експертні установи комунальної форми власності, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених цим Законом. До державних спеціалізованих установ належать: - науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України; - науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України; - експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України. Виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз

Інформація, наведена в таблиці, виразно демонструє, що законодавець вдається до крайнощів у питанні визначення суб'єктів, яким довіряє

проведення експертизи, необґрунтовано і безпідставно то розширюючи, то звужуючи їх коло. Проте дуже яскраво простежується хронологія

появи фахівців як окремих суб'єктів судово-експертної діяльності: спочатку їх могли залучати лише для допомоги судовим експертам під час експертизи за рішенням ініціатора її проведення (редакція від 05.10.2004); згодом вони перетворилися на суб'єктів судово-експертної діяльності, яким може бути доручено проведення експертизи в усіх провадженнях, крім кримінального (редакція від 15.12.2017); потім визначені як суб'єкти судово-експертної діяльності, які, зважаючи на особливості організації судово-експертної діяльності в Україні, мають обмеження щодо здійснення судово-експертної діяльності, пов'язаної з провадженням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз (редакція від 17.10.2019). У такому підході до трактування змісту спеціальних знань, на основі яких здійснюється дослідження, що становить фундамент інституту судової експертизи, та, власне, визначення суб'єктів судово-експертної діяльності вбачаємо (e.g., Antoniuk, 2023, s. 68) спотворення самого інституту судової експертизи.

Кожний висновок експерта – це процесуальне джерело доказів. За кожним таким висновком стоять фактичні дані, що суд сприймає як докази нарівні з іншими доказами. Тому у визначенні суб'єктів, яким може доручатися отримання таких фактичних даних, не може бути іншого підходу, окрім як гарантування від держави науковості, об'єктивності, компетентності та достатності їхніх знань для вирішення поставлених перед ними завдань. Власне, ми знову наголошуємо на своїй позиції щодо необхідності не лише правильного розуміння сутності спеціальних знань усіма учасниками судочинства, а й закріплення такої категорії на рівні закону, що слугуватиме критерієм компетентності та компетенції певних суб'єктів, які залучаються до судочинства як спеціалісти та експерти.

Отже, за позиції законодавця щодо можливості проведення судової експертизи як судовим експертом (атестованим у порядку, визначеному Законом України «Про судову експертизу»), так і іншим фахівцем (експертом) із відповідної галузі знань, коли бракує чіткого критерію щодо рівня необхідних для проведення експертизи знань, суд наділяється повноваженнями щодо визначення рівня достатності таких знань у кожному конкретному випадку залучення такого фахівця для проведення експертизи. За таких умов висновок експерта набуває характеру особистісного доказу, оскільки залежить від ставлення особистості – експерта (фахівця) – до тих об'єктів, заради яких розгортається її діяльність, а не від об'єктивно визначених критеріїв (Koehler et al., 2023; Martireet al., 2024), порушуючи і принципи судово-

експертної діяльності, і загальні засади судочинства, відповідно ставлячи під сумнів справедливість правосуддя. Саме тому упевнені, що довільне тлумачення категорії «спеціальні знання», хоча її й закладено в основу визначення компетенції певних учасників судочинства щодо отримання за їх участю фактичних даних, які сприймаються як докази, призводить до підміни не лише понять (і появи внаслідок цього неналежних учасників), а й сутності інформації, на основі якої приймають юридично значущі рішення.

Висновки

Заналізувавши природу та сутність категорії «спеціальні знання», її роль у визначенні компетенції певних учасників судочинства щодо отримання доказів, наполягаємо на єдиному підході до змісту цієї категорії, що постане критерієм визначення достатності знань певних суб'єктів для забезпечення потреб правосуддя щодо збирання та дослідження доказів. Методологічним підґрунтям такого єдиного підходу є сентенції, як-от:

зміст спеціальних знань становлять знання з різних галузей людської діяльності (крім знань із галузі права), що використовують для встановлення фактичних даних про обставини, пов'язані із судочинством, залучаючи відповідних суб'єктів (судових експертів) у визначених законом формах;

відповідність фахових знань особи потребам судочинства для отримання фактичних даних про певні об'єкти та підтвердження їхнього належного рівня гарантує держава через чітко регламентовану процедуру атестації судового експерта, яка є формалізованим процесом трансформування фахових (галузевих) знань у спеціальні; під час такого трансформування не змінюються зміст та обсяг знань, а лише верифікуються наявні фахові (галузеві) знання в особи з метою визначення їх достатності для вирішення завдань судочинства;

єдиний суб'єкт, що є «носієм» спеціальних знань, – судовий експерт, якого можуть залучати до всіх видів проваджень як спеціаліста та як експерта у визначеному процесуальним законодавством порядку;

визначення терміна «спеціальні знання», незважаючи на його уявну семантичну очевидність, потребує закріплення на рівні закону, до того часу він не має застосовуватися як критерій компетенції окремих учасників судочинства, а також допустимості та належності отриманих за їх участю доказів; нормативне визначення терміна «спеціальні знання» має чітко окреслювати кваліфікаційні вимоги (критерії) до рівня фахових знань судового експерта і компетенцію судового експерта в межах відповідних експертних спеціальностей; закріплена на рівні закону дефініція «спеціальні

знання» не може підмінятися іншими категоріями або вільно трактуватися учасниками судочинства, оскільки вона є критерієм належності як певних учасників судочинства, так і отриманих за їх допомогою доказів.

Подяки

Немає.

Конфлікт інтересів

Немає.

References

- [1] Antoniuk, P. Ye. (2023, Lystopad 10). Shchodo subiektiv sudovo-ekspertnoi diialnosti [Regarding Forensic Science Services Providers]. V *Aktualni pytannia sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*: zbirnyk materialiv mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii z nahody 100-richchia Natsionalnoho naukovoho tsentru «Instytut sudovykh ekspertyz im. Zasl. prof. M. S. Bokariusa» (s. 66–68). Kharkiv: Natsionalnyi naukovyi tsentr «Instytut sudovykh ekspertyz im. Zasl. prof. M. S. Bokariusa» [in Ukrainian].
<https://drive.google.com/file/d/1Kwin74kcc8IVhymxGLXWOEAccvxnzpA6/view>
- [2] Antoniuk, P. Ye., & Piaskovskiy, V. V. (2021, Veresen 24). Shchodo sutnosti spetsialnykh znan. V *Aktualni pytannia vdoshkonalennia sudovo-ekspertnoi ta pravookhoronnoi diialnosti*: zbirnyk materialiv zasidannia No 1 postiinodiichochoi Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Kropyvnytskyi (s. 220–222). Kropyvnytskyi: Tsentralno-Ukrainske vydavnytstvo [in Ukrainian].
https://ndekc-kirovograd.org.ua/wp-content/uploads/2021/11/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%9A%D0%9D%D0%94%D0%95%D0%9A%D0%A6_24.09.21.pdf
- [3] Antoniuk, P. Ye., & Soroka, I. V. (2023, Hruden 21). Spetsialni znannia u kryminalnomu provadzhenni: zmist, sutnist i pravova pryroda. U N. V. Nestor (Red.), *Aktualni pytannia sudovoi ekspertolohii, kryminalistyky ta kryminalnoho protsesu*: materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (s. 59–63). Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K [in Ukrainian].
https://kndise.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/aktualni-pytannya-sudovoyi-ekspertolohiyi_2023.pdf
- [4] Bitzer, S., Miranda, M. D., & Bucht, R. E. (2021). Forensic advisors: The missing link. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Forensic Science*, 4(3).
DOI: <https://doi.org/10.1002/wfs2.1444>
- [5] Bondar, V. S. (2024). Osoblyvosti vykorystannia spetsialnykh znan u kryminalnykh provadzhenniakh, pidslidnykh orhanam bezpeky (chastyna I) [Features of the use of special knowledge in criminal proceedings subject to the security authorities (part I)]. *Dniprovskiy naukovyi chasopys publichnogo upravlinnia, psykholohii, prava*, (3), 85–92 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2024.3.13>
- [6] Cherniak, A. (2022). Vykorystannia spetsialnykh znan pry doslidzhenni tekstiv iz zaklykamy do pidryvu konstytutsiinoho ladu, porushennia terytorialnoi tsilisnosti i nedotorkanosti Ukrainy [Core competency in research of texts calling for undermining the constitutional order, territorial integrity and sovereignty of Ukraine]. *Visnyk kryminalnoho sudochynstva*, (3–4), 101–111 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.3-4/101-111>
- [7] Khosha, V. (2023). Znachennia sudovo-ekspertnoi diialnosti dlia zdiisnennia pravosuddia v Ukraini [Importance of Forensic Expert Activity for Justice Administration in Ukraine]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*, 31(2), 41–62 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.2.2023.04>
- [8] Koehler, J. J., Mnookin, J. L., & Saks, M. J. (2023). The scientific reinvention of forensic science. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 120(41), e2301840120.
DOI: <https://doi.org/10.1073/pnas.2301840120>
- [9] Kuvshynov, O. D. (2024). Otrymannia vysnovku spetsialista yak protsesualna forma vykorystannia spetsialnykh znan u kryminalnomu provadzhenni [Obtaining a specialist's conclusion as a procedural form of using special knowledge in criminal proceedings]. *Visnyk Luhanskoho navchalno-naukovoho instytutu imeni E. O. Didorenka*, 2(2), 93–106. [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.33766/2786-9156.106.2.93-106>
- [10] Martire, K. A., Chin, J. M., Davis, C., Edmond, G., Growns, B., Gorski, S., Kemp, R. I., Lee, Z., Verdon, C. M., Jansen, G., Lang, T., Neal, T. M. S., Searston, R. A., Slocum, J., Summersby, S., Tangen, J. M., Thompson, M. B., Towler, A., Watson, D., ... Ballantyne, K. N. (2024). Understanding 'error' in the forensic sciences: A primer. *Forensic science international. Synergy*, (8), 100470.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.fsisyn.2024.100470>
- [11] Perlin, S. (2020). Poniattia i vydy tekhniko-kryminalistychnoho zabezpechennia pravozastosovnoi diialnosti [Concept and types of technical and forensic support for law enforcement activities]. *Pidpriyemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, (1), 221–226 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.1.40>
- [12] Rozumnyi, S. M. (2024, Berezen 03). Sudova ekspertyza yak kliuchoviy instrument zabezpechennia natsionalnoi bezpeky [Forensic expertise as a key tool for ensuring national security]. U *Mizhnarodna ta natsionalna bezpeka: teoretychni ta prykladni aspekty*: materialy VIII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (u dvokh ch. Ch. I) (s. 56–58). Dnipro: Dnipropetrovskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.31733/15-03-2024/1/56-58>
- [13] Salnykova, A. O. (2024). Vykorystannia spetsialnykh psykhiatrychnykh i psykholohichnykh znan pid chas rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen, poviazanykh iz domashnim nasylstvom [Use of special psychiatric

- and psychological knowledge during the investigation of criminal offenses related to domestic violence]. *Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*, 31(1), 276–287 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.1.22>
- [14] Shevchuk, V. M. (2020). Innovatsiini zasady kryminalistichnoho zabezpechennia diialnosti orhaniv pravoporiadku: postanovka problemy. *Zbirnyk naukovykh prats ΛOHOΣ*, (2), 139–144 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.36074/21.08.2020.v2.51>
- [15] Tymchyshyn, A. M. (2023a). Deiaki aspekty vykorystannia spetsialnykh znan u rozsliduvanni kryminalnykh pravoporushen [Some aspects of the use of special knowledge in the investigation of criminal offenses]. *Istoryko-pravovyi chasopys*, 20(1), 119–125 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2023-1/16>
- [16] Tymchyshyn, A. M. (2023b). Osoblyvosti vykorystannia spetsialnykh znan pid chas dosudovoho rozsliduvannia [Peculiarities of using specialized knowledge during pre-trial investigation]. *Nove ukrainske pravo*, (2), 176–184 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.2.24>
- [17] Tymchyshyn, A. M. (2023c). Sudova ekspertyza yak protsesualna forma vykorystannia spetsialnykh znan u kryminalnomu provadzhenni [Forensic expertise as a procedural form of using special knowledge in criminal proceedings]. *Pivdenoukrainskyi pravnychi chasopys*, (1), 228–235 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2023.1.40>
- [18] Usatyi, V. O. (2024). Naukova rozrobenist problematyky vykorystannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen u sferi hospodarskoi diialnosti [Scientific development of the problem using special knowledge during the investigation of criminal offences in the economic activity sphere]. *Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*, 33(3), 414–422 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.3.38>
- [19] Verkhovna Rada Ukrainy. (1991, Lystopad 06). *Hospodarskyi protsesualnyi kodeks Ukrainy* [Commercial and Procedural Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy (No 1798-XII) [in Ukrainian].
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>
- [20] Verkhovna Rada Ukrainy. (1994, Liutyi 25). *Pro sudovu ekspertyzu* [On Judicial Examination]: Zakon Ukrainy (No 4038-XII) [in Ukrainian].
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
- [21] Verkhovna Rada Ukrainy. (1996, Cherven 28). *Konstytutsiia Ukrainy* [The Constitution of Ukraine]: Zakon Ukrainy (No 254к/96-BP) [in Ukrainian].
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80?lang=en#Text>
- [22] Verkhovna Rada Ukrainy. (2004, Berezen 18). *Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy* [The Civil Procedural Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy (No 1618-IV) [in Ukrainian].
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
- [23] Verkhovna Rada Ukrainy. (2005, Lypen 06). *Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy* [The Code of Administrative Proceedings of Ukraine]: Zakon Ukrainy (No 2747-IV) [in Ukrainian].
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
- [24] Verkhovna Rada Ukrainy. (2012, Kviten 13). *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy* [The Criminal Procedural Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy (No 4651-VI) [in Ukrainian].
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
- [25] Verkhovna Rada Ukrainy. (2020, Cherven 17). *Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy u zviazku z pryiniattiam Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo sproshchennia dosudovoho rozsliduvannia okremykh katehori kryminalnykh pravoporushen»*: Zakon Ukrainy (No 720-IX) [in Ukrainian].
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/720-20#n198>
- [26] Volkova, A. E. (2022). Pidvyshchennia efektyvnosti vykorystannia spetsialnykh znan u rozsliduvanni kryminalnykh pravoporushen: orhanizatsiino-pravovyi aspekt [Increasing the effectiveness of the use of special knowledge in crime investigation: organizational and legal aspects]. *Kryminalistychnyi visnyk*, 37(1), 18–29 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2022-37-1-18>
- [27] Yusupov, V. V. (2023). Spetsialni znannia pry provedenni kryminalnoho provadzhennia ta v inshykh vydakh sudochynstva [Special knowledge in conduct of criminal proceedings and in other types of justice]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, (3), 486–490 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-3/111>

Список використаних джерел

- [1] Антонюк П. Є. Щодо суб'єктів судово-експертної діяльності. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 100-річчя Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса». м. Харків, 10 листоп. 2023 р. / ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса». Харків, 2023. С. 66–68.
URL: <https://drive.google.com/file/d/1Kwin74kcc8IVhymxGLXW0EAccvxnpzA6/view>
- [2] Антонюк П. Є., Пяковський В. В. Щодо сутності спеціальних знань. *Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності* : зб. матеріалів засід. № 1 постійно діючої Міжнар. наук.-практ. конф., Кропивницький, 24 верес. 2021 р. Кропивницький : Центральнo-Українське видавництво, 2021. С. 220–222.
URL: https://ndekc-kirovograd.org.ua/wp-content/uploads/2021/11/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%9A%D0%9D%D0%94%D0%95%D0%9A%D0%A6_24.09.21.pdf

- [3] Антонюк П. Є., Сорока І. В. Спеціальні знання у кримінальному провадженні: зміст, сутність і правова природа. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу*: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 21 груд. 2023 р. / М-во юстиції України, Київ. наук.-дослід. ін-т судових експертиз. Київ, 2023. С. 59–63.
URL: https://kndise.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/aktualni-pytannya-sudovoyi-ekspertologiyi_2023.pdf
- [4] Bitzer S., Miranda M. D., Bucht R. E. Forensic advisors: The missing link. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Forensic Science*. 2021. No 4(3).
DOI: <https://doi.org/10.1002/wfs2.1444>
- [5] Бондар В. С. Особливості використання спеціальних знань у кримінальних провадженнях, підслідних органам безпеки (частина I). *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2024. № 3. С. 85–92.
DOI: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2024.3.13>
- [6] Черняк А. Використання спеціальних знань при дослідженні текстів із закликами до підризу конституційного ладу, порушення територіальної цілісності і недоторканості України. *Вісник кримінального судочинства*. 2022. № 3–4. С. 101–111.
DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.3-4/101-111>
- [7] Хоша В. Значення судово-експертної діяльності для здійснення правосуддя в Україні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2023. № 31(2). С. 41–62.
DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.2.2023.04>
- [8] Koehler J. J., Mnookin J. L., Saks M. J. The scientific reinvention of forensic science. *Proceedings of the National Academy of Sciences*. 2023. No 120(41). Art. e2301840120.
DOI: <https://doi.org/10.1073/pnas.2301840120>
- [9] Кувшинов О. Д. Отримання висновку спеціаліста як процесуальна форма використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. 2024. № 2(2). С. 93–106.
DOI: <https://doi.org/10.33766/2786-9156.106.2.93-106>
- [10] Understanding 'error' in the forensic sciences: A primer / K. A. Martire et al. *Forensic science international. Synergy*. 2024. No 8. Art. 100470.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.fsisyn.2024.100470>
- [11] Перлін С. Поняття і види техніко-криміналістичного забезпечення правозастосовної діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 221–226.
DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.1.40>
- [12] Розумний С. М. Судова експертиза як ключовий інструмент забезпечення національної безпеки. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні та прикладні аспекти*: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (у 2-х ч. Ч. I), Дніпро, 15 берез. 2024 р. / Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2024. С. 56–58.
DOI: <https://doi.org/10.31733/15-03-2024/1/56-58>
- [13] Сальникова А. О. Використання спеціальних психіатричних і психологічних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 31(1). С. 276–287.
DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.1.22>
- [14] Шевчук В. М. Інноваційні засади криміналістичного забезпечення діяльності органів правопорядку: постановка проблеми. *Збірник наукових праць ЛОГОС*. 2020. № 2. С. 139–144.
DOI: <https://doi.org/10.36074/21.08.2020.v2.51>
- [15] Тимчишин А. М. Деякі аспекти використання спеціальних знань у розслідуванні кримінальних правопорушень. *Історико-правовий часопис*. 2023. № 20(1). С. 119–125.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2023-1/16>
- [16] Тимчишин А. М. Особливості використання спеціальних знань під час досудового розслідування. *Нове українське право*. 2023. № 2. 176–184.
DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.2.24>
- [17] Тимчишин А. М. Судова експертиза як процесуальна форма використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 1. С. 228–235.
DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2023.1.40>
- [18] Усатий В. О. Наукова розробленість проблематики використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 33(3). С. 414–422.
DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.3.38>
- [19] Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>
- [20] Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
- [21] Конституція України : Закон України від 28.07.1996 № 254к/96-ВР.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80?lang=en#Text>
- [22] Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
- [23] Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
- [24] Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

- [25] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» : Закон України від 17.06.2020 № 720-IX.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/720-20#n198>

- [26] Волкова А. Е. Підвищення ефективності використання спеціальних знань у розслідуванні кримінальних правопорушень: організаційно-правовий аспект. *Криміналістичний вісник*. 2022. № 37(1). С. 18–29.

DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2022-37-1-18>

- [27] Юсупов В. В. Спеціальні знання при проведенні кримінального провадження та в інших видах судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 486–490.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-3/111>

Стаття надійшла до редакції 03.03.2025

Рецензовано 27.03.2025

P. Antoniuk,

*Cand. Sc. (Law), Associate Professor,
Deputy Head of the Department of
Forensic Experts's Special Training and
Advanced Training of the Laboratory
of Scientific and Organizational Support of
Forensic and Expert Activities, State Scientific Research
Forensic Centre, MIA of Ukraine
4 Velyka Okruzhna Str., Kyiv, 03170, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-1269-6992>
email: polinusla@meta.ua*

I. Kondratiev,

*Cand. Sc. (Philosophy),
Associate Professor of the Department of History
and Philosophy in the Educational
and Scientific Institute of Law and Psychology,
National Academy of Internal Affairs
1 Solomianska Sq., Kyiv, 03035, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8078-2994>
email: kondratiev.ihor.m@gmail.com*

SPECIALIZED KNOWLEDGE IN LEGAL PROCEEDINGS: EPISTEMOLOGICAL ASPECT

Abstract. Based on the analysis of Ukrainian legislation, an acute problem of the modern legal field is demonstrated in the form of the lack of a normative definition of the definition of «specialized knowledge» along with its active use at the level of laws as a criterion for the qualification of individual participants in legal proceedings and the appropriateness of the evidence obtained with their help. It is also established that such legal uncertainty has led to the substitution of concepts and the emergence of inappropriate legal procedures and participants in legal proceedings, which gives rise to doubts about the appropriateness and admissibility of certain evidence, and is a violation of the general principles of legal proceedings and the foundations of justice in general. The analysis of the relevant norms of the legislation of Ukraine in the field of forensic expertise allows us to separate knowledge from the field of law from «specialized knowledge» and at the same time to determine such an important characteristic of «specialized knowledge» as the direction of their application – the field of legal proceedings, which allows us to consider the subject-matter direction of the application of knowledge as a certain point of transformation of industry knowledge into special. In addition, it was found that the formal moment of transformation of industry knowledge into «specialized» is the procedure for attesting a person as a forensic expert, determined by the relevant law. In connection with this, the opinion is upheld that only a person certified as a forensic expert in accordance with the Law of Ukraine «On Forensic Expertise» can be considered by participants in legal proceedings as having «specialized knowledge» necessary to establish factual data about the circumstances of the case. And only such a person can participate in various types of proceedings as an expert and as a specialist in accordance with the procedure established in procedural legislation, since the volume of «specialized knowledge» cannot change, but only the conditions for involving persons who have such knowledge and the results obtained with their help can change. The general scientific methods of scientific knowledge applied on the basis of a normative approach ensured the achievement of the goal of the study – the development of methodological foundations for a single substantiated approach to determining the essence of «specialized knowledge», which will serve as a criterion for determining the qualifications of certain participants in legal proceedings and the relevance of the evidence obtained with their help.

Keywords: forensic examination; forensic expert; specialist; legal proceedings; admissibility of evidence; qualification requirements; certification; professionals.

УДК 343.98

DOI: 10.37025/1992-4437/2025-43-1-34

В. А. Бідняк,*кандидат юридичних наук,**докторант кафедри кримінального процесу,**Дніпровський державний університет внутрішніх справ*

просп. Науки, 26, м. Дніпро, 49005, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6243-1939>

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДЕРЖАВНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ СФЕРИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Анотація. У науковій статті конкретизовано криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень, пов'язаних із державним забезпеченням сфери охорони здоров'я, та її значення для розслідування таких правопорушень. Під час дослідження застосовано сукупність загальнонаукових (діалектичний, формально-логічний) і спеціальних методів наукового пізнання (системно-структурний, порівняльно-правовий, соціологічний, статистичний). Емпіричну базу дослідження склали матеріали щодо 138 фактів, зареєстрованих за ознаками кримінальних правопорушень у сфері охорони здоров'я, а також власний багаторічний досвід практичної роботи з розслідування таких правопорушень. Наукова новизна полягає в конкретизуванні криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних із державним забезпеченням сфери охорони здоров'я, як цілісної системи, структурні елементи якої охоплюють сучасні особливості вчинення таких правопорушень, а розуміння їх взаємозв'язків слугує науковим інструментарієм підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів. Визначено предмет протиправних посягань, а саме майно, водночас пріоритет надано переважно публічним коштам, які складають не тільки державний і місцеві бюджети, а й міжнародне співфінансування. Заналізовано сучасні способи вчинення кримінальних правопорушень у сфері охорони здоров'я, серед яких привласнення коштів державного бюджету, наданих для реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення на реімбурсацію лікарських засобів і медичних виробів, внесення неправдивої інформації до електронної системи «eHealth», проведення публічних закупівель товарів, робіт і послуг за завищеною вартістю або з підробленням документів щодо їх приймання, обліку, списання чи використання та ін. Схарактеризовано особу правопорушника через систему соціальних, біологічних і професійних знань – медичних і немедичних представників закладу охорони здоров'я, постачальників товарів або виконавців замовлених робіт тощо. Порушено проблемні питання у визначенні потерпілої сторони, зокрема, за фактом привласнення або заволодіння майном, отриманим від донорів як гуманітарної або благодійної допомоги, а також у кримінальних провадженнях, де потерпілою особою є суб'єкти господарювання комунальної власності. Висвітлено особливості обстановки вчинення окреслених кримінальних правопорушень, акцентовано на її багатокomпонентності, що містить характеристику самої сфери охорони здоров'я, місця діяльності, а також місця, часу й умов вчинення кримінального правопорушення, серед іншого й нормативно-правового забезпечення публічних закупівель товарів, робіт і послуг. Констатовано, що слідова картина сформована слідами-предметами, слідами-речовинами, слідами-відображеннями, уявними (ідеальними) та електронними (цифровими) слідами, зацентовано на ресурсах відкритої інформації, електронних системах публічних закупівель. Зазначено проблемні аспекти збереження слідової інформації. Практична значущість здобутих результатів, серед іншого, полягає в тому, що визначення елементного складу криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних із державним забезпеченням сфери охорони здоров'я, дає змогу на початковому етапі досудового розслідування висунути версії, окреслити типові слідчі ситуації, найбільш оптимально спланувати процесуальні дії та вирішити завдання кримінального провадження, визначені законодавством.

Ключові слова: економічні кримінальні правопорушення; кримінальне провадження; досудове розслідування; особа правопорушника; предмет протиправного посягання; способи вчинення кримінальних правопорушень; типова слідова картина; медичні працівники; бюджетні кошти; медичні послуги; електронна система охорони здоров'я «eHealth».

Вступ

Кримінально протиправні прояви у сфері охорони здоров'я набувають глобальних масштабів і становлять надзвичайно важливу проблему в усьому світі (Glynn, 2022; Küşük, 2022; Bondarenko, & Utkina, 2023). Порушуючи права громадян, такі кримінально карані діяння підривають авторитет держави, що негативно позначається на житті соціуму. Водночас фінансування сфери охорони

здоров'я України щороку збільшується (2020 р. – 116 370 688,8 тис. грн; 2021 р. – 168 547 962,5; 2022 р. – 194 395 858,5; 2023 р. – 176 325 698,4; 2024 р. – 200 587 035,6). А на 2025 р. державним бюджетом заплановано 216 688 351 тис. грн, зокрема (Verkhovna Rada Ukrainy [VRU], 2024, Lystopad 19, *Pro Derzhavnyi biudzheth, dodatok 3*):

на громадське здоров'я та заходи боротьби з епідеміями – 4 373 380,3 тис. грн;

спеціалізовану медичну допомогу – 5 806 512,2 тис. грн;

забезпечення медичних заходів окремих державних програм і комплексних заходів програмного характеру – 11 755 150,7 тис. грн;

надання окремих медичних послуг деяким категоріям осіб, які захищають / захищали незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України – 939 077,3 тис. грн;

поліпшення охорони здоров'я на службі у людей – 361 452 тис. грн;

будівництво, модернізацію та оснащення закладів охорони здоров'я – 1 296 994,9 тис. грн;

реалізацію публічних інвестиційних проектів Міністерства охорони здоров'я України – 3 397 341,2 тис. грн;

реалізацію програми державних гарантій медичного обслуговування населення – 175 535 846,1 тис. грн;

субвенцію з державного бюджету місцевим бюджетам для підтримки окремих закладів і заходів у системі охорони здоров'я – 1 306 399,9 тис. грн;

субвенцію з державного бюджету місцевим бюджетам для реалізації публічних інвестиційних проектів у сфері охорони здоров'я – 1 658 254,5 тис. грн.

Слід зазначити, що функціонування сфери охорони здоров'я підтримується також коштом грантів від міжнародних та національних донорських організацій, інвестиційних проектів, гуманітарної та благодійної допомоги, становлячи значну частину від загального фінансування сфери охорони здоров'я в Україні.

Водночас, аналізуючи зарубіжний досвід, фахівці (e.g., Bozhenko, 2022, s. 32) зазначають, що через шахрайство та корупцію світова система охорони здоров'я в середньому щороку втрачає майже 455 млрд із 7,35 трлн доларів або 6,2 % від загальної суми. І зумовлено це не тільки зловживанням державних посадовців, а й недоброчесною поведінкою й інших суб'єктів (виробників медичних препаратів, медичних працівників, пацієнтів тощо). Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) сферу охорони здоров'я визнає одним з основних джерел корупційних схем. Корупція може спостерігатися на всіх етапах бізнес-ланцюга: від досліджень і розробок до випуску медичних препаратів і обладнання та їх просування. Прийняття значної кількості управлінських рішень, пов'язаних із виробництвом і розповсюдженням медичних виробів, створює численні можливості для корупції.

В Україні кількість кримінальних правопорушень, облікованих Офісом Генерального прокурора у сфері охорони здоров'я та надання соціальної

допомоги (Ofis Heneralnoho prokurora, b.d.), стабільно висока, а судових рішень – критично низька. Усього у 2024 р. обліковано 3702 кримінальні правопорушення, спрямовано до суду 2066 кримінальних правопорушень, у яких провадження закрито – 1149, встановлено суму матеріальних збитків і забезпечено відшкодування в провадженнях, розслідування за якими закінчено, – відповідно 1 112 222 та 1 007 948 тис. грн, накладено арешт на майно на суму 139 041 тис. грн.

Для підвищення ефективності та якості досудового розслідування кримінальних правопорушень зазначеної категорії стане в пригоді працівникам правоохоронних органів досвід, що його накопили практики та узагальнили вчені в наукових працях, методиках розслідування тощо.

Концептуальні основи методики розслідування економічних кримінальних правопорушень були предметом наукових досліджень вітчизняних та іноземних науковців на міждисциплінарному рівні. Серед таких: низка монографій А. Ф. Волобуєва (e.g., Volobuiev et al., 2009), докторська дисертація Р. Л. Степанюка, у якій обґрунтовано теоретичні засади методики розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері України (Stepaniuk, 2012), О. В. Пчеліна висвітлила основи методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності (Pchelina, 2017). У працях М. А. Погорецького розглянуто особливості розслідування економічних кримінальних правопорушень за напрямками діяльності (e.g., Pohoretskyi et al., 2014). Протидія кримінальним правопорушенням у сфері державних закупівель становила предмет докторської дисертації В. В. Дарагана (Darahan, 2017). На монографічному рівні О. О. Дудоров дослідив питання відповідальності за кримінальні правопорушення у сферах службової та господарської діяльності (Dudorov, 2010). О. Г. Кальман окреслив теоретичні та прикладні проблеми запобігання протиправності у сфері економіки України (Kalman, 2004) та ін.

Сучасні дослідження науковців спрямовані на міжнародне співробітництво в подоланні протиправних проявів під час військової агресії проти України (Nechyporiuk et al., 2023; Shepitko, M., 2024), у сфері протидії торгівлі людьми (Chornous et al., 2020). Учені порушували питання кримінально-правового забезпечення захисту лікарської таємниці (Kyslii et al., 2021), розглядали криміналістичну методику розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із державним фінансуванням галузі охорони здоров'я в умовах пандемії (Kharkevych, 2024) тощо. Чимало праць закордонних колег присвячено боротьбі з корупцією у сфері охорони здоров'я, зокрема

й через запровадження глобального управління охороною здоров'я (Maskey, & Liang, 2012). Заналізовано протиправні прояви та факти шахрайства з медичним страхуванням (Villegas-Ortega et al., 2021). Зменшення корупції в секторі охорони здоров'я фахівці (e.g., Glynn, 2022) вважають обов'язковою умовою для зміцнення систем охорони здоров'я, їх сталого покращання, особливо в країнах із низьким і середнім рівнем доходу. На прикладі таких країн, як Бельгія, Литва, Нідерланди, Норвегія, Північна Ірландія, Португалія, Словенія, Франція дослідили (Vincke, & Cylus, 2011) проблеми виявлення та припинення кримінальних правопорушень і корупції в сфері охорони здоров'я в Європейському Союзі.

Мета статті – конкретизувати криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень, пов'язаних із державним забезпеченням сфери охорони здоров'я, для аналізування криміналістично значущої інформації на початковому етапі досудового розслідування. Для досягнення цієї мети необхідно виконати такі завдання: ґрунтуючись на вивченні наукової думки, окреслити елементний склад криміналістичної характеристики та визначити особливості її структурних елементів для кримінальних правопорушень, пов'язаних із державним забезпеченням сфери охорони здоров'я.

Матеріали та методи

У дослідженні використано, зокрема, такі матеріали: Конституція України, Кримінальний, Кримінальний процесуальний кодекси України, законодавство України про охорону здоров'я, законодавство України про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення, бюджетно-фінансове законодавство України, закони України «Про оборонні закупівлі», «Про благодійну діяльність та благодійні організації», постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану» від 11 листопада 2022 р. № 1275, «Деякі питання пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану» від 5 вересня 2023 р. № 953, Концепція реформи фінансування системи охорони здоров'я, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 1013-р.

Положення цих документів системно-структурним методом заналізовано разом із матеріалами правоохоронної, серед яких 138 кримінальних проваджень за період 2023–2024 рр., а також судової практики (загалом понад 200 проваджень). Результати зіставлено з думкою представників світового наукового загалу, які досліджували питання методики розслідування економічних кри-

мінальних правопорушень, серед яких кримінальні правопорушення в бюджетній та службовій сферах, у сфері охорони здоров'я.

Результати та обговорення

Аналіз кримінальних проваджень, у яких здійснюється досудове розслідування за фактом протиправних дій, пов'язаних із державним забезпеченням сфери охорони здоров'я, свідчить, що більшість із них кваліфіковані за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ст. 182 (Порушення недоторканності приватного життя. Незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про особу або незаконна зміна такої інформації), 190 (Шахрайство. Заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою), 191 (Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем), 361 (Несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж), 362 (Несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї), 364 (Зловживання владою або службовим становищем), 366 (Службове підроблення) КК України або в їх сукупності. А втім, майже всі кримінальні правопорушення вчиняють умисно, щоб привласнити або заволодіти майном. Процеси, що відбуваються в сфері охорони здоров'я, супроводжуються корупційними проявами, що завдає значної шкоди насамперед державним інтересам.

Як відомо, кримінально-правова характеристика окреслених складів кримінальних правопорушень дещо відрізняється від криміналістичної характеристики, що є невід'ємним складником методики розслідування кримінальних правопорушень. Щодо структурних елементів, які описують типові ознаки та особливості протиправних дій, притаманних певним сферам суспільних відносин, зокрема охорони здоров'я, точаться наукові дискусії й дотепер. Привертають увагу класичні підходи вчених-криміналістів.

Тож не можна не погодитися з науковим визначенням (Tishchenko, 2019, s. 353) криміналістичної характеристики як «системного опису притаманних тій чи іншій категорії кримінальних правопорушень (групи, виду, підвиду) особливостей, які мають значення для розуміння структури злочинної діяльності, взаємозв'язків її елементів, а також для організації розслідування та зумовлюють

застосування відповідних криміналістичних методів, прийомів і засобів їх розкриття».

Криміналістична характеристика може становити (Matusovskii, 1999, s. 51) систему даних про суб'єкта цих діянь, мотивацію його протиправної поведінки, предмет посягання, обстановку, протиправні способи і їхні наслідки, що мають значення для виявлення та розкриття кримінальних правопорушень криміналістичними засобами, прийомами та методами.

Елементами криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних із порушенням бюджетного законодавства, вважають (Pohoretskyi et al., 2014, s. 111) узагальнені дані про типові ознаки предмета протиправного посягання, способу й обстановки вчинення зазначених кримінальних правопорушень, типової слідової картини та особи правопорушника.

Детально розглядаючи кожний елемент, можна виокремити певні особливості, як-от.

Предметом протиправного посягання в окреслених кримінальних правопорушеннях є майно, утім здебільшого публічні кошти. Законодавець визначає їх як кошти державного бюджету (крім таємних видатків), бюджету Автономної Республіки Крим і місцевих бюджетів, кредитні ресурси, надані під державні та місцеві гарантії, кошти Національного банку України, державних банків, державних цільових фондів, Пенсійного фонду України, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, а також кошти суб'єктів господарювання державної і комунальної власності, отримані ними від їхньої господарської діяльності (VRU, 2015, Liutyi 11, rozd. I, st. 1, ch. 1, p. 2). Предметом може бути також майно міжнародних і національних донорських організацій, отримане за грантовими програмами, інвестиційними проектами, а також майно, отримане завдяки публічним коштам, гуманітарній і благодійній допомозі, наданої для підтримання діяльності держави в питаннях забезпечення сфери охорони здоров'я як: медичне обладнання, автомобільний транспорт, комп'ютерна техніка, лікарські засоби, вироби медичного призначення, засоби індивідуального захисту, спецодяг тощо.

Особа правопорушника. Криміналістичний портрет правопорушника складається із сукупності біологічних, фізичних і соціальних ознак. «Особа злочинця, – вважають учені (Konovalova, & Shepitko, V., 2006, s. 89), – це соціально-психологічне поняття, що охоплює сукупність типових психологічних і моральних якостей індивіда, які формуються внаслідок вчинення злочинів. Особа правопорушника охоплює цілу систему психологічних якостей: спонукання установки переконання, емоційні та волевольові особливості та ін.» (переклад наш. – В. Б.).

До вчинення кримінальних правопорушень у сфері охорони здоров'я може бути причетне обмежене коло осіб, а саме (Bidniak, V. et al., 2021, s. 43):

медичні представники закладу охорони здоров'я (головний лікар, його заступники тощо);

інші представники закладу охорони здоров'я (бухгалтери, голова, члени тендерного комітету тощо);

постачальники товарів або виконавці замовлених робіт;

представники державних контролюючих органів (антимонопольний комітет, державна служба лікарських засобів, Державна аудиторська служба України тощо);

представники органів влади та органів місцевого самоврядування (керівники об'єднаних територіальних громад, міст обласного значення, районів тощо);

представники головних розпорядників і розпорядників нижчого рівня (керівники департаментів та управлінь охорони здоров'я).

Отже, переважно це службові особи суб'єктів господарювання всіх форм власності, як жіночої, так і чоловічої статі або не службові особи, але виконують адміністративно-господарські функції, віком понад 35 років, раніше не судимі, із вищою медичною освітою або кількома вищими освітами, нерідко мають впливові зв'язки з представниками законодавчої, виконавчої та суддівської гілок влади. Водночас постачальники товарів і виконавці замовлених робіт – це особи як жіночої, так і чоловічої статі, не завжди з вищою освітою, утім із повною загальною середньою освітою, віком понад 25 років, в окремих випадках мали судимість. Загальною ознакою кримінальних правопорушень, пов'язаних із державним забезпеченням сфери охорони здоров'я, є те, що їх вчиняє група осіб у різних формах співучасті, до складу якої входять службові особи, наділені певними владними повноваженнями щодо розподілу, отримання, розпорядження, користування майном (коштами), та які зазвичай мають впливові зв'язки серед представників органів влади або перебувають під злочинним впливом організатора організованої групи чи злочинної організації.

Особа потерпілого. Потерпілою стороною в кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із державним забезпеченням сфери охорони здоров'я, майже завжди є юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. Частіше потерпілою особою є розпорядники бюджетних коштів різного рівня, серед яких: Міністерство охорони здоров'я України; Національна служба здоров'я України; міжнародні та національні донорські організації; надавачі гуманітарної та благодійної допомоги; державні

медичні заклади та установи; місцеві органи самоврядування; суб'єкти господарювання державної та комунальної власності медичної сфери.

Іноколи під час досудового розслідування кримінальних правопорушень постають проблеми у визначенні потерпілого, зокрема коли службові особи суб'єктів господарювання заперечують завдання їм шкоди чи спричинення збитків, відмовляються визнавати себе потерпілим і заявляти позов відповідно до ст. 128 КПК України. Найчастіше це стосується кримінальних проваджень за фактом привласнення (або заволодіння) майна, отриманого від донорів як гуманітарна або благодійна допомога, або в яких потерпілою особою є суб'єкти господарювання комунальної власності.

Обстановка вчинення економічних кримінальних правопорушень суттєво відрізняється від звичного уявлення про місце і час. Обстановкою вчинення кримінальних правопорушень досліджуваної категорії Г. О. Матусовський (Matusovskii, 1999, s. 80) вважає сукупність умов (чинників) виробничого, економічного та соціального характеру, у яких діє (діяв) правопорушник та які впливають на вибір ним способу вчинення протиправних дій, що змінюються внаслідок привласнення, розтрата майна або його заволодіння. Така обстановка складається із сукупності умов на певному об'єкті (підприємство, установа, організація), де вчиняють кримінальне правопорушення, до яких належать: 1) нормативно-правове регулювання; 2) майно, що перебуває у власності, управлінні, його види; 3) структура та профіль роботи підприємства, його ділові, виробничі, інші зв'язки; 4) технологічний процес, характер, вид виконуваних операцій; 5) документообіг, облік, звітність, контроль, охорона (пропускна система); 6) склад, службове становище працівників, їхні професійні й особистісні риси, ділові та міжособистісні зв'язки між ними; 7) ставлення працівників до цінностей і виробничих операцій; 8) діяльність працівників; 9) наявність (відсутність) різноманітних недоліків у діяльності, контролі, обліку, охороні тощо.

Обстановка кримінального правопорушення охоплює матеріальні, виробничі та соціально-психологічні чинники середовища, у якому скоюють кримінально карані діяння. Вона може впливати на формування всіх інших елементів криміналістичної характеристики, визначати характер поведінки осіб, що беруть участь у ньому (Stepaniuk, 2012, s. 86). Ґрунтуючись на авторитетних наукових поглядах криміналістів (Matusovskii, 1999; Pohoretskyi et al., 2014; Stepaniuk, 2012; Pchelina, 2017), обстановка кримінальних правопорушень у сфері охорони здоров'я становить, можна констатувати, багатокомпонентний елемент, що охоплює характеристику самої медичної сфери, місця діяльності,

а також місця, часу й умов вчинення кримінального правопорушення. Тобто місцем вчинення досліджуваних протиправних діянь слід вважати приміщення, в яких проводиться господарська діяльність (державні лікарні, комунальні підприємства, комунальні некомерційні підприємства, фізичні особи-підприємці), а також місце розташування виробництв, складів постачальників тощо. Переважно вчиняються в денний час, будні дні, із дотриманням вимог чинного законодавства та особливостей його дії на певний момент часу. Наприклад, в умовах сьогодення такими чинниками, як: Закон України «Про оборонні закупівлі», постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану» від 11 листопада 2022 р. № 1275, «Деякі питання пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану» від 5 вересня 2023 р. № 953, суттєво змінюють процедуру закупівлі в умовах воєнного стану, спрощують вимоги щодо отримання, використання, обліку та звітності гуманітарної допомоги тощо.

Спосіб вчинення. У криміналістичних літературних джерелах спосіб вчинення кримінального правопорушення розглядають як складну структуру, у якій відбиваються правові, кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти, а також як спосіб дій із готування, вчинення та приховування слідів кримінального правопорушення, що характеризує криміналістично значущі дані про виконавця і застосовані ним засоби та можливості їх застосування в розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень (Нога, 2012, s. 38).

Як зазначено вище, функціонування сфери охорони здоров'я забезпечується комплексом заходів, що їх вживає держава, зокрема й фінансуванням із державного та місцевих бюджетів, а також міжнародним співфінансуванням. Окреслене відбивається й на способах вчинення кримінальних правопорушень, що вирізняються швидкою трансформацією та багатоетапністю дій. Ґрунтуючись на аналізі слідчої практики, Р. Л. Степанюк (Stepaniuk, 2012, s. 53–54) слушно виокремив загальні категорії технологій протиправної діяльності в бюджетній сфері України, що являють собою кілька взаємопов'язаних діянь, які кваліфікуються за кількома статтями КК України. Серед таких:

технології, умовно (Stepaniuk, 2012, s. 36), розкрадання – основним протиправним діянням є шахрайство (ст. 190 КК України) чи привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України);

технології службових кримінальних правопорушень корупційної спрямованості – переважно стосуються одержання службовою особою непра-

вومیрної вигоди (ст. 368 КК України) із подальшим безгосподарським використанням бюджетних коштів, іншого державного або комунального майна в інтересах особи, що пропонує неправомірну вигоду. Наслідком таких дій зазвичай є його незаконне відчуження на користь третіх осіб;

технології інших кримінальних правопорушень – основний склад у цьому випадку передбачений ст. 364 або 365, ст. 210 або 211 КК України.

Науковий доробок іноземних колег (Villegas-Ortega et al., 2021) засвідчив поширення шахрайства у сфері медичного страхування (оскільки систему охорони здоров'я побудовано в інший спосіб). Серед найпоширеніших порушень, що вчиняють *надавачі послуг*, – фіктивні рахунки, фальсифікація документів і неправдива інформація про надання медичних послуг пацієнтам; *пацієнти* – фальсифікація ідентифікаційних даних, неправдива інформація про страхування, підроблення документів; *страхові компанії* – неправдиві дані про виплати, фіктивна інформація про відшкодування.

Досліджуючи кримінальні правопорушення, пов'язані з державним забезпеченням сфери охорони здоров'я України, які вчиняють умисно та з метою привласнення, розтрата або заволодіння майном, можна виокремити найпоширеніші способи їх вчинення, серед яких: проведення публічних закупівель товарів, робіт і послуг за завищеною вартістю або з підробленням документів щодо їх приймання, обліку, списання чи використання; нарахування та виплата завищених розмірів премій, матеріальної допомоги, коштів на відрядження та інших платежів; нарахування та виплата заробітної плати та інших платежів фіктивно працевлаштованим особам; списання коштів за підробленими авансовими звітами; привласнення майна, яке належить суб'єкту господарювання; оплата енерго-, тепло-, водопостачання, що фактично споживає інший суб'єкт господарювання; нецільове використання бюджетних коштів.

З прийняттям розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 1013-р., яким схвалено Концепцію реформи фінансування системи охорони здоров'я, і внесенням відповідних змін до Основ законодавства України про охорону здоров'я, прийнятих Законом України від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ, розпочався процес реформування сфери охорони здоров'я. Це зумовило появу нових способів вчинення кримінальних правопорушень, які здебільшого пов'язані з протиправним внесенням неправдивої інформації до електронної системи охорони здоров'я «eHealth». Серед них, як зазначалося раніше (Bidniak, V., 2024, р. 53–54; Bidniak, H., & Bidniak, V., 2024), унесення до електронної системи охорони здоров'я «eHealth»

відомостей про надання медичних послуг пацієнтам, які: медичних послуг не отримували та взагалі не обізнані про факт використання їхніх персональних даних; медичних послуг не отримували, але обізнані про факт використання їхніх персональних даних; лікувалися, але до електронної системи охорони здоров'я додатково внесені відомості про надані медичні послуги, які пацієнт не отримував та не обізнаний про факт їх надання; отримали безкоштовну медичну послугу за програмою медичних гарантій, але за що на вимогу лікарів сплачували кошти; на час їх надання померли, виїхали за кордон або взагалі не існують, що яскраво демонструють прізвища пацієнтів в одному з кримінальних проваджень – Криветка Анастасія Ігорівна, Русалка Ілона Іванівна, Салака Іван Миколайович, Селедка Тетяна Іванівна, Скат Ігор Петрович, Ставрід Наталія Іванівна, Осьменог Оксана Віталіївна, Засос Сергій Петрович, Пісюк Вікторія Павлівна, Сісюнок Олексій Васильович, Сіськін Ельмір Станіславович, Понт Вадим Сергійович, Пустота Іван Григорович тощо.

Набуває поширення спосіб заволодіння коштами державного бюджету шляхом надання фіктивних відомостей до Національної служби здоров'я України (НСЗУ) про відповідність надавача послуг із медичного обслуговування населення встановленим умовам надання медичних послуг. За результатами моніторингу НСЗУ, у 2023 р. виявлено п'ять фактів, проте лише за перше півріччя 2024 р. – 38 фактів таких порушень у Вінницькій, Дніпропетровській, Закарпатській, Запорізькій, Івано-Франківській, Київській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Харківській, Хмельницькій, Черкаській областях і м. Києві, інформацію про які скеровано до Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України для перевірки та початку досудового розслідування в порядку ст. 214 КПК України.

Сутність описаного способу вчинення полягає в такому. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження вимог до надавача послуг із медичного обслуговування населення, з яким головними розпорядниками бюджетних коштів укладаються договори про медичне обслуговування населення» від 28 березня 2018 р. № 391 для укладання договору про медичне обслуговування населення між НСЗУ (як головним розпорядником бюджетних коштів і замовником медичних послуг) та надавачем послуг із медичного обслуговування населення останній має відповідати, зокрема, таким вимогам: «наявність ліцензії на провадження господарської діяльності з медичної практики, інших дозвільних документів, передбачених законом; наявність у надавача необхідної для надання послуг з медичного обслуговування населення

(медичних послуг) за договором матеріально-технічної бази, яка відповідає вимогам галузевих стандартів у сфері охорони здоров'я, примірних табелів матеріально-технічного оснащення, затверджених МОЗ; наявність умов для медичного обслуговування та вільного доступу до будівель і приміщень надавача медичних послуг осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення відповідно до законодавства; реєстрація надавача як юридичної особи (крім державної або комунальної установи) або як фізичної особи – підприємця; відповідність критеріям, установленим у порядку використання коштів відповідної бюджетної програми, на виконання якої укладаються договори про медичне обслуговування населення» (Kabinet Ministriv Ukrainy [KMU], 2018, Berezen 28, *Vymohy*).

Зі свого боку суб'єкт господарювання, який бажає укласти договір із НСЗУ на визначених в оголошенні умовах, до подання пропозиції має забезпечити внесення до системи актуальної інформації: про суб'єкта господарювання, місця надання ним медичних послуг і медичне обладнання, перелік якого затверджує Міністерство охорони здоров'я України за поданням Національної служби здоров'я України; суб'єктів господарювання, які залучатимуться до виконання договору; уповноважених осіб і медичних працівників, які залучатимуться до укладення або виконання договору (KMU, 2018, Kviten 25, *Poriadok*, p. 11).

Згідно із законодавством про охорону здоров'я (KMU, 2018, Kviten 25, *Poriadok*, p. 14) пропозиція має містити зазначену інформацію та скановані копії в електронній формі, зокрема: документ, що підтверджує доступність будівлі та приміщення, у яких суб'єкт господарювання провадитиме свою діяльність, для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення відповідно до будівельних норм і правил, виданого фахівцем із питань технічного обстеження будівель і споруд, який має відповідний кваліфікаційний сертифікат; документ, що підтверджує повноваження представника.

Для привласнення або заволодіння коштами, наданими з державного бюджету на реалізацію програми державних гарантій медичного обслуговування населення, службові особи суб'єкта господарювання умисно вносять до системи фіктивні відомості про відповідність вимогам, які висуваються надавачам послуг із медичного обслуговування населення, що надалі слугує підставою для укладання договорів і отримання коштів за надані медичні послуги. Як доводить практика, найчастіше за такого способу вносять фіктивну інформацію про наявність у надавача послуг необхідної матеріально-технічної бази для надання медичних послуг і відомості про уповноважених осіб і медичних працівників.

Узагальнення матеріалів оперативної, слідчої та судової практики засвідчує поширення привласнення коштів державного бюджету, наданих для реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення на реімбурсацію лікарських засобів і медичних виробів, яка відповідно до законодавства про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення передбачає повне або часткове відшкодування суб'єктам господарювання, які провадять господарську діяльність із роздрібної торгівлі лікарськими засобами, вартості лікарських засобів або медичних виробів. У такий спосіб лікарі у змові зі службовими особами аптечної мережі створюють фіктивні електронні рецепти чи рецепти в паперовій формі на лікарські засоби або на медичні вироби, які підлягають реімбурсації. Далі на підставі фіктивних звітів НСЗУ сплачує на користь суб'єкта кошти як відшкодування вартості зазначених товарів.

Так, працівники Слідчого управління Головного управління Національної поліції у Львівській області за процесуального керівництва Спеціалізованої прокуратури у сфері оборони, здійснюючи досудове розслідування в кримінальному провадженні № 42024140000000132 від 4 червня 2024 р. за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 191 КК України стосовно службових осіб ТОВ «Декада-2000» (аптечна мережа «Пульс») і службових осіб окремих вітчизняних фармацевтичних виробників і фармацевтичних дистриб'юторів, які за попередньою змовою привласнювали у великих розмірах бюджетні кошти, надані в межах урядової програми реімбурсації «Доступні ліки», з'ясували схему, за якою діяла група осіб, причетних до вчинення зазначеного кримінального правопорушення. А саме: ТОВ «Декада-200» закуповувало в постачальників «регульовані» лікарські засоби, вартість яких штучно завищувалася, щоб згодом отримати від НСЗУ в більших розмірах компенсацію (реімбурсацію) за програмою державних гарантій медичного обслуговування населення. Різницю вартості за нібито надані інформаційно-консультаційні послуги постачальник сплачував на рахунки суб'єктів господарювання, підконтрольні ТОВ «Декада-2000». У такий спосіб привласнювали кошти державного бюджету, а також ухилялися від сплати обов'язкових платежів у вигляді податків.

За результатами узагальнення кримінальних проваджень за фактом привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого організованою групою, з'ясовано (Yaroshenko, 2024, s. 170, 206, 208), що способи підготовки можуть бути пов'язані з розподілом виконуваних функцій, створенням умов привласнення майна,

підготовкою документів для прикриття, складанням планів закупівель товарів, підшукуванням суб'єктів господарювання, які залучатимуться до кримінально протиправної діяльності, тощо. А способи приховування – зі знищенням первинної документації та складанням фіктивних документів про фінансово-господарську діяльність, яку майже неможливо перевірити (як-от: складання договорів на рекламу, піар-кампанію, виконання неіснуючих зобов'язань, благодійність).

Слідова картина кримінальних правопорушень, тобто сліди, які залишаються внаслідок вчинення кримінальних правопорушень у сфері охорони здоров'я, дещо відрізняються від протиправних проявів проти власності, хоча також характеризуються відповідно до загальноприйнятої класифікації матеріальних слідів. Отже, за результатами вивчення емпіричного матеріалу, з'ясовано (Bidniak, V. et al., 2021, s. 47–48), що сліди-предмети представлені у вигляді документів, різноманітного медичного обладнання (рентген-апарат, апарат ультразвукового дослідження, для вимірювання тиску та ін.), будівельних матеріалів, використовуваних під час реконструкції закладів охорони здоров'я, виробів медичного призначення (голки та шприци, вата, марля, маски, рукавички), медичних меблів, спеціальних продуктів харчування для хворих тощо. Сліди-речовини представлені різноманітними лікарськими засобами; серед них: розчини, речовини, лікарські препарати, ліки, медикаменти, гомеопатичні засоби й ін. Сліди-відображення в зазначеній категорії кримінальних правопорушень фігурують нечасто.

Дотепер документ у паперовій формі вважався основним слідом за окресленою категорією кримінальних правопорушень (проектно-кошторисна документація, договори, специфікації, акти приймання-передачі виконаних робіт тощо). Сьогодні пріоритетного значення набувають саме електронні (цифрові) документи та інформація в електронній формі. Джерелами доказів в електронній формі науковці та практики (Hutsaliuk et al., 2020, s. 7–8) вважають різноманітні носії інформації, мобільні пристрої (мобільні телефони, планшетні комп'ютери), цифрові камери, роутери, маршрутизатори, комп'ютерні мережі, Інтернет, звуко- та відеозаписи тощо. Тобто джерелом доказів може бути будь-який електронний пристрій. Водночас слід зважати на те, що постійно з'являються нові види сучасних мобільних пристроїв. Чимало різноманітної інформації містять смартфони, планшети, плеєри. До того ж інформацію про факти й обставини, що мають значення для кримінального провадження, можуть містити системи відеоспостереження. В IP-камерах можуть бути накопичувачі інформації, що дають змогу здійсню-

вати відеофіксацію та зберігати відеоматеріал без підключення до реєстратора. Багато електронних пристроїв можуть здійснювати обмін інформацією через локальні комп'ютерні мережі або Інтернет.

Також особливу увагу слід приділити джерелам відкритої інформації, електронним системам публічних закупівель, як-от «Prozorro», «Zakupki UA», «Tender Online», «Держзакупівлі Online» тощо.

Докази в електронній (цифровій) формі мають, наголошують науковці (Khakhanovskyi, & Hutsaliuk, 2019, s. 15), такі унікальні характеристики: вони зазвичай невидимі неозброєним оком, а тому для їх виявлення використовують спеціальний програмний та апаратний інструментарій; вони здебільшого нестійкі до впливу фізичних чинників, адже легко модифікуються, знищуються тощо; їх досить легко копіювати, найчастіше не втрачаючи якості.

Окрема категорія слідів – ідеальні або уявні, такі, що збереглися в пам'яті медичного персоналу, немедичних працівників суб'єкта господарювання, пацієнтів, відвідувачів, медичних представників, постачальників, їхніх конкурентів тощо.

Висновки

Визначення елементного складу криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних із державним забезпеченням сфери охорони здоров'я, як повної структурованої інформації про вчинене протиправне діяння, відбиває сучасний стан криміногенної обстановки в окресленому напрямі та є передумовою для розроблення дієвого інструментарію для правоохоронних органів у вигляді методики розслідування зазначених правопорушень, яка зважатиме на типові версії, типові слідчі ситуації, тактику проведення окремих процесуальних дій, алгоритм використання спеціальних знань та взаємодію з іншими державними органами та громадськими організаціями під час розслідування кримінальних правопорушень. Розроблення методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із державним забезпеченням сфери охорони здоров'я, зумовлює напрям подальших наукових пошуків.

Подяки

Автор висловлює подяку учасникам дослідження, зокрема працівникам Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України, результати діяльності яких лягли в основу цієї наукової статті.

Конфлікт інтересів

Немає.

References

- [1] Bidniak, H., & Bidniak, V. (2024, December 23). Entering False Information into Electronic Healthcare System Regarding Provision of Medical Services to Patients: Forensic Aspect. In *Integrated Computer Technologies in Mechanical Engineering – Synergetic Engineering: International Scientific and Technical Conference*.
- [2] Bidniak, V. A. (2024). Problematyka narakhuvannya ta pidtverdzhennia zbytkiv, sprychynenykh nezakonnymy diiamy subiektiv prohramy medychnykh harantii [Problems of calculation and confirmation of damages caused by illegal actions of subjects of the medical guarantee program]. *Kryminalistychnyi visnyk*, 42(2), 51–62 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2024-42-2-51>
- [3] Bidniak, V. A., Bidniak, H. S., & Chaplynskyi, K. O. (2021). *Teoretychni, pravovi ta prakseolohichni zasady vykorystannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia zlochiniv, poviazanykh iz derzhavnym finansuvanniam v haluzi okhorony zdorovia: monohrafiia*. Odesa: Helvetyka [in Ukrainian].
- [4] Bondarenko, O. S., & Utkina, M. S. (2023). Medical corruption: causes and measures of combating. *Devotion: Journal of Research and Community Service*, 4(4), 997–1005. DOI: <https://doi.org/10.36418/devotion.v4i4.458>
- [5] Bozhenko, V. (2022). Tackling corruption in the health sector. *Health Economics and Management Review*, 3(3), 32–39. DOI: <https://doi.org/10.21272/hem.2022.3-03>
- [6] Chornous, Y., Pylypenko, S., Vakulyk, O., Bidniak, H., & Ostapchuk, A. (2020). Current Challenges of International Cooperation in the Area of Human Trafficking Countering. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 29(8s), 2344–2353. <http://sersc.org/journals/index.php/IJAST/article/view/14709>
- [7] Darahan, V. V. (2017). *Protydiia zlochynam u sferi derzhavnykh zakupivel pidrozdilamy Departamentu zakhystu ekonomiky Natsionalnoi politsii Ukrainy: monohrafiia*. Dnipro: Dnipropetrovskyi derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav [in Ukrainian].
- [8] Dudorov, O. O. (2010). *Vybrani pratsi z kryminalnoho prava* (perednie slovo V. O. Navrotskoho). Luhansk: RVV LDUVS im. E. O. Didorenka [in Ukrainian]. <http://dudorov.com.ua/images/download/vibrani-pratsi-z-kriminalnogo-prava>
- [9] Glynn, E. H. (2022). Corruption in the health sector: A problem in need of a systems-thinking approach. *Frontiers in public health*, (10), 910073. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.910073>
- [10] Hora, I. (2012). Poniattia sposib vchynennia zlochyну ta yoho vyznachennia v rozkrytti ta rozsliduvanni. *Zakon i zhizn*, 9(249), 35–38 [in Ukrainian]. <http://legeasiviatia.in.ua/archive/2012/9/08.pdf>
- [11] Hutsaliuk, M. V., Havlovskyi, V. D., Khakhanovskyi, V. H., Samoilov, S. V., Kyrychok, V. M., Stepanets, D. S., Odynokova, O. A., Kahitin, S. M., & Shkolnikov, V. I. (2020). *Vykorystannia elektronnykh (tsyfrovyykh) dokaziv u kryminalnykh provadzhenniakh: metodychni rekomendatsii* (za zah. red. O. V. Korneika) (2-he vyd., dop.). Kyiv: Vydavnytstvo Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav [in Ukrainian]. <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/8e9e5637-7b62-475c-8c41-9850e317bfc4/content>
- [12] Kabinet Ministriv Ukrainy. (2018, Berezen 28). *Vymohy do nadavacha posluh z medychnoho obsluhovuvannia naseleennia, z yakym holovnymy rozporiadnykamy biudzhetnykh koshitiv ukladaiutsia dohovory pro medychno obsluhovuvannia naseleennia: zatv. postanovoii* (No 391) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/391-2018-%D0%BF#Text>
- [13] Kabinet Ministriv Ukrainy. (2018, Kviten 25). *Poriadok ukladennia, zminy ta prypynennia dohovoru pro medychno obsluhovuvannia naseleennia za prohramoiu medychnykh harantii: zatv. postanovoii* (No 410) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/410-2018-%D0%BF#top>
- [14] Kalman, O. H. (2004). *Zlochynnist u sferi ekonomiky Ukrainy: teoretychni ta prykladni problemy poperedzhennia* [Economic Crime in Ukraine: Theoretic and Applied Aspects of Prevention] [Dysertatsiia doktora yurydychnykh nauk, Natsionalna yurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho]. Kharkiv [in Ukrainian]. <https://uacademic.info/ua/document/0504U000380>
- [15] Khakhanovskyi, V. H., & Hutsaliuk, M. V. (2019). Osoblyvosti vykorystannia elektronnykh (tsyfrovyykh) dokaziv u kryminalnykh provadzhenniakh [The peculiarities of digital evidence use in criminal proceedings]. *Kryminalistychnyi visnyk*, 31(1), 13–19 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2019-31-1-13>
- [16] Kharkevych, Yu. I. (2024). *Kryminalistychna metodyka rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen, poviazanykh iz derzhavnym finansuvanniam haluzi okhorony zdorovia v umovakh pandemii* [Criminalistics methodology for investigating criminal offences related to public funding of the healthcare sector in a pandemic] [Dysertatsiia doktora filosofii, Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav]. Kyiv [in Ukrainian].
- [17] Konovalova, V. E., & Shepitko, V. Iu. (2006). *Osnovy iuridicheskoi psikhologii: uchebnik* (2-e izd.). Kharkov: Odissei [in Russian].
- [18] Küçük, A. (2022). Sağlık hizmet ödemelerinde usulsüzlük türleri ve mücadele stratejileri. *Sayıştay Dergisi*, 33(127), 585–607. DOI: <https://doi.org/10.52836/sayistay.1193405>
- [19] Kyslii, A. M., Kyslenko, D. P., Tymoshenko, Y. P., Kalinina, I. V., & Hurina, D. P. (2021). Criminal provision of medical secret protection in Covid-2019. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*, 11(1)Special Issue XVI, 67–71. <https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/110116/PDF/110116.pdf>
- [20] Mackey, T. K., & Liang, B. A. (2012). Combating healthcare corruption and fraud with improved global health governance. *BMC International Health and Human Rights*, 12(23). DOI: <https://doi.org/10.1186/1472-698x-12-23>

- [21] Matusovskii, G. A. (1999). *Ekonomicheskie prestupleniia: kriminalisticheskii analiz*. Kharkov: Konsum [in Russian]. https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/MATUSOVSKIY_1999.pdf
- [22] Nechyporiuk, M., Filipenko, N., Juodkaitė-Granskienė, G., Ivanovic, A., & Spitsyna, H. (2023). Particular Aspects of International Cooperation of Ukrainian Forensic Science Institutions with Foreign Specialists in Collecting, Studying and Processing Human Genomic Information and Conducting Molecular Genetic Analysis During Military Aggression Against Ukraine. In T. Davulis, & L. Gasparėnien (Eds.), *The Challenges and Opportunities in Law: Ukrainian Case under the Conditions of War*: monograph (chapter 2, pp. 89–211). Kraków. DOI: <https://doi.org/10.12797/9788381388887.02>
- [23] Ofis Heneralnoho prokurora. (b.d.). *Pro kryminalni pravoporushennia, vchyneni na pidpriemstvakh, v ustanovakh, orhanizatsiakh, za vydamy ekonomichnoi diialnosti*. <https://gp.gov.ua> [in Ukrainian]. <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-kryminalni-pravoporushennia-vchyneni-na-pidpriemstvakh-v-ustanovakh-organizatsiyah-za-vidami-ekonomichnoyi-diialnosti-2>
- [24] Pchelina, O. V. (2017). *Teoretychni zasady formuvannia ta realizatsii metodyky rozsliduvannia zlochyniv u sferi sluzhbovoi diialnosti* [Theoretical basis of formation and implementation of methods of investigating crimes in sphere of service activity] [Dysertatsiia doktora yurydychnykh nauk, Kharkivskiy natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav]. Kharkiv [in Ukrainian].
- [25] Pohoretskyi, M. A., Vakulik, O. O., & Serhieieva, D. B. (2014). *Rozsliduvannia ekonomichnykh zlochyniv: navchalnyi posibnyk* (za red. M. A. Pohoretskoho). Kyiv: Dakor [in Ukrainian].
- [26] Shepitko, M. (2024). The way to justice restoration in counteraction to the crime of aggression. *Forensis Herald*, 41(1), 7–18. DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2024-41-1-7>
- [27] Stepaniuk, R. L. (2012). *Teoretychni zasady metodyky rozsliduvannia zlochyniv, vchynenykh u biudzhethnii sferi Ukrainy* [Theoretical basis of methods of investigating crimes committed in the public sector in Ukraine] [Dysertatsiia doktora yurydychnykh nauk, Kharkivskiy natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav]. Kharkiv [in Ukrainian]. <https://uacademic.info/ua/document/0513U000124>
- [28] Tishchenko, V. V. (Red.). (2019). *Kryminalistyka: pidruchnyk*. Stereotypne vydannia. Odesa: Helvetyka [in Ukrainian].
- [29] Verkhovna Rada Ukrainy. (2015, Liutyi 11). *Pro vidkrytist vykorystannia publichnykh koshtiv*: Zakon Ukrainy (No 183-VIII) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-19#Text>
- [30] Verkhovna Rada Ukrainy. (2024, Lystopad 19). *Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2025 rik*: Zakon Ukrainy (No 4059-IX) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text>
- [31] Villegas-Ortega, J., Bellido-Boza, L., & Mauricio, D. (2021). Fourteen years of manifestations and factors of health insurance fraud, 2006–2020: a scoping review. *Health & justice*, 9(1), 26. DOI: <https://doi.org/10.1186/s40352-021-00149-3>
- [32] Vinke, P., & Cylus, J. (2011). Health care fraud and corruption in Europe: an overview. *Eurohealth incorporating Euro Observer*, 17(4), 14–18. <https://www.lse.ac.uk/lse-health/assets/documents/eurohealth/issues/eurohealth-v17n4.pdf>
- [33] Volobuiev, A. F., Osyka, I. M., Zaretska, I. M., Karter, E., Stepaniuk, R. L., Shcherbakovskiy, M. H., & Shelomentsev, V. P. (2009). *Vzaïmodiia pry rozsliduvanni ekonomichnykh zlochyniv*: monohrafiia (za zah. red. A. F. Volobuieva). Kharkiv: Kursor [in Ukrainian].
- [34] Yaroshenko, R. V. (2024). *Rozsliduvannia pryvlasnennia, roztraty maina abo zavolodinnia nym shliakhom zlovzhyvannia sluzhbovym stanovyschem, uchynenoho orhanizovanoïu hrupoïu* [Investigating the misappropriation, embezzlement or appropriation of property by abuse of office committed by an organized group] [Dysertatsiia doktora filosofii, Dniprovskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav]. Dnipro [in Ukrainian]. <https://uacademic.info/ua/document/0424U000223>

Список використаних джерел

- [1] Bidniak H., Bidniak V. Entering False Information Into Electronic Healthcare System Regarding Provision Of Medical Services to Patients: Forensic Aspect. *Integrated Computer Technologies In Mechanical Engineering – Synergetic Engineering* : International Scientific and Technical Conference, Kharkiv, 23 December 2024.
- [2] Бідняк В. А. Проблематика нарахування та підтвердження збитків, спричинених незаконними діями суб'єктів програми медичних гарантій. *Криміналістичний вісник*. 2024. № 42(2). С. 51–62. DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2024-42-2-51>
- [3] Бідняк В. А., Бідняк Г. С., Чаплинський К. О. Теоретичні, правові та праксеологічні засади використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, пов'язаних із державним фінансуванням в галузі охорони здоров'я : монографія. Оdesa : Гельветика, 2021. 206 с.
- [4] Bondarenko O. S., Utkina M. S. Medical corruption: causes and measures of combating. *Devotion: Journal of Research and Community Service*. 2023. № 4(4). P. 997–1005. DOI: <https://doi.org/10.36418/devotion.v4i4.458>
- [5] Bozhenko V. Tackling corruption in the health sector. *Health Economics and Management Review*. 2022. No 3(3). P. 32–39. DOI: <https://doi.org/10.21272/hem.2022.3-03>
- [6] Chornous Y., Pylypenko S., Vakulyk O., Bidniak H., Ostapchuk A. Current Challenges of International Cooperation in The Area Of Human Trafficking Countering. *International Journal of Advanced Science and Technology*. 2020. No 29(8s). P. 2344–2353. URL: <http://sersec.org/journals/index.php/IJAST/article/view/14709>

- [7] Дараган В. В. Протидія злочинам у сфері державних закупівель підрозділами Департаменту захисту економіки Національної поліції України : монографія. Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 224 с.
- [8] Дудоров О. О. Вибрані праці з кримінального права / переднє слово В. О. Навроцького. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2010. 952 с.
URL: <http://dudorov.com.ua/images/download/vibrani-pratsi-z-kriminalnogo-prava>
- [9] Glynn E. H. Corruption in the health sector: A problem in need of a systems-thinking approach. *Frontiers in public health*. 2022. No 10. Art. 910073.
DOI: <https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.910073>
- [10] Гора І. Поняття способів вчинення злочину та його визначення в розкритті та розслідуванні. *Закон и жизнь*. 2012. № 9(249). С. 35–38.
URL: <http://legeasiviatia.in.ua/archive/2012/9/08.pdf>
- [11] Гуцалюк М. В., Гавловський В. Д., Хахановський В. Г., Самойлов С. В., Киричок В. М., Степанець Д. С., Одинокова О. А., Карітін С. М., Школьніков В. І. Використання електронних (цифрових) доказів у кримінальних провадженнях : метод. рек. (за заг. ред. О. В. Корнейка). Вид. 2-ге, допов. Київ : Видавництво Нац. акад. внутр. справ, 2020. 104 с.
URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/8e9e5637-7b62-475c-8c41-9850e317bfc4/content>
- [12] Вимоги до надавача послуг з медичного обслуговування населення, з яким головними розпорядниками бюджетних коштів укладаються договори про медичне обслуговування населення : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 28.03.2018 № 391.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/391-2018-%D0%BF#Text>
- [13] Порядок укладення, зміни та припинення договору про медичне обслуговування населення за програмою медичних гарантій : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 25.04.2018 № 410.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/410-2018-%D0%BF#top>
- [14] Кальман О. Г. Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2004. 431 с.
URL: <https://uacademic.info/ua/document/0504U000380>
- [15] Хахановський В. Г., Гуцалюк М. В. Особливості використання електронних (цифрових) доказів у кримінальних провадженнях. *Криміналістичний вісник*. 2019. № 31(1). С. 13–19.
DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2019-31-1-13>
- [16] Харкевич Ю. І. Криміналістична методика розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із державним фінансуванням галузі охорони здоров'я в умовах пандемії : дис. ... д-ра філософії : 081 – Право. Київ, 2024. 220 с.
- [17] Коновалова В. Е., Шепітько В. Ю. Основы юридической психологии : учебник. 2-е изд. Харьков : Одиссей, 2006. 352 с.
- [18] Küçük A. Sağlık hizmet ödemelerinde usulsüzlük türleri ve mücadele stratejileri. *Sayıştay Dergisi*. 2022. No 33(127). P. 585–607.
DOI: <https://doi.org/10.52836/sayistay.1193405>
- [19] Kysliy A. M., Kyslenko D. P., Tymoshenko Y. P., Kalinina, I. V., Hurina, D. P. Criminal provision of medical secret protection in Covid-2019. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2021. No 11(1). Special Issue XVI. P. 67–71.
URL: <https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/110116/PDF/110116.pdf>
- [20] Mackey T. K., Liang B. A. Combating healthcare corruption and fraud with improved global health governance. *BMC International Health and Human Rights*. 2012. No 12(23).
DOI: <https://doi.org/10.1186/1472-698x-12-23>
- [21] Матусовский Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ. Харьков : Консум, 1999. 480 с.
URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/MATUSOVSKIY_1999.pdf
- [22] Nechyporiuk M., Filipenko N., Juodkaitė-Granskienė G., Ivanovic A., Spitsyna H. Particular Aspects of International Cooperation of Ukrainian Forensic Science Institutions with Foreign Specialists in Collecting, Studying and Processing Human Genomic Information and Conducting Molecular Genetic Analysis During Military Aggression Against Ukraine. *The Challenges and Opportunities in Law: Ukrainian Case under the Conditions of War* : monograph / eds. by T. Davulis, L. Gasparėnien. Kraków, 2023. Ch. 2. P. 89–211.
DOI: <https://doi.org/10.12797/9788381388887.02>
- [23] Офіс Генерального прокурора. Про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, в установах, організаціях, за видами економічної діяльності. [б.д.]. <https://gp.gov.ua>
URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-kriminalni-pravoporushennya-vchineni-na-pidpriyemstvah-v-ustanovah-organizacijah-za-vidami-ekonomichnoyi-diyalnosti-2>
- [24] Пчеліна О. В. Теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 571 с.
- [25] Погорецький М. А., Вакулік О. О., Сергеева Д. Б. Розслідування економічних злочинів : навч. посіб. (за ред. М. А. Погорецького). Київ : Дакор, 2014. 176 с.
- [26] Shepitko M. The way to justice restoration in counteraction to the crime of aggression. *Forensis Herald*. 2024. No 41(1). P. 7–18.
DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2024-41-1-7>
- [27] Степанюк Р. Л. Теоретичні засади методики розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків. 2012. 475 с.
URL: <https://uacademic.info/ua/document/0513U000124>
- [28] Криміналістика : підручник / за ред. В. В. Тищенко. Стереотип. вид. Одеса : Гельветика, 2019. 556 с.
- [29] Про відкритість використання публічних коштів : Закон України від 11.02.2015 № 183-VIII.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-19#Text>

- [30] Про Державний бюджет України на 2025 рік : Закон України від 19.11.2024 № 4059-IX.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text>

- [31] Villegas-Ortega J., Bellido-Boza L., Mauricio D. Fourteen years of manifestations and factors of health insurance fraud, 2006–2020: a scoping review. *Health & justice*. 2021. No 9(1). P. 26.

DOI: <https://doi.org/10.1186/s40352-021-00149-3>

- [32] Vinke P., Cylus J. Health care fraud and corruption in Europe: an overview. *Eurohealth incorporating Euro Observer*. 2011. No 17(4). P. 14–18.

URL: <https://www.lse.ac.uk/lse-health/assets/documents/eurohealth/issues/eurohealth-v17n4.pdf>

- [33] Волобуєв А. Ф., Осика І. М., Зарецька І. М., Картер Е., Степанюк Р. Л., Щербаковський М. Г., Шеломенцев В. П. Взаємодія при розслідуванні економічних злочинів : монографія / за заг. ред. А. Ф. Волобуєва. Харків : Курсор, 2009. 320 с.

- [34] Ярошенко Р. В. Розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, учиненого організованою групою : дис. ... д-ра філософії : 081 – Право. Дніпро, 2024. 242 с.

URL: <https://uacademic.info/ua/document/0424U000223>

Стаття надійшла до редакції 21.01.2025

Рецензовано 31.03.2025

V. Bidniak,

Cand. Sc. (Law),

Doctoral Candidate of Criminal Procedure Department,

Dnipro State University of Internal Affairs

26 Nauky Ave., Dnipro, 49005, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6243-1939>

FORENSIC CHARACTERISTICS OF CRIMINAL OFFENCES RELATED TO THE STATE SUPPORT OF HEALTHCARE SECTOR

Abstract. The scientific article specifies the forensic characteristics of criminal offences related to the state support of healthcare and its importance for the investigation of such offences. The study used a combination of general scientific (dialectical, formal and logical) and special methods of scientific knowledge (systemic and structural, comparative and legal, sociological, statistical). The empirical basis of the study was formed by materials on 138 facts registered on the grounds of criminal offences in the healthcare sector, as well as our own many years of practical experience in investigating such offences. The scientific novelty of the article lies in specifying the forensic characteristics of criminal offences related to the state of healthcare as an integral system, the structural elements of which cover the current peculiarities of committing such offences, and understanding of their interrelations serves as a scientific tool for improving the efficiency of law enforcement bodies. The article identifies the object of unlawful encroachments, namely property, while giving priority to public funds, which include not only state and local budgets but also international co-financing. The author analyses modern methods of committing criminal offences in the healthcare sector, including misappropriation of state budget funds provided for the implementation of the programme of state guarantees of medical care for the reimbursement of medicines and medical devices, entering false information into the eHealth electronic system, conducting public procurement of goods, works and services at an inflated cost or with falsification of documents on their acceptance, accounting, write-off or use, and so on. The identity of an offender is characterised through a system of social, biological and professional knowledge – medical and non-medical representatives of the healthcare facility, suppliers of goods or contractors of the ordered work, and so on. The article raises problematic issues in determining the injured party, in particular, in cases of misappropriation or seizure of property received from donors as humanitarian or charitable aid, as well as in criminal proceedings where the injured party is a municipal business entity. The author highlights the peculiarities of the situation in which the criminal offences in question are committed, focusing on its multicomponent nature, which includes characteristics of the healthcare sector itself, the place of activity, as well as the place, time and conditions of the criminal offence, including the regulatory and legal support for public procurement of goods, works and services. It is stated that the trace picture is formed by traces-objects, traces-substances, traces-reflections, imaginary (ideal) and electronic (digital) traces, with a focus on open information resources and electronic public procurement systems. The problematic aspects of preserving trace information are noted. The practical significance of the results obtained is, inter alia, that the determination of the elemental composition of the criminalistic characteristics of criminal offences related to the state support of healthcare makes it possible, at the initial stage of pre-trial investigation, to put forward versions, to outline typical investigative situations, to plan procedural actions in the most optimal way and to solve the tasks of criminal proceedings defined by law.

Keywords: economic criminal offences; criminal proceedings; pre-trial investigation; identity of the offender; subject matter of the unlawful encroachment; methods of committing criminal offences; typical trace pattern; medical professionals; budgetary funds; medical services; eHealth electronic healthcare system.

УДК 343.98:343.132.12:343.71:351.746.2

DOI: 10.37025/1992-4437/2025-43-1-47

М. В. Кобець,

кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності

та національної безпеки,

Національна академія внутрішніх справ

пл. Солом'янська, 1, м. Київ, 03035, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2233-0946>

email: mv.kobets@ukr.net

ХІМІЧНІ ПАСТКИ ЯК ЗАСІБ ВИЯВЛЕННЯ ТА ПРОФІЛАКТИКИ КРАДІЖОК

Анотація. У процесі дослідження порушено проблематику з документування такої категорії кримінальних правопорушень проти власності, як крадіжки на об'єктах зберігання товарно-матеріальних цінностей за допомогою спеціальних хімічних речовин і висвітлено теоретико-прикладні підходи до правового забезпечення дій працівників підрозділів карного розшуку та дільничних офіцерів поліції (поліцейських офіцерів громад) із виявлення та профілактики крадіжок матеріальних цінностей за допомогою хімічних пасток, що й визначає мету статті. Методологічне підґрунтя дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема діалектичний, системний аналіз, синтез, статистичний, термінологічний, моделювання, теоретичне узагальнення. Наукова новизна здобутих результатів полягає в конкретизуванні визначення поняття хімічної пастки. Крім того, розроблено послідовність дій працівників підрозділів карного розшуку та дільничних офіцерів поліції (поліцейських офіцерів громад) із виявлення та профілактики кримінальних правопорушень, як-от крадіжки, і порядок оформлення результату спрацювання хімічної пастки на місці кримінального правопорушення. Висвітлено питання застосування в хімічних пастках певних видів спеціальних хімічних речовин та їх подальше дослідження. Для ефективного розв'язання проблемних питань із документування крадіжок матеріальних цінностей запропоновано розробити відомчий нормативно-правовий акт у вигляді інструкції з порядку застосування хімічних пасток відповідними працівниками поліції. Практична значущість дослідження полягає в розробленні послідовності застосування засобу для документування кримінальних правопорушень проти власності і процесуального порядку оформлення результату спрацювання хімічної пастки на місці кримінального правопорушення.

Ключові слова: документування кримінальних правопорушень проти власності; спеціальні хімічні речовини; барвні речовини; засоби блокування об'єкта зберігання матеріальних цінностей; оперативно-розшукова діяльність.

Вступ

Серед кримінальних правопорушень проти власності (так званих майнових злочинів) найпоширеніші та небезпечні крадіжки, що посягають на державне й особисте (приватне) майно громадян (Reznichenko, & Matviienko, 2020; Babenko, & Palii, 2023; Kompliektova, 2024).

Під крадіжкою законодавець (Verkhovna Rada Ukrainy [VRU], 2001, Kvitin 05, *Kryminalnyi kodeks*, st. 185) розуміє таємне викрадення чужого – державного й особистого (приватного) – майна. Водночас це поняття дещо розширено (Verkhovnyi Sud Ukrainy [VSU], 2009, Lystopad 06, *Pro sudovu praktyku*, р. 3) і витлумачується як викрадення, вчиняючи яке винна особа вважає, що робить це непомітно для потерпілого чи інших осіб. Крадіжку серед інших видів викрадення вирізняє саме таємність вчинення протиправного діяння щодо людини. Це головна ознака такого кримінального правопорушення, і полягає вона в тому, що особа, яка його вчиняє, заздалегідь знає та усвідомлює

свої дії. До того ж крадіжку вважають (VSU, 2009, Lystopad 06, *Pro sudovu praktyku*, р. 4) закінченою з моменту, коли винна особа вилучила майно і мала реальну можливість розпоряджатися чи користуватися ним, тобто заховати, передати іншим особам, вжити за призначенням тощо.

Сьогодні питання протидії кримінальним правопорушенням проти власності, як-от крадіжки, ґрунтовно вивчають вітчизняні та зарубіжні науковці і практики, розглядаючи різні їх аспекти, серед них: запобігання крадіжкам (Reznichenko, & Matviienko, 2020), а також умови, що сприяють майновим злочинам (Mayer, 2021), зокрема з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище (Panova, 2019), культурних цінностей із культової споруди (Husiev, 2024), вогнепальної зброї (Testa et al., 2024); майнові злочини під час пандемії COVID-19 (Paramasivan et al., 2022); дослідження особливостей соціально-правової та віктимологічної характеристики крадіжки (Babenko, & Palii, 2023); проблеми кримінально-правової

© М. В. Кобець, 2025

характеристики крадіжок (Kompliektova, 2024); причинно-наслідковий вплив малого бізнесу на вуличні крадіжки (Zhang et al., 2024) та ін.

Поняття «крадіжка» охоплює значне коло кримінальних правопорушень, що відрізняються предметом посягання, способом вчинення і приховування, місцем реалізації протиправного задуму. З огляду на це виокремлюють: крадіжки з квартир, будинків, приміщень крамниць, кіосків, складів, готелів, санаторіїв, гардеробів, гуртожитків, дач тощо; матеріальних цінностей із промислових підприємств, підприємств агропромислового комплексу, комунального господарства і будівельних майданчиків, а також вантажів на залізничному, річковому, морському і повітряному транспорті; особистих речей громадян на вокзалах, із купе поїздів тощо; кишенькові крадіжки (у громадських місцях, транспорті); крадіжки транспортних засобів (автомобілів, мотоциклів, мопедів тощо).

За даними Офісу Генерального прокурора, у період 2020–2024 рр. зареєстровано в Єдиному реєстрі досудового розслідування та вручено повідомлення про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень проти власності, а саме крадіжки за ст. 185 КК України: стосовно державної власності – 847 кримінальних проваджень (2020 р.), 930 (2021 р.), 435 (2022 р.), 546 (2023 р.), 395 (2024 р.); приватної власності, відповідно, – 53 463, 52 920, 31 730, 42 071, 30 935; з квартир – 3381, 3382, 2066, 2755, 1590; дач – 1151, 1054, 444, 628, 310; автомобілів – 2499, 2640, 1048, 1543, 827; зі складів, баз, магазинів та інших торговельних точок – 12 493, 11 674, 9022, 14 539, 10 184; кишенькові – 1388, 1173, 583, 1069, 593 (Ofis Heneralnoho prokurora, n.d.). А втім, у реаліях сьогодення наведена статистика попри тенденцію до деякого зменшення кількості крадіжок засвідчує актуальність і важливість висвітлення окресленої проблематики.

Для документування крадіжок зазвичай використовують фото- і відеопастки, GPS-трекери (габаритних речей), телекамери нагляду, метод OSINT (e.g., Chainey, & Alonso Berbotto, 2021) тощо. Але, послуговуючись ними, працівники поліції постають перед певними правовими, організаційними та процесуальними складнощами як за строками прийняття рішення на їх застосування (погодження, ухвалення), так і щодо реалізації отриманої інформації. З огляду на зазначене убачається доцільним з-поміж багатьох засобів протидії крадіжкам матеріальних цінностей використовувати так звані хімічні пастки, тобто засоби блокування об'єктів зберігання матеріальних цінностей за допомогою спеціальних хімічних речовин. Хімічні пастки порівняно з іншими засобами документування крадіжок мають суттєві

переваги. По-перше, їх застосування не потребує дозволів (ухвали) слідчого судді. По-друге, вони прості у виготовленні та застосуванні. По-третє, вирізняються дешевизною. По-четверте, їх не потрібно ставити на баланс підрозділу. По-п'яте, результат застосування хімічної пастки може бути прямим доказом, тобто здобутий результат не потрібно якось, так би мовити, легалізовувати.

Зважаючи на значний досвід роботи в правоохоронній системі, наголосимо, що цей засіб протидії крадіжкам часто використовують у країнах пострадянського простору, в європейських трохи менше, що зумовлено кількістю таких видів злочинів. А втім, практика зарубіжних країн засвідчує його значну ефективність. Натомість в Україні цей засіб документування крадіжок практично не застосовують. Це, імовірно, пов'язано з тим, як підтверджують результати спілкування (опитування) з практичними працівниками (період 2020–2024 рр., загалом опитано майже 900 осіб) під час занять із курсу підвищення кваліфікації та перепідготовки працівників підрозділів карного розшуку в Національній академії внутрішніх справ, що немає методики застосування таких засобів. Крім того, втрачено деякі способи та методи документування кримінальних правопорушень, оскільки новому поколінню правоохоронців не передавалися знання, досвід, і тому нинішнім працівникам бракує знань із застосування хімічних пасток для виявлення та профілактики крадіжок. До того ж у сучасних вітчизняних наукових виданнях недостатньо інформації про цей засіб документування майнових крадіжок.

Проблематику застосування спеціальних хімічних речовин, зокрема хімічних пасток під час виявлення та профілактики кримінальних правопорушень оперативно-розшуковими заходами, засобами та методами свого часу вивчали науковці та практики, серед них П. П. Артеменко, Ю. В. Єднерал, О. В. Золотар, М. А. Коровін (e.g., Edneral, & Izotov, 1987; Korovin, 2002; Artemenko, 2003; Artemenko et al., 2007).

Отже, питання відродження такого засобу (як методу) протидії крадіжкам матеріальних цінностей, а саме хімічні пастки, набувають актуальності.

Мета статті полягає у висвітленні теоретико-прикладних підходів до правового забезпечення дій працівників підрозділів карного розшуку та дільничних офіцерів поліції (поліцейських офіцерів громад) із виявлення та профілактики майнових злочинів за допомогою спеціальних хімічних речовин. Для досягнення цієї мети потрібно вирішити такі завдання: конкретизувати дефініцію поняття хімічної пастки, що застосовують як засіб виявлення та профілактики крадіжок матеріальних цінностей; визначити особливості дій

працівників підрозділів карного розшуку з виявлення крадіжок матеріальних цінностей, що готуються, дільничних офіцерів поліції (поліцейських офіцерів громад) під час профілактики вчинення крадіжок на об'єктах розміщення товарно-матеріальних цінностей; запропонувати порядок організаційних дій на місці вчинення крадіжки та процесуального оформлення результатів спрацювання хімічної пастки; надати відповідні науково-методичні рекомендації в контексті цього дослідження.

Матеріали та методи

У процесі дослідження проблематики документування такої категорії кримінальних правопорушень проти власності, як крадіжки на об'єктах зберігання товарно-матеріальних цінностей за допомогою спеціальних хімічних речовин використано методологічний інструментарій. Поєднання загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання використано для досягнення поставленої мети цього наукового доробку. Основоположну засаду методології публікації становить діалектичний підхід, який дає змогу обґрунтувати об'єктивність в оцінюванні дійсності. У цьому контексті застосовано діалектичний метод для поглиблення розгляду понятійного апарату аналізування проблематики захисту матеріальних цінностей від крадіжок і документального оформлення на місці події результатів застосування засобів блокування матеріальних об'єктів, використовуючи хімічні пастки та напрями вирішення відповідних питань. До того ж застосовано систему методів наукового пізнання. Формально-логічний (абстрагування, логіки, індукції, дедукції, синтез) використано для з'ясування змісту розглядуваних питань, а саме для побудови порядку документування крадіжки за допомогою хімічної пастки, зважаючи на направлення здобутих результатів на експертне дослідження. За допомогою термінологічного методу, з огляду на нормативну наукову лексику, що сприятиме нормалізації, стандартизації, упорядкуванню національної термінології, досліджено поняття «барвні речовини». Статистичний – під час вивчення даних щодо зареєстрованих кримінальних правопорушень проти власності за ст. 185 КК України за 2020–2024 рр. Соціологічний – у процесі спілкування (опитування) з практичними працівниками щодо застосування ними хімічних пасток під час занять із курсу підвищення кваліфікації та перепідготовки працівників підрозділів карного розшуку в Національній академії внутрішніх справ (період 2020–2024 рр., загалом опитано майже 900 осіб). За допомогою методу моделювання розроблено впровадження в практику послідовності

дій працівників підрозділів карного розшуку та дільничних офіцерів поліції (поліцейських офіцерів громад) із документування крадіжок матеріальних цінностей. Метод узагальнення застосовано для формулювання висновків.

Результати й обговорення

Для захисту об'єктів, у яких розміщено товарно-матеріальні цінності, від кримінально протиправного посягання – крадіжки в місцях імовірного проникнення особи, що вчиняє кримінальне правопорушення, встановлюють хімічні пастки, що сприяють потраплянню спеціальних хімічних речовин (зокрема барвних), якими вони спорядженні, на відкриті місця тіла, на одяг із подальшим утворенням яскравих, важко змивних кольорових плям. Це дає змогу полегшити розшук і затримання осіб, які вчиняють кримінальне правопорушення, по гарячих слідах. Таке штучне створення зазначених умов називають блокуванням об'єкта так званими хімічними пастками.

Науковці (Shepitko et al., 2019, s. 58) хімічні пастки розглядають як технічні засоби профілактики в розділі криміналістичної техніки. Але така позиція дискусійна, оскільки, наголошують (Bernaz et al., 2011, s. 118), криміналістична техніка, у традиційному розумінні, є сукупністю технічних приладів, пристроїв і матеріалів, використовуваних для виявлення, фіксації та дослідження джерел криміналістичної інформації. Іншими словами, це науково-технічні засоби, за допомогою яких здійснюють виявлення, фіксування, оброблення та подальше дослідження криміналістично значущої інформації під час досудового розслідування чи огляду місця події. Загалом технічні засоби профілактики застосовують працівники, які не є учасниками кримінального провадження, зокрема працівники патрульної поліції, поліції охорони, дільничні офіцери поліції тощо. У цьому контексті слід зазначити, що хімічні пастки застосовують працівники підрозділів карного розшуку до початку кримінального провадження, тобто для документування крадіжок матеріальних цінностей, що плануються, але які ще за фактом не вчинилися. Убачається, профілактична діяльність, оперативно-розшукова діяльність і процесуальна діяльність це різні види діяльності, що здійснюються самостійно, проте є ситуативні моменти, коли вони взаємодіють між собою (Lachacz, 2009; Galikhanov et al., 2024). А втім, технічне забезпечення кожної діяльності як самостійної передбачає застосування певних (що вирізняють таку діяльність) науково-технічних засобів. Тому віднесення технічних засобів профілактики, зокрема хімічних пасток, до криміналістики не зовсім вдале.

Приміром, європейські колеги (e.g., Lachacz, 2009), які детективну діяльність розглядають із позиції криміналістики, хімічні пастки називають криміналістичними маркувальними.

З огляду на призначення, принцип дії хімічними пастками можна вважати різноманітні пристосування чи спеціально виготовлені пристрої, закамфльовані під різні предмети, оброблені (споряджені) спеціальною хімічною речовиною, що в разі контакту особи з ними переносять ці речовини на її тіло, одяг.

Сутність дії хімічних пасток полягає в тому, що спеціальні хімічні речовини, якими їх споряджують, коли потрапляють на тіло людини та її одяг, викликають появу яскраво забарвлених, важко змивних і легко помітних слідів, і це сприяє ідентифікації особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, її затриманню (див. рис. 1).

Рис. 1

Рука, забарвлена в момент фізичного контакту з хімічною пасткою (Laboratoriia prykladnoi khimii, n.d.)

Розрізняють хімічні пастки активного (слідоутворення внаслідок викидання хімічної речовини на особу різними викидними елементами) і пасивного (слідоутворення за прямої контактної взаємодії) типу (Kobets et al., 2013, s. 96). У хімічних пастках активного типу зазвичай використовують викидні елементи або типові модулі, зокрема механічний викидач на зразок «БС» (рис. 2) чи піротехнічний розпилювач на зразок «РП-1» (рис. 3). Інколи до споряджених хімічних пасток активного типу додатково встановлюють радіопередавальний пристрій, який подає на портативну радіостанцію чи пульт охорони об'єкта радіосигнал про спрацювання відповідної хімічної пастки. У зарубіжній практиці застосовують хімічні уловлювачі, вбудовані в банкомати (Schmidt et al., 2015; Correa et al., 2016). Такий метод захисту банкоматів від пограбування, а також контейнерів для перенесення (перевезення) грошей використовують і в Україні, проте для їх маркування застосовують барвники з іншим хімічним складом. Ці пристрої в разі спроби злочину або викрадення банкомата чи контейнера викидають барвник, який важко змити.

Суб'єктами застосування хімічних пасток у діяльності поліції на різних етапах провадження можна вважати:

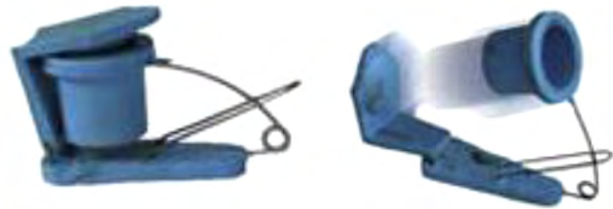

Рис. 2

Механічний викидач «БС»
(Laboratoriia prykladnoi khimii, n.d.)

Рис. 3

Піротехнічний розпилювач «РП-1»
(Laboratoriia prykladnoi khimii, n.d.)

слідчі, за кримінальним провадженням (VRU, 2012, Kviton 13, *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks*, st. 40), або за їх дорученням оперативні (st. 41) підрозділи;

працівників оперативних підрозділів, за оперативно-розшуковою справою, зазвичай працівників підрозділів карного розшуку (Natsionalna politsiia Ukrainy, 2015, Lystopad 14, *Pro zatverdzhennia Polozhennia*);

дільничних офіцерів поліції (поліцейських офіцерів громад), з метою профілактики таких кримінальних правопорушень, як крадіжка, розбій тощо на дільниці безпосереднього обслуговування (Ministerstvo vnutrishnikh sprav Ukrainy [MVSU], 2017, Lypen 28, *Pro zatverdzhennia Instruksii*);

спеціалістів, інспекторів-криміналістів, техніків-криміналістів органу досудового розслідування, для нанесення спеціальними хімічними речовинами позначок чи спорядження хімічної пастки (MVSU, 2015, Lystopad 03, *Pro zatverdzhennia Instruksii*; MVSU, 2017, Sichen 31, *Pro zatverdzhennia polozhen*).

Хімічні пастки слідчі самостійно не застосовують, але часто з ними мають справу під час розслідування крадіжок із торговельних точок, підсобних і складських приміщень, аптек, зі службових кабінетів в установах тощо. У разі спроби несанкціоновано розкрити або взяти споряджений хімічними речовинами заготовлений предмет, ці речовини викидаються через викидні елементи (модулі) на правопорушника, рясно його фарбуючи. Специфічна властивість барвника проникати в пори тіла або структуру одягу та взуття дає змогу розпізнати порушника протягом тривалого часу. Навіть якщо видимі сліди барвника змити, вони яскраво виявлятимуться в ультрафіолетових променях.

У цьому контексті слід зазначити, що застосовувати хімічні речовини, які можуть завдати шкоди здоров'ю людей і навколишньому середовищу, забороняється (VRU, 1992, Liutyi 18, *Pro operativno-rozshukovu diialnist*, st. 9, ch. 16). Тому в хімічних пастках найчастіше використовують такі спеціальні хімічні речовини, які офіційно пройшли сертифікацію на безпечність і дозволені до їх використання. Це такий клас спеціальних хімічних речовин, як барвні – хімічні речовини, які, потрапляючи на поверхню тіла людини (руки, обличчя), її одяг, стійко забарвлюють їх в яскравий колір. Забарвлювання відбувається за взаємодії з вологою або якщо речовина потрапила на одяг чи потожирові виділення людини, наприклад на руки, обличчя. Вступаючи у взаємодію з вологою чи потожировими виділеннями, частинки речовини розчиняються й утворюють добре видиму яскраву пляму. До барвних, які прийняті до експлуатації в підрозділах поліції, належать «Родамін С», «Родамін 4С», «Родамін Ж», «Хризойдин», «Металеновий блакитний» (метиленаблау), «Сафранін Т», «Азур 1» (метиленазур), «Основний яскраво-зелений» тощо. Ці речовини безпечні, оскільки входять до складу харчових барвників. Інколи для їх підсилення додають люмінуючі речовини. Барвні речовини, допущені до експлуатації в підрозділах поліції, поширено використовують у промисловості. Тому, зазвичай, хімічну пастку споряджають одночасно кількома барвними речовинами, тобто такою сумішшю, яку в промисловості на певній території обслуговування територіального органу не використовують, що важливо надалі, коли ідентифікують речовини.

Фахівці, класифікуючи спеціальні хімічні речовини, які застосовують працівники поліції, послуговуються терміном «забарвлюючі» (Nikitina-Dudikova, & Nikitina, 2024, s. 116), під якими розуміють хімічні речовини, що забезпечують стійке забарвлення (барвники на зразок родамінів, брильянтового зеленого («зеленки»), хризойдину, метиленового блакитного, фуксину та ін.) або «фарбуючі» (Artemenko et al., 2007, s. 92) чи «барвники» (Kobets et al., 2013, s. 94). А втім, мовознавці-термінологи, що брали участь у складанні полінаукового словника взаємопов'язаних терміносистем (зокрема, соціології, юриспруденції, філософії, різних галузей мистецтв, біології, хімії, техніки, фізики та споріднених з ними галузевих наук), словника, зорієнтованого на нормативну наукову лексику, що сприяє нормалізації, стандартизації, упорядкуванню національної термінології, пропонують застосовувати термін (рос. красящие вещества) – «барвні (красильні) речовини» (Andersh et al., 1994, s. 66); «барвні речовини» (Vasser et al., 1996, s. 89) або

«барвники» (Heichenko et al., 1998, s. 76). Послугуються таким терміном і розробники стандартів (e.g., Derzhavne pidpriemstvo «Ukrainskyi naukovo-doslidnyi i navchalnyi tsentr, 2019; Vidkryte aktsionerne tovarystvo «Spektr», 2000). Тому, убачається, класифікуючи спеціальні хімічні речовини, які застосовують працівники поліції, варто послуговуватися терміном «барвні речовини».

Розгляньмо застосування хімічних пасток під час здійснення заходів щодо виявлення крадіжки за оперативно-розшуковою справою.

Отже, якщо надійшла оперативна інформація про крадіжку, що готується, або вчинювані латентні крадіжки на складах, у службових приміщеннях тощо, або за дорученням слідчого в кримінальному провадженні установа пасток на об'єкті зберігання товарно-матеріальних цінностей здійснює працівник підрозділу карного розшуку, за потребою, спільно з дільничним офіцером поліції (поліцейським офіцером громад), на території якого розташовано цей об'єкт. Підставою для здійснення оперативно-розшукової діяльності в такому разі є наявність достатньої інформації, отриманої в установленому законом порядку, яка потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про кримінальні правопорушення, що готуються (VRU, 1992, Liutyi 18, *Pro operativno-rozshukovu diialnist*, st. 6, ch. 1, p. 1).

Установлюють хімічну пастку на об'єкті за домовленістю з його власником, з відома та в присутності матеріально відповідальної особи, яка несе відповідальність за зберігання чи використання товарно-матеріальних цінностей.

Працівник поліції складає акт, у якому зазначає: дату встановлення; назву об'єкта; хто здійснював установлення (прізвище, ім'я по батькові працівника поліції, його посада); у чийй присутності (прізвище, ім'я по батькові матеріально відповідальної особи об'єкта встановлення) здійснено блокування на об'єкті (найменування об'єкта); дані про хімічну пастку (зовнішній вигляд, хімічна речовина, якою споряджено пастку, місце встановлення); підпис працівника оперативного підрозділу, інспектора-криміналіста, який допомагав спорядити та встановити хімічну пастку, та матеріально відповідальної особи цього об'єкта. До акта додають в опечатаному конверті зразок застосованої в пастці хімічної речовини, яка має зберігатися в черговій частині територіального підрозділу поліції.

Інструктаж матеріально відповідальних працівників відповідного об'єкта проводять для навчання правил поведінки зі встановленими пастками, а також для роз'яснення заходів, яких потрібно вжити в разі появи осіб зі слідами забарвлення на тілі чи одязі. Після інструктажу

працівники заблокованого хімічною пасткою об'єкта розписуються в акті про встановлення цієї пастки, підтверджуючи цим, що вони ознайомлені з правилами поводження з останньою.

Предмети, які слугують прикриттям для хімічних пасток, підбирають, зважаючи на конкретну обстановку на об'єкті, типову поведінку й особливості різних категорій осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, і надають їм природного і водночас привабливого вигляду.

Кожна пастка має бути: надійною та ефективною, тобто гарантувати інтенсивне забарвлення особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення; безпечною для людини і нешкідливою для навколишнього середовища (матеріальних цінностей); довговічною; простою у виготовленні і зручною в експлуатації.

Дільничні офіцери поліції (поліцейські офіцери громад) застосовують хімічні пастки з профілактичною метою, щоб запобігти ймовірній крадіжці об'єкта посягання товарно-матеріальних цінностей на території обслуговування. Це можуть бути, наприклад, ювелірні магазини, банківські установи, а також трансформаторні будки, релейні шафи тощо, обладнання яких містить кольорові метали, та ін. Процедура встановлення на об'єкті хімічної пастки та її оформлення аналогічна, що й за дій працівника оперативного підрозділу.

У разі застосування хімічної пастки під час виявлення слідів її спрацювання або відсутності хімічної пастки керівник слідчо-оперативної групи доповідає черговому, який орієнтує всі наряди на виявлення та розшук осіб, які мають певні зовнішні ознаки забарвлення.

Уповноважена службова особа відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 208 КПК України затримує особу, на якій виявлено яскраві плями хімічної речовини, що використовувалась у хімічній пастці.

Слідчий згідно зі ст. 241 КПК України здійснює освідування затриманої особи для виявлення на її тілі, одязі, у якому вона перебуває, слідів кримінального правопорушення та їх вилучення, у нашому випадку слідів спрацювання хімічної пастки. Про проведення освідування складають протокол, копію якого надають особі, освідування якої здійснювалося. У разі необхідності освідування здійснюють за участю спеціаліста. Керуючись нормами ст. 245 КПК України, відбирають біологічні зразки: з тіла та одягу особи вилучають (змивають) виявлені плями речовини для порівняльного дослідження з відповідною речовиною, якою була споряджена хімічна пастка (її контрольний зразок зберігається в конверті в черговій частині). Ці дії здійснюють у присутності понятих. Вилучену речовину зазвичай із постано-

вою про проведення експертизи надсилають до експертної установи. Експертизу спеціальних хімічних речовин здійснюють у межах експертизи матеріалів, речовин та виробів за експертною спеціальністю 8.14 «Дослідження спеціальних хімічних речовин» (Sluzhba bezpeky Ukrainy. Tsentralne upravlinnia, 2014, Hruden 24, *Pro zatverdzhennia Polozhennia*, dodatok 4; MVSU, 2020, Veresen 21, *Pro zatverdzhennia Polozhennia*, dodatok 2).

За результатами огляду місця події (відповідного оперативного заходу), пов'язаного із застосуванням спеціальних хімічних речовин, працівник підрозділу карного розшуку (слідчий) у присутності понятих складає протокол виявлення речових доказів. До цього протоколу додають зразки позначених предметів і відповідну хімічну пастку.

Щоб уникнути процесуальних порушень, коли призначають судову експертизу, необхідно, радять практики (*Ekspertyza spetsialnykh khimichnykh rechovyn*, n.d.), правильно вилучити речові докази та надіслати їх на дослідження. Наприклад, для вилучення спеціальних хімічних речовин ділянку рук чи тіла підозрюваного зі слідами забарвлення протирають зволоженим водою марлевым тампоном зі спиртом, після просочування тампон пакують у паперовий конверт чи пакет. Кожний предмет одягу підозрюваного, взуття вилучають окремо один від одного, упаковують і надсилають для експертизи. Сліди нашарувань спеціальних хімічних речовин (місця, де є люмінесценція, забарвлення) варто обшити відрізом білої тканини для збереження спеціальних хімічних речовин під час транспортування. Надсилаючи для дослідження використовувану спеціальну хімічну речовину, у жодному разі не можна зазначати її вид, хімічний склад, властивості, оскільки така інформація є службовою.

До типових, що пропонують для вирішення експерту під час виконання експертизи спеціальних хімічних речовин, належать такі запитання:

Чи є на предметах одягу, взутті (перераховують предмети), вилучених у затриманої особи, нашарування спеціальної хімічної речовини?

Чи є на тампонах, якими робили змиви з рук затриманої особи, нашарування спеціальної хімічної речовини?

Якщо є сліди спеціальної хімічної речовини, чи має вона спільну родову (групову) належність зі зразком спеціальної хімічної речовини, наданої для експертизи?

Яка локалізація спеціальної хімічної речовини на одязі затриманої особи?

Далі експерт готує висновок, який є джерелом доказів у кримінальному провадженні, що затримана особа в момент крадіжки перебувала на цьому об'єкті і торкалась відповідних предметів.

Отже, на часі розроблення інструкції з порядку застосування хімічних пасток відповідними працівниками поліції, у якій варто передбачити організаційні особливості застосування хімічної пастки працівниками підрозділу карного розшуку під час виявлення крадіжок матеріальних цінностей, що готуються, а також дій дільничних офіцерів поліції (поліцейських офіцерів громад) із профілактики кримінальних правопорушень на об'єктах зберігання товарно-матеріальних цінностей, а також процес документування та оформлення здобутих результатів.

Висновки

Конкретизовано поняття хімічних пасток, виокремлено суб'єктів їх застосування в діяльності поліції на різних етапах провадження, надано класифікацію хімічних пасток, зазначено вимоги, що висувають до такого виду виробів, зацентровано на перевагах перед іншими засобами документування крадіжок. Розглянуто дії працівників підрозділу карного розшуку під час виявлення крадіжок матеріальних цінностей, що готуються, а також дій дільничних офіцерів поліції (поліцейських офіцерів громад) із профілактики кримінальних правопорушень на об'єктах зберігання товарно-матері-

альних цінностей за допомогою хімічних пасток. Запропоновано послідовність установаження та процесуальний порядок оформлення результату спрацювання хімічної пастки на місці крадіжки, що зумовлює необхідність використання спеціальних знань. Наголошено, що для ефективного вирішення проблемних питань із документування крадіжок матеріальних цінностей слід розробити відомчий нормативно-правовий акт у вигляді інструкції з порядку застосування хімічних пасток відповідними працівниками поліції.

З огляду на те, що в реаліях сьогодення науковці і практики, активно працюючи над новими програмними рішеннями, розробляють інноваційні методики окремих криміналістичних досліджень, започатковують новітні технології, надані науково-методичні рекомендації становитимуть методологічне підґрунтя ефективного виявлення та профілактики крадіжок матеріальних цінностей.

Подяки

Немає.

Конфлікт інтересів

Немає.

References

- [1] Andersh, Y. F., Vorobiova, C. A., Kravchenko, M. V., Maksymenko, M. T., Mishchuk, R. S., & Fomenko, V. M. (1994). *Rosiisko-ukrainskyi slovnyk naukovoï terminolohii. Suspilni nauky*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- [2] Artemenko, P. P. (2003). *Spetsialna tekhnika ta zasoby zviazku: posibnyk*. Kyiv: Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav Ukrainy [in Ukrainian].
- [3] Artemenko, P. P., Zolotar, O. V., Palamarchuk, S. S., Melnykov, M. I., Kobets, M. V., Storozhev, S. V., & Yedneral, Yu. V. (2007). *Spetsialna tekhnika. Zahalna chastyna: posibnyk dlia slukhachiv zaочноi formy navchannia*. Kyiv: Kyivskyi natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav [in Ukrainian].
- [4] Babenko, A. M., & Palii, M. V. (2023). Kradizhka ta shakhraistvo yak vydy koryslyvykh kryminalnykh pravoporushen proty vlasnosti: sotsialno-pravova ta viktymolohichna kharakterystyka [Theft and fraud as types of lucrative criminal offenses against property: socio-legal and victimology characteristics]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, (1), 564–568 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/131>
- [5] Bernaz, V. D., Biriukov, V. V., & Volobuev, A. F. (2011). *Kryminalistyka: pidruchnyk (za zah. red. A. F. Volobueva)*. Kharkiv: Vydavnytstvo Kharkivskoho universytetu vnutrishnikh sprav [in Ukrainian].
- [6] Chainey, S. P., & Alonso Berbotto, A. (2021). A structured methodical process for populating a crime script of organized crime activity using OSINT. *Trends in Organized Crime*, 25(3), 272–300. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12117-021-09428-9>
- [7] Correa, D. N., Zacca, J. J., Rocha, W. F. C., Borges, R., de Souza, W., Augusti, R., Eberlin, M. N., & Vendramini, P. H. (2016). Anti-theft device staining on banknotes detected by mass spectrometry imaging. *Forensic science international*, (260), 22–26. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2015.09.017>
- [8] Derzhavne pidpriemstvo «Ukrainskyi nauково-doslidnyi i navchalnyi tsentr problem standartyzatsii, sertyfikatsii ta yakosti» (DP «UkrNDNTs»). (2019). *Pihmenty, barvnyky ta napovniuvachi. Terminolohiia. Chastyna 2. Klasyfikatsiia barvnykh rechovyn za kolorystychnymy ta khimichnymy osoblyvostiamy (ISO 18451-2:2018, IDT) [Pigments, dyestuffs and extenders. Terminology. Part 2: Classification of colouring materials according to colouristic and chemical aspects (ISO 18451-2:2018, IDT)]*. DSTU ISO 18451-2:2019 [in Ukrainian]. https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=83101
- [9] Edneral, Iu. V., & Izotov, A. I. (1987). *Khimicheskie lovushki: posobie*. Kiev: RIO MVD USSR [in Russian].
- [10] *Ekspertyza spetsialnykh khimichnykh rechovyn*. (n.d.) [in Ukrainian]. https://ndekc-zakarpatya.org/photo/pages/files/8_14%20Doslidzhennia%20spetsialnykh%20khimichnykh%20rechovyn.pdf
- [11] Galikhanov, M., Lakbayev, K., Aituarova, A., & Rysmagambetova, G. (2024). Problems of crime prevention by operational-investigative units in Kazakhstan. *Scientific Herald of Uzhhorod University. Series: Physics*, (55), 257–265. DOI: <https://doi.org/10.54919/physics/55.2024.25pf7>

- [12] Heichenko, V. V., Zaviriukhina, V. M., Zeleniuk, O. O., Kolomiets, V. H., Kratko, M. I., Telniuk-Adamchuk, V. V., & Khomenko, M. P. (1998). *Rosiisko-ukrainskyi slovnyk naukovoï terminolohii. Matematyka. Fizyka. Tekhnika. Nauky pro Zemliu ta Kosmos*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- [13] Husiev, Yu. M. (2024). Slidova kartyna yak element kryminalistychnoi kharakterystyky kradizhky kulturnykh tsinnosti iz kulturoï sporudy [Trace picture as an element of the forensic characterization of the theft of cultural values from a religious building]. *International Science Journal of Jurisprudence & Philosophy*, 3(5), 1–9 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.46299/j.isjpp.20240305.01>
- [14] Kobets, M. V., Zhukov, B. V., & Artemenko, P. P. (2013). Spetsialna tekhnika: osnovni poniattia, terminy ta vyznachennia: navchalnyi posibnyk. Kyiv: Avanpost-Prym [in Ukrainian].
- [15] Kompliketova, T. O. (2024). Kradizhka yak vyd pravoporushennia proty vlasnosti: problemy kryminalno-pravovoï kharakterystyky [Theft as a type of property offense: problems of criminal law characterization]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo*, 81(2), 278–283 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.2.43>
- [16] Korovin, M. A. (2002). *Operativno-tekhnycheskie sredstva organov vnutrennikh del: uchebno-metodicheskoe posobie v 3 ch. (Ch. 2.)*. Lugansk: RIO LAVD [in Russian].
- [17] Laboratoriia prykladnoi khimii. (n.d.). *Khimichni pastky*. Kobra.com.ua [in Ukrainian]. <https://kobra.com.ua/catalog/ximicheskie-lovushki.html>
- [18] Lachacz, M. (2009). Forensic Marking Traps. *Internal Security*, 1(1), 95–101. <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/forensic-marking-traps>
- [19] Mayer, J. (2021). Property Crimes. In *The Encyclopedia of Research Methods in Criminology and Criminal Justice* (pp. 657–662). Portico. DOI: <https://doi.org/10.1002/978111911931.ch125>
- [20] Ministerstvo vnutrishnikh sprav Ukrainy. (2015, Lystopad 03). *Pro zatverdzhennia Instruksii pro poriadok zaluchennia pratsivnykiv orhaniv dosudovoho rozsliduvannia politsii ta Ekspertnoi sluzhby Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy yak spetsialistiv dlia uchasti v provedenni ohliadu mistsia podii: nakaz (No 1339)* [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15#Text>
- [21] Ministerstvo vnutrishnikh sprav Ukrainy. (2017, Sichen 31). *Pro zatverdzhennia polozhen pro Derzhavnyi naukovodoslidnyi ekspertno-kryminalistychnyi tsentr ta terytorialni naukovodoslidni ekspertno-kryminalistychni tsentry MVS: nakaz (No 77)* [in Ukrainian].
- [22] Ministerstvo vnutrishnikh sprav Ukrainy. (2017, Lypen 28). *Pro zatverdzhennia Instruksii z orhanizatsii diialnosti dilnychnykh ofitseriv politsii ta politseiskykh ofitseriv hromad: nakaz (No 650)* [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17#Text>
- [23] Ministerstvo vnutrishnikh sprav Ukrainy. (2020, Veresen 21). *Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Ekspertnokvalifikatsiinu komisiuu MVS ta poriadok provedennia atestatsii sudovykh ekspertiv Ekspertnoi sluzhby MVS: nakaz (No 675)* [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0022-21#top>
- [24] Natsionalna politsiia Ukrainy. (2015, Lystopad 14). *Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Departament karnoho rozshuku Natsionalnoï politsii Ukrainy: nakaz (No 90)* [in Ukrainian].
- [25] Nikitina-Dudikova, H. Yu., & Nikitina, A. A. (2024). Mozhlyvosti ekspertyzy spetsialnykh khimichnykh rehovyn pid chas rozsliduvannia koruptsiinykh kryminalnykh pravoporushen [Possibilities of examination of special chemical substances during the investigation of corruption criminal offense]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Yurysprudentsiia*, (68), 115–118 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.68.23>
- [26] Ofis Heneralnoho prokurora. (n.d.). *Pro zareiestrovani kryminalni pravoporushennia ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannia*. <https://gp.gov.ua> [in Ukrainian]. <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareiestrovani-kryminalni-pravoporushennia-ta-rezultaty-yikh-dosudovogo-rozsliduvannya-2>
- [27] Panova, S. V. (2019). Poniattia kradizhky, poiednanoi z pronyknenniam u zhytlo, inshe prymishchennia chy skhovyshche [The concept of theft, coupled with the penetration of housing, other premises or storage]. *Pytannia borotby zi zlochynnistiu*, (37), 151–167 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.31359/2079-6242-2019-37-151>
- [28] Paramasivan, K., Subburaj, R., Jaiswal, S., & Sudarsanam, N. (2022). Empirical evidence of the impact of mobility on property crimes during the first two waves of the COVID-19 pandemic. *Humanities and Social Sciences Communications*, 9(1), 373. DOI: <https://doi.org/10.1057/s41599-022-01393-0>
- [29] Reznichenko, H. S., & Matvienko, O. V. (2020). Kryminolohichna kharakterystyka ta zapobihannia kradizhkam: zahalnodержавnyi i rehionalnyi vymiry [Criminological characterization and prevention of theft: national and regional dimension]. *Yurydychnyi biuleten*, (17), 294–302 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2020.17.37>
- [30] Schmidt, E. M., Franco, M. F., Cuelbas, C. J., Zacca, J. J., de Carvalho Rocha, W. F., Borges, R., de Souza, W., Sawaya, A. C., Eberlin, M. N., & Correa, D. N. (2015). Characterization of anti-theft devices directly from the surface of banknotes via easy ambient sonic spray ionization mass spectrometry. *Science & justice: journal of the Forensic Science Society*, 55(5), 285–290. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.scijus.2015.04.004>
- [31] Shepitko, V. Yu., Zhuravel, V. A., Konovalova, V. O., Shevchuk, V. M., Shepitko, M. V., Avdieieva, H. K., Aliksieichuk, V. I., Bilous, V. V., Bululukov, O. Yu., Demidova, Ye. Ye., Domashenko, O. M., Zatenatskyi, D. V., Funikova, O. V., & Yaremchuk, V. O. (2019). *Kryminalistyka: pidruchnyk u 2 t. (T. 1)*. (V. Yu. Shepitko, red.). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

- [32] Sluzhba bezpeky Ukrainy. Tsentralne upravlinnia. (2014, Hruden 24). *Pro zatverdzhennia Polozhennia pro ekspertno-kvalifikatsiinu komisiu Sluzhby bezpeky Ukrainy ta atestatsiui sudovykh ekspertiv: nakaz* (No 855) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0044-15#Text>
- [33] Testa, A., Henson-Garcia, M., Jackson, D. B., Fu, K., Ganson, K. T., & Nagata, J. M. (2024). Material hardship and secure firearm storage: findings from the 2022 behavioral risk factor Surveillance System. *Injury epidemiology*, 11(1), 69. DOI: <https://doi.org/10.1186/s40621-024-00549-7>
- [34] Vasser, S. P., Dudka, I. O., Yermolenko, V. I., Zerova, M. D., Ilchenko, A. Ya., & Usatenko, O. K. (1996). *Rosiisko-ukrainskyi slovnyk naukovoï terminolohii. Biolohiia. Khimiia. Medytsyna*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- [35] Verkhovna Rada Ukrainy. (1992, Liutyi 18). *Pro operativno-rozshukovu diialnis [On Operative Investigation Activity]*: Zakon Ukrainy (No 2135-XII) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#top>
- [36] Verkhovna Rada Ukrainy. (2001, Kviten 05). *Kryminalnyi kodeks Ukrainy [The Criminal Code of Ukraine]*: Zakon Ukrainy (No 2341-III) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
- [37] Verkhovna Rada Ukrainy. (2012, Kviten 13). *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [The Criminal Procedural Code of Ukraine]*: Zakon Ukrainy (No 4651-VI) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
- [38] Verkhovnyi Sud Ukrainy. (2009, Lystopad 06). *Pro sudovu praktyku u spravakh pro zlochyyny proty vlasnosti: postanova Plenumu* (No 10) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text>
- [39] Vidkryte aktsionerne tovarystvo «Spektr». (2000). *Barvnyky naturalni kharchovi. Tekhnichni umovy [Natural food colours. Specifications]*. (DSTU 3845-99) [in Ukrainian]. https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=92547
- [40] Zhang, Y., Cai, L., Song, G., & You, Y. (2024). Causal Effect of Small Businesses on Street Theft: Evidence from a Natural Experiment of the Beijing Cleanup Campaign. *Journal of Quantitative Criminology*, 40(4), 727–760. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10940-024-09586-3>

Список використаних джерел

- [1] Андерш Й. Ф., Воробйова С. А., Кравченко М. В., Максименко М. Т., Міщук Р. С., Фоменко В. М. Російсько-український словник наукової термінології. Суспільні науки. Київ : Наук. думка, 1994. 600 с.
- [2] Артеменко П. П. Спеціальна техніка та засоби зв'язку : посібник. Київ : Національна акад. внутр. справ України, 2003. 112 с.
- [3] Артеменко П. П., Золотар О. В., Паламарчук С. С., Мельников М. І., Кобець М. В., Сторожев С. В., Єднерал Ю. В. Спеціальна техніка. Загальна частина : посіб. для слухачів заоч. форми навч. Київ : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. 188 с.
- [4] Бабенко А. М., Палій М. В. Крадіжка та шахрайство як види корисливих кримінальних правопорушень проти власності: соціально-правова та віктимологічна характеристика [Theft and fraud as types of lucrative criminal offenses against property: socio-legal and victimology characteristics]. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 564–568. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/131>
- [5] Берназ В. Д., Бірюков В. В., Волобуєв А. Ф. Криміналістика : підручник / за заг. ред. А. Ф. Волобуєва. Харків : Видавництво Харків. нац. ун-ту внутр. справ, 2011. 665 с.
- [6] Chainey S. P., Alonso Berbotto A. A structured methodical process for populating a crime script of organized crime activity using OSINT. *Trends in Organized Crime*. 2021. No 25(3). P. 272–300. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12117-021-09428-9>
- [7] Correa D. N., Zacca J. J., Rocha W. F. C., Borges R., de Souza W., Augusti R., Eberlin M. N., Vendramini P. H. Anti-theft device staining on banknotes detected by mass spectrometry imaging. *Forensic science international*. 2016. No 260. P. 22–26. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2015.09.017>
- [8] ДСТУ ISO 18451-2:2019. Пігменти, барвники та наповнювачі. Термінологія. Частина 2. Класифікація барвних речовин за колористичними та хімічними особливостями (ISO 18451-2:2018, IDT). Чинний від 2019.07.01. Київ, 2019. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=83101
- [9] Єднерал Ю. В., Изотов А. И. Химические ловушки : пособие. Киев : РИО МВД УССР, 1987. 112 с.
- [10] Експертиза спеціальних хімічних речовин. [б.д.]. URL: https://ndekc-zakarpatyia.org/photo/pages/files/8_14%20Дослідження%20спеціальних%20хімічних%20речовин.pdf
- [11] Galikhanov M., Lakbayev K., Aituarova A., Rysmagambetova G. Problems of crime prevention by operational-investigative units in Kazakhstan. *Scientific Herald of Uzhhorod University. Series : Physics*. 2024. No 55. P. 257–265. DOI: <https://doi.org/10.54919/physics/55.2024.25pf7>
- [12] Гейченко В. В., Завірюхіна В. М., Зеленюк О. О., Коломієць В. Г., Кратко М. І., Тельнюк-Адамчук В. В., Хоменко М. П. Російсько-український словник наукової термінології. Математика. Фізика. Техніка. Науки про Землю та Космос. Київ : Наук. думка, 1998. 892 с.
- [13] Гусев Ю. М. Слідова картина як елемент криміналістичної характеристики крадіжки культурних цінностей із культової споруди. *International Science Journal of Jurisprudence & Philosophy*. 2024. № 3(5). С. 1–9. DOI: <https://doi.org/10.46299/j.isjip.20240305.01>

- [14] Кобець М. В., Жуков Б. В., Артеменко П. П. Спеціальна техніка: основні поняття, терміни та визначення : навч. посіб. Київ : Аванпост-Прим, 2013. 192 с.
- [15] Комплектова Т. О. Крадіжка як вид правопорушення проти власності: проблеми кримінально-правової характеристики. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2024. № 81(2). С. 278–283.
DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.2.43>
- [16] Коровин М. А. Оперативно-технические средства органов внутренних дел : учебно-методическое пособие: в 3 ч. Луганск : РИО ЛАВД, 2002. Ч. 2. 184 с.
- [17] Лабораторія прикладної хімії. Хімічні пастки. *Kobra.com.ua*. [н.д.].
URL: <https://kobra.com.ua/catalog/ximicheskie-lovushki.html>
- [18] Lachacz M. Forensic Marking Traps. *Internal Security*. 2009. No 1(1). P. 95–101.
URL: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/forensic-marking-traps>
- [19] Mayer J. Property Crimes. *The Encyclopedia of Research Methods in Criminology and Criminal Justice*. 2021. P. 657–662. Portico.
DOI: <https://doi.org/10.1002/9781119111931.ch125>
- [20] Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події : наказ М-ва внутр. справ України від 03.11.2015 № 1339.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15#Text>
- [21] Про затвердження положень про Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр та територіальні науково-дослідні експертно-криміналістичні центри МВС : наказ М-ва внутр. справ України від 31.01.2017 № 77.
- [22] Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад : наказ М-ва внутр. справ України від 07.28.2017 № 650.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17#Text>
- [23] Про затвердження Положення про Експертно-кваліфікаційну комісію МВС та порядок проведення атестації судових експертів Експертної служби МВС : наказ М-ва внутр. справ України від 21.09. 2020 № 675.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0022-21#top>
- [24] Про затвердження Положення про Департамент карного розшуку Національної поліції України : наказ Нац. поліції України від 14.11.2015 № 90.
- [25] Нікітіна-Дудікова Г. Ю., Нікітіна А. А. Можливості експертизи спеціальних хімічних речовин під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2024. № 68. С. 115–118.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.68.23>
- [26] Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора*. [б.д.].
URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>
- [27] Панова С. В. Поняття крадіжки, поєднаної з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2019. № 37. С. 151–167.
DOI: <https://doi.org/10.31359/2079-6242-2019-37-151>
- [28] Paramasivan K., Subburaj R., Jaiswal S., Sudarsanam N. Empirical evidence of the impact of mobility on property crimes during the first two waves of the COVID-19 pandemic. *Humanities and Social Sciences Communications*. 2022. No 9(1). P. 373.
DOI: <https://doi.org/10.1057/s41599-022-01393-0>
- [29] Резніченко Г. С., Матвієнко О. В. Кримінологічна характеристика та запобігання крадіжкам: загальнодержавний і регіональний виміри. *Юридичний бюлетень*. 2020. № 17. С. 294–302.
DOI: <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2020.17.37>
- [30] Schmidt E. M., Franco M. F., Cuelbas C. J., Zacca J. J., de Carvalho Rocha W. F., Borges R., de Souza W., Sawaya A. C., Eberlin M. N., Correa D. N. Characterization of anti-theft devices directly from the surface of banknotes via easy ambient sonic spray ionization mass spectrometry. *Science & justice : journal of the Forensic Science Society*. 2015. No 55(5). P. 285–290.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.scijus.2015.04.004>
- [31] Шепітько В. Ю., Журавель В. А., Коновалова В. О., Шевчук В. М., Шепітько М. В., Авдєєва Г. К., Алексейчук В. І., Білоус В. В., Булукуков О. Ю., Демідова Є. Є., Домашенко О. М., Затенацький Д. В., Фунікова О. В., Яремчук В. О. Криміналістика : підручник : у 2 т. / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2019. Т. 14. 56 с.
- [32] Про затвердження Положення про експертно-кваліфікаційну комісію Служби безпеки України та атестацію судових експертів : наказ Центрального управління Служби безпеки України від 24.12.2014 № 855.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0044-15#Text>
- [33] Testa A., Henson-Garcia M., Jackson D. B., Fu K., Ganson K. T., Nagata J. M. Material hardship and secure firearm storage: findings from the 2022 behavioral risk factor Surveillance System. *Injury epidemiology*. 2024. No 11(1). P. 69.
DOI: <https://doi.org/10.1186/s40621-024-00549-7>
- [34] Вассер С. П., Дудка І. О., Єрмоленко В. І., Зерова М. Д., Ільченко А. Я., Усатенко О. К. Російсько-український словник наукової термінології. Біологія. Хімія. Медицина. Київ : Наук. думка, 1996. 660 с.
- [35] Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#top>

- [36] Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
- [37] Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
- [38] Про судову практику у справах про злочини проти власності : постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 № 10.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text>
- [39] ДСТУ 3845-99. Барвники натуральні харчові. Технічні умови. На заміну ОСТ 18-405-83; чинний від 2000.01.01. Київ, 2000. 35 с.
URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=92547
- [40] Zhang Y., Cai L., Song G., You Y. Causal Effect of Small Businesses on Street Theft: Evidence from a Natural Experiment of the Beijing Cleanup Campaign. *Journal of Quantitative Criminology*. 2024. No 40(4). P. 727–760.
DOI: <https://doi.org/10.1007/s10940-024-09586-3>

Стаття надійшла до редакції 28.01.2025
Рецензовано 16.05.2025

M. Kobets,

Cand. Sc. (Law), Senior Researcher,

Associate Professor of the Department

of Operational and Search Activities and National Security,

National Academy of Internal Affairs

1 Solomianska Sq., Kyiv, 03035, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2233-0946>

email: mv.kobets@ukr.net

CHEMICAL TRAPS AS A MEANS OF DETECTION AND PREVENTION OF THEFT

Abstract. In the course of the research, the issues of documenting such a category of criminal offenses against property as thefts at storage facilities of commodity and material values using special chemicals were raised and theoretical and applied approaches to legal support for the actions of employees of criminal investigation units and police officers (community police officers) in detecting and preventing thefts of material values using chemical traps were highlighted, which determines the purpose of the article. The methodological basis of the research is general scientific and special methods, in particular dialectical, systemic analysis, synthesis, statistical, terminological, modeling, theoretical generalization. The scientific novelty of the obtained results lies in specifying the concept of a chemical trap. In addition, the sequence of actions of employees of criminal investigation units and police station officers (community police officers) for the detection and prevention of criminal offenses, such as theft, and the procedure for registering the result of the activation of a chemical trap at the scene of a criminal offense have been developed. The issue of the use of certain types of special chemicals in chemical traps and their further research has been highlighted. In order to effectively resolve problematic issues of documenting thefts of material values, it is proposed to develop a departmental regulatory act in the form of instructions on the procedure for using chemical traps by relevant police officers. The practical significance of the study lies in developing a sequence of application of a tool for documenting criminal offenses against property and the procedural procedure for registering the result of the activation of a chemical trap at the scene of a criminal offense.

Keywords: documentation of criminal offenses against property; special chemicals; dyes; means of blocking the storage facility for material values; operational-search activities.

УДК 340.69:81'27

DOI: 10.37025/1992-4437/2025-43-1-59

О. А. Недашківська,

старший судовий експерт сектору
товарознавчих досліджень відділу товарознавчих,
економічних, будівельних, земельних досліджень
та оціночної діяльності,
Житомирський науково-дослідний експертно-
криміналістичний центр МВС України
вул. Старий Бульвар, 18, м. Житомир, 10008, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2568-0201>
email: persik.emir@gmail.com

Т. Є. Недашківська,

кандидат філологічних наук, професор,
завідувач кафедри слов'янської і германської
філології та перекладу,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка
вул. Велика Бердичівська, 40, Житомир, 10008, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1131-4630>
email: meganed777@gmail.com

О. М. Гунько,

директор,
Житомирський науково-дослідний експертно-
криміналістичний центр МВС України
вул. Старий Бульвар, 18, м. Житомир, 10008, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-7119-720X>
email: omgunko@ukr.net

ЛІНГВОКОГНІТИВНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КАРТИНИ СВІТУ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА

Анотація. Сучасний етап розвитку науки, техніки, трансформація у зв'язку з цим суспільних процесів в усіх сферах діяльності людини посилює потребу в перманентному удосконаленні індивіда у своїй професійній діяльності як елемента системи забезпечення якості в галузі. Ефективність діяльності судового експерта безпосередньо залежить від його професійного рівня, що становить комплекс якостей і навичок, набутих у процесі навчання та практичної роботи, які тісно пов'язані зі сприйняттям дійсності крізь призму мови та формують професійну картину світу. Мета статті – за допомогою лінгвокогнітивного моделювання (на прикладі Житомирського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України) побудувати фрагмент професійної картини світу судового експерта, проаналізувати специфіку когніції фахової метамови як засобу формування та віддзеркалення компетентності суб'єктів експертної діяльності. Дослідження здійснювалося із застосуванням авторської методики проведення вільного асоціативного експерименту через онлайн-анкетування судових експертів на базі платформи «СТИМУЛУС». Проаналізовано отриманий матеріал за допомогою батареї методів – асоціативного, компонентного аналізу, моделюванням з елементами статистичної методики. Наукова новизна полягає у визначенні професійної картини світу та встановленні рівня володіння судовими експертами термінознавчим понятійним апаратом у сфері судово-експертної діяльності та навичок його застосування на практиці в професійній діяльності. Висновки встановлюють і фіксують особливості мовної картини світу судового експерта, відображають необхідність формування уніфікованої терміносистеми галузі судово-експертної діяльності як ключового компонента терміносфери. А також фокусують увагу на особливостях формування професійної картини світу, яка забезпечує гнучку адаптацію та динамічну трансформацію сприйняття світу судовим експертом у професійному аспекті відповідно до вимог сучасності та її адекватну екстраполяцію в практичну діяльність.

Ключові слова: лінгвокогнітивне дослідження; терміносфера; терміносистема; СТИМУЛУС; вільний асоціативний експеримент.

Вступ

Професійна діяльність у кожній сфері безпосередньо пов'язана з метамовою, функціонування

якої забезпечує комунікацію між учасниками відносин та прямо впливає на якість результату. Формування терміносфери як метамови, що складається

із сукупності специфічних понять із певної галузі знань, стає важливим інструментом для взаємодії між фахівцями. Проте низка ключових чинників – інтенсивний розвиток науки та техніки, глобалізація та міжмовна взаємодія, юридична та правова значущість, освітнє середовище галузі та динамічність самої мови – спричиняють проблеми багатозначності, розмитості та технічної грамотності в процесі формування системи термінології загалом і зокрема в галузі судово-експертної діяльності, тим самим впливають на професійну картину світу судових експертів, тобто на результативність не лише їхньої роботи, а й на якість роботи всіх ланок, задіяних у процесі здійснення правосуддя. Утім, науковий інтерес до проблем терміносфери, що визначає професійну картину світу судового експерта, практично не сформований, чим зумовлена актуальність пошуку в окресленому напрямі.

Огляд літератури

Специфіка поняття терміносфери галузі судово-експертної діяльності як простору для реалізації терміном власного потенціалу в складі відповідної терміносистеми пов'язана з особливостями мовно-ментальних блоків суб'єктів такої системи. Фактично терміносфера є ареалом, у межах якого функціонує та реалізує свій потенціал, зокрема й прихований, термін як складова одиниця механізму терміносистеми (Petryna, 2018; Porovich, & Bialyk, 2020, s. 207; Ovsienko, 2022).

Термін як ключовий елемент терміносистеми чіткого визначення не має, а наявність великої кількості дефініцій пов'язана з різноманіттям у підходах до сутності поняття системності терміна.

Загалом під терміном розуміють слово чи словосполучення, що означає чітко окреслене спеціальне поняття якої-небудь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо (Furt, & Dmytruk, 2020, s. 18) і вступає в системні зв'язки з іншими словами та словосполученнями відповідної галузі (Filippova, 2020, s. 9).

Думки науковців стосовно визначення поняття «термін» розділились і репрезентуються залежно від їхньої прихильності до того чи того наукового підходу: традиційного, когнітивного чи функціонального.

Традиційний підхід (Filippova, 2020) являє собою розроблену вченими Віденської, Радянської та Празької термінологічних шкіл понятійно центровану теорію, що базується на обов'язковому розмежуванні понять. Може відображатися у вигляді системи: «сфера функціонування понять – сфера функціонування термінів», ядро якої становить поняття.

Тривалий час однозначність, системність, суворота впорядкованість вважались основополож-

ними рисами, притаманними термінам, до яких висувались жорсткі вимоги щодо стислості та дефініційності (Filippova, 2020). Поступово формувалися поняття про термінознавство, терміносистему й термін, диференціювалися терміни на протерміни, передтерміни, терміноїди, псевдотерміни та ін.

З розвитком і впровадженням ідей когнітивної лінгвістики формується когнітивне термінознавство, зумовлюючи застосування якісно нового підходу до визначення поняття «термін». Когнітивний (Maslova, & Fedorenko, 2022), або когнітивно-дискурсивний, гносеологічний підхід до вивчення терміна розглядає термін із погляду динамічного елемента, який формується в результаті когнітивної діяльності людини як центрального елемента процесу пізнання та комунікативної діяльності. Когнітивне термінознавство акцентує на можливостях свідомості людини отримувати, аналізувати, інтерпретувати та передавати інформацію, що базується на здатності до перманентного пізнання та подальшого відтворення на основі здобутого досвіду через асоціативно-образне переосмислення.

Функціональний підхід (Filippova, 2020, s. 4) до визначення поняття «термін» розглядає його з позиції слова в особливій функції, яку виконує термін як засіб позначення відповідного поняття, а не особливого спеціального слова. Але водночас потрібно зважати на гнучкість лексичних одиниць мови, їхню здатність до трансформації, оскільки будь-яка лексична одиниця за відповідних умов у разі виконання особливих функцій може перетворитися на термін.

Сукупність термінів являють собою базисні частинки для позначення фахових понять, використовуваних у певній галузі наукового знання та / або професійній діяльності, вони є фундаментом поняття «термінологія» (Porovich, & Bialyk, 2020, s. 206), яке виступає не лише як лінгвістичний (Kozelko, 2019, s. 7), а й як ключовий елемент, що формує професійну картину світу, об'єднує фахівців, надаючи їм можливість спілкуватися ефективно та розуміти професійну дійсність в її унікальних аспектах.

Картина світу – це складний та індивідуальний конструкт, що відображає процес сприйняття та розуміння світу кожним окремим індивідом і знаходить своє застосування в різних галузях життєдіяльності людини – психології, філософії, соціології, відображає глибокі аспекти людського існування та культурного впливу.

Структурно картина світу (Kutyshenko, 2018, s. 7) являє собою мультиетапне формування під впливом:

сенсорного сприйняття через органи чуття;

культурного та історичного контексту на основі традицій і цінностей;

мови як засобу вираження та концептуалізації думок і переживань;

соціального спілкування як сприйняття соціальних ролей, стосунків і норм поведінки;

формування індивідуальної картини світу на основі особистого досвіду, власних переживань унікальних подій;

виховання та середовища, які визначають систему цінностей і переконань;

світогляду та релігії як чинника впливу на індивідуальне сприйняття сенсу життя;

культурної та колективної картини світу, зважаючи на етнічні та національні особливості в умовах глобалізації та взаємодії культур;

вікових і життєвих етапів у процесі навчання.

Професійна картина світу (Matvieieva, 2020в, s. 36) є концепцією, що відображає сприйняття та розуміння особою свого професійного середовища, ролі в ньому та взаємодії з іншими учасниками, внутрішнє усвідомлення особистістю власного місця в професійному житті та важливості вибору конкретної сфери діяльності.

У широкому розумінні професійна картина світу – це унікальне поняття, яке визначає сприйняття і розуміння особою своєї професійної сфери та базується на упорядкованому уявленні про предмет і засоби, видах праці, взаємодії й міжособистісних стосунках суб'єктів професійної діяльності, самореалізації в праці та відображається в конкретних образах і відповідних їм виразних словесних висловлюваннях (Matvieieva, 2020а, 2020в).

Професійна картина світу, у контексті лінгвістики, охоплює специфічний лінгвістичний універсум, який формується в процесі спілкування та діяльності в професійному середовищі. Ця концепція зважає не лише на вживання спеціалізованих термінів, а й на мовні структури, які відображають особливості професійного спілкування.

Структурно професійна мовна картина світу відображена через *лексичний* (термінологію та спеціалізовану лексику; унікальні та специфічні мовні особливості різних професій); *граматичний* (синтаксичні конструкції в професійному контексті; специфіку мови професійного дискурсу); *семантичний* (поля семантичних значень; мовні ознаки професійного статусу); *комунікативний* (професійні стратегії спілкування; мовна взаємодія в колективі) аспекти.

Поділяючи думку фахівців (e.g., Kyrychenko, 2018; Matvieieva, 2020а, 2020в), варто наголосити, що професійна картина світу є невід'ємним складником професійної ідентичності, а термінологія набуває значення ключового лінгвістичного

інструменту, що формує основу цієї картини. Термінологія впливає на формування професійної картини світу, розширюючи розуміння та обмежуючи концепції в професійному оточенні.

Висвітлюючи роль термінології у формуванні професійної картини світу, науковці (Furt, & Dmytruk, 2020; Filippova, 2020; Bahan, 2023) розглядають:

інструмент професійного спілкування – мовний код для ефективної та чіткої комунікації, формування єдності мовленнєвого середовища у професійному колективі;

засіб сприйняття професійної реальності – лінгвістичний каркас зі спеціалізованих термінів для концептуалізації фахівцями своєї роботи та взаємодії зі світом, інструмент визначення та структуризації ключових аспектів професійної діяльності, що робить їх зрозумілими для представників галузі та поза нею;

механізм професійної ідентифікації – оперування термінами галузі як маркерами знань фахівця та професійної належності, що розпізнають представники спільноти;

чинник професійного розвитку – вивчення та впровадження нових термінів і концепцій в умовах перманентного розвитку технологій у галузі.

Отже, система термінів, організованих у певну структуру, що відображає концептуальні взаємозв'язки та специфіку певної галузі знань, становить терміносистему. Ця система охоплює терміни, що визначають поняття, процеси, об'єкти та явища, і є основою мовного вираження у спеціалізованому спілкуванні.

Терміносистема як структурована мережа термінів у конкретній науці або галузі діяльності визначається не лише мовним аспектом, а й є важливим складником концептосфери, набуваючи значення інструменту сприйняття світу, власної ідентичності у взаємодії із суспільством.

Концептосфера позиціонується (Plotnikova, 2020, s. 92) як «фрагмент концептуальної картини світу, сформований на основі уявлень людини та репрезентований сукупністю одиниць пам'яті (концептів), які групуються за тематичною ознакою».

Матеріали та методи

Терміносистема являє собою глибокий шар концептосфери, де кожен термін несе в собі не лише лінгвістичний вміст, а й закладену в ньому концептуальну структуру. Глибокий аналіз термінів (Vakulenko, 2023) дає змогу розкрити складні концепти, що визначають особливості відповідної галузі.

Визначається терміносистема не лише мовними елементами, а й віддзеркалює ментальну

реальність у конкретній галузі чи науці. Вона стає мовним відображенням та інструментом усвідомлення концептів, що зумовлюють предмет дослідження.

З огляду на те, що в одному терміні міститься велика кількість інформації (Vasetska, 2018), важливо, щоб ця інформація була однозначною й точною, що реалізується через спроможність терміносистеми забезпечити чітке розуміння понять і термінів у межах конкретної сфери та ієрархічної структури з можливістю впровадження автоматизованих систем пошуку в сучасних умовах глобалізації світу та мультилінгвізму.

Тож, убачається, на часі – створення спеціалізованої терміносистеми з однозначним, в її межах, трактуванням термінів саме галузі судово-експертної діяльності, зважаючи на гнучкість лексичних одиниць мови та, власне, поняття «термін», що дасть змогу забезпечити уніфікацію методик проведення судових експертиз, підвищить чіткість та однозначність усвідомлення висновків експертів. Так, з метою вивчення професійної картини світу судового експерта, а також реакції на низку слів, які можуть набувати ознак термінів, у Житомирському науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі МВС України (далі – Житомирський НДЕКЦ МВС України) упродовж травня – липня 2024 р. серед працівників проведено асоціативний експеримент (Nedashkivska, T., 2020) за допомогою сервісу для асоціативних досліджень у форматі онлайн – «СТИМУЛУС» (Zahorodnia, 2021).

Теоретичні засади асоціативного експерименту як методики, основаної на виявленні асоціацій, що склалися в індивіда з його особистого досвіду, започатковані видатними дослідниками, серед них: Альберт Тумб і Карл Марбе, які 1901 р. цей метод детально описали вперше; Герман Еббінгауз розвинув і представив його, як такий, що став класичним асоціативним експериментом, ґрунтованим на асоціативних зв'язках і настановах, які формують під час повідомлення процедури експерименту; Ернст Кречмер поклав асоціативний експеримент в основу психоаналітичного різновиду лікування – аналіз психологічних взаємин, які зумовлюють хворобу, що ґрунтується на комбінації методів: клінічне інтерв'ювання, асоціативний метод (Ойген Блейлер, Карл Густав Юнг), аналіз вільних асоціацій, зважаючи на сновидіння і помилкові дії (Зигмунд Фройд), психокатарсис (Йозеф Броєр, Зигмунд Фройд).

Розрізняють вільний, спрямований і ланцюжковий види асоціативного експерименту. У нашому дослідженні застосовано вільний асоціативний експеримент, який дав позитивні результати вивчення професійної картини світу (Nedashkivska, T., & Kushmar, 2017; Denyseyvych, 2018;

Zahorodnia, 2018; Nedashkivska, O., & Nedashkivska, T., 2022). Традиційно такий експеримент проводять в усній, письмовій чи змішаній формі. Для цього інформантам пропонують усно або письмово перелік слів-стимулів. І вони, не замислюючись, мають швидко написати перше слово, що спаде на думку під час реагування на стимул (Martinek, & Mitkov, 2021).

Сервіс «СТИМУЛУС» (розробник і координатор кандидат філологічних наук доцент кафедри іноземних мов Національної академії статистики, обліку та аудиту О. Ф. Загородня) започатковано 2019 р. (Zahorodnia, 2021). Проєкт спрямований на дослідження мовної свідомості, мовних і концептуальних картин світу, асоціативних і психологічних портретів. Кожний дослідник серед запропонованих етапів дослідження (у нашому випадку асоціативного експерименту) обирає коло позицій залежно від мети та завдань свого пошуку.

Отже, етапи асоціативного експерименту такі.

1. Підготовчий – опрацьовано масив наукових праць і досліджень у галузі лінгвістики про терміносферу, професійну картину світу, термінознавство та їх взаємозв'язок, детально проаналізовано понятійний апарат термінознавства, у результаті чого, з огляду на науковий доробок фахівців (e.g., Knyshenko, 2020; Molhamova, 2023; Nedashkivska, T., 2020), визначено актуальні проблеми для дослідження, а також коло потенційних респондентів.

1.1. Збирання й аналізування теоретичного матеріалу – проаналізовано наукові підходи у формуванні понять «термін» і «терміносфера», думки стосовно визначення поняття терміна і ступінь впливу різних чинників на дефініції, а також стан сучасних досліджень, зважаючи на мультиплікаційну природу чинників впливу на таке формування.

1.2. Систематизування й аналізування реальних нормативних вхідних / вихідних документів – опрацьовано понад дві тисячі різноманітних документів, які надходили до Житомирського НДЕКЦ МВС України та виходили, у контексті наявності специфічних термінів і слів, що набувають функцій термінів у галузі, коректності їх застосування, однозначності, доступності й осяжності для розуміння третіми особами.

1.3. Визначення кола суб'єктів (потенційних респондентів) – з огляду на специфічну сферу застосування слів-стимулів учасниками експерименту стали судові експерти як особи, які мають спеціальні знання в галузі (Verkhovna Rada Ukrainy [VRU], 1994, Liutyi 25, *Pro sudovu ekspertyzu*; VRU, 2012, Kviten 13, *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks*), зважаючи на можливу професійну деформацію – фактичну зміну структури діяльності та особистості, що негативно позначається на продуктивності

праці та професійній комунікації (Kokorin, & Samoilova, 2023, s. 20). Ширину спектра професійних деформацій відображено через їх класифікацію, створену на основі аналізу діяльності, поведінки та вчинків судових експертів під час здійснення ними службових обов'язків. Так, професійні деформації поділяють на загальнопрофесійні (притаманні судовим експертам певного напрямку досліджень), спеціальні професійні (характерні для експертів вузької спеціалізації), професійно-типологічні та індивідуальні охоплюють експертів усіх напрямів (Kokorin, & Samoilova, 2023, s. 21–22).

Потенційними суб'єктами дослідження можуть бути слідчі, дізнавачі, прокурори, судді, а також особи, аж ніяк не причетні до сфери судово-експертної діяльності, аналіз реакцій яких найбільш яскраво продемонструє багатогранність самої дефініції «термін» і реалістично відобразить професійну картину світу судового експерта.

1.4. Вибірка слів-стимулів на основі отриманих висновків після аналізу результатів попередніх етапів, зважаючи на частоту їх використання в реальній документації (постанови та ухвали про призначення експертиз, висновки експертів, протоколи допиту, відповіді на клопотання), специфіку їх сприйняття з позиції терміну галузі та слова, яке може виконувати його функції за певних обставин.

Авторська методика з підбору слів-стимулів передбачає можливість подальшого відображення та аналізування реакції на них респондентами з відповідною професійною картиною світу та ілюстрації пластичності поняття «термін».

За результатами такого аналізування сформовано список із 38 слів-стимулів: експертиза, висновок, експерт, постанова, провадження, фабула, клопотання, інформація, вихідні дані, документ, дослідження, докази, суддя, слідчий, фотозображення, відповідальність, обов'язки, права, супровідний лист, довідка, методика, підхід, допуск, огляд, строк, шкода, сліди, спеціальний пакет, упакування, кримінальна справа, прокурор, пошкодження, криміналістика, обладнання, кваліфікація, ініціатор, об'єкт, компетенція.

1.5. Формування авторської анкети асоціативного дослідження на базі форми, розробленої й апробованої сервісом «СТИМУЛУС» (Zahorodnia, 2021), з дотриманням необхідних умов анонімності респондента під час дослідження, зручності, читабельності та легкості сприйняття респондентами загальної інформації та слів-стимулів. Для мінімізації можливих технічних та інших труднощів у процесі асоціативного експерименту проведено етап вибіркового пілотного анкетування серед 20 респондентів із різним соціальним і

професійним профілем із подальшою оптимізацією форми анкети асоціативного дослідження (Tulenkov, & Yakovenko, n.d.; Hryshchuk, 2021).

Автори цієї наукової статті дотримувались методики проведення вільного асоціативного експерименту, передбаченої системою «СТИМУЛУС» (Zahorodnia, 2021).

1.6. Розроблення методики проведення базувалося на загальному методі проведення вільного асоціативного експерименту. Для обґрунтування теоретичних і методологічних засад асоціативного експерименту застосовано загальнонаукові методи, як-от: опис, аналіз і синтез, дедукція та індукція.

2. Анкетування – етап безпосереднього анкетування з дотриманням обов'язкового автоматичного інструктажу респондентів і технічним забезпеченням процедури анкетування. Кожен респондент отримав запрошення з посиланням, згенероване авторами за допомогою сервісу «СТИМУЛУС» (Zahorodnia, 2021), перехід за таким посиланням скеровує респондента безпосередньо на сторінку з асоціативною анкетною. Загальна кількість респондентів – 57 атестованих судових експертів Житомирського НДЕКЦ МВС України.

2.1. Інструктаж респондентів проводився автоматично безпосередньо на сторінці асоціативної анкети, згенерованої на базі сервісу «СТИМУЛУС» перед опитуванням до моменту отримання респондентами доступу до списку слів-стимулів. Для дотримання чистоти експерименту респонденти ознайомились із правилами та умовами асоціативного експерименту: запису слова чи сполучення слів будь-якою мовою або які перші спали на думку, позначення малюнку, якщо саме в такий спосіб можна зобразити свою реакцію, та чесно заповнення анкети особистих даних із метою максимальної чистоти дослідження, інформація в яких є конфіденційною, за гарантією розробників ресурсу «СТИМУЛУС».

2.2. Технічне забезпечення полягало в надсиланні респондентам посилання для дослідження на базі ресурсу «СТИМУЛУС» через програму електронного документообігу, упровадженої в Житомирському НДЕКЦ МВС України.

3. Оброблення результатів асоціативного експерименту на основі попереднього навчання коректної роботи з платформою «СТИМУЛУС» у її засновника О. Ф. Загородньої. Сорткування та аналізування отриманих реакцій передбачало первинну діагностику кількості слів-стимулів, придатних для подальшого аналізу, повністю непридатних і частково придатних. Загалом під час експерименту на 38 слів-стимулів отримано 2044 реакції, 983 з них – різні.

3.1. Сортування та вибіровка бланків анкет.

3.2. Математичне зчитування результатів.

3.3. Фіксування результатів.

4. Аналізування та розшифрування отриманих даних через визначення профілю респондента, а також загальних та індивідуальних реакцій на слова-стимули, подальшого аналізування здобутих результатів, на базі якого виведено відсоткове співвідношення отриманих показників,

формування понятійного апарату профілю респондента та узагальнення здобутих результатів із подальшим формуванням висновків дослідження.

4.1. Визначення профілю опитуваного суб'єкта на основі опрацювання анкетних даних респондентів із використанням універсальної анкети, створеної розробниками сервісу «СТИМУЛУС» (див. рис. 1–6).

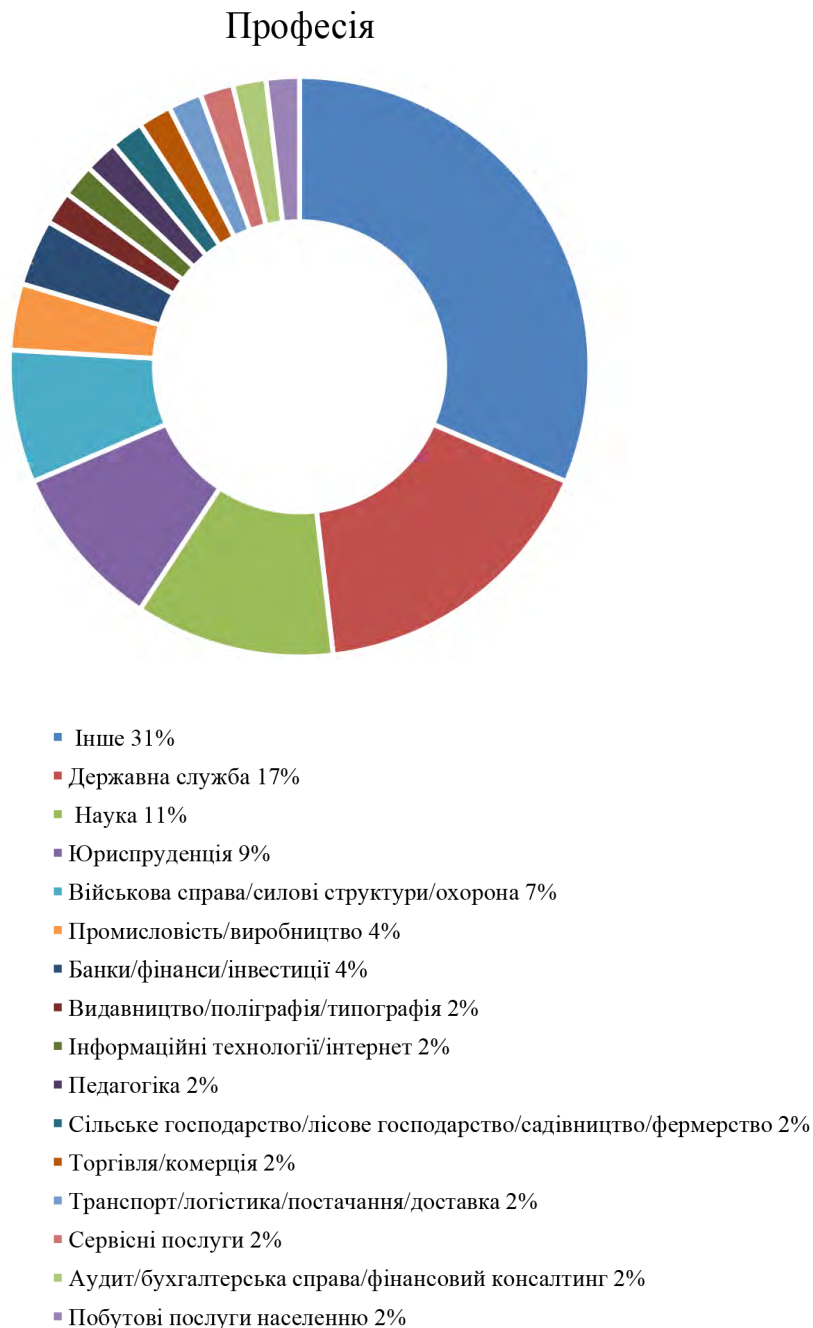
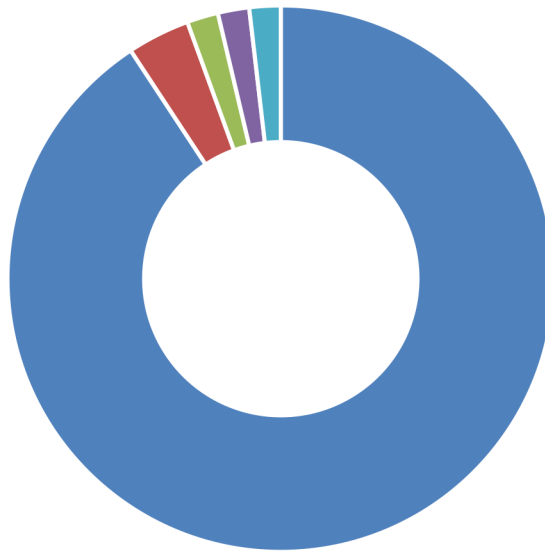

Рис. 1
Діаграма професійної належності інформантів

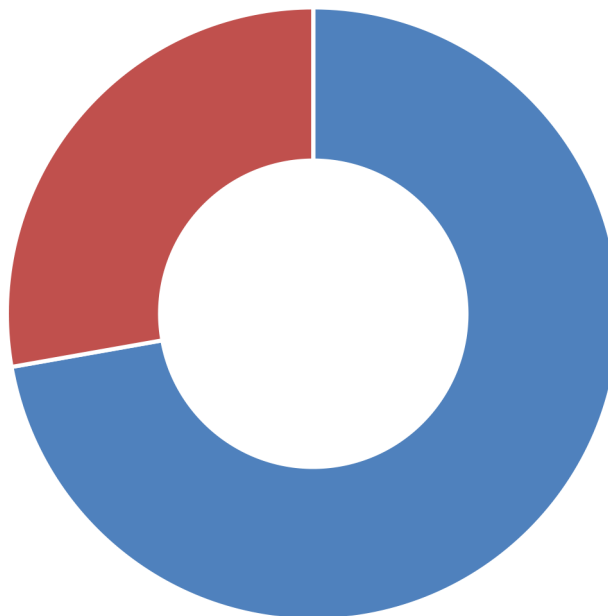
Освіта

■ Вища університетська 91% ■ Вища наукова 4% ■ Неповна середня 2%
■ Професійна 2% ■ Початкова школа 2%

Рис. 2
Діаграма рівня освіти інформантів

Стать

■ Чоловік 72% ■ Жінка 28%

Рис. 3
Діаграма гендерної ідентифікації інформантів

Зайнятість

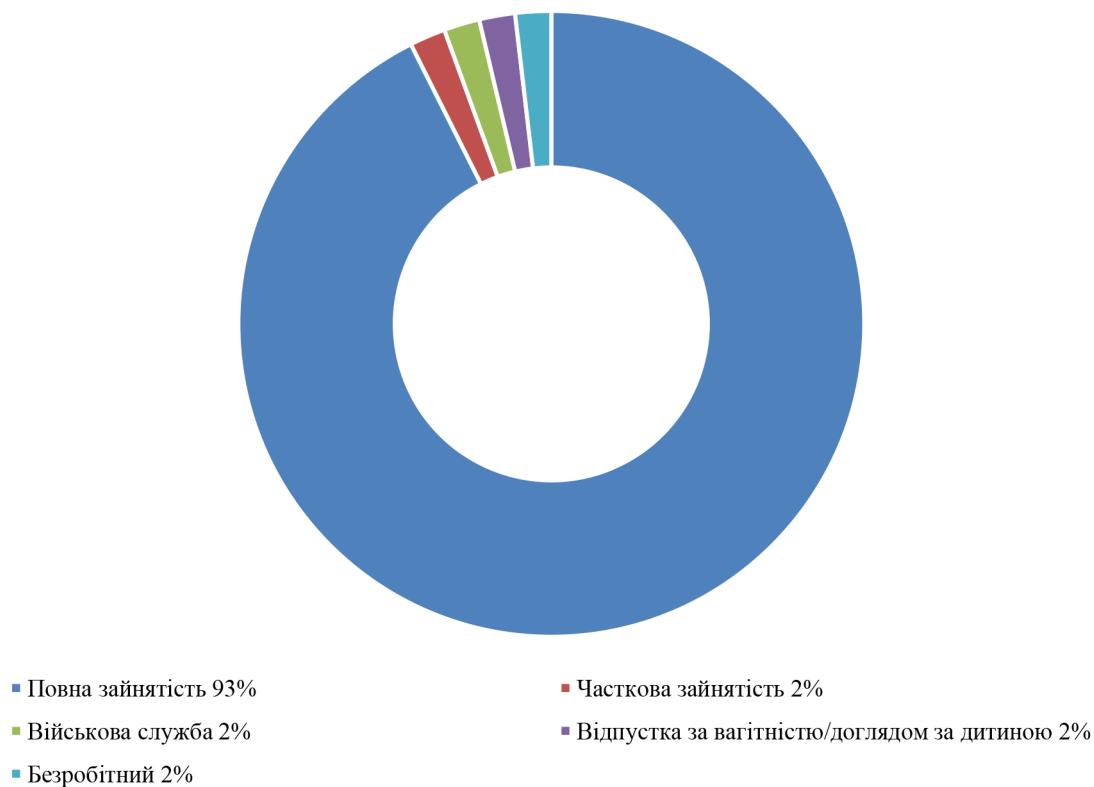

Рис. 4
Діаграма рівня зайнятості інформантів

Рід занять

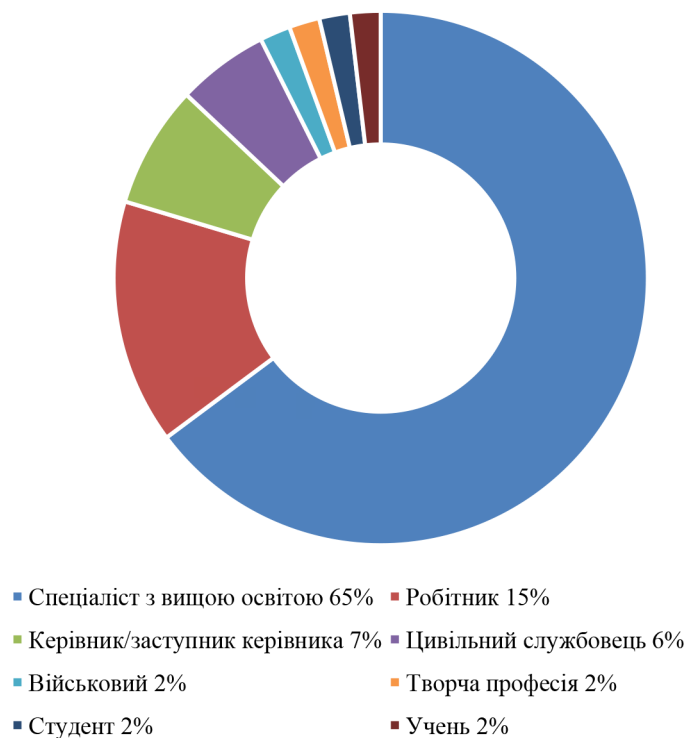

Рис. 5
Діаграма посадової ідентифікації інформантів

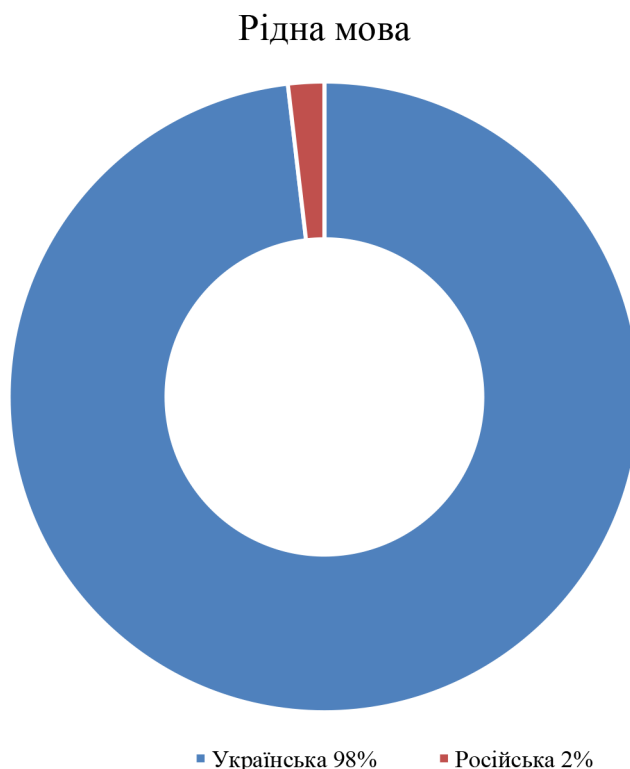

Рис. 6
Діаграма мовної ідентифікації інформантів

У діаграмах представлено результати опитування, яке інформанти проходили анонімно, самостійно за інструкцією, наданою автором системи «СТИМУЛУС». Інтерфейс системи передбачає позиції, що їх інформант обирає на власний розсуд. Усі помилки через незнання чи нерозуміння, недоречності, а то й навмисні огріхи припустимі, оскільки дослідник не має можливості їх розпізнавати. Тому, наприклад, у діаграмі «Освіта» (рис. 2) передбачено, зокрема, позиції «Професійна», «Неповна середня», «Початкова школа», хоча це суперечить вимогам щодо освіти судового експерта.

4.2. Відбір слів-стимулів для відображення мовної картини світу респондента на основі аналізу термінів галузі судової експертизи та індивідуальних реакцій на них судових експертів. Тобто брали до уваги два чинники впливу на асоціації, отримані в результаті дослідження: «лінгвістичний», який зважає на характеристики слова-стимулу, та «прагматичний», який відображає вплив особистісних і когнітивних здібностей опитуваного (Karpanov et al., 2023, s. 43).

Результати та обговорення

Специфіку когніції та формування професійної картини світу судового експерта проаналізовано за допомогою асоціативного методу для аналізу отриманих реакцій, компонентного аналізу для характеристики асоціативного значення (ядра)

стимулу, моделювання (для чого використано ресурс «СТИМУЛУС») з елементами статистичної методики для зважання на коефіцієнт реакції.

Від того як судові експерти розуміють поняття, пов'язані з їхньою діяльністю, залежить розуміння ними своїх компетенцій, формування компетентності та подальший результат практичної роботи. Саме тому, наприклад, термін-стимул **експертиза** набуває особливого значення як засіб когніції та може розглядатися як концепт, що відображає та узагальнює набутий людиною досвід та дійсність, сприйняту її свідомістю (Nedashkivska, O., & Nedashkivska, T., 2022).

Продемонструємо процедуру аналізування структури асоціативного поля стимулу. На стимул **експертиза** отримано 54 реакції, 27 із них – різні.

Асоціативне поле містить чітко сформоване ядро (найчастотніші реакції), відображене реакцією «дослідження» (21 – тут і далі цифрами позначено коефіцієнт частотності, тобто повторюваності реакції) та слабо структуровану периферію з реакціями «висновок» (4), «без права на помилку», «доказ», «відповідальність», «робота» (по 2), «процес істини», «платна», «наукове дослідження», «логічна послідовність дій», «лабораторія», «дослідження об'єктів», «дослідження матеріальних об'єктів», «юридичний документ», «дослідження експерта», «вивчення», «постанова», «процес дослідження», «речовий доказ», «інженерно-тран-

спортна», «все», «дактилоскопія», «дослідження будь-чого на основі спеціальних знань», «істина», «заклучення», «правильність», «документ» (по 1) (рис. 7).

За термінологічним визначенням, «експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів із метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду» (VRU, 1994, Liutyi 25, *Pro sudovu ekspertyzu*). Ключовим смисловим компонентом у визначенні є «дослідження», тобто відбувся повний збіг з ядром стимулу – з асоціативним

значенням слова. Це означає, що в опитаних судових експертів адекватні когніції основоположного поняття професійної картини світу, хоча периферійні реакції практично не віддзеркалюють термінологічного значення. Але важливо, що індивідуальне сприймання навіть глибше, оскільки виявляє тонкі деталі в розумінні власної професійності – «без права на помилку», «доказ», «відповідальність», «робота» тощо.

Отже, уся сукупність реакцій на слово-стимул, виявлених експериментально у вигляді певної моделі, що фіксує асоціативні зв'язки слів, являє собою асоціативне поле (Denysevych, 2018).

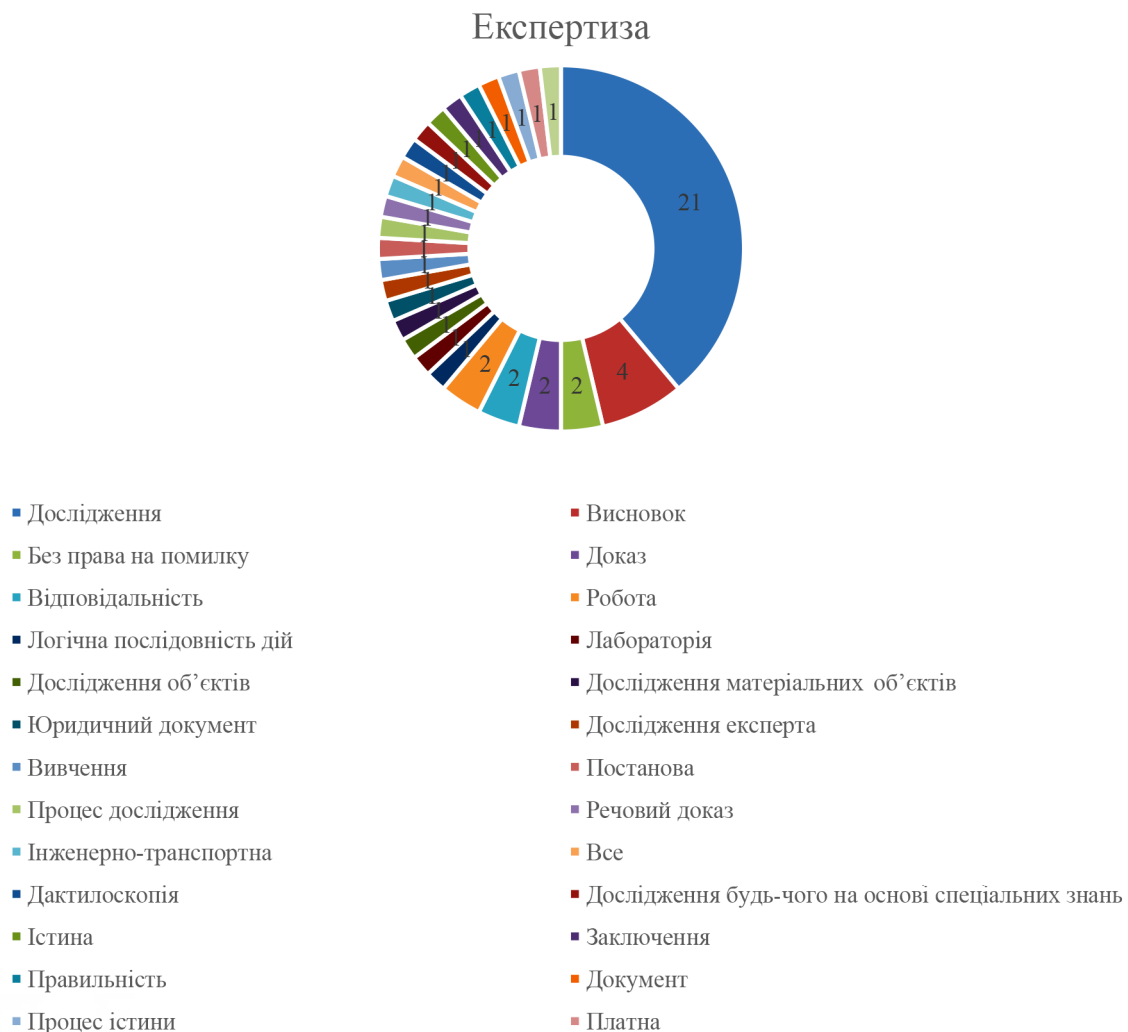

Рис. 7
Діаграма асоціативного поля слова-стимулу ЕКСПЕРТИЗА

Коефіцієнт ядра встановлено за загальноприйнятою формулою – сума коефіцієнтів найчастотніших реакції, що ділиться на кількість стимулів: $11 + 9 + 7 + 9 + 5 + 34 + 3 + 3 + 6 + 5 + 14 + 9 + 8 + 11 + 6 + 11 + 4 + 6 + 12 + 13 + 7 + 11 + 5 + 6 + 7 + 6 + 5 + 6 + 4 + 12 + 8 + 5 + 5 + 15 + 17 + 9 + 9 + 21 = 344 \div 38 = 9$.

Отже, коефіцієнт ядра – 9.

За допомогою такої процедури аналізування 2044 реакцій і 38 слів-стимулів встановлено, що ядро асоціативного поля, тобто асоціативне значення в когніції опитаних, сформоване у 39 % стимулів, а саме: експертиза, висновок, експерт, постанова, провадження, вихідні дані, обов'язки, супровідний лист, довідка, допуск, строк, сліди, спеціальний пакет, криміналістика, кваліфікація,

об'єкт, компетенція. Решта стимулів виявилися недостатньо структурованими в професійному усвідомленні інформантів.

Висновки

Галузь судово-експертної діяльності, як і решта професійних сфер, стикається з проблемами формування власної метамови – усталеної терміносфери, яка б адекватно відображала суб'єктно-об'єктну взаємодію між учасниками. Створення такої терміносфери ускладнене активною динамікою як усередині галузі, так і міжгалузеви-ми, зокрема й міжнародними зв'язками.

Кваліфікація судового експерта потребує такої моделі професійної картини світу, яка б максимально віддзеркалювала галузь судово-експертної діяльності та дає змогу людині трансформувати своє професійне бачення відповідно до змін загальної картини світу, пов'язаних із розвитком й ускладненням усіх сфер життєдіяльності. Сучасні дослідження звертають на таку проблему поки недостатньо уваги.

Вільний асоціативний експеримент у виявленні когніції судовими експертами професійних понять проведено уперше за допомогою ресурсу «СТИМУЛУС». У результаті застосування авторської методики опрацювання даних експерименту побудовано моделі асоціативних полів 38 стиму-

лів, встановлено, що асоціативні значення сформовані лише у 39 % із досліджених термінів галузі судово-експертної діяльності.

Авторська методика лінгвокогнітивного дослідження професійної картини світу, зокрема в галузі судово-експертної діяльності, за допомогою батареї методів на основі експериментальної системи «СТИМУЛУС» дає змогу визначити специфіку когніції термінів судової експертизи, стан сформованості професійної картини світу, проблеми формування термінологічного значення понять.

Перспективи подальшої роботи вбачаємо у збільшенні кількості та географічного охоплення інформантів, розширенні стимульного списку, створенні асоціативного й термінологічного словників, які б віддзеркалювали метамову галузі судово-експертної діяльності.

Подяки

Авторський колектив висловлює подяку Ользі Феліксівні Загородній за доступ до використання платформи «СТИМУЛУС» для проведення вільного асоціативного експерименту та навчання з максимально ефективного використання її можливостей.

Конфлікт інтересів

Немає.

References

- [1] Bahan, M. P. (2023). *Osnovy terminoznavstva: navch.-metod. posib. dlia praktychnyh zaniat ta samostiinoi roboty studentiv* (2-ge vydannia, zminene i dopovnene). Kyiv: Vydavnychiy tsentr KNLU [in Ukrainian]. <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/5143/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA.%20%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%82%D0%B5%D1%80%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- [2] Denysevych, O. (2018). Asotsiatyvne pole slova-stymulu «hazeta» v movnii kartyni svitu ukrainsiv. *Visnyk Knyzhkovoi palaty*, (8), 29–31 [in Ukrainian]. http://eprints.zu.edu.ua/29289/1/%D0%90%D1%81%D0%BE%D1%86_%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B5%20%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%83%20%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BC%D1%83%D0%BB%D1%83%20%D0%93%D0%90%D0%97%D0%95%D0%A2%D0%90.pdf
- [3] Filippova, N. M. (2020). *Zahalne terminoznavstvo: navchalnyi posibnyk*. Mykolaiv: NUK [in Ukrainian]. <https://rep.nuos.edu.ua/server/api/core/bitstreams/07fe71bb-925f-4790-90c0-c3eaa5c27d22/content>
- [4] Furt, D. V., & Dmytruk, L. A. (2020). *Terminolohiia: navchalnyi posibnyk*. Kryvyi Rih: DonNUET [in Ukrainian]. http://elibrary.donnuet.edu.ua/1984/1/2020_NP_Furt_Terminolohiia.pdf
- [5] Hryshchuk, Yu. V. (2021). Pryntsyipy ukladannia ankety dlia vilnoho asotsiatyvnoho eksperymentu [Principles of questionnaire design for free associative experiment]. *Nova filolohiia*, (84), 62–68 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2021-84-9>
- [6] Kapranov, Ya. V., Ivanovska, B. O., & Malyniuk, I. V. (2023). Asotsiatyvnii reaktsii ukrainsiv na slova-stymuly iz semantikoii rezylentnosti: modeliuvannia frahmentiv indyvidualnoi svidomosti [Associative reactions of Ukrainians to stimuli with the semantics of resilience: modelling individual consciousness fragments]. *Slobozhanskyi naukovyi visnyk. Seriia: Filolohiia*, (3), 41–46 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.32782/philspu/2023.3.8>
- [7] Knyshenko, N. P. (2020). Poniattia «leksyko-semantychne pole» y «terminolohichne pole» v suchasnomu movoznavstvi [The Concepts “Lexical Field” and “Terminological Field” in Modern Linguistics]. *Linhvistychni doslidzhennia. Zb. nauk. prats KhNPU imeni H. S. Skovorody*, (52), 3–9 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2020.52.01>
- [8] Kokorin, O. V., & Samoilova, O. F. (2023). Deformatsiia osobystosti sudovoho eksperta ta yiyi vplyv na profesiinu diialnist. *Visnyk ONDISE*, (13), 18–27 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-9656/2023-13-2>

- [9] Kozelko, I. R. (2019). *Linhvistychna terminolohiia V. Simovycha v konteksti hramatyk kintsia XIX – pershoi polovyny XX stolittia* [Linguistic terminology of V. Simovych in the context of grammars of the end of the XIX – first half of the XX century] [Dysertatsiia kandydata filolohichnykh nauk, Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka]. Lviv [in Ukrainian].
https://shron1.chtyvo.org.ua/Kozelko_Iryna/Linhvistychna_terminolohiia_V_Simovycha_v_konteksti_hramatyk_kintsia_KhIKhpershoy_polovyny_KhKh_stol.pdf?PHPSESSID=ob05rerormoq76rj1n0jlp8800
- [10] Kyrychenko, V. V. (2018). Naukova kontseptualizatsiia modeli stanovlennia kartyny svitu osobystosti u suchasnomu informatsiinomu suspilstvi [Scientific conceptualization of the model for the personality's world image construction in a modern information society]. *Aktualni problemy psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostuka NAPN Ukrainy*, 12(24), 75–94 [in Ukrainian].
<http://appsychology.org.ua/data/jrn/v12/i24/11.pdf>
- [11] Martinek, S., & Mitkov, V. (2021). *Ukrainskyi asotsiatyvnyi slovnyk. Tom III. Vid redaktsii do stymulu*. Lviv: PAIS [in Ukrainian].
<https://www.scribd.com/document/780101958/Slovnyk-%D0%A23-P>
- [12] Matvieieva, S. A. (2020a). Kohnityvna terminostruktura yak odyntsia profesiinoi kartyny svitu [Cognitive terminological structure as a professional worldview unit]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriia: Filolohiia*, 10(78), 26–29 [in Ukrainian].
DOI: [https://doi.org/10.25264/2519-2558-2020-10\(78\)-26-29](https://doi.org/10.25264/2519-2558-2020-10(78)-26-29)
- [13] Matvieieva, S. A. (2020b). Linhvokohnityvne modeliuвання profesiinoi kartyny svitu [Linguo-cognitive modelling of professional language worldview]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii*, 31(70)1(3), 34–40 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.1-3/06>
- [14] Maslova, T., & Fedorenko, S. (2022). Kohnityvnyi pidkhid do mizhdystsyplinarnoho doslidzhennia terminolohii [Cognitive Approach to Interdisciplinary Research of Terminology]. *Advanced Linhuistics*, (9), 43–50 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.20535/2617-5339.2022.9.259836>
- [15] Molhamova, L. O. (2023). Asotsiatyvnyi eksperyment yak empyrychnyi metod doslidzhennia linhvokohnityvnykh kontseptiv [Associative experiment as an empirical method of linguocognitive concepts research]. *Slobozhanskyi naukovyi visnyk. Seriia: Filolohiia*, 2(23), 26–29 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32782/philspu/2023.2.5>
- [16] Nedashkivska, T. Ye. (2020). *Eksperyment u psykholinhvistytsi (z dosvidu roboty): monohrafiia*. Vydavnytstvo Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu im. I. Franka [in Ukrainian].
<http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/32333>
- [17] Nedashkivska, T., & Kushmar, L. (2017). Associative Way from Perception to Understanding: Associative Field vs Lexical-Semantic Field. *Journal of Modern Education Review*, 7(1), 44–50.
DOI: [https://doi.org/10.15341/jmer\(2155-7993\)/01.07.2017/005](https://doi.org/10.15341/jmer(2155-7993)/01.07.2017/005)
- [18] Nedashkivska, O. A., & Nedashkivska, T. Ye. (2022). Eksperyment yak zasib doslidzhennia kohnitsii sudovogo eksperta shchodo ekspertnoi initsiatyvy [Experiment as a means of studying the cognition of a forensic expert concerning expert initiative]. *Kryminalistychnyi visnyk*, 37(1), 79–89 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2022-37-1-79>
- [19] Ovsienko, L. M. (2022). Termin yak skladnyk riznykh terminosystem [Term as a component of various term systems]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Filolohiia. Zhurnalistyka*, 33(72)1(1), 72–77 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.1-1/13>
- [20] Petryna, O. S. (2018). Providni kharakterystyky terminolohii ta terminosystemy [Leading characteristics of terminology and terminology system]. *Science and Education a New Dimension. Philology*, VI(51)176, 62–64 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-176VI51-14>
- [21] Plotnikova, N. V. (2020). Poniattia «kontseptosfera» ta «kontsept» u suchasni linhvistytsi [“Conceptosphere” and “concept” in modern linguistics]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii*, 31(70)1(1), 91–96 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.1-1/17>
- [22] Popovych, Yu. V., & Bialyk, V. D. (2020). Poniattia terminolohii ta terminosystemy v suchasni linhvistytsi [Difficulties and ways of translating of social and political culture-bound words]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii*, 31(70)2(2), 206–211 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.2-2/36>
- [23] Tulenkov, M. V., & Yakovenko, Yu. I. (n.d.). Anketa. U *Velyka ukrainska entsyklopediia* (elektronna versia) [in Ukrainian].
<https://vue.gov.ua/Анкета>
- [24] Vakulenko, M. O. (2023). *Suchasna ukrainska terminolohiia: metodolohiia, kodyfikatsiia, leksykohrafichna praktyka* [Modern Ukrainian Terminology: Methodology, Codification, Lexicographic Practice] [Dysertatsiia doktora filolohichnykh nauk, Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka]. Kyiv [in Ukrainian].
https://shron1.chtyvo.org.ua/Vakulenko_Maksym/Suchasna_ukrainska_terminolohiia_metodolohiia_kodyfikatsiia_leksykohrafichna_praktyka.pdf
- [25] Vasetska, O. I. (2018). *Formalna ta semantychna variantnist syntaksychnykh terminiv* [Formal and semantic variance of syntactic terms] [Dysertatsiia kandydata filolohichnykh nauk, Instytut ukrainskoi movy]. Kyiv [in Ukrainian].
<https://file.lib.in.ua/pdf/vasetska-oksana-formalna-ta-semantychna-variantnist-syntaksychnykh-terminivkty.pdf>
- [26] Verkhovna Rada Ukrainy. (1994, Liutyi 25). *Pro sudovu ekspertyzu* [On Judicial Examination]: Zakon Ukrainy (No 4038-XII) [in Ukrainian].
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

- [27] Verkhovna Rada Ukrainy. (2012, Kviten 13). *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [The Criminal Procedural Code of Ukraine]*: Zakon Ukrainy (No 4651-VI) [in Ukrainian].
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
- [28] Zahorodnia, O. F. (2018). *Asotsiatyvni polia suspilno-politychnoi leksyky v movnii kartyni svitu ukrainsiv (kompiuterne opratsiuvannia rezultativ psikholinhvistychnoho eksperymentu) [Associative fields of social and political lexis in the Ukrainian language world view (computer processing of the psycholinguistic experiment results)]* [Dysertatsiia kandydata filolohichnykh nauk, Natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni M. P. Drahomanova]. Kyiv [in Ukrainian].
https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/D_26.053.26/Zagorodnya.pdf
- [29] Zahorodnia, O. (2021). Veb-proiekt «STYMULUS» yak instrument psikholinhvistyky [Web-project “STIMULUS” as a Tool of Psycholinguistics]. *Psycholinguistics*, 29(2), 76–102 [in Ukrainian].
 DOI: <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2021-29-2-76-102>

Список використаних джерел

- [1] Баган М. П. Основи термінознавства : навч.-метод. посіб. для практичних занять та самостійної роботи студентів. 2-ге вид., змін. і допов. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2023. 44 с.
 URL: <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/5143/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA.%20%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%20%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- [2] Денисевич О. Асоціативне поле слова-стимулу «газета» в мовній картині світу українців. *Вісник Книжкової палати*. 2018. № 8. С. 29–31.
 URL: http://eprints.zu.edu.ua/29289/1/%D0%90%D1%81%D0%BE%D1%86_%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B5%20%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%83%20%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BC%D1%83%D0%BB%D1%83%20%D0%93%D0%90%D0%97%D0%95%D0%A2%D0%90.pdf
- [3] Філіппова Н. М. Загальне термінознавство : навч. посіб. Миколаїв : НУК, 2020. 224 с.
 URL: <https://rep.nuos.edu.ua/server/api/core/bitstreams/07fe71bb-925f-4790-90c0-c3eaa5c27d22/content>
- [4] Фурт Д. В., Дмитрук Л. А. Термінологія : навч. посіб. Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2020. 172 с.
 URL: http://elibrary.donnuet.edu.ua/1984/1/2020_NP_Furt_Terminolohiia.pdf
- [5] Гришук Ю. В. Принципи укладання анкети для вільного асоціативного експерименту. *Нова філологія*. 2021. № 84. С. 62–68.
 DOI: <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2021-84-9>
- [6] Капранов Я. В., Івановська В. О., Малинюк І. В. Асоціативні реакції українців на слова-стимули із семантикою резилентності : моделювання фрагментів індивідуальної свідомості. *Слобожанський науковий вісник. Серія : Філологія*. 2023. № 3. С. 41–46.
 DOI: <https://doi.org/10.32782/philspu/2023.3.8>
- [7] Книщенко Н. П. Поняття «лексико-семантичне поле» й «термінологічне поле» в сучасному мовознавстві. *Лінгвістичні дослідження. Зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди*. 2020. № 52. С. 3–9.
 DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2020.52.01>
- [8] Кокорін О. В., Самойлова О. Ф. Деформація особистості судового експерта та її вплив на професійну діяльність. *Вісник ОНДІСЕ*. 2023. № 13. С. 18–27.
 DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-9656/2023-13-2>
- [9] Козелко І. Р. Лінгвістична термінологія В. Сімовича в контексті граматик кінця XIX – першої половини XX століття : дис. ... канд. філолог. наук : 10.02.01. Львів, 2019. 273 с.
 URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kozelko_Iryna/Linhvistychna_terminolohiia_V_Simovycha_v_konteksti_hramatyk_kintsia_KhKhpershoi_polovyny_KhKh_stol.pdf?PHPSESSID=ob05rerormoq76rj1n0jlp8800
- [10] Кириченко В. В. Наукова концептуалізація моделі становлення картини світу особистості у сучасному інформаційному суспільстві. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. 2018. № 12(24). С. 75–94.
 URL: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v12/i24/11.pdf>
- [11] Мартінек С., Мітьков В. Український асоціативний словник. Том III. Від реакції до стимулу. Львів : ПАІС, 2021. 544 с.
 URL: <https://www.scribd.com/document/780101958/Slovnyk-%D0%A23-P>
- [12] Матвеева С. А. Когнітивна терміноструктура як одиниця професійної картини світу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологія*. 2020. № 10(78). С. 26–29.
 DOI: [https://doi.org/10.25264/2519-2558-2020-10\(78\)-26-29](https://doi.org/10.25264/2519-2558-2020-10(78)-26-29)
- [13] Матвеева С. А. Лінгвокогнітивне моделювання професійної картини світу. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т. 31(70). № 1. Ч. 3. С. 34–40.
 DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.1-3/06>
- [14] Маслова Т., Федоренко С. Когнітивний підхід до міждисциплінарного дослідження термінології. *Advanced Linguistics*. 2022. № 9. С. 43–50.
 DOI: <https://doi.org/10.20535/2617-5339.2022.9.259836>
- [15] Молгамова Л. О. Асоціативний експеримент як емпіричний метод дослідження лінгвокогнітивних концептів. *Слобожанський науковий вісник. Серія : Філологія*. 2023. № 2(23). С. 26–29.
 DOI: <https://doi.org/10.32782/philspu/2023.2.5>

- [16] Недашківська Т. Є. Експеримент у психолінгвістиці (з досвіду роботи) : монографія. Житомир : Видавництво Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка, 2020. 230 с.
URL: <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/32333>
- [17] Nedashkivska T., Kushmar L. Associative Way from Perception to Understanding: Associative Field vs Lexical-Semantic Field. *Journal of Modern Education Review*. 2017. No 7(1). P. 44–50.
DOI: [https://doi.org/10.15341/jmer\(2155-7993\)/01.07.2017/005](https://doi.org/10.15341/jmer(2155-7993)/01.07.2017/005)
- [18] Недашківська О. А., Недашківська Т. Є. Експеримент як засіб дослідження когніції судового експерта щодо експертної ініціативи. *Криміналістичний вісник*. 2022. № 37(1). С. 79–89.
DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2022-37-1-79>
- [19] Овсієнко Л. М. Термін як складник різних терміносистем. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. 2022. Т. 33(72). № 1. Ч. 1. С. 72–77.
DOI: <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.1-1/13>
- [20] Петрина О. С. Провідні характеристики термінології та терміносистеми. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2018. Т. VI(51). Iss. 176. С. 62–64.
DOI: <https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-176VI51-14>
- [21] Плотнікова Н. В. Поняття «концептосфера» та «концепт» у сучасній лінгвістиці. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т. 31(70). № 1. Ч. 1. С. 91–96.
DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.1-1/17>
- [22] Попович Ю. В., Бялик В. Д. Поняття термінології та терміносистеми в сучасній лінгвістиці. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т. 31(70). № 2. Ч. 2. С. 206–211.
DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.2-2/36>
- [23] Туленков М. В., Яковенко Ю. І. Анкета. *Велика українська енциклопедія* : електронна версія. [б.д.].
URL: <https://vue.gov.ua/Анкета>
- [24] Вакуленко М. О. Сучасна українська термінологія: методологія, кодифікація, лексикографічна практика : дис. ... д-ра. філолог. наук : 10.02.01. Київ, 2023. 445 с.
URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Vakulenko_Maksym/Suchasna_ukrainska_terminolohiia_metodolohiia_kodyfikatsiia_leksykohrafichna_praktyka.pdf
- [25] Васецька О. І. Формальна та семантична варіантність синтаксичних термінів. дис. ... канд. філолог. наук : 10.02.01. Київ, 2018. 293 с.
URL: <https://file.lib.in.ua/pdf/vasetska-oksana-formalna-ta-semantychna-variantnist-syntaksychnykh-terminivky.pdf>
- [26] Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Tex>
- [27] Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
- [28] Загородня О. Ф. Асоціативні поля суспільно-політичної лексики в мовній картині світу українців (комп'ютерне опрацювання результатів психолінгвістичного експерименту) : дис. ... канд. філолог. наук : 10.02.21. Київ, 2018. 256 с.
URL: https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/D_26.053.26/Zagorodnya.pdf
- [29] Загородня О. Веб-проект «СТИМУЛУС» як інструмент психолінгвістики. *Psycholinguistics*. 2021. № 29(2). С. 76–102.
DOI: <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2021-29-2-76-102>

Стаття надійшла до редакції 21.02.2025
Рецензовано 12.05.2025

O. Nedashkivska,

*Senior Forensic Expert of Commodity,
Gemological Research Sector, Commodity,
Gemological, Economic, Construction,
Land Research and Evaluation*

*Activities Department, Zhytomyr
Scientific Research Forensic Center,
MLA of Ukraine*

18 Saryy Bulvar Str., Zhytomyr, 10008, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2568-0201>

email: persik.emir@gmail.com

T. Nedashkivska,

*PhD (Philological Sciences), Professor,
Head of Slavic and Germanic Philology
and Translation Department, Zhytomyr Ivan Franko
State University*

40 Velyka Berdychivska Str., Zhytomyr, 10008, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1131-4630>

email: meganed777@gmail.com

O. Hunko,

*Head,
Zhytomyr Scientific Research Forensic Center,
MLA of Ukraine*

18 Saryy Bulvar Str., Zhytomyr, 10008, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-7119-720X>

email: omgunko@ukr.net

LINGUOCOGNITIVE MODELING OF THE PROFESSIONAL WORLDVIEW OF A FORENSIC EXPERT

Abstract. The current stage of development of science and technology, the transformation of social processes in all spheres of human activity in this regard, increases the need for permanent improvement of the individual in his professional activity as an element of the quality assurance system in the industry. The effectiveness of a forensic expert's activities directly depends on his professional level, which is a complex of qualities and skills acquired in the process of training and practical work, which are closely related to the perception of reality through the prism of language and form a professional picture of the world. The purpose of the article is to use linguistic-cognitive modeling (using the example of the Zhytomyr Scientific Research Forensic Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine) to construct a fragment of the professional picture of the world of a forensic expert, to analyze the specifics of the cognition of professional metalanguage as a means of forming and reflecting the competence of subjects of expert activity. The purpose of the article is to use linguistic-cognitive modeling (using the example of the Zhytomyr Scientific Research Forensic Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine) to construct a fragment of the professional picture of the world of a forensic expert, to analyze the specifics of the cognition of professional metalanguage as a means of forming and reflecting the competence of subjects of expert activity. The study was carried out using the author's methodology of conducting a free associative experiment through an online questionnaire of forensic experts based on the «STIMULUS» platform. The obtained material was analyzed using a battery of methods – associative, component analysis, modeling with elements of statistical methodology. The scientific novelty lies in defining the professional picture of the world and establishing the level of forensic experts' mastery of the terminological conceptual apparatus in the field of forensic expert activity and the skills of its practical application in professional activity. The conclusions establish and record the features of the linguistic picture of the world of a forensic expert, reflect the need to form a unified terminological system in the field of forensic expertise as a key component of the terminosphere. They also focus attention on the peculiarities of forming a professional picture of the world, which ensures flexible adaptation and dynamic transformation of the perception of the world by a forensic expert in a professional aspect in accordance with the requirements of modernity and its adequate extrapolation into practical activities.

Keywords: linguocognitive research; terminosphere; terminological system; STIMULUS; free associative experiment.

УДК 343.982

DOI: 10.37025/1992-4437/2025-43-1-74

Ю. Ю. Фуфалько,*завідувач сектору трасологічних досліджень та обліку**відділу криміналістичних видів досліджень,**Івано-Франківський науково-дослідний експертно-**криміналістичний центр МВС України*

вул. Національної Гвардії, 14, м. Івано-Франківськ, 76005, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9264-3286>email: ivano-frankovsk@dndekc.mvs.gov.ua**І. Я. Петрик,***кандидат технічних наук,**доцент кафедри технічної механіки,**інженерної та комп'ютерної графіки,**Івано-Франківський національний**технічний університет нафти і газу*

вул. Карпатська, 15, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0863-5476>email: admin@nung.edu.ua

ЗАСТОСУВАННЯ ВИРОБУ «ПРИСТРІЙ ДЛЯ УТРИМУВАННЯ СУМІЖНИХ ЧАСТИН ПЕРЕШКОДИ ПРИ ФОРМУВАННІ СЛІДІВ ЗНАРЯДДАМ ЗЛАМУ» В ЕКСПЕРТНІЙ ПРАКТИЦІ

Анотація. У статті на прикладі застосування виробу «Пристрій для утримування суміжних частин перешкоди при формуванні слідів знаряддям зламу» розглянуто напрями вдосконалення методів проведення судової трасологічної експертизи, зокрема під час дослідження знарядь, агрегатів, інструментів і слідів, які вони залишають. Використано методи наукового пізнання як на теоретичному, так і на емпіричному рівнях, серед яких: спостереження – з'ясування вихідних даних проблематики у вигляді встановлення найпоширеніших об'єктів експертизи, де вирішуються діагностичні й ідентифікаційні завдання, які можуть стояти перед експертом у межах трасологічної експертизи за експертною спеціальністю 4.2 «Дослідження знарядь, агрегатів, інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами»; опис, вимірювання, що висвітлено безпосередньо і під час тлумачення загальних ознак пристрою, його параметрів, розмірних, технічних характеристик, принципу роботи та ін., а також щодо досліджуваних об'єктів; порівняння як знаходження меж потенційного інструментального використання обладнання, серед іншого й вирішення з його допомогою зазначених завдань трасологічної експертизи; експеримент – убачається в демонстрації прикладного застосування пристрою під час трасологічної експертизи, зокрема як обладнання, у край необхідного для розуміння, аналізу слідової інформації у вигляді певної категорії об'ємних статичних слідів. Запропоновано новий криміналістичний засіб, що полегшує роботу експертів і забезпечує якісне й обґрунтоване виконання поставлених завдань. Одним із таких інструментів є обладнання, відоме під назвою «Пристрій для утримування суміжних частин перешкоди при формуванні слідів знаряддям зламу» (на стадії формування уявлення про порядок застосування обладнання використовувалась умовна робоча назва «Штатив-Експеримент»), на який отримано патент. Розроблений пристрій призначений для підвищення ефективності досліджень, забезпечення точності експериментів, а також спрощення доступу до необхідного обладнання для експертів. Запропонований пристрій сприятиме розширенню можливостей експертної спільноти та надаватиме дієві інструменти для вирішення поставлених завдань. Наукова новизна статті полягає в обґрунтуванні доцільності використання виробу «Пристрій для утримування суміжних частин перешкоди при формуванні слідів знаряддям зламу» як допоміжного обладнання під час судової трасологічної експертизи за експертною спеціальністю 4.2 «Дослідження знарядь, агрегатів, інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами». Крім того, висвітлено можливості використання нової моделі для отримання експериментальних слідів знаряддя зламу, імітації способів зламу, дослідження механізму утворення слідів тощо. Завдяки інноваційній конструкції пристрій дає змогу фіксувати досліджувані матеріали, забезпечуючи їх надійну стійкість і мінімальність. Пристрій може бути використаний не тільки для трасологічних досліджень, а й у суміжних напрямках експертної діяльності, як-от дослідження холодної зброї, а також для фіксації об'єктів під час інших досліджень.

Ключові слова: судова трасологічна експертиза; експертне завдання; криміналістична техніка; допоміжне обладнання; корисна модель; сліди тиску; експериментальні сліди.

Вступ

Багаторічний досвід практичної роботи за напрямом судової трасологічної експертизи за експертною спеціальністю 4.2 «Дослідження знарядь, агрегатів, інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами» та розуміння наявних проблем зумовлює пошук рішень щодо вдосконалення технічних засобів (Kumar et al., 2021; Ganiev, 2024), необхідних для якісного та науково обґрунтованого розв'язання поставлених перед експертами завдань (Sai, 2022; Cuellar et al., 2024). Свого часу однією з таких відповідей на зазначену проблематику стало використання як допоміжного обладнання пристрою під умовною робочою назвою «Штатив-Експеримент». Наслідком наполегливої та плідної роботи з простими матеріалами є розроблення технічного засобу й отримання патенту на корисну модель під назвою «Пристрій для утримування суміжних частин перешкоди при формуванні слідів знаряддям зламу», який задовольняє потреби експертної практики під час однієї з головних стадій дослідження – експертного експерименту.

Огляд літератури

Ефективне розслідування будь-якого кримінального правопорушення передбачає застосування різноманітних новітніх інноваційних науково-технічних засобів і криміналістичних знань (Magherescu, 2021; Shevchuk, 2021; Kostenko, & Shmyha, 2022). Сьогодні створення й застосування інноваційних криміналістичних продуктів, обґрунтовують науковці (Shevchuk, 2020; Ukhno, 2021; Chango et al., 2024), є пріоритетним завданням криміналістики та нагальною потребою практики.

Інновації в криміналістичних методах і техніках можуть суттєво підвищити ефективність розслідувань (Shevchuk, 2020; Didkivska, & Pedan, 2023), точність доказової бази (Fufalko, & Petryk, 2023; Patteet, & Champod, 2024). Учені зазначають, що розвиток технологій, зокрема в галузі цифрових досліджень, біометрії та генетичних аналізів, дає змогу експертам працювати з новими видами доказів, які мають важливе значення для розслідування кримінальних правопорушень (Horsman, 2024; Ullah et al., 2024; Yalçın, & Su Gençay, 2024). Такі технології розширюють можливості дослідження доказів і зменшують імовірність помилок у процесі розслідування (Kuznietsov, & Yevsieiev, 2022; Lontai et al., 2024). Прогрес у криміналістичній техніці зумовлює вдосконалення методів збирання та аналізу доказів (Houck et al., 2022; Weyermann et al., 2023; Yaremchuk, 2021). Водночас фахівці наголошують (Song, 2021; Hryhorieva, 2023; Dizon, 2024), що розвиток науково-технічного прогресу має узгоджуватися з вимогами правових норм.

Детально розглядаючи методи проведення експертних досліджень, зокрема, за кожним видом трасології, фахівці (Kovalov, & Kuznietsov (Uklad.), 2019) констатують, що механізм слідоутворення безпосередньо залежить від фізичних і хімічних процесів, що відбуваються під час утворення слідів, а також акцентують (Hrabovskiy et al., 2019) на важливості розуміння механізму слідоутворення для точного визначення способу вчинення кримінального правопорушення та інструментів, які були використані. Тож застосування таких інноваційних підходів, які дають змогу не лише з'ясувати тип інструмента, а й реконструювати його, безумовно, сприяє підвищенню ефективності розслідування кримінальних правопорушень.

Так, автори цієї статті розробили пристрій для утримування суміжних частин перешкоди при формуванні слідів знаряддям зламу (Fufalko, & Petryk, 2023), що значно полегшує роботу експертів-трасологів.

Мета статті – обґрунтувати доцільність застосування виробу «Пристрій для утримування суміжних частин перешкоди при формуванні слідів знаряддям зламу» в експертній практиці як одного з напрямів удосконалення методів проведення судової трасологічної експертизи, зокрема під час дослідження знаряддя, агрегатів, інструментів і слідів, які вони залишають, а також ідентифікації цілого за частинами. Для досягнення цієї мети необхідно виконати такі завдання: розкрити основне цільове призначення і порядок застосування розглянутого допоміжного обладнання під час судової експертизи; унаочнити будову пристрою, надати його технічні характеристики, розглянути принцип роботи та деякі аспекти технічного обслуговування.

Матеріали та методи

У процесі дослідження апробовано запатентований виріб – «Пристрій для утримування суміжних частин перешкоди при формуванні слідів знаряддям зламу», використовуючи його як допоміжне обладнання для вирішення низки завдань, поставлених перед експертами під час трасологічної експертизи. Виокремлено напрями застосування пристрою, що насамперед викликано потребою в допоміжному інструментарії для експертної діяльності, наприклад отримання матеріалів для порівняльного дослідження. Безпосереднім використанням пристрою засвідчено незамінність виробу в досягненні мети експертного дослідження, зокрема на стадії експертного експерименту. Крім того, запропоновано способи застосування пристрою під час дослідження за іншими напрямками експертної діяльності. Деякі результати продемонстровано.

Загалом створення виробу «Пристрій для утримування суміжних частин перешкоди при формуванні слідів знаряддям зламу» та поступове його впровадження в практичну діяльність зумовлено, що доводить аналіз експертних проваджень якнайменше впродовж останніх десяти років, нагальними потребами:

необхідність у повсякденній діяльності під час трасологічних експертиз за експертною спеціальністю 4.2 «Дослідження знарядь, агрегатів, інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами» збереження можливості заміни більшості складників після їх використання;

забезпечення імітації (моделювання) способу зламу перешкоди (наприклад, відважування дверей, вікон тощо), використовуваного під час вчинення кримінального правопорушення, а також отримання експериментальних слідів знарядь зламу та виготовлення копій із них, що є необхідним для порівняльного дослідження за наявності ймовірного слідоутворювального об'єкта;

потреба у використанні для отримання експериментальних зразків робочих частин знарядь, агрегатів, інструментів зі збереженням індивідуальних ознак відповідних об'єктів під час перевірок за криміналістичними обліками.

Результати та обговорення

Як зазначалося, значну частину трасологічних експертиз становлять дослідження за експертною спеціальністю 4.2 «Дослідження знарядь, агрегатів, інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами». Основні завдання таких досліджень:

встановлення конкретного екземпляра або виду (характерних особливостей) знаряддя, інструмента;

визначення механізму (способу) зламу (іншого прийому), напряду, у якому здійснено злам (руйнування, ушкодження) перепони чи проведено іншу дію (із внутрішнього або зовнішнього боку);

встановлення конкретного агрегату (пристрою) за слідами його дії.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

чи не цим знаряддям (інструментом) здійснено злам або проведено іншу дію;

одним чи кількома знаряддями проведено злам;

знаряддям якого виду проведено злам;

з якого боку (внутрішнього чи зовнішнього) проведено злам перешкоди (дверей, вікна тощо).

Для дослідження, у разі можливості, надають сам предмет зі слідами зламу. Якщо це неможливо або важко, експертизу можуть проводити за зліп-

ками з об'ємних слідів, виявлених під час процесуальних дій.

Методика проведення судової трасологічної експертизи передбачає здійснення різноманітних маніпуляцій, мета яких – досягнення найточніших результатів у відтворенні як механізму формування слідів, так і безпосередньо в отриманні експериментальних зразків. Саме на стадії експертного експерименту в експертів-трасологів постає потреба в обладнанні, що відповідало б за принципом роботи й технічними характеристиками найпоширенішим умовам та об'єктам, які підлягають дослідженню. Таким критерієм відповідає, що доведено неодноразовим застосуванням як допоміжного обладнання, зокрема й «Пристрій для утримування суміжних частин перешкоди при формуванні слідів знаряддям зламу».

Цей виріб належить до пристроїв, призначених для використання на одній з основних стадій дослідження – під час експертного експерименту, а метою є розміщення за його допомогою досліджуваних матеріалів (робочих частин знарядь, інструментів, пристосувань тощо) на слідоприймальних поверхнях для подальшого отримання експериментальних зразків, зокрема слідів знаряддя зламу під час судової трасологічної експертизи за експертною спеціальністю 4.2 «Дослідження знарядь, агрегатів, інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами» (див. рис. 1 і 2).

Зважаючи на необхідність залучення такого обладнання до процесу експертного дослідження, насамперед щоб отримати експериментальні сліди знаряддя зламу, також вивчено можливість застосування цього пристрою як засобу криміналістичної (лабораторної) техніки за іншими напрямками експертної діяльності:

1. Пристрій може слугувати засобом додаткової фіксації об'єктів під час їх усебічного дослідження (наприклад, встановлення на певній висоті, досягнення необхідного положення тощо), відіграючи водночас роль лежачих для іншого (інших) елементів (див. рис. 3).

2. Пристрій можуть використовувати експерти-зброєзнавці в експертних дослідженнях зброї за експертною спеціальністю 3.3 «Дослідження холодної зброї» для визначення достатності уражальних властивостей предметів (пристроїв) за допомогою експериментальної перевірки міцнісних властивостей їх конструкції в цілому, зокрема в разі статичних випробувань короткоклінових предметів (пристроїв), де обов'язковою умовою постає фіксування об'єктів на певних вузлах і частинах. Наявність дерев'яних елементів (див. рис. 4) забезпечить мінімальний вплив на частини випробовуваних предметів (унеможливило їх пошкодження).

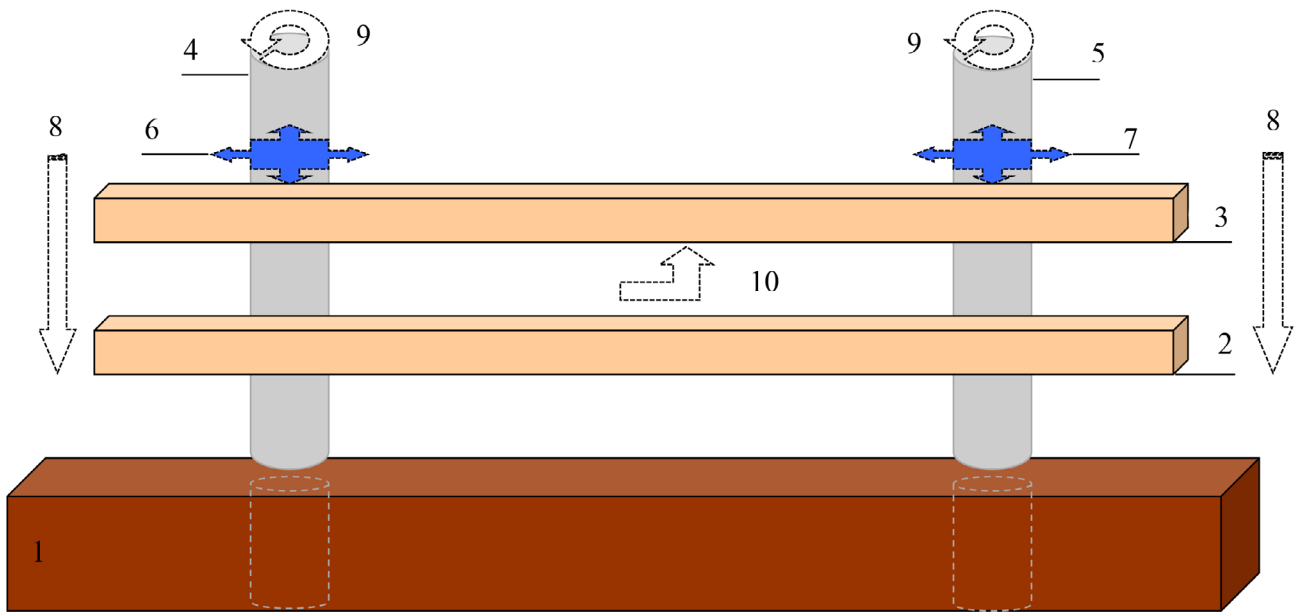

Рис. 1

Схематична будова пристрою: 1 – дерев'яна основа виробу з металевою підставкою; 2, 3 – дощаті відрізки для відібрання експериментальних зразків; 4, 5 – циліндричні металеві стрижні з гвинтовою різзю; 6, 7 – фіксувальні металеві гвинти-закрутки; 8 – напрямок установаження дощатих відрізків для відібрання експериментальних зразків на дерев'яну основу виробу з металевою підставкою; 9 – напрямок установаження фіксувальних металевих гвинтів-закруток на циліндричні металеві стрижні з гвинтовою різзю; 10 – напрямок розміщення робочої частини знаряддя, інструмента, предмета між дощатими відрізками для відібрання експериментальних зразків

а

б

Рис. 2

Пристрій, верифікований у секторі трасологічних досліджень та обліку відділу криміналістичних видів досліджень Івано-Франківського НДЕКЦ МВС України як допоміжне обладнання:
а – вигляд зверху (фронт); б – вигляд зверху (діагональ)

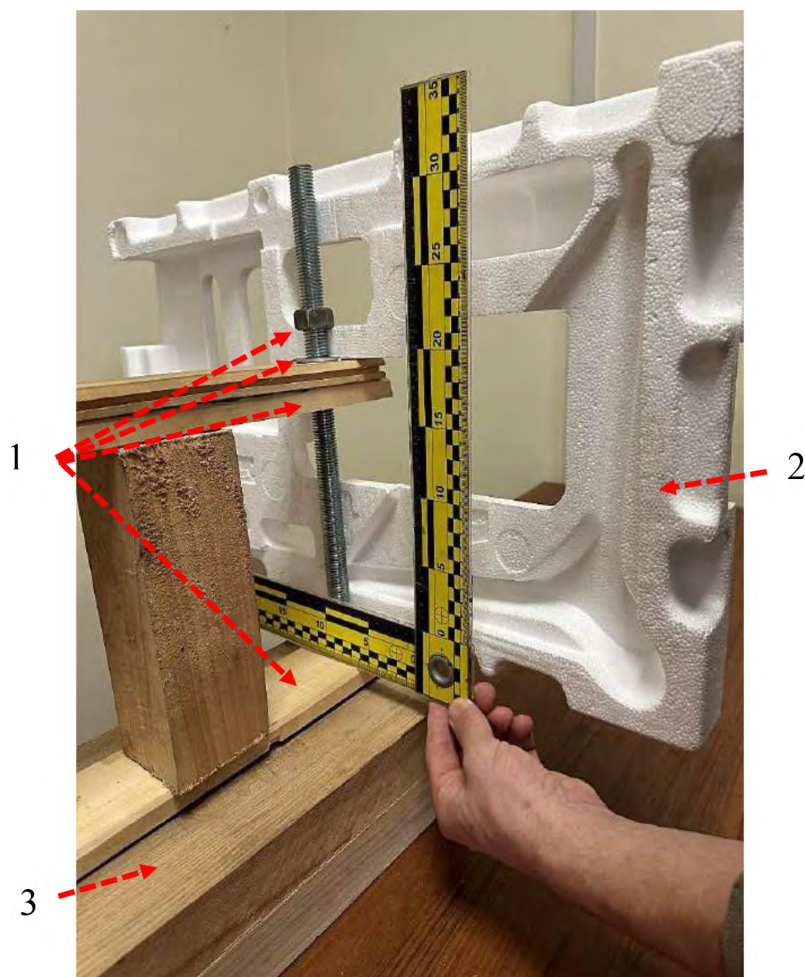
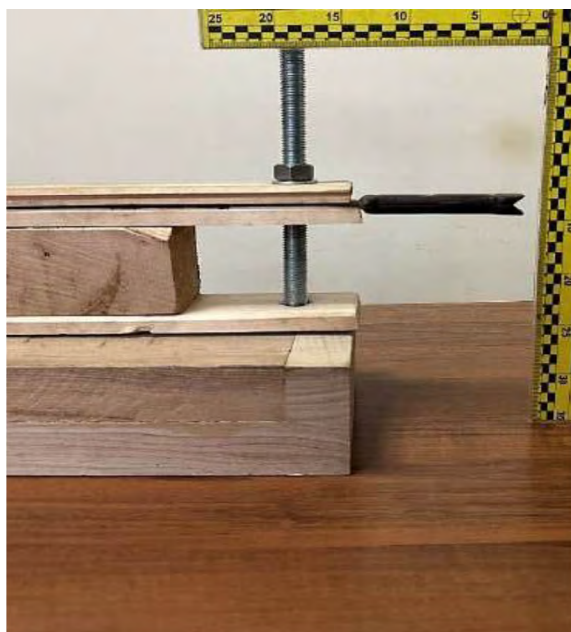
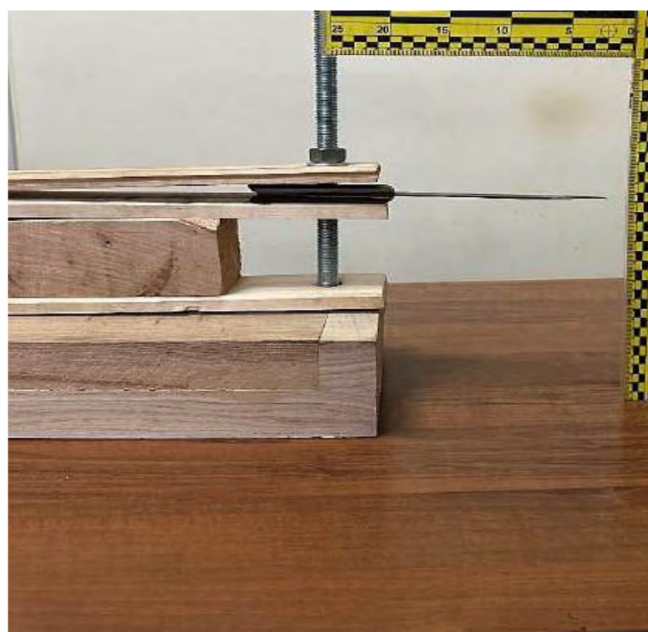

Рис. 3

Установлення й фіксування досліджуваного об'єкта для досягнення необхідного положення:
1 – фіксувальні елементи пристрою; 2 – досліджуваний об'єкт; 3 – пристрій

а

б

Рис. 4

Використання пристрою для статичних випробувань короткоклинкових предметів (пристроїв) – фіксування об'єкта (ножа) на певних вузлах і частинах для подальшого встановлення на ньому відповідних конструктивних елементів динамометра: а – фіксація клинка; б – фіксація руків'я

Опис, параметри та призначення складників пристрою

Дерев'яна основа виробу (див. рис. 1–2) із металевою підставкою призначена для монтування на ній інших частин і забезпечення стійкості пристрою під час експертних експериментів за умови прикладання значних динамічних навантажень. Дерев'яну основу (брусок), що має форму прямокутного паралелепіпеда розміром 200x500x100 мм, виготовляють із деревини твердих порід (дуб, бук, граб тощо). Її щільно встановлюють на металеву підставку й циліндричні металеві стрижні з гвинтовою різью через наскрізні отвори діаметром 20 мм із подальшим фіксуванням металевими гвинтами-закрутками. Металева підставка пластинчастої форми має вигляд чотирикутника розміром 200x500 мм завтовшки 10 мм. До неї невід'ємно (наприклад приварюванням або вкручуванням у відповідні заздалегідь виконані отвори зазначеного діаметра з гвинтовою різью) у вертикальному положенні кріплять циліндричні металеві стрижні з гвинтовою різью.

Дощаті відрізки призначені для відібрання експериментальних зразків. Для цього робочу частину знаряддя, інструмента, предмета розміщують між ними, зокрема й за умови зміни зусстрічного та фронтального кутів, із подальшим прикладанням необхідних динамічних навантажень завдяки м'язовій силі рук людини. Дощаті відрізки, що мають форму прямокутного паралелепіпеда розміром 100x400x50 мм, виготовляють із деревини м'яких порід (сосна, ялина, осика тощо). Поверхню дощатих відрізків, яку ретельно відшліфувують, щільно встановлюють на дерев'яну основу й циліндричні металеві стрижні з гвинтовою різью через наскрізні отвори діаметром 20 мм із подальшим фіксуванням металевими гвинтами-закрутками.

Циліндричні металеві стрижні з гвинтовою різью забезпечують можливість заміни складників і надійне фіксування матеріалів під час експертних експериментів. Їхня довжина – 300 мм, довжина основи частини, що виступає над дерев'яним бруском, – 200 мм, діаметр – 20 мм. Обидва стрижні з гвинтовою різью невід'ємно (наприклад приварюванням) у вертикальному положенні кріплять до металевої підставки основи пристрою. Відстань між ними – 280 мм. Через отвори відповідного діаметра на них монтують дерев'яний брусок основи та дощаті відрізки для отримання експериментальних слідів, які фіксують металевими гвинтами-закрутками з верхньої ділянки. На їхніх верхніх ділянках можуть бути полімерні чи з іншого матеріалу насадки (втулки) для дотримання заходів безпеки під час експертних експериментів й утримання гвинтів-закруток.

Фіксувальні металеві гвинти-закрутки забезпечують надійне та міцне утримання елементів пристрою під час робіт із відібрання експериментальних слідів; із різью, що відповідає нарізним ділянкам на металевих циліндричних стрижнях пристрою. Внутрішній діаметр – 20 мм. Мають бути достатньо масивними, а також обладнані виступними ділянками для зручності під час закручування.

Основні розмірні характеристики пристрою

Довжина виробу, мм	500
Ширина виробу, мм	200
Висота виробу, мм	310
Максимальна відстань між планками, мм	100
Вага, кг	2,2

Цей універсальний пристрій доцільно використовувати в приміщенні лабораторій науково-дослідних установ. Стаціонарне місце – металевий стійкий стіл із твердою поверхнею.

Порядок монтування складників пристрою:

установлюють металеву підставку пластинчастої форми, що має вигляд чотирикутника розміром 200x500 мм завтовшки 10 мм;

до неї приварюванням або вкручуванням у заздалегідь виконані нарізні отвори відповідного діаметра у вертикальному положенні кріплять циліндричні металеві стрижні з гвинтовою різью, довжина яких 300 мм, діаметр – 20 мм. Відстань між ними – 280 мм;

далі на металеву підставку й через циліндричні металеві стрижні з гвинтовою різью встановлюють дерев'яну основу (брусок), яка має форму прямокутного паралелепіпеда розміром 200x500x100 мм, із попередньо виконаними в ній наскрізними отворами діаметром 20 мм;

на дерев'яній основі пристрою, яку попередньо обробляють шліфувальними (абразивними) матеріалами, із рівними гладкими поверхнями монтують дощаті відрізки (чи інші матеріали) потрібною кількістю, призначені для отримання експериментальних слідів, які фіксують на циліндричних стрижнях металевими гвинтами-закрутками з верхньої ділянки;

після експертного експерименту за необхідності у зворотному порядку проводять демонтаж використаних частин.

Порядок роботи на обладнанні

Для фіксування досліджуваних зразків у вигляді дощатих відрізків на пристрої вручну проти годинникової стрілки відкручують фіксувальні гвинти-закрутки. Далі на основі пристрою через

отвори у відповідних місцях розміщують дощаті відрізки для відібрання експериментальних зразків; попередньо на них виконують отвори круглої форми діаметром 20 мм. Зазначені відрізки деревини чи частини інших матеріалів фіксують на потрібній відстані один від одного (за горизонталлю ця відстань дорівнює відстані між нарізними стрижнями пристрою – 280 мм, а за вертикаллю довільна, зазвичай така, щоб можна було встановити робочу частину знаряддя на відому довжину, але в цілому має відповідати дотичним суміжним частинам перешкоди) і висоті гвинтами-закрутками за годинниковою стрілкою. Надалі, зважаючи

на тип (вид) робочої частини знаряддя (інструмента) тощо, останні під час експертного експерименту встановлюють поміж дощатих відрізків чи інших матеріалів та з дотриманням заданих величин фронтального й зустрічного кутів виконують відтиски у вигляді експериментальних слідів знаряддя зламу способом одноразового натиску під дією навантаження, яке виникло при впиранні робочою частиною цього знаряддя в перешкоду та застосуванні сили до протилежного його кінця, як до важеля, імітуючи при цьому процес відважування суміжних частин перешкоди (дверей, вікон тощо) (див. рис. 5).

а

б

Рис. 5

Злам типових перешкод одним із найпоширеніших способів – віджимом металевою монтажною лопаткою:
а – дерев'яних дверей; б – металопластикового вікна

Під час експертного експерименту виконують необхідну кількість спроб для отримання слідів з обов'язковою умовою максимально точного відтворення ознак робочої частини знаряддя, наприклад у вигляді пошкоджень експлуатаційного характеру, слідів механічної обробки (здебільшого являють собою незначні вм'ятини і вищербини), які в сукупності з іншими елементами утворюють сталий і повторюваний індивідуальний комплекс ознак, властивий робочій частині досліджуваного знаряддя (див. рис. 6, 7).

Під час експериментальних досліджень для установлення можливостей застосування виробу «Пристрій для утримання суміжних частин перешкоди при формуванні слідів знаряддям зламу» сектором трасологічних досліджень та обліку відділу криміналістичних видів досліджень Іва-

но-Франківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України для виконання отримано постанову про призначення судової трасологічної експертизи. Серед запитань, винесених для вирішення експерта, було таке: «Чи залишений слід знаряддя зламу на поверхні дерев'яної вирізки з рами вікна, вилученої під час огляду місця події, вилученими під час обшуку інструментами (викрутка, стамеска, монтажна лопатка зі цвяходером)?» (див. рис. 8, 9).

На стадії порівняльного дослідження, використовуючи методи зіставлення та накладання, експерт встановив збіг досліджуваного сліду знаряддя зламу з ділянкою робочої частини одного з наданих знарядь – монтажною лопаткою зі цвяходером за загальними ознаками (формою та розмірами) (див. рис. 10).

Рис. 6
Використання обладнання для імітації віджиму суміжних частин перешкоди й подальшого отримання експериментальних слідів під час трасологічної експертизи

Рис. 7
Характерне розміщення робочої частини знаряддя на слідосприймальних елементах пристрою під час експертного експерименту

Рис. 8
Надана для дослідження дерев'яна вирізка зі слідом знаряддя злам

Рис. 9
Надана для дослідження монтажна лопатка зі цвяходером

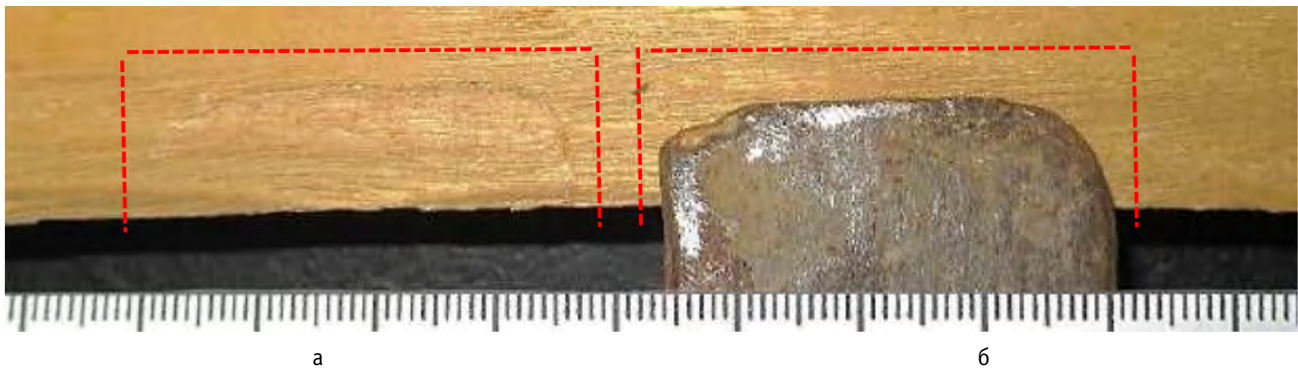

Рис. 10

Зіставлення ділянки монтажної лопатки зі цвяходером – знаряддя зламу (а) та сліду знаряддя зламу (б) на поверхні дерев'яної вирізки, між якими встановлено збіг за загальними ознаками (штрихпунктирними лініями позначено збіжні ділянки)

Відповідно до загальної методики судової траєктологічної експертизи для вирішення ідентифікаційного завдання виконавець прийняв рішення про виготовлення експериментальних зразків, використовуючи виріб «Пристрій для утримування суміжних частин перешкоди при формуванні слідів знаряддям зламу». Характерним способом для зламу перешкод, розмістивши ділянку робочої частини монтажної лопатки зі цвяходером між суміжними площинами дощатих відрізків пристрою, що відіграють роль слідосприймальних поверхонь, під дією значного динамічного навантаження, яке виникло при впиранні ділянками робочої частини наданого знаряддя в деревину та прикладенні зусилля до протилежного його кінця, змінюючи водночас напрямок тиску (фронтальний і зустрічний кути), а також положення знаряддя відносно загальної його довжини, отримано десять експериментальних статичних слідів. Експериментальні сліди відбирали за різних положень передньої кромки боків робочої частини монтажної лопатки зі цвяходером відносно слідосприймальної поверхні з відтворенням механізму слідоутворення (використано матеріал (деревину), який не може пошкодити рельєф робочої частини досліджуваного знаряддя, щоб одночасно відобразити їх ознаки

найповніше та найчіткіше; зважаючи на дані, наведені в постанові про призначення експертизи). У процесі порівняння між собою експериментальних слідів встановлено, що в них стійко відображаються деталі будови робочої частини наданої на дослідження монтажної лопатки зі цвяходером у вигляді такої сукупності загальних та індивідуальних ознак, яка є стійкою та достатньою для вирішення ідентифікаційного завдання.

За подальшого порівняльного дослідження сліду знаряддя зламу, виявленого на поверхні дерев'яної вирізки, наданої для дослідження, та експериментальних слідів, отриманих на поверхнях одного з боків дощатого відрізка пристрою передньою кромкою одного з боків робочої частини досліджуваної монтажної лопатки зі цвяходером між ними встановлено збіг за такими загальними й окремими ознаками:

формою та розмірами (рис. 11, 12, позначка 1; рис. 13, 14);

формою, розмірами та взаєморозміщенням окремих ознак у вигляді виступів і виїмок у слідах, що характеризують стан (будову мікрорельєфу) передньої кромки одного з боків робочої частини монтажної лопатки зі цвяходером (рис. 11, 12, позначки 2–4; рис. 13, 14).

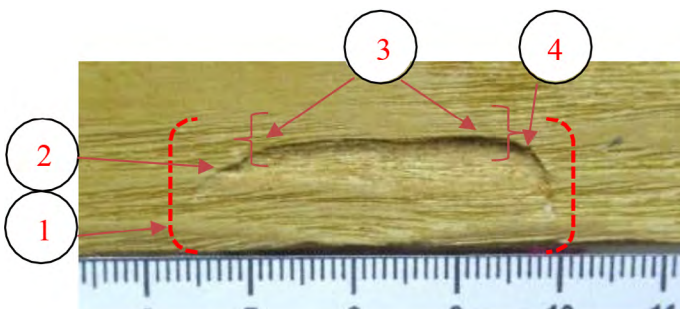

Рис. 11

Збільшене зображення сліду знаряддя зламу, виявленого на поверхні дерев'яної вирізки, вилученої під час огляду місця події

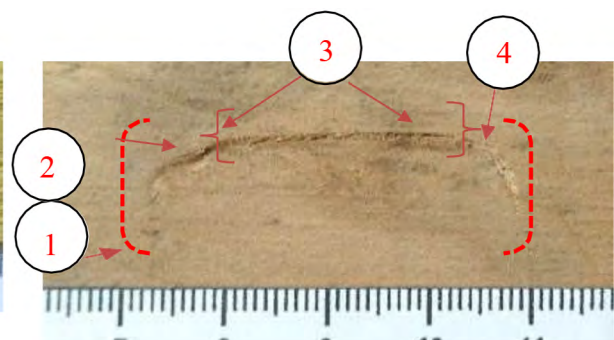

Рис. 12

Збільшене зображення експериментального сліду передньої кромки одного з боків робочої частини монтажної лопатки, вилученої під час обшуку

Рис. 13
Контрольне зображення сліду знаряддя зламу,
виявленого на поверхні дерев'яної вирізки,
вилученої під час огляду місця події

Установлені в процесі порівняльного дослідження загальні та окремі ознаки, які збігаються, – стійкі, утворюють у сукупності індивідуально-характерний комплекс і є підставою для висновку про те, що слід знаряддя зламу на поверхні дерев'яної вирізки, вилученої під час огляду місця події, залишений передньою кромкою одного з боків робочої частини монтажної лопатки зі цвяходером, вилученої під час обшуку. Будь-яких істотних розбіжностей, які не можна пояснити умовами слідоутворення, між порівнюваними об'єктами не виявлено.

Отже, результати експертного експерименту засвідчують, що наявність допоміжного обладнання «Пристрій для утримання суміжних частин перешкоди при формуванні слідів знаряддям зламу» дає змогу експертам вирішувати широкий спектр завдань під час проведення експертиз, а подекуди є незамінним складником процесу лабораторних досліджень чи випробувань.

Технічне обслуговування

Для належного догляду за складниками пристрою після використання під час експертних експериментів їх ділянки очищають, шліфують, за потреби нарізні ділянки на металевих гвинтах і гайках змащують.

Металеві поверхні пристрою мають бути захищені від корозії.

У разі виявлення пошкодження пристрою роботу негайно припиняють і вживають заходів щодо поточного ремонту або звертаються до посадової особи, відповідальної за технічне обслуговування пристрою.

Перед початком роботи на обладнанні необхідно переконатися в надійному кріпленні складників пристрою.

Для безперервної поточної роботи потрібно створити запас витратних матеріалів – дощатих відрізків деревини чи інших матеріалів для відібрання експериментальних зразків, зважаючи на навантаження за зазначеним видом експертної діяльності конкретної науково-дослідної установи.

Рис. 14
Контрольне зображення експериментального сліду
передньої кромки одного з боків робочої частини
монтажної лопатки, вилученої під час обшуку

Отже, можна констатувати, що розглянута корисна модель «Пристрій для утримання суміжних частин перешкоди при формуванні слідів знаряддям зламу» належить до криміналістичної техніки, за допомогою якої отримують найрізноманітніші сліди механічного впливу (тиску тощо) на суміжні частини перешкоди (двері, вікно тощо), імітуючи процес відважування суміжних частин перешкоди. Цей пристрій спроектований за принципом затискного інструмента – лещата або струбцина і може розглядатися як основне обладнання для проведення експертного експерименту для отримання зразків (слідів) знаряддя зламу, а також імітації механізму слідоутворення під час судових трасологічних експертиз за експертною спеціальністю 4.2 «Дослідження знарядь, агрегатів, інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами».

Висновки

Визначено основні цільові підходи в застосуванні обладнання «Пристрій для утримання суміжних частин перешкоди при формуванні слідів знаряддям зламу» під час експертних досліджень. Окреслено призначення та унаочнено будову робочого зразка виробу «Пристрій для утримання суміжних частин перешкоди при формуванні слідів знаряддям зламу»; наведено опис, параметри та призначення його складників, основні технічні характеристики, порядок монтування й роботи на допоміжному обладнанні, а також принципи технічного обслуговування виробу. Надано рекомендації, зокрема й на прикладі реальної експертизи, у який спосіб можна застосовувати розглянутий пристрій, а також які результати здобуто внаслідок його використання під час важливої стадії експертного дослідження – експертного експерименту.

Подяки

Немає.

Конфлікт інтересів

Немає.

References

- [1] Chango, X., Flor-Unda, O., Gil-Jiménez, P., & Gómez-Moreno, H. (2024). Technology in Forensic Sciences: Innovation and Precision. *Technologies*, 12(8), 120.
DOI: <https://doi.org/10.3390/technologies12080120>
- [2] Cuellar, M., Gao, S., & Hofmann, H. (2024). An algorithm for forensic toolmark comparisons. *Forensic science international: Synergy*, (9), 100543.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.fsisyn.2024.100543>
- [3] Didkivska, H. V., & Pedan, V. I. (2023). Okremi aspekty rozvytku novykh metodyk u kryminalistytsi [Some Aspects of the Development of New Methods in Criminology]. *Irpinskyi yurydychnyi chasopys*, 1(10), 219–225 [in Ukrainian].
DOI: 10.33244/2617-4154.1(10).2023.219-225
- [4] Dizon, M. A. C. (2024). Socio-legal study of technology: A norms and values approach to hacking and encryption law and policy. *Computer Law & Security Review*, (52), 105958.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.clsr.2024.105958>
- [5] Fufalko, Yu. Yu., & Petryk, I. Ya. (2023). *Prystrii dlia utrymuvannia sumizhnykh chastyn pereshkody pry formuvanni slidiv znariaddiam zlamu*. (Patent Ukrainy No 153930). MPK B25B5/00 B25B5/02. No u202300648; zaivl. 20.02.2023; opubl. 20.09.2023. Biuletyn No 38 [in Ukrainian].
<https://sis.nipo.gov.ua/uk/search/detail/1761197/>
- [6] Ganiev, O. (2024). Issues of development of forensic tracological examination. *The American Journal of Political Science Law and Criminology*, 6(2), 40–42.
DOI: <https://doi.org/10.37547/tajpslc/volume06issue02-09>
- [7] Horsman, G. (2024). Understanding and comparing digital traces. *Australian Journal of Forensic Sciences*, 1–11.
DOI: <https://doi.org/10.1080/00450618.2024.2381535>
- [8] Houck, M. M., Chin, J., Swofford, H., & Gibb, C. (2022). Registered reports in forensic science. *Royal Society open science*, 9(11), 221076.
DOI: <https://doi.org/10.1098/rsos.221076>
- [9] Hrabovskyi, H., Oparii, A., & Kuznietsov, R. (2019). Osoblyvosti ekspertnoho doslidzhennia slidiv znariad zlomu [Features of expert research on traces of hacking tools]. *Molodyi vchenyi*, 8(72), 285–290 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-8-72-61>
- [10] Hryhorieva, M. Ye. (2023). Vplyv naukovo-tekhnichnoho prohresu na nauku kryminalnoho prava [The influence of scientific and technical progress on the science of criminal law]. *Yurydychnyi naukovi elektronnyi zhurnal*, (11), 456–461 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-11/111>
- [11] Kostenko, M. V., & Shmyha, V. O. (2022). Innovatsiini tekhnolohii u kryminalistytsi: suchasnyi stan ta perspektyvy [Innovative technologies in criminal sciences: current state and prospects]. *Yurydychnyi naukovi elektronnyi zhurnal*, (9), 316–318 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-9/76>
- [12] Kovalov, K. M., & Kuznietsov, V. A. (Uklad.). (2019). *Sudova trasolohichna ekspertyza: metodychni posibnyk*. Kyiv: DNDEKTs MVS Ukrainy. 123 s. [in Ukrainian].
- [13] Kumar, S., Saxena, G., & Gautam, A. (2021). Forensic Analysis and Interpretation of Tool Marks. *Forensic Analysis – Scientific and Medical Techniques and Evidence under the Microscope*.
DOI: <https://doi.org/10.5772/intechopen.98251>
- [14] Kuznietsov, R. V., & Yevsieiev, P. O. (2022). Osoblyvosti trasolohichnoho doslidzhennia dynamichnykh slidiv znariad zlomu [Features of trace-logical study of dynamic traces of breaking tools]. *Analitichno-porivnialne pravo navstvo*, (4), 337–341 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.04.61>
- [15] Lontai, M., Pamjav, H., & Petréri, D. (2024). Artificial Intelligence in Forensic Sciences Revolution or Invasion? Part I. *Belügyi Szemle*, 72(4), 701–715.
DOI: <https://doi.org/10.38146/bsz-ajia.2024.v72.i4.pp701-715>
- [16] Magherescu, D. (2021). Challenges of the forensic science facing new technologies. *IUS ET SCIENTIA*, 7(1), 48–61.
DOI: <https://doi.org/10.12795/IETSCIENTIA.2021.i01.05>
- [17] Patteet, J. A., & Champod, C. (2024). Striated toolmarks comparison and reporting methods: Review and perspectives. *Forensic science international*, (357), 111997.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2024.111997>
- [18] Sai, Y. R. K. M. (2022). Advancing forensic science: Addressing challenges and embracing emerging technologies. *Forensic Science Today*, 8(1), 001-005.
DOI: <https://doi.org/10.17352/fst.000023>
- [19] Shevchuk, V. M. (2020). Innovatsii u kryminalistychnii tekhnitsi: suchasni mozhlyvosti y problemy zastosuvannia [Innovations in criminalistic technique: modern possibilities and application problems]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Yurysprudentsiia*, (43), 146–151 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2020.43.32>
- [20] Shevchuk, V. M. (2021). Innovatsiini zasady kryminalistychnoho zabezpechennia pravozastosovnoi diialnosti: problemy formuvannia kontseptsii [Innovative principles of forensic support of law enforcement activity: issues of concept formation]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*, (23), 7–23 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32353/krhrife.1.2021.01>
- [21] Song, J. (2021). Ethical adaptation and legal regulation of modern technology. *Cultures of Science*, 4(3), 169–178.
DOI: <https://doi.org/10.1177/20966083211053085>

- [22] Ukhno, O. (2021). Genesis and Issues of Using Latest Technologies and Artificial Intelligence in Criminalistics, Forensic Expert Activity and Pre-Trial Investigation. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*, 25(3), 40–59. DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.3.2021.04>
- [23] Ullah, M. F., Khan, Y., Khan, M. I., Abdullaeva, B. S., & Waqas, M. (2024). Exploring nanotechnology in forensic investigations: Techniques, innovations, and future prospects. *Sensing and Bio-Sensing Research*, (45), 100674. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbsr.2024.100674>
- [24] Weyermann, C., Willis, S., Margot, P., & Roux, C. (2023). Towards more relevance in forensic science research and development. *Forensic Science International*, (348), 111592. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2023.111592>
- [25] Yalçın, N., & Su Gençay, P. (2024). Three-dimensional reconstruction of a shooting crime scene. *Edelweiss Applied Science and Technology*, 8(5), 549–567. DOI: <https://doi.org/10.55214/25768484.v8i5.1717>
- [26] Yaremchuk, V. O. (2021). Rol novitnikh naukovo-tekhnichnykh zasobiv ta kryminalistychnykh znan u diialnosti slidchoho. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo*, (67), 342–344 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.67.64>

Список використаних джерел

- [1] Chango X., Flor-Unda O., Gil-Jiménez P., Gómez-Moreno H. Technology in Forensic Sciences: Innovation and Precision. *Technologies*. 2024. No 12(8). Art. 120. DOI: <https://doi.org/10.3390/technologies12080120>
- [2] Cuellar M., Gao S., Hofmann H. An algorithm for forensic toolmark comparisons. *Forensic science international : Synergy*. 2024. No 9. Art. 100543. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.fsisyn.2024.100543>
- [3] Дідківська Г. В., Педан В. І. Окремі аспекти розвитку нових методик у криміналістиці. *Ірпінський юридичний часопис*. 2023. № 1(10). С. 219–225. DOI: [10.33244/2617-4154.1\(10\).2023.219-225](https://doi.org/10.33244/2617-4154.1(10).2023.219-225)
- [4] Dizon M. A. C. Socio-legal study of technology: A norms and values approach to hacking and encryption law and policy. *Computer Law & Security Review*. 2024. No 52. Art. 105958. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.clsr.2024.105958>
- [5] Фуфалько Ю. Ю., Петрик І. Я. Пристрій для утримування суміжних частин перешкоди при формуванні слідів знаряддям зламу : пат. України № 153930. МПК B25B5/00 B25B5/02 ; № u202300648 ; заявл. 20.02.2023 ; опубл. 20.09.2023. Бюл. № 38. URL: <https://sis.nipo.gov.ua/uk/search/detail/1761197/>
- [6] Ganiev O. Issues of development of forensic tracological examination. *The American Journal of Political Science Law and Criminology*. 2024. No 6(2). P. 40–42. DOI: <https://doi.org/10.37547/tajpslc/volume06issue02-09>
- [7] Horsman G. Understanding and comparing digital traces. *Australian Journal of Forensic Sciences*. 2024. P. 1–11. DOI: <https://doi.org/10.1080/00450618.2024.2381535>
- [8] Houck M. M., Chin J., Swofford H., Gibb C. Registered reports in forensic science. *Royal Society open science*. 2022. No 9(11). Art. 221076. DOI: <https://doi.org/10.1098/rsos.221076>
- [9] Грабовський Г., Опарій А., Кузнецов Р. Особливості експертного дослідження слідів знарядь зламу. *Молодий вчений*. 2019. № 8(72). С. 285–290. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-8-72-61>
- [10] Григор'єва М. Є. Вплив науково-технічного прогресу на науку кримінального права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 11. С. 456–461. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-11/111>
- [11] Костенко М. В., Шмига В. О. Інноваційні технології у криміналістиці: сучасний стан та перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 316–318. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-9/76>
- [12] Судова трасологічна експертиза : метод. посіб. / уклад.: К. М. Ковальов, В. А. Кузнецов. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2019. 123 с.
- [13] Kumar S., Saxena G., Gautam A. Forensic Analysis and Interpretation of Tool Marks. *Forensic Analysis – Scientific and Medical Techniques and Evidence under the Microscope*. 2021. DOI: <https://doi.org/10.5772/intechopen.98251>
- [14] Кузнецов Р. В., Євсєєв П. О. Особливості трасологічного дослідження динамічних слідів знарядь зламу. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 4. С. 337–341. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.04.61>
- [15] Lontai M., Pamjav H., Petrerei D. Artificial Intelligence in Forensic Sciences Revolution or Invasion? Part I. *Belügyi Szemle*. 2024. No 72(4). P. 701–715. DOI: <https://doi.org/10.38146/bsz-ajia.2024.v72.i4.pp701-715>
- [16] Magherescu D. Challenges of the forensic science facing new technologies. *IUS ET SCIENTIA*. 2021. No 7(1). P. 48–61. DOI: <https://doi.org/10.12795/IETSCIENTIA.2021.i01.05>
- [17] Patteet J. A., Champod C. Striated toolmarks comparison and reporting methods: Review and perspectives. *Forensic science international*. 2024. No 357. Art. 111997. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2024.111997>

- [18] Sai Y. R. K. M. Advancing forensic science: Addressing challenges and embracing emerging technologies. *Forensic Science Today*. 2022. No 8(1). Art. 001-005.
DOI: <https://doi.org/10.17352/fst.000023>
- [19] Шевчук В. М. Інноваційні засади криміналістичного забезпечення правозастосовної діяльності: проблеми формування концепції. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2021. № 23. С. 7–23.
DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2021.01>
- [20] Шевчук В. М. Інновації у криміналістичній техніці: сучасні можливості й проблеми застосування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2020. № 43. С. 146–151.
DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2020.43.32>
- [21] Song J. Ethical adaptation and legal regulation of modern technology. *Cultures of Science*. 2021. No 4(3). P. 169–178.
DOI: <https://doi.org/10.1177/20966083211053085>
- [22] Ukhno O. 2021. Genesis and Issues of Using Latest Technologies and Artificial Intelligence in Criminalistics, Forensic Expert Activity and Pre-Trial Investigation. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. 2021. No 25(3). P. 40–59.
DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.3.2021.04>
- [23] Ullah M. F., Khan Y., Khan M. I., Abdullaeva B. S., Waqas M. Exploring nanotechnology in forensic investigations: Techniques, innovations, and future prospects. *Sensing and Bio-Sensing Research*. 2024. No 45. Art. 100674.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbsr.2024.100674>
- [24] Weyermann C., Willis S., Margot P., Roux C. Towards more relevance in forensic science research and development. *Forensic Science International*. 2023. No 348. Art. 111592.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2023.111592>
- [25] Yalçın N., Su Gençay P. Three-dimensional reconstruction of a shooting crime scene. *Edelweiss Applied Science and Technology*. 2024. No 8(5). P. 549–567.
DOI: <https://doi.org/10.55214/25768484.v8i5.1717>
- [26] Яремчук В. О. Роль новітніх науково-технічних засобів та криміналістичних знань у діяльності слідчого. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2021. № 67. С. 342–344.
DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.67.64>

Стаття надійшла до редакції 16.12.2024

Рецензовано 25.02.2025

Yu. Fufalko,

Head of the Trasological Research and Accounting

Sector of the Forensic Research Department,

Ivano-Frankivsk Scientific Research

Forensic Center, MIA of Ukraine

14 Natsionalnoi Hvardii Str., Ivano-Frankivsk, 76005, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9264-3286>

email: ivano-frankovsk@dnedkc.mvs.gov.ua

I. Petryk,

Cand. Sc. (Technology),

Associate Professor of the Department Technical

Mechanics, Engineering and Computer Graphics,

Ivano-Frankivsk National Technical

University of Oil and Gas

15 Karpatska Str., Ivano-Frankivsk, 76019, Ukraine

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0863-5476>

email: admin@nung.edu.ua

THE “DEVICE FOR HOLDING ADJACENT PARTS OF AN OBSTACLE IN FORMING TOOL MARKS OF BREACHING TOOLS” IN EXPERT PRACTICE

Abstract. The article, using the example of the application of the product “Device for holding adjacent parts of an obstacle in forming traces of breaking tool”, considers the directions for improving the methods of conducting forensic trace expertise, in particular during the study of tools, units, instruments and traces they leave. Methods of scientific knowledge were used at both the theoretical and empirical levels, including: observation is the clarification of the initial data of the problem in the form of establishing the most common objects of expertise, where diagnostic and identification tasks are solved that may be faced by the expert within the framework of the trace expertise in the expert specialty 4.2 “Study of tools, units, instruments and traces left by them, identification of the whole by parts”; description, measurement, which is highlighted directly and in the course of interpreting the general features of the device, its parameters, dimensional and technical characteristics, principle of operation, etc., as well as in relation to the objects under study; comparison, as finding the limits of the potential instrumental use of the equipment, including solving the specified tasks of trace expertise with its help; the experiment is seen as demonstrating the applied use of the device during trace expertise, in particular as equipment that is extremely necessary for understanding and analyzing trace information in the form of the certain category of volumetric static traces. It has been proposed new forensic tool that facilitates the work of experts and ensures high-quality and reasonable performance of the tasks. One of such tools is the equipment known as the “Device for holding adjacent parts of an obstacle in forming traces of breaking tool” (at the stage of forming an idea of the procedure for using the equipment, the conditional working name “Tripod-Experiment” was used), for which a patent was obtained. The developed device is designed to increase the efficiency of research, ensure the accuracy of experiments, and simplify access to the necessary equipment for experts. The proposed device will contribute to expanding the capabilities of the expert community and provide effective tools for solving the tasks. The scientific novelty of the article lies in substantiating the feasibility of using the product “Device for holding adjacent parts of an obstacle in forming traces of breaking tool” as auxiliary equipment during forensic trace expertise in the expert specialty 4.2 “Study of tools, units, instruments and traces left by them, identification of the whole by parts”. In addition, the possibilities of using the new model for obtaining experimental traces of the breaking tool, simulating breaking methods, studying the mechanism of trace formation, etc. are described. Due to the innovative design, the device allows to fix the materials under study, ensuring their reliable stability and minimality. The device can be used not only for trace research, but also in related areas of expert activities, such as the study of edged weapons as well as for fixing objects during other studies.

Keywords: forensic trace expertise; expert assignment; forensic equipment; auxiliary equipment; utility model; pressure traces; experimental traces.

ПОСТАТІ УКРАЇНСЬКОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ

FIGURES OF UKRAINIAN FORENSIC SCIENCE

УДК 343.982.34(09)(477)

DOI: 10.37025/1992-4437/2025-43-1-88

В. М. Чисніков,*доктор юридичних наук, доцент,**м. Бровари, Україна*ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2020-7298>email: vchisnikov@ukr.net

тел.: +38(097)-736-21-00

«СПРАВА БАБИЦЬКОГО» (1911): ОДЕСЬКИЙ СУД ВИЗНАЄ... ДАКТИЛОСКОПІЮ

Анотація. Демонструючи глибокий, нерозривний зв'язок часів, на прикладі так званої справи Бабицького (1911), яку розглядала Одеська судова палата, зроблено спробу наукового осмислення історії становлення дактилоскопії як наукового вчення в Україні на початку XX ст. Під час дослідження застосовано наукові методи, зокрема історичний, історико-правовий, історико-порівняльний і біографічний. Наукова новизна полягає у висвітленні, ґрунтуючись на дореволюційних письмових джерелах, додаткових свідчень про мало-відому «справу Бабицького», яку восени 1911 р. розглядала Одеська судова палата і визнала обвинуваченого злодія-рецидивіста Бабицького винним у вчиненні крадіжки з квартири лікаря Корнієнка. Констатовано, що вирок винесено винятково на підставі дослідження слідів пальців рук, які виявила поліція на місці події на дерев'яній полірованій скриньці. Наголошено, що це був перший випадок в історії криміналістичної практики в Україні, коли суд визнав результати дослідження слідів пальців рук доказом.

Ключові слова: історія криміналістики; історія дактилоскопії в Україні; відбитки пальців; папілярні візерунки; Одеська судова палата; Г. М. Рудий; М. С. Бокаріус; князь Г. А. Херхеулідзе.

Вступ

Історія використання наукових напрацювань щодо закономірностей існування індивідуальних папілярних візерунків у кожної людини, що надалі утворили самостійне криміналістичне вчення – дактилоскопію (Cole, 2004; Bose, & Kabir, 2017), у протидії кримінальній протиправності бере свій початок у країнах Західної Європи наприкінці XIX ст. На території теперішньої України набуття дактилоскопією практичного значення в діяльності правоохоронних органів пов'язане з ім'ям Георгія Михайловича Рудого (1863–1918), який на початку XX ст. обіймав посаду начальника сисного відділення Київської міської поліції (Chysnikov, 2018a, 2018b). Саме він у жовтні 1901 р. був відряджений за кордон у справах служби. У Парижі та Лондоні Георгій Михайлович ознайомився з організацією розшукової справи Франції та Англії. Результатом цієї поїздки стало повне реформу-

Г. М. Рудий
(Ishchenko, 2018, s. 189)

вання Київської сисної поліції (ДАК. Ф. 237. Оп. 3. Spr. 47. Ark. 47), яке суттєво вплинуло на методи її роботи, зокрема й щодо залучення наукових знань.

Згодом, у серпні 1903 р., київський поліцеймейстер В. І. Цихоцький, перебуваючи в Німеччині, відвідав Дрезденську виставку благоустрою міст, а також завітав до міської кримінальної поліції. Повернувшись до Києва, він відрядив начальника Київського сисного відділення Рудого на цю виставку, щоб той ознайомився з новачками у сфері кримінальної поліції, аби застосувати їх в очолюваному ним відділенні (*Otchet o deiatelnosti*, 1905, s. 4–5).

Два тижні головний сищик Києва перебував у закордонному відрядженні. У Дрездені Г. М. Рудого зацікавив насамперед новий метод кримінальної реєстрації – облік злочинців за відібраними відбитками десяти пальців обох рук, що зберігалися в їх облікових справах. Упродовж останніх років цей метод успішно застосовували в роботі кримінальної поліції Англії, Німеччини, Австро-Угорщини тощо. З Дрездена Рудий вирушив до Берліна, потім до Відня, де ознайомився з організацією розшукової справи в цих містах і практикою застосування дактилоскопічної реєстрації (*Otchet o deiatelnosti*, 1905, s. 4–5).

Необхідно зазначити, що в Києві на той час для обліку злочинців використовували метод антропологічної реєстрації, який розробив Альфонс Бертільйон наприкінці XIX ст. Тому, повернувшись до рідного міста, Георгій Михайлович започаткував при антропологічному кабінеті сисного відділення дактилоскопічне бюро, яке діяло з 1 січня 1904 р. Варто наголосити, що тільки за перший рік його функціонування сищики дактилоскопіювали 1987 осіб: 1590 чоловіків і 397 жінок (*Otchet o deiatelnosti*, 1905, s. 30).

Г. М. Рудий як активний прихильник нового методу криміналістичної реєстрації розробив проект організації дактилоскопічних бюро в масштабах Російської імперії і подав його начальству. Віддаючи перевагу дактилоскопії перед антропометрією, він наголосив на неймовірній дешевизні дактилоскопічних приладів (луна, пластинки, валик та фарба) і надзвичайній простоті маніпуляцій, що не потребують жодних приготувань, дають повну можливість без особливих витрат організувати необхідні виміри не тільки у в'язницях, а й у станкових квартирах поліцейських наглядачів заштатних міст, посадів, містечок і сіл (*Otchet o deiatelnosti*, 1905, s. 15). Але в Департаменті поліції Російської імперії на той час дотримувались інших поглядів, обираючи антропометрію, і тому ініціатива Г. М. Рудого не здобула належної оцінки.

Попри те що в Петербурзі проект Рудого не підтримали, він і надалі вірив у можливості дактилоскопії. Георгій Михайлович розробив і видав Інструкцію чинам Київської сисної поліції, у якій питання дактилоскопії порушено майже в 30 параграфах (*Otchet o deiatelnosti*, 1905, s. 20).

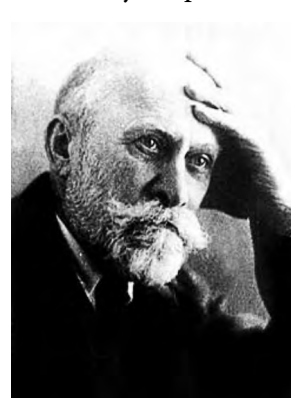
Говорячи про розвиток криміналістики на території сучасної України на початку XX ст., звернімо увагу на цікавий маловідомий факт (Rosolomonovski, 1915, s. 251), – одеські сищики серед перших в Україні під час розкриття неочевидних кримінальних правопорушень застосовували «природний» поліграф.

Отже, на початку 1915 р. в Одеське сисне відділення звернувся громадянин Марковский – служитель місцевого готелю «Купецкий», який заявив про зникнення з його металевого сейфа 500 крб (Chisnikov, 2019, s. 153–154). Усього там зберігалось, розповів він сищикам, 800 крб, а ключ від сейфа завжди був при ньому. Напередодні ввечері, повернувшись зі служби додому, за показаннями Марковского, ключа він не знайшов. Коли наступного дня вранці сейф зламали, то й виявили пропажу. Для з'ясування обставин крадіжки до місця події разом із Марковським попрямував один із поліцейських наглядачів сисного відділення. Уважно оглянувши приміщення і сейф, сищик дійшов висновку, що крадіжку скоїв хтось

зі «своїх». Загалом у готелі працювало дев'ять осіб. Зібравши підозрюваних у кімнаті, сищик наказав їм стати в один ряд. Після цього запросив двох мешканців готелю до участі в «розшуковому експерименті» – послухати серцебиття кожного. Водночас поліцейський попередив присутніх, що у злодія серце, безумовно, «вискакуватиме з грудей». Після огляду всіх осіб обидва «експерти» заявили, що, на їхнє глибоке переконання, посилене серцебиття відчувається в Марковского. Залишившись наодинці із сищиком, Марковский зізнався, що скоїв крадіжку. Частину викрадених грошей (300 крб) він повернув одразу, а решту, за його словами, віддав родичам для зберігання. Так за допомогою «природного» поліграфа та винахідливості сищика крадіжку було розкрито.

Проте, якщо сисна поліція в протидії кримінальним правопорушенням успішно застосовувала напрацювання різних наук і вчень, зокрема й дактилоскопії, судові органи ще тривалий час, аж до 1911 р., коли «справу Бабицького» розглядала Одеська судова палата, не визнавали таких доказів, мотивуючи тим, що дактилоскопічні дослідження не передбачені чинним законодавством і висновки про тотожність осіб, що ґрунтуються на дактилоскопічному вченні, не можуть бути визнані судовим доказом.

Уперше в Російській імперії результати використання наукових напрацювань із дактилоскопії, згадують у криміналістичній літературі (Chysnikov, 2009, s. 128; Shvedova, 2010, s. 9; Lisovyi (Red.), 2015, s. 19; Sharaban, & Likhomanova, 2023, s. 87), постали перед судом присяжних 1909 р. у Варшаві, 1911 р. у Харкові (експерт М. С. Бокаріус) і в Одесі у «справі Бабицького».

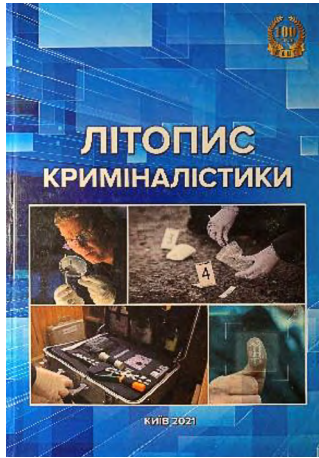

М. С. Бокаріус
(Sehai, & Ishchenko, 2004)

Про «справу Бабицького», висвітлюючи події 1911 р., згадують у «Літописі криміналістики» (Ishchenko, & Liashenko, 2021, s. 225), наводячи один із перших прикладів застосування дактилоскопії як засобу судового доказування дослідження сліду пальця на полірованій дерев'яній скриньці в приміщенні, з якого вчинено крадіжку (експерт В. І. Лебедев).

Працюючи над докторською дисертацією в одному із центральних архівів України, автор цього доробку натрапив у журналі «Вестник полиции» (1911 р.) на статтю «Торжество дактилоскопии в суде», підписану так: «начальник сисного

відділення» (Nachalnik syskного oddeleniia, 1911, s. 925–926). Пізніше було встановлено, що на початку 1911 р. Одеське сискне відділення очолював князь Г. А. Херхеулідзе (Chysnikov, 2010, s. 52).

Стаття починалася словами: «Радий поділитися з товаришами випадком першого в Росії обвинувального вердикту присяжних засідателів виключно на підставі дактилоскопічних даних» (переклад наш. – В. Ч.). Далі йшлося про рішення Одеського окружного суду, який розглядав

справу злодія-рецидивіста Бабицького (Nachalnik syskного oddeleniia, 1911; Chysnikov, 2005, Kviten 22–23, 2018, Lypen 13–19; Chisnikov, 2019).

Згодом публікації про «справу Бабицького» побачили світ в українських виданнях, зокрема в газеті «Юридичний Вісник України» (Chysnikov, 2005, Kviten 22–23) і журналі «Південний Захід. Одесика» (Chisnikov, 2019).

Варто нагадати, що 1911 р. в Харкові вийшла друком праця професора М. С. Бокаріуса, у якій також розглядалися питання дактилоскопії. Зокрема, учений писав (Bokarius, 1911, s. 360): «Мені доводилося виступати експертом у справі, де необережний експропріатор надіслав погрозового листа з вимогою грошей, замість підпису під листом чорнилами поставив відбиток свого пальця з приписом до зображеного – «ось мій палець, який спустить курок браунінга, якщо ви не виконаєте вимоги» (переклад наш. – В. Ч.).

На превеликий жаль, у науковій літературі цю справу не розглянуто докладніше, тому зупинімося на «Справі Бабицького».

Виклад основного матеріалу

Начальнику Одеського сискного відділення князю Г. А. Херхеулідзе 2 січня 1911 р. о 10-й ранку зателефонував пристав одеської частини Клімов і доповів, що на ввіреній йому ділянці вчинено крадіжку: злочинці проникли у квартиру лікаря Корнієнка. Власників квартири на той час вдома

не було. Крадіжку виявив двірник. Клімов також повідомив, що розпорядився біля входних дверей квартири потерпілого поставити вартового, якому наказав до прибуття начальника сискної поліції в помешкання нікого не пускати.

Коли Херхеулідзе прибув на місце події, то побачив звичну картину: у квартирі – розгром, шафи та комоди зламани, на підлозі розкидані ящики та коробки від золотих виробів. Під час огляду в одній із кімнат його увагу привернула дерев'яна полірована скринька, яка валялася на підлозі, біля столу. У тому, що вона була в руках злочинця, ніхто не сумнівався. А якщо так, то на ній мають залишитися сліди його пальців. Про можливості дактилоскопії головний сищик Одеси знав не лише з департаментських циркулярів та інструкцій, а й зі статей, опублікованих на сторінках відомчого журналу «Вестник полиции». Уважно оглянувши скриньку, Херхеулідзе помітив на ній чіткий слід пальця.

Слід пальця

Знайдену скриньку з дотриманням необхідної обережності доставили в сискне відділення. Завідувач антропометричного кабінету обробив слід пальця руки спеціальним порошком і сфотографував його.

Після цього почалася клопітна робота в картотеці раніше засуджених злочинців реєстраційного бюро Одеської сискної поліції, у якій на той час містилося понад десять тисяч карток. Зрештою доля всміхнулася криміналістам: вони встановили, що слід пальця, виявлений у квартирі лікаря Корнієнка, повністю тотожний відбитку великого пальця лівої руки зареєстрованого одеського злодія-рецидивіста Бабицького.

Через два дні агенти сискного відділення затримали Бабицького на пароплаві, який виходив з одеського порту. Доставлений до кабінету Херхеулідзе Бабицький (так його називали друзі) намагався переконати сищиків у тому, що вже давно «зав'язав» із кримінальним минулим, тепер він порядна особа та законослухняний громадянин. Тоді в присутності судового слідчого в Бабицького відібрали відбитки пальців і звірили зі слідом пальця, залишеного на скриньці, вилученій у квартирі Корнієнка. Зіставлення деталей папілярних ліній засвідчило: відбиток великого пальця лівої руки Бабицького має 12 ознак, що збіглися з ознаками сліду пальця, знайденого на скриньці. Саме висновок дактилоскопічної експертизи слугував підставою для обрання підозрюваному запобіжного заходу – взяття під варту попри те, що він

заперечував свою причетність до крадіжки з квартири лікаря Корнієнка.

Судовий слідчий, щоб зміцнити позиції обвинувачення, надіслав необхідні матеріали разом із речовим доказом до Петербурзького сисного відділення для повторної дактилоскопічної експертизи. Столичні експерти не тільки підтвердили висновки своїх одеських колег, а й виявили на скриньці сліди інших пальців Бабицького, не знайдених за першого дослідження в Одесі. Отже, на підставі висновків дактилоскопічних експертиз Бабицькому пред'явили обвинувачення в крадіжці з квартири Корнієнка; його справу передали до суду.

В Одеській судовій палаті 19 вересня 1911 р. відбулося слухання кримінальної справи Бабицького. Підсудний, як і на досудовому розслідуванні, в інкримінованому йому злочині винуватість не визнавав і наполягав на звільненні з-під варти. Беручи до уваги, що єдиним у справі доказом, який викривав злодія, були сліди його пальців, на судові засідання як експерта запросили князя Херхеулідзе. Присутні в залі з нетерпінням чекали, як поставляться присяжні засідателі та судді до нового й невідомого для них судового доказу.

Головний сищик Одеси і талановитий криміналіст Херхеулідзе добре розумів, що перед ним складне завдання: дохідливо й переконливо розповісти про нове криміналістичне вчення – дактилоскопію та її наукові можливості.

Експерт, виступаючи на судовому засіданні, виклав історію і теорію дактилоскопії. Наголосив на широкому застосуванні методу ідентифікації людей за папілярними візерунками на Заході, на позитивних результатах його використання. І висловив упевненість у тому, що його простота та надійність, хоча цей метод ідентифікації злочинців новий, за належної старанності та уваги гарантуватимуть успіх і позбавлятимуть помилок.

На підтвердження своїх слів Херхеулідзе в залі судового засідання провів простий експеримент. Він продемонстрував дактилоскопічний аналіз папілярних візерунків пальців одного з присяжних

засідателів, результати якого набули ваги вирішального аргумента обвинувачення Бабицького у вчиненні злочину. Ніщо б так не переконало присяжних у достовірності нового криміналістичного методу, як установлення тотожності відбитків пальців одного з них саме в судовому засіданні.

Захисник Бабицького, який виступив після Херхеулідзе, намагався звести нанівець аргументи поліцейського експерта, мотивуючи тим, що дактилоскопічні дослідження не передбачені чинним законодавством і їх висновки не можуть бути визнані судовим доказом. Відбитки пальців, наголосив він, не знайомі вітчизняній судовій системі як новий вид доказів.

Попри всі зусилля захисника виправдати Бабицького, присяжні засідателі одностайно винесли йому обвинувальний вирок. Це рішення означувало собою уведення методів дактилоскопії в широку практику не тільки карного розшуку, а й судових установ на території теперішньої України.

Висновки

Одеська судова палата стала першою на території сучасної України судовою установою, яка лише на підставі слідів рук, знайдених на місці події, винесла обвинувальний вердикт у «справі Бабицького» (осінь 1911 р.), визнавши науковість напрацювань дактилоскопії. І це за рік раніше як Петербурзький окружний суд виніс аналогічне рішення у «справі Шунька і Алексєєва», обвинувачених у вбивстві провізора (жовтень 1912 р.). Характерне також і те, що начальник Петербурзького розшукового відділення В. І. Лебедев, який виступав на судовому засіданні як експерт, обрав аргументи князя Херхеулідзе, демонструючи перед присяжними засідателями дактилоскопічні експерименти.

Подяки

Немає.

Конфлікт інтересів

Немає.

References

- [1] Bokarius, M. S. (1911). *Kratkii kurs sudebnoi meditsiny: v konspektivnom izlozhenii dlia studentov*. Kharkov [in Russian].
- [2] Bose, P. K., & Kabir, M. J. (2017). Fingerprint: A Unique and Reliable Method for Identification. *Journal of Enam Medical College*, 7(1), 29–34.
DOI: <https://doi.org/10.3329/jemc.v7i1.30748>
- [3] Chysnikov, V. M. (2005, Kvitin 22–23). *Sprava Babytskoho: odeskyi sud vyznaie daktyloskopiiu*. *Yurydychnyi Visnyk Ukrainy* [in Ukrainian].
- [4] Chysnikov, V. (2009). *Daktyloskopichni doslidzhennia (ekspertyzy) v Rosiiskii imperii (1907–1910)*. V Ye. M. Moisieiev, V. Ya. Tatsii, & Yu. S. Shemshuchenko (Reds.). *Mizhnarodna politseiska entsyklopediia: u 10 t. (T. 5: Kryminalno-protsesualna ta kryminalistychna diialnist politseiskikh orhanizatsii, s. 128–131)*. Kyiv [in Ukrainian].
- [5] Chysnikov, V. M. (2010). *Syskne viddilennia Odeskoi miskoi politsii: deiaki aspekty orhanizatsii ta diialnosti*. *Pivdennyi Zakhid. Odesyka*, (9), 48–74 [in Ukrainian].
http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0016028.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=0

- [6] Chysnikov, V. M. (2018a). H. M. Rudyi – vydatnyi ukrainskyi kryminalist-praktyk pochatku XX stolittia (do 155-richchia z dnia narodzhennia ta 100-richchia z dnia zahybeli). *Kryminalistychnyi visnyk*, 29(1), 175–188 [in Ukrainian].
- [7] Chysnikov, V. M. (2018b). H. M. Rudyi – vydatnyi ukrainskyi kryminalist-praktyk pochatku XX stolittia (do 155-richchia z dnia narodzhennia ta 100-richchia z dnia zahybeli). *Kryminalistychnyi visnyk*, 30(2), 199–214 [in Ukrainian].
- [8] Chysnikov, V. M. (2018, Lypen 13–19). Yak u doradianskii Odesi rozkryvaly zlochyny. «Visnyk politsii» rozpovidaie... *Yurydychnyi Visnyk Ukrainy*, (28) [in Ukrainian].
- [9] Chysnikov, V. M. (2019). «Vesnik policii» rasskazyvaet... kak odeskie syshhiki raskryvali prestupleniya. *Pivdennyi Zakhid. Odesyka*, (26), 147–155 [in Russian].
http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0014333.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=0
- [10] Cole, S. A. (2004). History of Fingerprint Pattern Recognition. In N. Ratha, & R. Bolle (Eds.), *Automatic Fingerprint Recognition Systems* (pp. 1–25). Springer.
DOI: https://doi.org/10.1007/0-387-21685-5_1
- [11] DAK (Derzhavnyi arkhiv mista Kyieva). F. 237. Op. 3. Spr. 47. Ark. 47 [in Russian].
- [12] Ishchenko, A. V. (2018). V. M. Chysnikov – uchenyi, yakomu khochetsia po-dobromu zazdryty (do 70-richnoho yuvileiu) [V. M. Chysnikov – the scientist, to envy with kindness (on the occasion of the 70th jubilee)]. *Kryminalistychnyi visnyk*, 2(30), 182–198 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2018-30-2-182>
- [13] Ishchenko, A. V., & Liashenko, D. A. (2021). *Litopys kryminalistyky*. Kyiv: NAVS [in Ukrainian].
- [14] Lisovyi, V. M. (Red.). (2015). *Skarbnytsia Kharkivskoi medytsyny. Postati: biohrafichnyi dovidnyk*. Kharkiv: KhNMU [in Ukrainian].
- [15] Nachalnik sysknogo otdeleniia (1911). Torzhestvo daktiloskopii v sude. *Vestnik politcii*, (41), 925–926 [in Russian].
- [16] *Otchet o deiatelnosti sysknogo otdeleniia Kievskoi gorodskoi politcii za 1902, 1903 i 1904 gg.* (1905). Kiev. 150 s. [in Russian].
- [17] Po-solomonovski. (1915). *Vestnik politcii*, (8), 251 [in Russian].
- [18] Sehai, M. Ya., & Ishchenko, A. V. (2004). Bokarius Mykola Serhiiovych. *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy*. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy [in Ukrainian].
<https://esu.com.ua/article-36209>
- [19] Sharaban, O. I., & Likhomanova, M. V. (2023). Istorychni aspekty stanovlennia ta rozvytku daktyloskopichnykh doslidzhen [Historical aspects of the establishment and development of fingerprint research]. *Visnyk ONDISE*, (13), 83–90 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-9656/2023-13-7>
- [20] Shvedova, O. V. (2010). *Daktyloskopichni doslidzhennia: navchalnyi posibnyk*. Kyiv [in Ukrainian].
<https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3effe002-5f45-45b9-964a-3a8f5ff9921e/content>

Список використаних джерел

- [1] Бокариус М. С. Краткий курс судебной медицины: в конспективном изложении для студентов. Харьков, 1911. 465 с.
- [2] Bose P. K., Kabir M. J. Fingerprint: A Unique and Reliable Method for Identification. *Journal of Enam Medical College*. 2017. No 7(1). P. 29–34.
DOI: <https://doi.org/10.3329/jemc.v7i1.30748>
- [3] Чисніков В. М. Справа Бабицького: одеський суд визнає дактилоскопію. *Юридичний Вісник України*. 2005. 22–23 квіт.
- [4] Чисніков В. М. Дактилоскопічні дослідження (експертизи) в Російській імперії (1907–1910). Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. Т. 5. Кримінально-процесуальна та криміналістична діяльність поліцейських організацій / відп. ред. Є. М. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Київ : Атіка, 2009. С. 128–131.
- [5] Чисніков В. М. Сиске відділення Одеської міської поліції: деякі аспекти організації та діяльності. *Південний Захід. Одесика*. 2010. № 9. С. 48–74.
URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0016028.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=0
- [6] Чисніков В. М. Г. М. Рудий – видатний український криміналіст-практик початку XX століття (до 155-річчя з дня народження та 100-річчя з дня загибелі). *Криміналістичний вісник*. 2018. № 29(1). С. 175–188.
- [7] Чисніков В. М. Г. М. Рудий – видатний український криміналіст-практик початку XX століття (до 155-річчя з дня народження та 100-річчя з дня загибелі). *Криміналістичний вісник*. 2018. № 30(2). С. 199–214.
- [8] Чисніков В. М. Як у дорадянській Одесі розкривали злочини. «Вісник поліції» розповідає... *Юридичний Вісник України*. 2018. 13–19 лип.
- [9] Чисніков В. М. «Вестник полиции» рассказывает... как одесские сыщики раскрывали преступления. *Південний Захід. Одесика*. 2019. № 26. С. 147–155.
URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0014333.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=0
- [10] Cole S. A. History of Fingerprint Pattern Recognition / eds. by N. Ratha, R. Bolle. Automatic Fingerprint Recognition Systems. New York : Springer, 2004. P. 1–25.
DOI: https://doi.org/10.1007/0-387-21685-5_1
- [11] ДАК (Державний архів міста Києва). Ф. 237. Оп. 3. Спр. 47. Арк. 47.
- [12] Іщенко А. В. В. М. Чисніков – учений, якому хочеться по-доброму заздрити (до 70-річного ювілею). *Криміналістичний вісник*. 2018. № 2(30). С. 182–198.
DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2018-30-2-182>

- [13] Іщенко А. В., Ляшенко Д. А. Літопис криміналістики. Київ : НАВС, 2021. 638 с.
- [14] Скарбниця Харківської медицини. Постаті : біогр. довід. / за заг. ред. В. М. Лісового. Харків : ХНМУ, 2015. 128 с. : фото.
- [15] Начальник сыскного отделения. Торжество дактилоскопии в суде. *Вестник полиции*. 1911. № 41. С. 925–926.
- [16] Отчет о деятельности сыскного отделения Киевской городской полиции за 1902, 1903 и 1904 гг. Киев, 1905. 150 с.
- [17] По-соломоновски. *Вестник полиции*. 1915. № 8. С. 251.
- [18] Сегай М. Я., Іщенко А. В. Бокаріус Микола Сергійович. Енциклопедія Сучасної України / редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2004.
URL: <https://esu.com.ua/article-36209>
- [19] Шарабан О. І., Ліхоманова М. В. Історичні аспекти становлення та розвитку дактилоскопічних досліджень. *Вісник ОНДІСЕ*. 2023. № 13. С. 83–90.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-9656/2023-13-7>
- [20] Шведова О. В. Дактилоскопічні дослідження : навч. посіб. Київ, 2010. 208 с.
URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3effe002-5f45-45b9-964a-3a8f5ff9921e/content>

Стаття надійшла до редакції 21.02.2025

Рецензовано 09.05.2025

V. Chysnikov,

Dr. Sc. (Law), Associate Professor

Brovary, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2020-7298>

email: vchisnikov@ukr.net

phone: +38(097)736-21-00

“BABYTSKY’S CASE” (1911): ODESSA COURT RECOGNIZES... FINGERPRINTING

Abstract. Demonstrating the deep, inextricable connection of times, using the example of the so-called Babytsky’s case (1911), which was considered by the Odesa Court Chamber, an attempt is made to scientifically understand the history of the formation of fingerprinting as a scientific discipline in Ukraine at the beginning of the 20th century. During the study, scientific methods were applied, in particular historical, historical-legal, historical-comparative and biographical. The scientific novelty lies in the coverage, based on pre-revolutionary written sources, of additional evidence about the little-known “Babytsky’s case”, which was considered by the Odesa Court Chamber in the fall of 1911 and found the accused thief-recidivist Babytsky guilty of committing theft from the apartment of doctor Korniienko. It is stated that the verdict was passed exclusively on the basis of the study of fingerprints that the police found at the scene of crime on a polished wooden box. It was emphasized that this was the first case in the history of forensic practice in Ukraine when the court recognized the results of fingerprint research as evidence.

Keywords: history of forensics; history of dactyloscopy in Ukraine; fingerprints; papillary patterns; Odesa Court Chamber; H. M. Rudyi; M. S. Bokarius; Prince H. A. Kherkheulidze.

СТОРІНКАМИ МОНОГРАФІЇ

PAGES OF THE MONOGRAPH

А. С. Бойко-Гагарін (A. Boiko-Haharin),
 доктор історичних наук,
 доцент кафедри мистецтвознавчої експертизи,
 Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв,
 старший зберігач фондів відділу «Музей грошей»,
 Управління зв'язків з громадськістю та фінансової обізнаності,
 Департамент комунікацій, Національний банк України
 вул. Лаврська, 9, корп. 15, м. Київ, 01015, Україна
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4610-3665>
 email: boiko.gagarin@gmail.com
 тел.: +38(066)043-54-10

ФАЛЬШИВОМОНЕТНИЦТВО В ЦЕНТРАЛЬНІЙ І СХІДНІЙ ЄВРОПІ В ДОБУ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА РАННЬОГО НОВОГО ЧАСУ

COUNTERFEITING IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE IN THE MIDDLE AGES AND EARLY MODERN TIMES

(Київ : Українська академія геральдики, товарного знаку та логотипу, 2017. 560 с.)

Продовження. Початок
 № 2(38), 1(39), 2(40), 1(41), 2(42)

Розділ 6. Угорщина Chapter 6. Hungary

Фальсифікати денаріїв короля Саламона Арпада (1063–1074) чи не найперші відомі науці підробки угорських монет. На околицях м. Нітра (словац. Nitra, Нітранський край, Словаччина) під час розкопок у похованні знайшли сім денаріїв короля Саламона Арпада, один з яких виявився мідним фальсифікатом [56, с. 44].

На території Угорщини також відомі датовані рубежем XI–XII ст. підробки анонімних денаріїв (рис. 327) вагою – 0,253 г, розміром – 11,5×12,3 мм. За результатами аналізування складу сплаву металу [173], екземпляр виготовлено способом покриття мідної заготовки оловом.

У XIII – на початку XIV ст. на території Угорщини та Словаччини австрійські пфеніги набули великої популярності, що й зумовило появу фальсифікатів. Разом з оригінальними срібними пфенігами неподалік с. Болдог (район Сенець, Братиславський край, Словаччина) знайдено й підробки пфенігів Відня, оригінальні прототиби яких карбувалися понад століття – у 1251–1358 рр. Покриті срібним шаром мідні заготовки, що наслідують віденські пфеніги, певно, виготовляли в Угорщині

Рис. 327
 Фальшивий анонімний денарій XI–XII ст. Угорщина.
 Діаметр: 11,5×12,3 мм; вага: 0,253 г

в період із 1273 по 1330 рр. [174].

Знахідки ранніх угорських монет відомі в Україні, але їх підробок наразі не оприлюднено. А втім, убачається, у скарбах можливе виявлення фальсифікатів монет угорських королів Бели III (1172–1196) і Бели IV (1235–1270), а також короля Угорщини та Хорватії Карла Роберта Анжуйського (1310–1342), монети яких на українських землях потрапляли до грошового обігу.

Незначна ймовірність виявлення підробок ранніх угорських монет пояснюється тим, що

пильну увагу фальшивомонетників привертають монети, повсюдні на ринку, і це мінімізує можливість появи підробок серед нечисленних ранніх емісій. Більш поширені німецькі денарії стали прототипами для фальсифікаторів. Напевно, виявлення підробок ранніх угорських, чеських і польських монет майже нереальне.

Помітний слід в історії грошового обігу західних регіонів сучасної України залишили денарії Лайоша I Великого (1342–1382) і королеви Марії (1382–1387), знахідки фальшивих монет за прототипом емісій яких описано далі.

Фальшивий денарій Лайоша I Великого (рис. 328) випадково виявили місцеві жителі Закарпатської області. Його поверхня, встановлено методом рентгенофлуоресцентного аналізу, покрита товстим шаром олова (14,1 %), що свідчить про нанесення фальсифікаторами покриття для надання монеті кольору дорогоцінного металу.

Рис. 328
Фальшивий угорський денарій
Лайоша I Великого (1342–1382).
Діаметр: 16 мм; вага: 0,67 г.
[...] NETA [...] VICI
+REGIS VNGARIE
Приватна колекція (Вишгород)

Цікавим артефактом є виявлений на Кримському півострові фальшивий угорський денарій (рис. 329), який наслідує денарії королеви Марії [175, № 566–567]. Фальсифікат вагою 0,51 г виготовлено методом лудіння мідної заготовки. Денарії королеви Марії доволі рідкісні в монетних знахідках українських земель, тому факт використання цього методу виготовлення підробки є вельми цікавим. Місце знахідки може доводити те, що підроблений денарій потрапив туди торговельним шляхом із Трансильванії чи Молдови, з якими кримські землі мали щільні торговельні відносини на початку XV ст. Очевидно, фальсифікат і виготовили в молдавських землях, близьких до Угорщини, де обіг угорської монети був надзвичайно поширений, і навіть рідкісний тип денарія для фальшивомонетників міг стати зразком для його відтворення.

Особливий розмах підробок угорських монет можна спостерігати в Трансильванії. Це має логічне пояснення – угорська монета становить основу

грошового обігу цієї області в XIV–XVI ст. і незрідка є прототипом для підроблення.

Рис. 329
Фальшивий угорський денарій
королеви Марії (1382–1387).
[...] М [...]
[...]
Приватна колекція (Київ)

До кінця XIV ст. угорські монети трапляються в знахідках українських земель, поступаючись польським, литовським і богемським. Вагомий вплив на грошовий ринок мали монети короля Угорщини Сигізмунда Люксембурга (1387–1437); з'являються нові типи монет: парвуси, квартинги та денарії. У стародавньому монетному депозиті, знайденому поблизу м. Турда (рум. Turda, муніципалітет Клуж, Румунія), серед 41 монети Сигізмунда Люксембурга виявлено 14 фальсифікатів. Публікатор комплексу Анна-Марія Вельтер зауважує, що часто дрібні номінали, карбовані від імені угорського короля Сигізмунда Люксембурга, а саме оболи, квартинги, парвуси, ставали прототипами для виготовлення в Трансильванії фальшивих монет [176, с. 36].

Найдрібнішою срібною монетою Сигізмунда Люксембурга був парвус. У грошовому обігу українських історичних регіонів знахідки парвусів переважають у Закарпатті, де також місцеві краєзнавці виявили кустарну підробку монети цього типу (рис. 330).

Рис. 330
Фальшивий угорський парвус
Сигізмунда Люксембурга (1387–1437).
Діаметр: 7 мм; вага: 0,3 г.
Місце знахідки: Закарпатська обл.,
Берегове п-р-н, м. Берегове.
Приватна колекція (Вишгород)

Під час розкопок у ранньосередньовічній фортеці даків Піатра Крайвії (рум. Piatra Craivii, провінція Альба, Трансильванія, Румунія) у 1968 р. знайдено монетний штемпель, призначений для карбування квартингів [177, с. 151] (рис. 331).

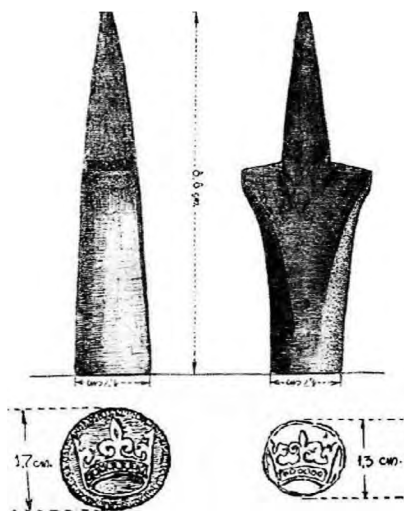

Рис. 331

Штемпель для виробництва фальшивих угорських квартингів Сигізмунда Люксембурга (1387–1437)

Штемпель виготовлено із заліза, має циліндричну трапецієподібну форму, його довжина 8,8 см, ширина трапеції 3,2/1,1 см, діаметр робочої поверхні 1,7 см. На робочій поверхні є дзеркальне зображення реверсу квартинга Сигізмунда Люксембурга [175, № 586] у вигляді корони. На думку румунського дослідника Теодора Мунтеана, цей штемпель є інструментом фальшивомонетників [178]. Під час правління короля Сигізмунда Люксембурга в районі м. Себеш (рум. Sebeș, повіт Альба, Трансильванія) фальсифікування угорської монети набуло широких масштабів. Про це свідчить опублікований автором скарб монет, знайдений у цьому районі. У його складі одночасно були оригінальні та фальшиві квартинги короля Сигізмунда Люксембурга.

Знахідки оригінальних і фальшивих квартингів, а також монетного штемпеля дають підстави стверджувати наявність на рубежі XIV–XV ст. майстерні фальшивомонетників у замку Піатра Крайвії.

Ще одна майстерня з підроблення монет Сигізмунда Люксембурга тривалий час функціонувала у фортеці в с. Літа (рум. Lita, повіт Клуж-Напока, Румунія), орієнтовно з початку XV – до середини XVI ст. Про це свідчать знахідки археологічних експедицій, що їх здійснили археологи Національного музею історії Трансильванії (м. Клуж-Напока, Румунія) [179].

Король Сигізмунд Люксембург також розпочав карбування денаріїв. Монети з його ім'ям ви-

різняються високою пробою (майже 80 % срібла) і сталістю типу. Тип угорського денарія із зображенням подвійного хреста, стрімко поширився на грошовому ринку, здобув популярність і на українських землях.

Науці відомі підробки денаріїв Сигізмунда Люксембурга. Зважаючи на склад сплаву металу поверхні фальшивого денарія (рис. 332), можна зробити висновок про застосування технології лудіння [180]. На фото зі збільшенням у розрізі отвору монети можна побачити шари, що визначають основу підробки та покриття (рис. 333).

Рис. 332

Фальшивий угорський денарій Сигізмунда Люксембурга (1387–1437) карбування 1390–1427 рр.

Діаметр: 12,61 мм; вага: 0,43 г.

[...] IGLO ICVM

[...] LVSI9

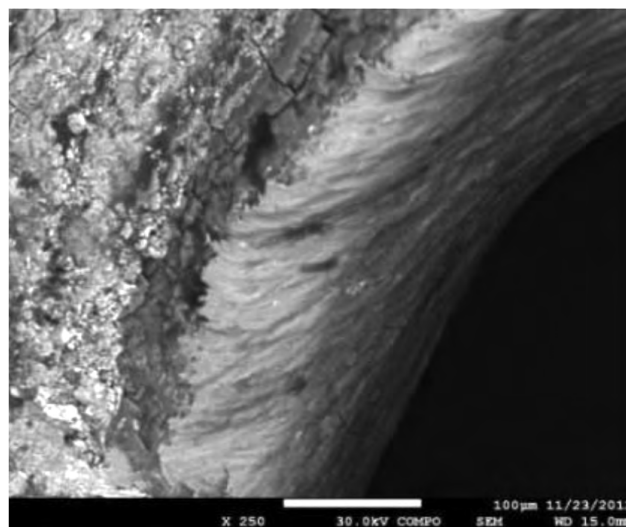

Рис. 333

Спектр складу поверхні фальшивого угорського денарія Сигізмунда Люксембурга (1387–1437)

Угорські денарії стали активними учасниками грошового обігу на Буковині в XIV–XV ст. На місцевому грошовому ринку їх називали «бані» [181, с. 110].

Варто зазначити, що сьогодні, і це дещо дивно, нам не відомо про знахідки фальшивих золотих флоринів королеви Марії (1382–1387), королів Сигізмунда Люксембурга (1387–1437) і Владислава I (1440–1444). Серед вивчених підробок угорських монет Владислава I нам удалося виявити

лише денарій, знайдений у Хмельницькій області (рис. 334). Фальшиві золоті дукати за прототипом угорських стають відомі лише в середині XVI ст.

Рис. 334

Фальшивий угорський денарій Владислава I (1440–1444).

Діаметр: 18 мм; вага: 0,75 г.

+REGIS VNGARIA ET [...] TE

[...] TA WLADISLAI DEI [...]

Місце знахідки: Хмельницька обл.

Приватна колекція (Вишгород)

Кількість підробок угорських денаріїв значно збільшилася, через що угорський король Владислав II (1490–1516) 29 червня 1505 р. намагався накласти заборону на їх обіг на грошовому ринку. Але купці з Кронштадта (сучас. рум. м. Брашов (Braşov), Трансильванія), які не хотіли втрачати умов для вигідної торгівлі з Молдовою та Мунтенією, виступили проти [107, с. 201].

У великих скарбах, заритих у Молдові в 1500–1580 рр., дослідники виявили 46,6 % угорських денаріїв, кількість яких у скарбах зменшується до 9,3 % у наступному періоді – у 1581–1600 рр. Наймасовіші в знахідках угорських монет денарії угорських королів Матяша I Корвіна (Гуньяді) (1458–1490) та Владислава II Ягеллончика (1490–1516) [107, с. 171].

Угорський нумізмат Каплар Ласло, вивчаючи кустарні підробки угорських монет, описав оболі Матяша I Корвіна (Гуньяді), рівень художнього виконання яких спрощений і має відхилення від оригіналів [182].

Денарії, поширені в грошовому обігу від часів правління Владислава II, характеризуються сталістю ваги та стилю. На аверсі цих монет розміщено зображення угорського герба, на реверсі – Діви Марії з немовлям, а також стандартне формулювання і скорочення легенд. Протягом наступних 100 років основним прототипом підроблення угорських монет були денарії описаного типу (рис. 335–339).

Монети королівства Угорщина в XVI ст. посіли домінуючі позиції на грошовому ринку Буковини, Бессарабії, Закарпаття та Галичини. У скарбових комплексах угорські денарії трапляються також і на території Волині, Поділля, Полісся та Подніпров'я. В Угорщині з 1531 по 1548 рр. на головному монетному дворі королівства Кремниці

(словац. Kremnica, Словаччина) щороку карбували понад 15 млн, а в наступні десятиліття обсяги виробництва зросли до 16,8 млн денаріїв [107, с. 170]. Це сприяло швидкому поширенню угорської срібної монети територією Східної Європи. Як зазначалося раніше, популярна на ринку монета одразу ставала прототипом виготовлення фальсифікатів.

Рис. 335

Фальшивий угорський денарій Фердинанда I Габсбурга (1526–1564).

Діаметр: 16 мм; вага: 0,54 г.

EPDINAO ADI [...] AIID:A-R-

PATRODA***NGARII / K-B

Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 336

Фальшивий угорський денарій.

Діаметр: 14 мм; вага: 0,52 г.

IVITNPD [...]

PATRODA * VNG [...] / [...] B

Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 337

Фальшивий угорський денарій 1545 р. Фердинанда I Габсбурга (1526–1564).

Діаметр: 15 мм; вага: 0,49 г.

FER [...] AND*D [...] VNG 1545

PATRONA VNGARI [...] / K-B

Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 338

Фальшивий угорський денарій 1550 р.
Фердинанда I Габсбурга (1526–1564), дзеркальна легенда.
Діаметр: 15 мм; вага: 0,47 г.
NGI 0551 III [...] IDGR
[...] RONA * * * VNGARI [...] / K-B
Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 340

Фальшивий угорський денарій 1555 р.
Фердинанда I Габсбурга (1526–1564).
Діаметр: 14x15 мм; вага: 0,48 г.
FERDINAND D [...] 1555
PAT [...] NA ANGARIE / B-P
Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 339

Фальшивий угорський денарій 1554 р.
Фердинанда I Габсбурга (1526–1564).
Діаметр: 15 мм; вага: 0,47 г.
FERDINAND D G VAG 1554
PATRONA VNGARIE / I-B
Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 341

Фальшивий угорський денарій 1555 р.
Фердинанда I Габсбурга (1526–1564).
Діаметр: 14x15 мм; вага: 0,48 г.
[...] NDREAON [...] 555
[...] ANO PDR ADAOVN / K-B
Приватна колекція (Київ)

Розгляньмо два вивчені нами фальсифікати денаріїв із позначкою «1555» (рис. 340–341). Варто зауважити, що ці екземпляри вирізняються високим технологічним і мистецьким рівнем виготовлення. Візуальним аналізом встановлено лише деякі відхилення у виконанні окремих елементів рисунка поля монет. Обидві підробки також виготовлені із застосуванням однакової послідовності технологічних процесів, а саме основу фальшивки карбували на мідній заготовці з подальшим покриттям її срібним шаром методом амальгами. Денарій (рис. 340) повністю копіює тип денаріїв 1555 р. державного карбування, поміщаючи дату на фальсифікаті в легенду аверсу [175, № 935]. Але інший вивчений нами денарій (рис. 341) фантазійний, із позначкою над гербом аверсу. Серед відомих монет державного карбування денарії 1555 р. з позначкою над щитом не відомі; такий тип уперше з'являється 1527 р. [175, № 933], а масово карбується лише з 1559 р. [175, № 936].

Отже, підроблення денаріїв із позначкою «1555» тривало і в 1560-ті рр., тоді як у грошовому обігу широко представлені обидва типи денаріїв, що слугували прототипом для фальшування [183].

На території Буковини добре відомі знахідки фальшивих угорських денаріїв із позначкою «1555», що, імовірно, може свідчити про їх підроблення за указом господаря Молдови Петру Рареша (1541–1538 і 1541–1546) [107, с. 171], який не карбував власної монети, а міг вдатися до підроблення популярних на грошовому ринку регіона бані. Ми одностайні з думкою Олександра Огуя про можливе виготовлення фальсифікатів угорських денаріїв та їх подальше потрапляння в 1530-х і 1550-х рр. із Трансильванії [107, с. 171].

Убачається, саме кустарні підробки угорських денаріїв, що наповнили землі Буковини та Молдови, спонукали молдавських господарів Олександра Лапушняну (1552–1561, 1564–1568), Деспота Воде (1561–1563) і Стефана VII Томша (1563–1564) [160] до карбування імітацій угорських денаріїв уже на державному рівні.

На березі Дністра поблизу с. Тарасова Резинського району (Молдова), у складі численних знахідок монет знайдено фальшиву монету, прототипом виготовлення якої став денарій 1563 р. Підробку виготовлено способом сріблення мідної заготовки, її вага 0,47 г, діаметр 15 мм (рис. 342) [127, с. 355].

Серед фальсифікатів денаріїв імператора Священної Римської імперії Фердинанда I Габсбурга (король Угорщини та Богемії 1526–1564 рр.) нам також відомі підробки, що імітують угорські денарії 1541, 1545, 1550, 1554, 1559 (рис. 343) та 1563 рр. карбування (рис. 344).

Рис. 342
Фальшивий угорський денарій 1563 р.
Фердинанда I Габсбурга (1526–1564).
[...] PATRON6 VNG [...] / [...] - B
www.forum.violity.com

Рис. 343
Фальшивий угорський денарій 1559 р.
Фердинанда I Габсбурга (1526–1564).
FERDINAND D G R VNNG 1554
PATRONA * * * VNGARIE
Місце знахідки: Рівненська обл. Гоцанський р-н
www.forum.violity.com

Рис. 344
Фальшивий угорський денарій 1563 р.
Фердинанда I Габсбурга (1526–1564).
Діаметр: 17 мм; вага: 0,53 г.
RHOA9ESGRAOIGRN 563
PTRGI POA * ADROIGRIE
Приватна колекція (Вишгород)

Восени 1994 р. в Чернівцях на вул. Сибірській (поселення Стара Жучка) знайдено 164 монети. Це друга частина скарбу після першої знахідки монет у цьому місці в 1970-ті рр. кількістю 86 монет. Серед солідів Речі Посполитої дослідники ідентифікували три угорських денарії Фердинанда I Габсбурга (1526–1564) із позначкою «1531», один з яких виявився фальшивим. У складі того самого комплексу крім двох османських акче, що дуже погано збереглися, виявлено також монету зі срібним покриттям [184].

Фальшивий угорський денарій середини XVI ст. фігурує і поміж виявленого на території Києво-Печерської лаври археологічного матеріалу, у складі якого містилося й безліч найрізноманітніших монетних знахідок [166].

Серед монет Фердинанда I нам також відомий екземпляр фальшивого талера, виготовлений методом паяння срібних пластин (рис. 345) [134].

Рис. 345
Фальшивий угорський талер
Фердинанда I Габсбурга
(1526–1564) із позначкою [...] 35.
Діаметр: 47 мм; вага: 21,4 г.
[...] DINAND [...] D G RO-I-S-A [...] AR [...] DVX-AVR-MAR-MORCOTIR- [...] 35:
Місце знахідки: Черкаська обл.,
Уманський р-н, с. Ятранівка
www.forum.violity.com

Поряд із дрібною срібною угорською монетою, яка домінує з-поміж інших угорських монет, що брали участь у грошовому обігу в Східній Європі, великі торгові угоди забезпечувалися золотими дукатами. Серед них угорські «червонні» відігравали неабияку роль. Ця обставина спричинила появу підробок угорських золотих дукатів високої ринкової вартості (рис. 346).

Обламаний фальшивий дукат Фердинанда I (1526–1564) із залишками золочення, що добре збереглося, знайдений у Вінницькій області (рис. 347). Дані РФА підтверджують застосування методу золотої амальгами для нанесення дорогоцінного шару, про що свідчить пік ртуті у складі сплаву поверхні фальсифікату.

Аналогічна тенденція у підробленні монет зберігається і за часів правління імператора

Рудольфа II Габсбурга (1576–1612, король Угорщини з 1572 по 1608 рр.). Із широкого корпусу угорських монет підробляють денарії (рис. 348) і дукати (рис. 349–350).

Рис. 346

Фальшивий угорський дукат Фердинанда I Габсбурга (1526–1564) з позначкою «1530».
Діаметр: 23 мм; вага: 2,98 г.
FERDINAND D G RVNGARIE
IADISLAVS *I* REX* 1530*

Місце знахідки: Тернопільська обл., Збаразький р-н.
Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 347

Фальшивий угорський дукат Фердинанда I Габсбурга (1526–1564).
[...] DINAND*D*G*R
S*LADISL [...] 531 / [...] -B
www.forum.violity.com

Рис. 348

Фальшивий угорський денарій Рудольфа II Габсбурга (1576–1612).
Діаметр: 15 мм; вага: 0,46 г.
R-VD-II-R-O-I-S-AV-GHBR
PATRO*D*O*HVNG* K-B
Приватна колекція (Вишгород)

Угорський нумізмат Каплар Ласло також описує кустарні підробки півталерів Рудольфа II із зображенням орла на реверсі і монет номіналом 60 крейцерів, карбованих від імені імператора Матіяша I (1458–1490) [182, с. 182–183].

Рис. 349

Фальшивий угорський дукат Рудольфа II Габсбурга (1576–1612).
RVD [...] -OI-RO-I-S-AV-GE-MV B R
S*LADISLAVS* *REX* 157[...]
Приватна колекція Олександра Литвинчука (Рівне)

Рис. 350

Фальшивий угорський дукат Рудольфа II Габсбурга (1576–1612) з позначкою «1686»
Діаметр: 22 мм; вага: 1,59 г.
ARCHID AVS:DV [...] 1686
RVDII II D [...] REX
Приватна колекція (Вишгород)

Вартий уваги і фальшивий денарій примітивного рівня виконання (рис. 351), який є свідченням того, що до підроблення угорських денаріїв долучалися широкі верстви населення, зокрема й особи з дуже скромними навичками металообробки.

Рис. 351

Фальшивий угорський денарій.
Діаметр: 15 мм; вага: 0,65 г.
Приватна колекція (Вишгород)

До другої половини XVII ст. найпривабливішими для фальсифікаторів були дрібні денарії. Цей монетний тип набув великого поширення на території українських історичних регіонів, а також Молдови і Трансильванії. З початком карбування

монет від імені імператора Леопольда I Габсбурга (1658–1705, король Угорщини з 1655 р.) настає якісно новий етап у грошовому обігу. З'являються монети різноманітних номіналів. Попри те що від імені імператора Леопольда I Габсбурга на багатьох монетних дворах карбується і дрібна розмінна монета, найбільшої популярності в Східній Європі набувають лише два монетні номінали – 3 та 15 крейцерів. Саме вони головно й слугували прототипами для підроблення монет, несподівано позбувшись пріоритету монети номіналом 6 крейцерів.

Нам удалось дослідити лише підробки монет номіналом 3 (рис. 352–353) і 15 крейцерів (рис. 354–358).

Рис. 352

Фальшиві 3 крейцери 1697 р.
Леопольда I Габсбурга (1658–1705).

Діаметр: 20 мм; вага: 1,65 г.
LEOPOLDVS-D-G-R [...] M:D:S:A
PATRONA [...] HVNGARIAE 16-97
Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 353

Фальшиві 3 крейцери 1697 р.
Леопольда I Габсбурга (1658–1705),
прототип карбування монетного двору м. Кошиці.
LEO [...] D-G-R-I-S-A-G-H-E-R (3)
PATRONA-R [...] GARIAE 1697
www.forum.violity.com

Причину появи підробок саме цих номіналів можна пояснити такими чинниками:

монети номіналом 15 крейцерів (1/6 талера) мали високу вартість і були привабливішими для підроблення;

монети номіналом 3 крейцери (зокрема й карбування інших територій Західної та Центральної Європи) були вельми популярними на грошовому ринку українських земель, тому їх підроблення мінімізувало ризик виявлення.

Рис. 354

Фальшиві 15 крейцерів 1662 р. Леопольда I Габсбурга (1658–1705), прототип карбування монетного двору

м. Кремниця.

LEOPOLD-D-G-R (XV) M:D:S:A
PATRONA HVNGARIAE 16-62
www.forum.violity.com

Рис. 355

Фальшиві 15 крейцерів 1676 р.
Леопольда I Габсбурга (1658–1705),
прототип карбування монетного двору
м. Кремниця.

LEOPOLD D G R (XV) S-A-G-H-B-R
PATRONA HVNGARIAE 16+76

Приватна колекція Олександра Литвинчука (Рівне)

Рис. 356

Фальшиві 15 крейцерів 1677 р. Леопольда I Габсбурга (1658–1705), прототип карбування монетного двору м. Нагибанія.

Діаметр: 32 мм; вага: 4,62 г.

LEOPOLD:D-G-R (XV) SA-G:H:B:REX
PATRONA HVNGARIAE 16-77

Приватна колекція (Вишгород)

Монети номіналом 6 крейцерів карбували меншою кількістю і в грошовому обігу Буковини та Закарпаття вони відігравали мінімальну роль, тож імовірність виявлення їхніх підробок дуже низька. Сьогодні нам не відомі підробки монет цього номіналу. Вивчені нами фальсифікати крейцерових монет імітують екземпляри, карбовані на монетних дворах у Кошицях, Празі та Кремниці.

Рис. 357

Фальшиві 15 крейцерів 1676 р.
Леопольда I Габсбурга (1658–1705),
прототип карбування монетного двору
м. Нагибаниа.

Діаметр: 31 мм; вага: 4,89 г.
[...] D D GR (XV) A-G-H [...]
PA [...] ONA [...] GARTAE [...] 1676
Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 358

Фальшиві 15 крейцерів
Леопольда I Габсбурга (1658–1705),
прототип карбування монетного двору м. Кремниця.

Діаметр: 28x30 мм; вага: 5,44 г.
[...] POL D D G [...] A G H RE [...]
PATR [...] NA [...]
Приватна колекція (Вишгород)

Також зазначимо, що всі вивчені нами підробки монет імператора Леопольда I Габсбурга виготовлено на високому технічному рівні. Наприкінці XVII ст. з упровадженням на державних монетних дворах прогресивних технологій підробки низького рівня виконання з примітивним рисунком практично зникають. Кустарним фальшивомонетникам дедалі складніше подолати нові ступені захисту монет, доступні після запровадження машинного виробництва.

Основні регіони знахідок фальсифікатів крейцерів Леопольда I Габсбурга – Буковина, Закарпаття й Трансильванія. Убачається, підробки монет цього типу, найімовірніше, карбували в Трансильванії. Відтак вони потрапляли на ринки Буковини та Закарпаття під час торговельних операцій.

Зауважимо, серед знахідок трапляється чимало підробок монет Леопольда I Габсбурга (1658–1705), що зумовлено їх високою популярністю. Дивним є й те, що навіть запроваджені державою прогресивні технології – вальцверки, суттєво збільшивши

рівень захисту монет, не зупинили процесу фальсифікації. Монети Леопольда I Габсбурга державного карбування (через застосування технологій) дещо вигнутої форми; їхній гурт завжди гладкий і гострий, оскільки їх вирубання здійснюється під кутом. Але ці засоби захисту від підроблення фальсифікатори також намагалися відтворити. На фальшивих 15 крейцерах (рис. 357) помітні сліди вигину та псевдоюстування монетного двору. Напевно, фальсифікатори зігнули заготовку з нанесеним рельєфом, адже решта екземплярів свідчить про застосування прямих штемпелів [185].

Цікавий у фокусі фальшивомонетництва екземпляр виявлено в скарбі у Вінницькій області. Серед голландських левендаальдерів і дукатів (один левендаальдер провінції Голландія також мав на полі надкарбування монетного двору Мальтійського ордену), іспанських реалів різного номіналу, фракцій французьких франків, ортів карбування Гданська, бешликів Кримського ханства, гросо Рагузької республіки, монет Священної Римської імперії німецької нації та Речі Посполитої варта уваги угорська монета 3 крейцери Леопольда I Габсбурга 1661 р., покрита шаром золота (рис. 359). Позолочену монету виявлено в складі комплексу із золотими дукатами, певно, у давнину її могли прийняти за дукат. За стилістикою срібні та золоті монети Леопольда Габсбурга схожі, на аверсі містять зображення портрета монарха, на реверсі – герб, що емітує монету землі. Можна припустити, що цей екземпляр є підробкою золотої монети, але його вага лише 1,9 г, що суттєво нижча, ніж вага золотих дукатів. Зважаючи на те, що багато позолочених монет державного зразка, укритих шаром жовтого металу на поверхні, виготовлялися як прикраси, очевидно, той, хто приховав цей скарб, помістив описаний екземпляр не як золоту, а як срібну монету.

Рис. 359

Позолочені 3 крейцери 1661 р. угорського карбування монетного двору Леопольда I Габсбурга (1658–1705).

+LEOPOLDVS-D:G (3) R-I-S-A-G-H-B-REX
:PATRONA·HVNGARIAE 1661
www.forum.violity.com

Розділ 7. Шведська окупація земель Балтії Chapter 7. Swedish occupation of the Baltic lands

У цьому розділі йдеться про кустарні підробки, виготовлені за прототипом монет, карбованих на території Балтії: монети Риги у статусі вільного міста, монети Сигізмунда III Ваза (1587–1632) карбування монетного двору в Ризі, а також монети періоду шведської окупації історичних земель Лівонії, Курляндії та Речі Посполитої.

Наприкінці XVI ст. шведські монети повноправні учасники товарно-грошових відносин у країнах Східної Європи. Перед фальшивомонетниками розкрився широкий спектр прототипів для підробок.

Деякі типи кустарних підробок описано в каталогах прибалтійських монет Гуннара Хальяка [129, с. 274–276], Ярослава Дутковського й Адама Суханека [111]. Але слід зазначити, що описані в них як рідкісні монети державного карбування, імовірно, молдавські імітації.

Останній магістр Лівонського ордену Готтгард фон Кеттлер (1559–1561) 28 листопада 1561 р. визнав себе васалом короля Польського та Великого князівства Литовського Сигізмунда II Августа (1548–1572). Жителі Риги з таким рішенням не погодилися, і протягом ще двох десятиліть місто мало статус вільного з політичною та економічною незалежністю. У вільному місті шилінги карбували з 1563 по 1579 рр., відомі монети й без позначення року [129, с. 38–67]. У знахідках Прибалтики були екземпляри фальсифікатів шилінгів вільного міста Риги, художній рівень виконання яких більш низький (рис. 360). Зважаючи на те що на полі фальсифікату немає дати, цей тип шилінгів підробляли без позначення року.

Рис. 360
Фальшивий шилінг карбування монетного двору вільного міста Риги.
[...] ON*NA [...] VO [...] RIG [...]
CIVI [...] P RTO [...]
www.ebay.com

До входження Риги на добровільних засадах до складу Речі Посполитої (1581 р.) шведською монетою у грошовому обігу українських історичних земель послуговувалися обмежено. Нам відомі лише деякі поодинокі знахідки шилінгів Юхана III Ваза (1568–1592). Цей тип підробляли в Лівонії, де монета траплялася частіше.

На монетному дворі в Ризі карбували соліди і трояки від імені короля Речі Посполитої Стефана Баторія (1576–1586). Найбільш підроблюваним типом ризьких монет періоду правління Стефана Баторія вважають трояки, детально описані в розділі 4, у якому йдеться про фальшиві монети Польщі та Речі Посполитої (див. Криміналіст. вісн. 2024. № 1(41). С. 96–137). За короля Речі Посполитої Сигізмунда III Ваза (1587–1632), який із 1592 по 1599 рр. ще й король Швеції, у Ризі налагодили випуск шелягів, які також стали прототипом для масового фальшування (рис. 361–364).

Рис. 361
Фальшивий шведський солід 1602 р.
Сигізмунда III Ваза (1587–1632)
із фантазійним позначенням року «1902».
Вага: 1,03 г.
SIG-III-D [...] REX-PO:D:LI
SOIGVS:GIIII:REG [...] IS 190Z
Місце знахідки: Білорусь, Брестська обл.
www.belklad.by

Рис. 362
Фальшивий шведський солід
Сигізмунда III Ваза (1587–1632),
прототип карбування монетного двору Риги.
Діаметр: 15 мм; вага: 0,65 г.
[...] OAN [...]
Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 368

Фальшивий шведський солід 1599 р.
Сигізмунда III Ваза (1587–1632),
прототип карбування монетного двору Риги.
SIG IIIxDGxREX [...]
OIIDVS GIVI RIGNIIS-9 [...]
Місце знахідки: Вінницька обл., Жмеринський р-н,
с. Лука-Барська.
Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 371

Фальшивий шведський солід 1607 р. Сигізмунда III Ваза
(1587–1632) із фантазійною позначкою «6017», прототип
карбування монетного двору Риги.
XIGN [...] 3 DG IOR [...]
SDLIDVS GVI [...] RIGEN 6017
Місце знахідки: Вінницька обл., Жмеринський р-н,
с. Лука-Барська.
Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 369

Фальшивий шведський солід 1609 р.
Сигізмунда III Ваза (1587–1632),
прототип карбування монетного двору Риги.
SIG III D:G-REXxPOxDxLI
SOLIDVS CIVI RIGINS-609
Місце знахідки: Вінницька обл., Жмеринський р-н,
с. Лука-Барська.
Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 372

Фальшивий шведський солід 1598 р.
Сигізмунда III Ваза (1587–1632),
прототип карбування монетного двору Риги.
SIG II RXDEEG DxII
SOLIXxEIVG D R IVxIx P8
Місце знахідки: Вінницька обл., Жмеринський р-н,
с. Лука-Барська.
Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 370

Фальшивий шведський солід
Сигізмунда III Ваза (1587–1632),
прототип карбування монетного двору Риги.
SOLID [...] CIP [...]
[...] IGISM [...] X
Місце знахідки: Вінницька обл., Жмеринський р-н,
с. Лука-Барська.
Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 373

Фальшивий шведський солід Сигізмунда III Ваза (1587–1632),
прототип карбування монетного двору Риги.
Діаметр: 17 мм; вага: 1,24 г.
[...] OOD III- [...] OIO [...] IO
[...] DVS-G[...] IGE-II-OT-
Місце знахідки: Вінницька обл., Жмеринський р-н,
с. Лука-Барська.
Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 374

Фальшивий шведський солід 1599 р. Сигізмунда III Ваза (1587–1632) із дзеркальною легендою, прототип карбування монетного двору Риги.

Діаметр: 17 мм; вага: 0,96 г.
II VOIR [...] IIDOR [...] AS [...]
99xIIVx SVG [...] IOG

Місце знахідки: Вінницька обл., Жмеринський р-н, с. Лука-Барська.

Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 377

Фальшивий гібрид литовського і шведського соліда Сигізмунда III Ваза (1587–1632)

[...] WO 3 [...] SVGxDRIE
REG ARI III GO [...] E WVD [...]

Місце знахідки: Вінницька обл., Жмеринський р-н, с. Лука-Барська.

Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 375

Фальшивий шведський солід 1593 р.

Сигізмунда III Ваза (1587–1632) із додаванням елемента стилістики польських солідів – корони над монограмою «S».

Дзеркальна легенда на реверсі.

Діаметр: 18 мм; вага: 0,83 г.

SIG-III-D-G-RE [...] LI
DIVI*S-IGRNS-XS-93 SOLIDAS

Місце знахідки: Вінницька обл., Жмеринський р-н, с. Лука-Барська.

Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 378

Фальшивий гібрид литовського і шведського соліда Сигізмунда III Ваза (1587–1632)

IIxGDVLS X ROWE DIS
GDVNNIVEO DW II AS EG

Місце знахідки: Вінницька обл., Жмеринський р-н, с. Лука-Барська.

Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 376

Фальшивий шведський солід 1599 р. Сигізмунда III Ваза (1587–1632) із додаванням елемента стилістики польських солідів – корони над монограмою «S».

Діаметр: 17 мм; вага: 1,04 г.

·SIG III D REX POSI-I·
SOLIDVS CIVI RIGENS 99

Місце знахідки: Вінницька обл., Жмеринський р-н, с. Лука-Барська.

Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 379

Фальшивий гібрид литовського і шведського соліда Сигізмунда III Ваза (1587–1632).

Діаметр: 17 мм; вага: 0,68 г.

SIG III-D-G-RE-XPOM-DL
SII [...] RSIE G PO-XMDI

Місце знахідки: Вінницька обл., Жмеринський р-н, с. Лука-Барська.

Приватна колекція (Вишгород)

нечитабельна чи грубо спотворена легенда;
грубе, спрощене, схематичне відтворення ма-
люнків і гербів;

помилки в легенді та позначенні років, фанта-
зійні елементи;

дзеркальне відображення монограм і легенд;
схематичне відтворення складних дрібних де-
талей, як-от візерунки та знаки мінцмейстерів;
гібридні фальсифікати.

Варто акцентувати й на наявності підробок
як найбільш примітивного рівня виконання, так і
високохудожнього.

Вельми цікавий фальсифікат (рис. 379), під час
виготовлення поля якого запозичено елементи со-
лідів одразу трьох монетних дворів: аверс – солідів
карбування монетного двору Риги, герби реверсу
– солідів монетного двору Вільно, а нижче – герб
«Леварт» із солідами монетного двору в Познані.

За правління короля Густава II Адольфа Ваза
(1611–1632) Швеція відчувала економічне підне-
сення. Зростає чисельність населення, збільшу-
ються обсяги виробництва, розвиваються гірни-
чопромислові райони та сільське господарство.
Основа експорту країни – залізо та мідь. Неза-
баром торговельний баланс Швеції перевищив
обсяги вивезення над ввезенням [186]. Реформа
промисловості, стимулювання сільського госпо-
дарства зумовило збільшення кількості експорто-
ваної продукції, що надало можливість шведській
дрібній монеті швидко розповсюдитися всією
Східною Європою.

У Швеції за правління короля Густава II
Адольфа карбувалися ере та монети номіналом
4 марки на монетному дворі в Ревелі (сучасний
Таллінн, Естонія); золоті дукати, срібні талери,
напівталери, драйпелькери, полуторні шилінги
та соліди на монетному дворі в Ризі (сучасна Лат-
вія). Також карбувалися дукати, талери, півтале-
ри, орти, трояки, драйпелькери, гроші, соліди та
монети номіналом у 1/4 ере на монетному дворі
в Ельблонзі (сучасна Польща). Монети дрібного
номіналу: трояки, драйпелькери та соліди набули
значної ваги в грошовому обігу українських істо-
ричних земель у першій половині XVII ст., заклав-
ши разом із монетами Речі Посполитої та Бран-
денбурга-Пруссії підґрунтя для грошового обігу.
Монети ж великих номіналів з ім'ям Густава II
Адольфа не здобули популярності в грошовому
обігу й сьогодні є нумізматичними раритетами.
Як відомо, прототипами для фальсифікації пере-
важно ставали найбільш популярні серед населен-
ня повсякденні монети, тому нумізматам широко
відомі підробки найпоширеніших монет з ім'ям
Густава II Адольфа – солідів (рис. 380–385).

Соліди карбували на трьох монетних дворах:
у Ризі (міський монетний двір) і на околицях (мо-

нетний двір Лівонії), а також в Ельблонзі. Нові
шведські соліди фальсифікатори взяли за осно-
ву відразу. Сприяла підроблянню й іконогра-
фічна простота монет. Переважали соліди кар-
бування монетного двору в Ризі. Їхні підробки
найчастіше й трапляються в знахідках.

Рис. 380

Фальшивий шведський солід
Густава II Адольфа Ваза (1611–1632)

[...] OISO

SOLIGIO IOIO

Місце знахідки: Чернівецька обл.,
Хотинський р-н, с. Рукшин.
www.forum.violity.com

Рис. 381

Фальшивий шведський солід
Густава II Адольфа Ваза (1611–1632),
прототип карбування монетного двору Риги.
Діаметр: 16 мм; вага: 0,61 г.

IVS8 [...] GIV

IIIDVS D [...] OII:R

Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 382

Фальшивий шведський солід
Густава II Адольфа Ваза (1611–1632),
прототип карбування монетного двору Риги.
Діаметр: 14/17 мм; вага: 0,52 г.

Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 383
Фальшивий шведський солід
Густава II Адольфа Ваза (1611–1632),
прототип карбування монетного двору Риги.
Діаметр: 15,5 мм; вага: 0,46 г.
[...] VST ADO [...]
OEOI [...] OEOI5A
Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 384
Фальшивий шведський солід
Густава II Адольфа Ваза (1611–1632),
прототип карбування монетного двору Риги.
Діаметр: 15/16 мм; вага: 0,76 г.
[...] OIO [...]
[...] IOIO [...]
Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 385
Фальшивий шведський солід
Густава II Адольфа Ваза (1611–1632),
прототип карбування монетного двору Ельблонга.
Діаметр: 16,5 мм; вага: 0,63 г.
GVS-ADO [...]
SOLIDVS-CIVI-ELBING [...]
Приватна колекція (Вишгород)

Схожість стилістики гербів Риги та Ельблонга зумовила складність встановлення прототипу підробки через їхнє спотворене відтворення фальшивомонетниками та часто нечитабельні легенди. Але ми вважаємо, що кустарних підробок солідів монетного двору Риги значно більше, ніж

Ельблонга (рис. 385). Серед вивчених нами підробок шведських солідів упевнено можна назвати один фальсифікат, що є імітацією солідів Ельблонга. Про це свідчить збережений фрагмент легенди «ING», що вирізняє монетний двір «ELBING».

Кустарні підробки шведських солідів, як і їхні імітації із Сучави, зазвичай дуже рідко зберігають поверхневий шар, що імітує дорогоцінний метал. Нам удалося виявити лише одну підробку з візуально помітними слідами нанесення поверхневого шару (рис. 386). Тож можна говорити про виготовлення підробок солідів переважно без подальшого нанесення на їхню поверхню шару ртуті чи олова.

Рис. 386
Фальшивий шведський солід
Густава II Адольфа Ваза (1611–1632),
прототип карбування монетного двору Риги.
Діаметр: 16,3 мм; вага: 0,64 г.
GVSTATO [...]
[...] LIDVS-CIVI [...] INENSIS [...]
Приватна колекція Валерія Нечитайла (Київ)

Гібридний фальсифікат, прототипами для виробництва якого слугували шведський солід короля Густава II Адольфа Ваза (1611–1632) і солід польського короля Сигізмунда III Ваза (1587–1632), виявлено у складі скарбу поблизу м. Гродзець (пол. Grodziec) [164, с. 112].

Монети Густава II Адольфа використовували як прототипи не лише для приватних підробок. Шведські соліди здобули таку популярність, що карбування їхніх імітацій налагодили в Молдавському князівстві на монетному дворі в Сучаві на державному рівні. Значна різноманітність кустарних підробок, виконаних на дуже високому художньому рівні, і молдавських імітацій така велика, що часто відрізнити та правильно класифікувати їх дуже складно. Саме тому ті чи ті підробки потрапляють до нумізматичних каталогів як монети державного карбування та навпаки. Ми однак з думкою українського археолога Дмитра Староверова про те, що вирішити цю проблему допоможе лише ретельний пуансонний аналіз державних шведських монет, який дасть змогу вилучити зі штемпельної схеми кустарні підробки та молдавські імітації. У нашій праці головну увагу ми приділили кустарним підробкам шведських монет, вивчивши найпоширеніші їхні типи, що

копіюють соліди, карбовані в Ризі та Ельблонзі від імені Густава II Адольфа (1611–1632) та його дочки, королеви Христини I (1632–1654).

Підроблений драйпелькер, прототипом виготовлення якого слугував драйпелькер 1622 р., карбований на монетному дворі в Ризі від імені Густава II Адольфа (рис. 387), знайшли в Хорольському районі Полтавської області. Зараз це єдиний відомий нам фальсифікат такої монети [187].

Рис. 387

Фальшивий шведський драйпелькер
Густава II Адольфа Ваза (1611–1632),
прототип карбування монетного двору
Риги 1622 р.

Діаметр: 18 мм; вага: 1,03 г.
MON NOV CIVI RIGE 2-2 24
GVST ADOLF D G REX S

Місце знахідки: Полтавська обл., Хорольський р-н.
Приватна колекція (Вишгород)

Зазначимо, що сьогодні не відомі кустарні підробки трояків Густава II Адольфа в знахідках у Східній Європі, що, імовірно, зумовлено більшою популярністю та поширенням трояків польського короля Сигізмунда III Ваза, велике розмаїття яких стало привабливим для фальшивомонетників.

За років правління королеви Христини I (1632–1654) карбування солідів дедалі набирає обертів. Слід наголосити, що серед шведських солідів знахідки дрібних монет цієї правительки наймасовіші, а отже з'явилися також їх численні підробки (рис. 388–393).

Рис. 388

Фальшивий шведський солід Христини I (1632–1654),
прототип карбування монетного двору Риги.
S [...] DWMI [...]

Місце знахідки: Черкаська обл., суч. Іркліївський р-н,
територія затопленого 1960 р. с. Самовиця

Рис. 389

Фальшивий шведський солід Христини I (1632–1654),
прототип карбування монетного двору Риги.

Діаметр: 15,5 мм; вага: 0,74 г.

[...] I00I0 [...]

[...] IOA VIO [...]

Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 390

Фальшивий шведський солід Христини I (1632–1654),
прототип карбування монетного двору Риги.

Діаметр: 15 мм; вага: 0,55 г.

$$[\dots]$$

[...] A00V* [...]

Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 391

Фальшивий шведський солід Христини I (1632–1654),
прототип карбування монетного двору Риги.

Діаметр: 16 мм; вага: 0,68 г.

[...] IAXID IAISII [...]

$$[\dots]$$

Приватна колекція (Вишгород)

Ми вбачаємо дивним той факт, що крім кустарних підробок солідів відомі нечисленні фальсифікати шведських драйпелькерів, карбованих від імені Густава II Адольфа та Христини I. У монетних комплексах середини XVII ст. разом із польсько-литовськими півтораками трапляються й шведські драйпелькери (за нашими спостереженнями, майже 10 %). Найчастіше це драйпелькери

1623, 1624, 1630, 1631, 1633 та 1648 років карбування. Імовірно, їхні кустарні підробки відомі в країнах Балтії.

Рис. 392

Фальшивий шведський солід Христини I (1632–1654), прототип карбування монетного двору Риги.
[...] AS II HCP OIOI
AO [...] NOI [...]
www.forum.violity.com

«CIVI», подано дзеркальне відображення літер «N» і «G», також у легенді багато літер «I» та «O», засвідчуючи, що фальсифікатор не розумів значення літер і не вмів їх читати та писати.

Рис. 394

Фальшивий шведський солід Христини I (1632–1654), прототип карбування монетного двору Ельблонга.
Діаметр: 15 мм; вага: 0,74 г.
SIOVICS x CGINOIO
IOGHESOIHC*OVIO
Місце знахідки: Черкаська обл.
Приватна колекція (Вишгород)

Рис. 393

Фальшивий шведський солід Христини I (1632–1654), прототип карбування монетного двору Риги.
Діаметр: 16 мм; вага: 0,68 г.
CHR [...] ADO [...]
CIODVS CI [...] R-I-O [...]
Приватна колекція (Вишгород)

У процесі вивчення підробок шведських солідів ми звернули увагу на одну групу підробок, знахідки яких характерні для Черкаської області [188]. Їх особливість полягає в тому, що всі відомі нам екземпляри практично ідентичні, і це свідчить про причетність до їх виготовлення одного майстра або однієї підпільної майстерні. Фальсифікати імітують соліди королеви Христини I. Вирізняє цей тип підробок виконання дзеркального зображення монограми королеви, а також схематичне відтворення герба династії Ваза у вигляді двох символів, схожих на літеру S, одна з яких розвернута. Застосовуючи аналогічні символи, фальсифікатори примітивно зобразили й герб міста. З огляду на імітацію герба з двома хрестиками можна припустити, що спільники намагалися скопіювати герб Ельблонга, а не Риги, який має лише один хрест. На рис. 394 представлено екземпляр із найбільш збереженою легендою та її реконструкцію.

Як бачимо, легенда на полі фальсифікату відтворена із суттєвими відхиленнями, майстри, імовірно, намагалися зобразити слова «SOLIDVS» і

Серед фальсифікатів цієї групи нам удалося виявити та вивчити чотири екземпляри, один з яких зберігається в колекції Черкаського обласного краєзнавчого музею [189].

Раніш, коли досліджувалася можливість карбування українськими козацькими гетьманами фальшивих монет (див. Криміналіст. вісн. 2024. № 1(41). С. 96–137), наголошувалося, що такими можуть бути групи ідентичних підробок, знайдених у скарбах, та одиничні знахідки в конкретному регіоні. Але, зазначимо, продукція такого примітивного рівня виконання, найімовірніше, може належати до емісій козацьких гетьманів. Убачається, «гетьманські» монети варто шукати серед якісних імітацій монет, виготовлених зі срібла [162].

У процесі виробництва підробок фальсифікатори докладали максимум зусиль для виготовлення фальшивок, максимально схожих на монети державного монетного двору, водночас часто не розуміючи написів і знаків. Найцікавіший у фокусі технологій виготовлення підробок фальшивий солід королеви Христини I (рис. 395), на полі якого крім монограми, герба та літер легенди відтворено також дефект виготовлення монети на вальцверку – зміщення зображення штемпеля. На полі фальшивої монети помітно спробу передати зображення двох штемпелів, а також знаки у вигляді зірок, які часто видно на вальцьованих монетах поза круговим обідком основного зображення штемпеля.

Серед монет Христини I й інші монети масового карбування – мідні ере, а також 1/4 та 1/6 ере. Імовірність виявлення фальсифікатів цих монет незначна – підроблювати їх не було сенсу.

Як уже зазначалося, трапляються такі курйози, коли дослідники вважають фальшивими

монети державного карбування, і навпаки – фальшиві монети та імітації розміщують у каталогах як офіційні.

Рис. 395
Фальшивий шведський солід
Христини I (1632–1654),
прототип карбування монетного двору Риги.
Діаметр: 16,1 мм; вага: 0,7 г.
[...] EX [...]
[...] SOLI [...] XO /// [...] XO [...]
Приватна колекція (Вишгород)

Яскравий приклад цього – ризькі соліди 1638 р. з нехарактерною для шведських монет монограмою королеви Христини I у вигляді літери «С», названою серед дослідників «ошатною» монограмою через нестандартно оформлені початок і кінець заокруглення літери (рис. 396). У каталозі Гуннара Хальяка цю монету зазначено як карбовану монетним двором у Ризі до 1638 р. [129, с. 249, № 1516]. Проте в результаті пуансонного аналізу шведських монет український нумізмат і археолог Дмитро Староверов дійшов висновку, що цей тип монети належить до імітативної продукції монетного двору в Сучаві [190, с. 118–119].

Великі монети Густава II Адольфа та Христини I не залишили значного сліду на грошовому ринку й сьогодні є нумізматичними раритетами. Їхні кустарні підробки нам не відомі.

У грошовому обігу українських земель широко представлено у знахідках також соліди королів Швеції Карла X Густава (1654–1660) і Карла XI (1660–1697), але крім молдавських імітацій кустарних підробок виявити не вдалося. Причиною цього може бути переорієнтація фальшивомонетників на нову популярну монету – польсько-литовський солід короля Яна II Казимира (1648–1668), підроблення якої досягло величезних масштабів. До того ж у грошовому обігу чимало солідів королеви Христини I, привабливіші для фальсифікування через їхню впізнаваність і популярність на ринку.

Цікаву знахідку виявили приватні особи на околицях Риги – фальшиві 2 марки 1695 р. Карла XI (рис. 397). Зважаючи на те що монета має максимальну схожість із монетами державного карбування [191, с. 148], можливо, до її виготовлення причетні працівники монетного двору, які

використовували для підроблення оригінальний штемпель.

Рис. 396
Шведський солід Христини I (1632–1654) 1638 р.
з «ошатною» монограмою.
Приватна колекція Дмитра Староверова

Рис. 397
Фальшиві шведські 2 марки 1695 р. Карла XI (1660–1697).
Вага: 7,78 г.
CAROLVS-XI D:G:R:EX-SVE-
16-95 / 2. S M.
Місце знахідки: Латвія, Рига

Наприкінці XVII ст. шведська монета втрачає свій вплив на грошовому ринку Східної Європи, а відтак її перестають надто широко підробляти.

Розділ 8. Молдова і Трансильванія Chapter 8. Moldova and Transylvania

Карбування молдавських державних монет починається за правління господаря Молдови Петра I Мушата (Мушатіна) (1375–1391). Найбільш ранні якісні молдавські гроші зазнали підроблення майже одразу. Зокрема, фальшиві мідні гроші (рис. 398–399), імітація легенди на яких не збереглася, з огляду на стилістику могли карбувати за часів правління господаря Петра Мушата або його племінника Олександра чел Буна (1400–1432).

Рис. 398
Фальшивий молдавський грош
Петра I Мушата (1375–1391).
Приватна колекція Олександра Литвинчука (Рівне)

Рис. 399
Фальшивий молдавський грош Петра I Мушата (1375–1391).
Діаметр: 18 мм; вага: 0,72 г.
Місце знахідки: Чернівецька обл. Хотинський р-н, с. Рухотин.
Приватна колекція (Вишгород)

Фальшивий грош, стилістично схожий на монети Петра Мушата та Олександра чел Буна, знайдено на околицях с. Рухотин, Хотинського району Чернівецької області (рис. 399). На аверсі в центрі в обідку збереглося зображення бика із зіркою між рогами, а також нечитабельні фрагменти легенди. На реверсі чітко видно герб із прямокутним верхом, оздоблений лініями, а також нечитабельні фрагменти легенди. Дослідження з використанням точної вимірювальної апаратури (рентгенофлуоресцентний аналіз) показали наявність товстого шару олова на поверхні, що свідчить про застосування техніки лудіння.

Реверс фальшивого півгроша Олександра чел Буна (рис. 400), знайденого під час архео-

логічних розкопок у фортеці Аккерман (сучас. Білгород-Дністровський, Одеська область), має абсолютно імітаційний характер. Також під час археологічних досліджень у фортеці виявлено османські (зокрема й два фальшивих акчі), угорські, джучидські та монети кримських ханів династії Гіреїв [192, с. 230].

Рис. 400
Фальшивий молдавський півгрош (пуло)
Олександра чел Буна (1400–1432).
Місце знахідки: фортеця Аккерман (сучас. Білгород-Дністровський, Одеська область)

Нумізматичній науці відомі знахідки фальшивих монет Олександра чел Буна та Штефана III чел Маре (1457–1504), що концентруються переважно на території історичної Буковини та Бессарабії [193]. Фальшиві мідні гроші молдавського господаря Олександра чел Буна, покриті сріблом або оловом, а також оригінальні гроші та мідні півгроші (пули?) виявлені під час археологічних розкопок поблизу с. Молодія Чернівецької області [181, с. 254].

У Новоселицькому районі Чернівецької області, зазначає Олександр Огуй, знайшли мідний фальсифікат молдавського гроша Штефана III чел Маре неподалік с. Чорнівка [194, с. 74] і с. Чорнівка-2 [181, с. 264].

Фальсифікати грошей Штефана III чел Маре (1457–1504) описують фахівці в каталозі середньовічних монет Молдови та Валахії [9, № 741 і 742].

Нам відомий фальшивий молдавський грош, знайдений у Кельменецькому районі Чернівецької області, прототипом для створення якого слугував грош Штефана III чел Маре (тип із хрестом на щиті) (рис. 401).

Виявлення підробок найбільш ранніх молдавських монет не дивує, оскільки грошові емісії перших господарів із династії Мушатинів вирізняються високою якістю та значними тиражами.

Технологією нанесення амальгами, що застосовується у виробництві підробок, послуговувався молдавський господар для випуску кредитної монети [195, с. 487].

Рис. 401

Фальшивий грош Штефана III чел Маре
(тип із хрестом на щиті).

Діаметр: 13 мм; вага: 0,52 г.

Місце знахідки: Чернівецька обл., Кельменецький р-н.
Приватна колекція (Вишгород)

Серед нумізматів побутує думка, ґрунтована на монетних знахідках, що на території Молдавського князівства під час правління Штефана IV Молодого (1517–1527) підроблювали литовські півгроші короля Польщі і Великого князя Литовського Сигізмунда I Старого (1506–1548). Певно тому уряди Польщі та Литви ухвалили рішення про закриття кордонів і торговельних зв'язків із князівством. Знахідка підробленого литовського півгроша поблизу м. Хотина свідчить про можливе місце локалізації фальшивих монет у фортеці [194]. Підробки півгрошів Сигізмунда I Старого містилися й у скарбах, виявлених у Чернівецькій області (селах Денисівка, Романківці, Жилівка). Ці факти – непряме підтвердження наших припущень щодо підроблення півгрошів на території Молдавського князівства [107, с. 120].

Імовірно, в Молдові півгроші Сигізмунда I Старого з позначкою «1526» фальсифікували й срібляли одночасно з грошами Штефана IV, що призвело до заборони обігу цих монет на території Польського королівства [107, с. 158].

Серед кустарних підробок молдавських монет нам відомий екземпляр, який наслідує гроші Богдана III (1504–1517) (рис. 402).

Рис. 402

Фальшивий молдавський грош Богдана III (1504–1517).

[...] БОГД [...]

[...] МФСНОІ+

У нумізматичній літературі опубліковано відомості про те, що молдавські господарі, мож-

ливо, карбували великі срібні монети або ж імітували монети інших держав. У Сучаві 1902 р. виявили викарбувану з якісного срібла молдавську монету діаметром 27 мм із написом: «PRINCIPIS MOLDOVIE 1662 та MONETA NOVA MOLDAVA» та зображенням голови тура з бородою. Монету придбала Румунська академія з Бухареста. Певно, цей екземпляр карбували за правління Деспота Воде (1561–1563) з неправильно прочитаним написом (правильне позначення року – 1562) або монета є підробкою того часу. Схожу фальшивку із зображенням місяця та зірок і легендою «IWAN WOIWODIS» 1897 р. викарбував Якоб Гольдшмідт, за що його покарано штрафом 280 австрійських флоринів і ув'язнено на три місяці [194].

Питання карбування наслідувань монет королівства Швеції та курфюрства Бранденбурга-Пруссії на монетному дворі в Сучаві, що понад століття є актуальним, комплексно не досліджувалося.

Поблизу Сучави, зазначає Г. Фойт, під час археологічних розкопок серед оригінальних монет виявлено 26 видів різних монетних підробок, переважно польських і шведських монет [196].

У другій половині XVII ст. грошовий ринок Східної Європи заповнили молдавські імітації шилінгів прибалтійського карбування. Виробництво солідів, стилістично схожих на шведські соліди короля Густава II Адольфа (1611–1632), королеви Христини I (1632–1654), королів Карла X Густава (1654–1660), Карла XI (1660–1697) і пруські соліди курфюрста Бранденбурга-Пруссії й п'ятого герцога Пруссії Фрідріха-Вільгельма (1640–1688), було налагоджено молдавським господарем Євстратієм Дабіжею (1661–1665). Нумізмати виокремлюють дві групи монет карбування цього господаря: шилінги з монограмами та ім'ям Істратія [9, № 821–844] (рис. 403), а також імітації шведських шилінгів із копіюванням монограм, спотвореними легендами, що не відповідають датам правління монархів [9, № 845–1073]. Деякі дослідники стверджують, що на Сучавському монетному дворі карбували й підроблені шведські риксдалери.

Оскільки ця група підробок є державною імітацією, а не кустарною продукцією приватних фальшивомонетників і значною мірою виходить за межі нашого дослідження, питання наслідування шведської монети в Сучаві детально не розглядаємо.

Наведемо кілька цікавих фактів щодо карбування монет у Сучаві в другій половині XVII ст. За оцінками дослідників, у Сучаві випущено імітації солідів на суму 12 мільйонів польських злотих, отже їхня кількість перевищила мільярд екземплярів. Є також припущення, що монетним двором у Сучаві завідував знаменитий фінансист

Рис. 403
Молдавські соліди з ім'ям Євстратія Дабіжі (1661–1665)

і реформатор монетної справи Тит Лівій Боратині (1617–1681) – «батько» боратинок. Докладніше про це йдеться в розділі 4, присвяченому Польщі та Речі Посполитій (див. Криміналіст. вісн. 2024. № 1(41). С. 96–137).

Після закриття сучавського монетного двору 1663 р. казначейство Корони Королівства Польського наказало протягом півроку обміняти в населення фальшиві шилінги у співвідношенні 2:1, а через рік – 3:1 [197]. Скарби солідів другої половини XVII ст., знайдені на території України та Білорусі, становлять у середньому майже 11 % «сучавських» солідів. Їхня кількість у скарбах збільшується на територіях, які межують із молдавськими землями (торговими шляхами), а саме в сучасних Чернівецькій і Вінницькій областях, де серед монет комплексу молдавських підробок може бути наполовину більше.

Вигідне виробництво тривало і за правління таких господарів Молдови: Ілляша Александру (1666–1668) і Георге Дука (1665–1666, 1668–1672, 1678–1683). Вони заробляли на різниці курсу, маючи під рукою технічні потужності для забезпечення масового карбування. Оттоманська Порта 1680 р. повністю заборонила карбування грошей у Молдавії, а «сучавські» шилінги перебували в грошовому обігу Буковини та Бессарабії аж до середини XVIII ст., про що свідчать місцеві монетні знахідки [198].

Ще наприкінці XIX – на початку XX ст. відомий буковинський архітектор, краєзнавець та археолог К. Ромсторфер під час розкопок на території резиденції (замку) молдавських господарів у Сучаві розкрив таємницю походження фальшивих молдавських шилінгів [199, с. 643].

Досліднику вдалося виявити місце карбування монет, що підтверджують знайдені під час розкопок 1901 р. в Княжому дворі Сучавської фортеці понад три тисячі як цілих солідів, так і фрагментів фальшивих шведських, польських, лівонських і пруських шилінгів XVII ст. різної стадії виготовлення, а також свинцеві форми. Разом із монетами знайдено й мідні смуги з відтисненими за допомогою вальцювального верстата зображеннями аверсів і реверсів шилінгів різних типів і держав, відходи виробництва у вигляді обрізаних пластин, монетний брак тощо [200, с. 115]. Ці знахідки точно локалізували місце виробництва фальшивих шилінгів [201].

Заналізувавши викладений матеріал, можна резюмувати:

підроблення монет у Молдавському князівстві розпочалося вже з появою монет перших Мушатинів;

найчастішими прототипами для підроблення є монети Петра Мушата (1375–1391), Олександра чел Буна (1400–1432), Штефана III чел Маре (1457–1504) і Богдана III (1504–1517);

гроші Штефана IV Молодого (1517–1527) є державними кредитними монетами, а не кустарними підробками;

виробництво державних імітацій у другій половині XVII ст. в Сучаві потребує окремого глибокого вивчення, яке виходить за межі нашого дослідження.

Трансильванія

На межі XVI і XVII ст. у грошовому обігу Східної Європи збільшується роль монет князівства Трансильванія, карбованих від імені князів

Сигізмунда (Жигмонда) (1586–1599, 1601–1602) та Габріеля (Габора) (1608–1613) зі знаменитого роду Баторіїв. У знахідках українських земель трапляються гроші, півтораки, трояки й талери, викарбувані від імені цих князів, хоча серед загальної грошової маси роль зазначених монет дуже скромна.

Одиничну знахідку унікальної підробки виявили нумізмати в Чимішлійському районі Молдови. Прототипом для її виготовлення (рис. 404) слугував талер князя Сигізмунда Баторія, карбований 1591 р. на монетному дворі в м. Бая-Маре (рум. Baia Mare, угор. Nagybanya) [202]. Золоті та срібні монети Трансильванії, що брали участь у грошовому обігу Буковини та Молдови, широко відомі у скарбових й одиничних знахідках [203, № 23, № 34 та № 64]. За нашими спостереженнями, на території історичних земель – Трансильванії, Бессарабії та Буковини – знахідки фальсифікатів талерів не рідкість. Але серед найпоширеніших відомі насамперед підробки левендаальдерів провінції Голландії (Нідерландів). Переважна кількість фальсифікатів саме левендаальдерів, а не інших типів талерів, пояснюється їх великим поширенням на грошовому ринку кінця XVI – середини XVII ст., а також більш низькою пробою срібла цих монет.

Рис. 404

Фальшивий трансильванський талер 1591 р. Сигізмунда Баторія (1586–1599, 1601–1602).
[...] NO [...]
PR [...] S-T [...] ANSSYLVANIA-1591
Приватна колекція (Кишинів, Молдова)

Рідкісність талерів Сигізмунда Баторія збільшує інтерес до підробки, адже поява фальсифікату за прототипом рідкісної монети – унікальне явище. Виробництво таких екземплярів, певно, припадає на кінець XVI ст. – перше десятиліття XVII ст., що наближено до часу офіційного карбування талерів цього типу. Найімовірніше фальсифікатори використовували саме такий тип талерів як зразок. Особливістю описуваної підробки трансильванського талера є метод його виготовлення – напаявання срібних пластин на основу з недорогоцінного металу (очевидно міді, зважаючи на візуальний аналіз підробки).

Цікаву знахідку виявили краєзнавці в Ямпільському районі Вінницької області – фальшивий

грош, виготовлений за прототипом монет, карбованих на монетному дворі в м. Брашов (рис. 405). За нашими спостереженнями, цей фальсифікат сьогодні унікальний у знахідках Східної Європи. Гроші карбування Брашова вирізняються стилістикою виконання, на їх аверсі зображено дуб із розлогим корінням, що дуже детально відтворено фальсифікаторами у підробці.

Рис. 405

Фальшивий грош Трансильванії, карбований монетним двором у Брашові (1612–1615).
Діаметр: 23/24; вага: 1,74 г.
GROSS:CIVITA BRAS [...] I
[...]
Місце знахідки: Вінницька обл., Ямпільський р-н.
Приватна колекція (Вишгород)

Єдиним типом дрібних трансильванських монет, популярних у грошовому обігу, є срібний грош (через зручність розрахунку). Це підтверджує максимальна схожість стилю трансильванського гроша Габріеля Баторія (1608–1613) із польськими грошами короля Речі Посполитої Сигізмунда III Ваза (1587–1632). Тобто цей тип монети наслідувальний, але ми акцентуємо увагу на кустарних підробках, зокрема зааналізовано три фальшиві гроші князя Габріеля Баторія. Цікавим і дивним убачається той факт, що одну з вивчених нами фальшивих монет (рис. 406) знайдено в Київській області. Наголосимо ще й на тому, що польські гроші Сигізмунда III Ваза, стилістику яких копіюють описувані гроші Трансильванії, підробляли великими тиражами, насамперед прототипи 1613 р.

Цікавий факт різноманітності позначок на полі фальсифікатів трансильванських грошей. Нам удалось вивчити три такі підробки грошей із позначками: «1613» (рис. 406), «1612» (рис. 407) і «1615», помилково зазначеною як «1651» (рис. 408).

Рівень виконання підробок цього типу досить високий, що може свідчити про причетність до їх виробництва осіб, які раніше працювали на монетних дворах. Технологія виготовлення фальсифікатів трансильванських грошей полягала у виробництві заготовки з нанесеним рельєфом, що імітує елементи поля державної монети з подальшим покриттям її шаром дорогоцінного металу для надання оригінального вигляду [204].

Рис. 406

Фальшивий трансильванський грош 1613 р.

Габріеля Баторія (1608–1613).

Діаметр: 20 мм; вага: 1,45 г.

16-13 / GAB BATHO / ·D:GPRIN· / ·TRAN·

GROSSVS:REGNI:TRANSVL:

Місце знахідки: Київська обл., Тетіївський р-н, с. Галайки.

Приватна колекція Олександра Литвинчука (Рівне)

Рис. 407

Фальшивий трансильванський талер 1612 р.

Габріеля Баторія (1608–1613).

16-Z / GAR:BATHO / ·D:G:PRIN / ·TRAN·

GROSSVS:REGNI [...]·N+

Приватна колекція Олександра Литвинчука (Рівне)

Рис. 408

Фальшивий трансильванський грош 1615 р.

Габріеля Баторія (1608–1613) з фантазійною позначкою «1651».

[...] 6-51 / [...] AB BATHO / D:G PRIN / TRAN

GROSSVS [...] I-

Зважаючи на те що трансильванський грош у грошовому обігу Східної Європи на початку XVII ст. відігравав незначну роль, виробництво підробок, найімовірніше, відбувалося у самій Трансильванії чи Угорщині, де їх упевненіше використовували б як прототипи.

Монети Трансильванії інших номіналів набували значного поширення в грошовому обігу, тому виявлення їхніх підробок малоімовірне.

На цьому завершується період підроблення монет безпосередньо Трансильванського князівства. Як зазначають дослідники Сергій Махун і Дмитро Пядишев, 1691 р. турки уклали договір зі Священною Римською імперією, за яким вони відмовилися від прав на Трансильванію. Леопольд I Габсбург цього року своїм указом приєднав князівство безпосередньо до імперії, відокремивши його землі від Угорщини [205, с. 235]. Монети, карбовані на монетному дворі в Нагібанії (м. Бая-Маре), здобувають популярність серед фальшивомонетників лише за правління імператора Священної Римської імперії Леопольда I Габсбурга (1658–1705).

Серед найбільш рідкісних прототипів для підроблення монет Трансильванії в грошовому обігу Центральної та Східної Європи можна назвати грош Габріеля Баторія (1608–1613), наразі в Україні такі знахідки нам не відомі (рис. 409).

Рис. 409

Фальшивий трансильванський грош

Габріеля Баторія (1608–1613).

GABR:D:G:SA:ROIM:ET:T [...]

PAR [...] CO PRADV 1624 C-M-

Приватна колекція Валентина Санду (Румунія)

Список використаних джерел

- [1] Иннз Б. Подделки и мошенники, которые потрясли мир. Правда о самых великих обманах в истории. Харьков : Книжный клуб, 2006. 255 с.
- [2] Шуст Р., Шлапінський В. Карбування та розповсюдження фальшивої монети на території Руського воєводства в XV–XVII ст. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2002. Вип. 37(1). С. 95–102.
URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shust_Roman/Karbuвання_ta_rozpovsiudzhennia_falshyvoi_monety_na_terytoarii_Ruskoho_voievodstva_v_XV-XVII_st.pdf
- [3] Болгов В. В., Чепак В. П., Чепак Г. Д. Нумизматика: Рассказы о золотых, серебряных, медных монетах. Киев : [б.и.], 2006. 176 с.
- [4] Голиш Г. М. Основы нумизматики : навч. посіб. 2-ге вид., доп. і випр. Черкаси : Черкаський ЦНТЕІ, 2006. 314 с.
- [5] Воронов Ю. П. Страницы истории денег. Новосибирск : Наука, 1986. 175 с.
- [6] Горнунг М. Б. Африканские «примитивные» деньги в музеях России. *Седьмая всероссийская нумизматическая конференция : тез. докл. и сообщ.* (Ярославль, 19–23 апр. 1999 г.). М., 1999. С. 79–80.
- [7] Федоров-Давыдов Г. А. Монеты – свидетели прошлого. М. : Издательство Москов. ун-та, 1985. 176 с.
- [8] Нечитайло В. В. Мини-каталог польско-литовских монет, обращавшихся на территории Украины XIV–XVIII вв. *Нумизматика і фалеристика*. 1997. № 3. С. 11–22.
URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Nechytailo_Valerii/Kataloh_monet_Ukrainy_periodu_kozachchyny_XV-XVIII_st.pdf
- [9] Luchian O., Buzdugan G., Oprescu C. Monede și bancnote românești. București : Sport-Turism, 1977. 429 p.
- [10] Нечитайло В. В. Каталог подільських, молдавських і валахських монет, що були в обігу на Україні у XIV–XVII ст. Київ : Huss, 2014. 112 с.
- [11] Нечитайло В. В. Мини-каталог польско-литовских монет, обращавшихся на территории Украины XIV–XVIII вв. *Нумизматика і фалеристика*. 1997. № 4. С. 9–11.
- [12] Шлапінський В. Чотири етапи діяльності монетного двору у Львові (1656–1663). *Львівські нумизматичні записки*. 2004. № 1. С. 18–31.
- [13] Борисенко В. Й. Соціально-економічний розвиток Лівобережної України в другій половині XVII ст. Київ : Наук. думка, 1986. 262 с.
- [14] Тоїчкін Д. В. Козацька шабля XVII–XVIII ст.: історико-зброєзнавче дослідження. Київ : Стило, 2007. 368 с.
- [15] Сас П. М. Феодальные города Украины в конце XV – 60-х годах XVI в. Киев : Наук. думка, 1989. 232 с.
- [16] Потин В. М. Монеты. Клады. Коллекции: очерки нумизматики. СПб. : Искусство-СПб, 1993. 303 с.
- [17] Назаров В. А. Оригиналы, новodelы, подделки, фальшивки... *Пятнадцатая всероссийская нумизматическая конференция : тез. докл. и сообщ.* (Ростов-на-Дону, 20–25 апр. 2009 г.). М. : Нумизмат. лит., 2009. С. 296–298.
- [18] Михалевский Ф. И. Очерки истории денег и денежного обращения, деньги в феодальном хозяйстве. М. : ГосФинИздат, 1948. Т. I. 272 с.
- [19] Piniński J. Pojęcie monety fałszywej w Późnym Średniowieczu. *Wiadomości Numizmatyczne*. 1976. R. XX. Z. 4. S. 239–242.
- [20] Гулецкий Д. Фальшаванне манет Рэчы Паспалітай. *Банковский Вестник*. 2007. С. 66–69.
- [21] Демьянчук С. Г. О природе надчеканок на античных монетах. *Херсонесский сборник*. 1998. Вып. 9. С. 228–229.
URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/172725>
- [22] Пиворович В. Б. Монета Ольвии с фальшивой надчеканкой. *Історія. Ентографія. Культура. Нові дослідження : тези Першої обл. наук. краєзнав. конф.* Миколаїв, 1995. С. 48–49.
- [23] Варфоломеева Т. С. Средневековые кожаные кошельки. *Новгород и Новгородская земля, история и археология*. 1997. Вып. 11. С. 105–114.
- [24] Марков А. К. Клад немецких пфеннигов XI века, найденный в Гдовском уезде. СПб. : тип. В. Ф. Киришбаума (отд-ние), 1911. 7 с.
- [25] Гольдберг Т. Г., Постникова-Лосева М. М. Клеймение серебряных изделий в России в XVII – начале XVIII веков. Труды ГИМ. *Сборник статей по истории материальной культуры XVI–XIX веков*. 1941. Вып. 13. С. 3–82.
- [26] Нахорст-Бёес Э. Международная монетная система и Скандинавия. (1550–1650) : Резюме. V *Международный конгресс экономической истории* (Ленинград, 10–14 авг. 1970 г.). М. : [б.и.], 1970. 2 с.
- [27] Kasper R. Wizerunek i Szacunek Mynic Wszelakich Cvdzoziemskich, iako które w Koronie Polskiej brane y wydawane bydz maia. Krakow : Drukarnja Lazarzowa, 1600. 30 s.
- [28] Бойко-Гагарін А. С. Нумизматична спадщина Георга Агріколи. *Єлисавет. Збірник наукових праць Кіровоградського національного технічного університету. Історичні науки*. 2012. Вип. 1. С. 284–301.
- [29] Стукалова Т. Ю. «Белые вороны» Йозефа Майнерта. *Нумизматический Альманах*. 2009. № 2(36). С. 2–6.
- [30] Вермуш Г. Аферы с фальшивыми деньгами. Из истории подделки денежных знаков : пер. с нем. М. : Междунар. отношения, 1990. 224 с.
- [31] Фенглер Х., Гироу Г., Унгер В. Словарь нумизмата : пер. с нем. М. : Радио и связь, 1982. 328 с.
- [32] Федосеев Н. Ф. Нумизмы поручика Сазонова. *Мир древностей*. 2006. № 1. С. 57.
- [33] Каталог монет України періоду козащини XV–XVIII ст. / авт.-упоряд. В. В. Нечитайло. Київ : Київ. кн.-журн. ф-ка, 2011. 64 с.
- [34] Лорд Б., Лорд Г. Д. Менеджмент в музейном деле : учеб. пособие / пер. с англ. Э. Н. Гусинского и Ю. И. Турчаниновой ; под ред. А. Б. Голубовского. М. : Логос, 2002. 256 с.

- [35] Бойко-Гагарин А. С., Трифонова Н. А. Фальшивые монеты ушедшей эпохи в собрании Музея истории Киева. *Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні*. 2014. Вип. 23. С. 218–221.
- [36] Бойко-Гагарин А. С. Тогочасні підробки ісламських монет із колекції В. Гриньковського у зібранні Національного музею історії України. *Науковий вісник Національного музею історії України*. 2017. Вип. 2. С. 187–195.
- [37] Масько И. Ф. К вопросу о фальсификации средств денежного обращения на территории Белоруссии в конце XV в. *Гомельщина: археология, история, памятники* : тез. Второй Гомельской обл. науч. конф. по ист. краеведению, 1991 г. Секция археологии и нумизматики. Гомель : [б.и.], 1991. С. 99–100.
- [38] Винар Б. Розвиток економічної думки в Київській Русі, IX–XII ст. *Український історик. Журнал Українського історичного товариства*. Нью-Йорк ; Мюнхен, 1972. № 3–4(35–36). С. 24–37.
URL: http://history.org.ua/LiberUA/UkrIst3_1972/UkrIst3_1972.pdf
- [39] Трутовский В. К. Векша, веверица, бела. *Труды этнографо-археологического музея Первого Москов. гос. ун-та*. М., 1926.
- [40] Русь в IX–XI веках : археологическая панорама / отв. ред. Н. А. Макаров ; Институт археологии РАН. М. ; Вологда : Древности Севера, 2012. 496 с. : ил.
- [41] Шевцов А. О. Подражания византийским монетам с территории Гнёздовского археологического комплекса. *Восемнадцатая всероссийская нумизматическая конференция* : тез. докл. и сообщ. (Москва, Коломна, 20–25 апр. 2015 г.). М., 2015. С. 43–45.
- [42] Жарко В. Скарб фальшивих гістаменонів і платіжних зливків з Городецького району Львівської області. *Актуальні проблеми нумизматики у системі спеціальних галузей історичної науки* : тези доп. III Міжнар. наук.-практ. конф. (Кіровоград, Київ, Переяслав-Хмельницький, 5–6 листоп. 2015 р.). Кіровоград ; Київ ; Переяслав-Хмельницький. 2015. С. 28–31.
URL: https://shron2.chtyvo.org.ua/Zbirnyk_statei/Aktualni_problemy_numizmatyky_u_systemi_spetsialnykh_hалуzei_istorychnoi_nauky_tozy_dopovidei_III_mi.pdf
- [43] Bogucki M. Coin finds in Viking Age emporium at Janów Pomorski (Truso) and the “Prussian phenomenon”. *Money circulation in Antiquity the Middle Ages and the Modern Times. Time, range, intensity* : International Symposium on the 50th Anniversary of Wiadomości Numizmatyczne (Warsaw, 13–14 October 2006). Warsaw ; Krakow : Avalon, 2007. P. 79–108.
URL: <https://www.academia.edu/485476>
- [44] Георгиев П. Абасидско златно фуре от района на Плиска. *Нумизматика, сфрагистика и епиграфика*. София, 2012. № 8. С. 73–84.
- [45] Кропоткин В. В. Время и пути проникновения куфических монет в Среднее Подунавье. *Berichte über den II Internationalen Kongress für Slawische Archäologie* : Band 3 / eds. by Herrmann J., Otto K. (Berlin, 24–28 August 1970). Berlin ; Boston : De Gruyter, 1973. P. 441–450.
DOI: <https://doi.org/10.1515/9783112535141-063>
- [46] Гарбуз Б. Б. Реконструкція київського скарбу саманідських дірхемів. *Пам'ятки декоративно-ужиткового мистецтва із колекцій Музею історичних коштовностей України – філіалу Національного музею історії України* : темат. зб. наук. пр. Київ : Національний музей історії України. 1993. С. 74–83.
URL: <https://www.academia.edu/28367720>
- [47] Brakteaten der Stauferzeit 1138–1254. Frankfurt am Main : Deutsche Bundesbank, 1977.
URL: <https://www.bundesbank.de/de/startseite/1977-brakteaten-der-stauferzeit-1138-1254-607764>
- [48] Mankowski W. Fałszywe monety Polskie : Poznań, 1930. 95 s.
- [49] Kiersnowski R. Skarb monet wczesnosredniowiecznych z Kamienia Pomorskiego. *Materialy Zachodnio-Pomorskie*. 1959. T. V. P. 187–218.
- [50] Grodecki R. O fałszerzach monet w Polsce sredniowiecznej. *Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne*. 1919. S. 42–43.
- [51] Sejbal J. Znaleźisko fałszywych monet polskich z Suczan (Czechosłowacja). *Wiadomości Numizmatyczne*. 1958. T. 2. Nr 3. S. 15–17.
- [52] Bogucki M. Forged coins in early medieval Poland. *Wiadomości Numizmatyczne. Polish Numismatic News*. 2008. R. LII. Z. 2(186). P. 209–236.
URL: https://journals.pan.pl/Content/118349/PDF/06_Bogucki.pdf
- [53] Чацкий Ф. О польских и литовских монетах. Чернигов : Губернская типография, 1883. 39 с.
- [54] Tabaczyński S. Zagadnienia klasyfikacji wczesnośredniowiecznych znalezisk pieniądza kruszcowego w Polsce. *Wiadomości Numizmatyczne*. 1959. T. 3. S. 41–47.
- [55] Кулешов С. Наслідкування європейським денаріям VIII–XI століть як об'єкт нумізматичного дослідження. *Наукові записки української історії*. Переяслав-Хмельницький, 2013. Вип. 33. С. 22–31.
- [56] Suchodolski S. Moneta fałszywa w Polsce wczesnośredniowiecznej. *Fałszerstwa i naśladownictwa monet* : XI Ogólnopolska sesja numizmatyczna w Nowej Soli. Poznań, 1998. S. 37–47.
- [57] Zakrzewska-Kleczkowska J. Les fausses monnaies d'un trésor du XIe siècle découvert à Sochaczew (Pologne). *Proceedings of the International Numismatic Symposium* / eds. by I. Gedai, K. Biró-Sey. Budapest, 1980. S. 155–160.
- [58] Pininski J. Gdzie bito tzw. naśladownictwa lupawskie monet wczesnosredniowiecznych? *Fałszerstwa i naśladownictwa monet* : XI Ogólnopolska sesja numizmatyczna w Nowej Soli. Poznań : Wydawnictwo Z. Bartkowiak, 1998. S. 49–59.

- [59] Paszkiewicz B. The Pomeranian imitative coinage and the recent discoveries in Gdansk. *FS Peter Ilisch*. 2012. P. 127–142.
- [60] Харлашов Б. Н. Некоторые итоги раскопок на Завеличье. *Археологическое изучение Пскова*. 1994. Вып. 2. С. 44–76.
- [61] Potin V. M. Numismatische Chronologie und Dendrochronologie im Licht der Novgoroder Ausgrabungen. *Hamburger Beiträge zur Numismatik*. 1982. No 27/29. P. 59–62.
- [62] Кулешов С. Г. Находки «скандинавских подражаний» монетам английского короля Этельреда II на территории Украины. *Эпоха викингов в Восточной Европе в памятниках нумизматики VIII–XI вв.* : материалы докл. и сообщ. междунар. нумизмат. конф. (Старая Ладога, 18–20 апр. 2014 г.). СПб., 2014. С. 194–201.
- [63] Кулешов С., Бойко-Гагарин А. Знахідки фальшивих денаріїв англійського короля Етельреда II на території України. *Пам'ятки: археографічний щорічник* : Державна архів. служба України, УНДІАСД, Київ, 2013. Т. 14. С. 163–167.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pam_2013_14_17
- [64] Берга Т. М. Монеты в археологических памятниках Латвии IX–XII веков. Рига : Знание, 1988. 101 с.
- [65] Козубовский Г. А. О медных гривнах. *Тринадцатая всероссийская нумизматическая конференция* : тез. докл. и сообщ. (Москва, 11–15 апр. 2005 г.). М. : Альфа-Принт, 2005. С. 104–105.
- [66] Хухарев В. В. Обращение фальшивых монет в Тверском крае. *Шестая всероссийская нумизматическая конференция* : тез. докл. и сообщ. (Санкт-Петербург, 20–25 апр. 1998 г.). СПб. : Государственный Эрмитаж, 1998. С. 134–135.
- [67] Тарлаковский Л. С. О поддельной полтине новгородского типа. *Эпоха викингов в Восточной Европе в памятниках нумизматики VIII–XI вв.* : материалы докл. и сообщ. междунар. нумизмат. конф. (Старая Ладога, 18–20 апр. 2014 г.). СПб., 2014. С. 247–250.
- [68] Бойко-Гагарин А. С. К вопросу о фальсификатах денежно-весовых слитков гривен в Киевской Руси. *Нумизматика і фалеристика*. 2015. № 3(75). С. 18–19.
- [69] Бойко-Гагарин А. С., Корпусова І. В. Монетно-вагові зливки гривні та їх тогочасні підробки з колекції Одеського археологічного музею. *Записки отдела нумизматики и торевтики Одесского археологического музея*. 2017. № III. С. 120–132.
- [70] Крыжановский А. Л. Новые находки пражских грошей на землях Украины. *Деньги, Экономика и Общество* : тез. междунар. нумизмат. симп. (Кошице, 16–19 мая 2013 г.). Кошице, 2013. С. 44–45.
- [71] Гуменюк А. Невідома монета. *Львівські нумизматичні записки*. 2007–2008. № 4–5. С. 43.
- [72] Огуй О. Монетні знахідки на Буковині. Системно-квантитативне зіставлення. 2-ге вид. Чернівці : Рута, 2008. 256 с.
- [73] Гісцова Л. З., Котляр М. Ф. Фальшивомонетники в Полтавському полку на початку XVIII ст. *Український історичний журнал*. 1970. № 9. С. 105–109.
- [74] Remecas E. Paskutinės Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto kaldintos monetos. *Pinigų studijos*. Vilnius, 2005. T. 9. Nr 3. S. 60–70.
- [75] Бойко-Гагарин А. С. Фальшивые монеты в денежном обращении южных земель ВКЛ во время правления князя Витовта Кейстутовича и технологии их производства (Forged Coins in the Monetary Circulation of the Southern Lands of the Grand Duchy of Lithuania Under Vytautas's Rule and Their Production Techniques). *Нумизматические коллекции: наследие исторической Литвы и связанных с ней стран – открытия для просвещения и науки* : тез. докл. междунар. нумизмат. конф. (Вильнюс, 23–25 мая 2012 г.). Вильнюс : Национальный музей Литвы, 2012. С. 164–168.
- [76] Tyszkiewicz E. O kilku nowo odkrytych monetach litewskich. *Atheneum*. 1845. T. 4. S. 5–22.
- [77] Грималаускайте Д., Синчук И. Монеты Великого княжества Литовского времени Казимира (1440–1492) по материалам Национального музея Литвы. *Средневековая нумизматика Восточной Европы*. 2007. Вып. 2. С. 174–208.
- [78] Коцур Г. Фальшиві литовські монети князя Олександра Ягелона та технології їх виробництва 1492–1506 рр. (на прикладі знахідок на українських землях). *Часопис української історії*. 2014. Вип. 28. С. 33–37.
- [79] Kopicki E. Monety Wielkiego Księstwa Litewskiego: 1387–1707. Warszawa : Polskie Towarzystwo Numizmatyczne, 2005. 183 s.
URL: <https://www.worldcat.org/title/255259396>
- [80] Гулецькі Д. Помніки праці майстроїв Віленське мынцы пачатку XVI стагоддзя: аспекти вытворчасці. *Банкаўскі веснік*. 2006. № 4. С. 34–41.
- [81] Ластовський В. З приводу фальшування литовських півгрошей Остафієм Дашковичем. *Наукові записки з української історії*. 2013. Вип. 33. С. 104–107.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzzui_2013_33_18
- [82] Грималаускайте Д. Монетный двор Вильнюса 1565–1571. *Mennice Miedzy Baltykiem a morzem Czarnym – wspolnota dziejow* : materialy III Miedzynarodowej konferencji numizmatycznej (Supraśl, 10–12 lut. 1998). Warszawa, 1998. P. 113–117.
- [83] Безпалько В. В. Назви монетних номіналів у повсякденних практиках населення Волині останньої третини XVI ст.: нові відкриття. *Расмір: Східна нумизматика* : зб. наук. пр. II Міжнар. наук. конф. (9–11 серп. 2012 р.). Київ, 2015. С. 75–82.
- [84] Безпалько В., Лукашов Д. Скарб початку XVII ст. із с. Тетерівське Київської обл. *Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні*. 2012. Вип. 21. Ч. 1. С. 171–175.
URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/40518>

- [85] Крук А. Знахідка монет із підробленими литовськими півгрошами Сигізмунда II Августа з XVI ст. *Львівські нумізматичні записки*. 2011–2012. № 8–9. С. 61.
- [86] Kvizikevicius L. Falschgeld und dessen Funde in Litauen zwischen dem 13. und 17. Jahrhundert. *XII Internationaler Numismatischer Kongress. Berlin, 1997*: Herausgegeben von Bern Kluge und Bernhard Weisser. Berlin, 2000. Akten II. S. 1164.
- [87] Савченко Д. А. Охрана политического строя и безопасности государства от преступных посягательств по Литовскому статуту 1566 г. *Вестник Томского государственного университета. Право*. 2013. № 4(10). С. 22–35. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ohrana-politicheskogo-stroya-i-bezopasnosti-gosudarstva-ot-prestupnyh-po-syagatelstv-po-litovskomu-statutu-1566-g>
- [88] Карач А. О фальшивом литовском трѣхгрошовике 1563 г. *Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки*: тези доп. III Міжнар. наук.-практ. конф. (Кіровоград, Київ, Переяслав-Хмельницький, 5–6 листоп. 2015 р.). Кіровоград; Київ; Переяслав-Хмельницький, 2015. С. 52–53.
- [89] Sajauskas S., Kaubrys D. Lietuvos didžiosios kunigaikštystės numizmatika. Vilnius, 1993. 453 p.
- [90] Ivanauskas E. Lithuanian counters of 1546–1615. Kaunas, 2014. P. 59.
- [91] Бойко-Гагарин А. С. О фальсификатах редких литовских грошей короля Сигизмунда III Вазы: *Al XIV-lea simpozion de numismatică. Dedicat aniversării a 20-a leului moldovenesc*: programul și rezumatele comunicărilor (Chișinău, 25–29 sept. 2013). Chișinău: Bons Offices, 2013. P. 42–43. URL: https://www.academia.edu/52492476/Al_XIV_lea_Simpozion_de_numismatic%C4%83_dedicat_anivers%C4%83_rii_a_20_a_a_leului_moldovenesc_Programul_%C8%99i_rezumatele_comunic%C4%83_rilor_Chi%C8%99in%C4%83u_25_29_septembrie_2013_full_text_
- [92] Рузас В. Монеты Великого княжества Литовского в Музее денег Банка Литвы. *Банкаўскі веснік*. 2012. № 7. С. 3–8.
- [93] Гулецкий Д. Организованное производство подделок – подражаний троякам Виленского монетного двора на рубеже XVI–XVII веков. *Numizmatika 7–8. Metrastis 2006–2007*. Vilnius, 2007. S. 9–14.
- [94] Wnek K. Wielkie afery z mala moneta. Falszowanie na wielka skale miedzianych szelagow Jana Kazimierza w drugiej polowie XVII wieku. *Biuletyn Numizmatyczny*. 2013. Nr 3(371). S. 171–188.
- [95] Жебраускас А. Нетипичные медные шиллинги Яна II Казимира Вазы (1648–1668). *Банковский вестник*. 2014. С. 28–34.
- [96] Kopicki E. Ilustrowany skorowidz pieniedzy Polskich i z Polska zwiazanych. Warszawa: Polskie Towarzystwo Numizmatyczne, Zarząd Główny, 1995.
- [97] Куклик Б., Филиппов К. Медные шеляги полевого гетмана Винцента Гонсевского великого подскарбия литовского. *Банковский вестник*. 2006. № 4(33). С. 73–74.
- [98] Смирнова Е. П. Фальшивомонетчики в Вильнюсе и Тракае во второй половине XVII в. *Тринадцатая всероссийская нумизматическая конференция*: тез. докл. и сообщ. (Москва, 11–15 апр. 2005 г.). М.: Альфа-Принт, 2005. 240 с.
- [99] Квизикявичус Л. Фальшивомонетчики в Вильнюсе и Тракае во второй половине XVII в. *Нумизматический сборник*. М., 2006. № 13. С. 77–80.
- [100] Бойко-Гагарин А. С. Особливості фальшування монет на Волині у XVI–XVII століттях. *Львівські нумізматичні записки*. 2014–2015. Ч. 11–12. С. 25–27.
- [101] Kałkowski T. Tysiąc lat monety Polskiej. Kraków: Wydawnictwo Literackie: Wyd. drugie, powiększone, 1974. 489 s., il.
- [102] Mikołajczyk A. Z dziejów odkryć numizmatycznych w Polsce. Łódź: Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi, 1985. 112 s., fot. cz.-b. 104.
- [103] Pininski J. Znaleźiska fałszywych monet z Polski późnosredniowiecznej. *Psucie pieniądza w Europie Środkowo-Wschodniej od antyku po czasy współczesne*: materiały z VII Międzynarodowej konferencji Numizmatycznej (Białystok – Augustów, 7–10 września 2006). Warszawa, 2006. S. 60.
- [104] Абызова Е. А., Рябцева С. С. Изделия и инструментарий ювелиров из золотоордынских центров Карпато-Поднестровья. *Древнее Причерноморье*. 2006. Вып. VII. С. 8–13. URL: https://www.academia.edu/39903913/%D0%94%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%BD%D0%B5%D0%B5_%D0%9F%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D1%80%D1%8C%D0%B5_%D0%92%D1%8B%D0%BF_VII_2006
- [105] Janocha H. Mennica fałszerska na zamku w Starym Drawsku. *Mennice Między Bałtykiem a morzem Czarnym – wspólnota dziejów*: materiały z III Międzynarodowej konferencji Numizmatycznej (10–12 września 1998). Warszawa: Polskie Towarzystwo Numizmatyczne, Zarząd Główny, 1998. S. 41–47.
- [106] Kiersnowski R. Barwald: jeszcze jedna mennica fałszerska z XV w. *Wiadomości Numizmatyczne*. Warszawa, 1975. T. 19. Nr 1(71). S. 1–13.
- [107] Огуй О. Д. Історія обігу грошових одиниць та їх найменувань на Буковині. Молдавський період. Ч. 2: 1475–1585 рр. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т, 2010. 304 с.
- [108] Kubiak S. Skarb z XV w. z Czernej, pow. Chrzanow. *Wiadomości Numizmatyczne*. Warszawa, 1973. T. 17. Nr 1(63). S. 47–49.
- [109] Шуст Р., Петегірич В. Нумізматичні пам'ятки середньовічного Львова (монетні знахідки, виявлені під час археологічних досліджень у 1992 р.). *Львівські нумізматичні записки*. 2006. № 3. С. 43–48.

- [110] Mankowski H. Falszywe monety Polskie : Reprint wydania 1930 roku dodaną pracą Karola Beyera pt. O numizmatach polskich podrobionych lub zmyślonych w nowszych czasach, klasyczna praca dotycząca XIX-wiecznych fałszerstw mone. Warszawa, 1973. 120 s. + 10 tab.
- [111] Dutkowski J., Suchanek A. Corpvs nvmmorvm civitatis Elbingensis. Gdansk, 2003. 304 s.
- [112] Бойко-Гарарин А. С. О фальшивом третьяке Сигизмунда I Старого. *Банкаўскі веснік*. 2016. № 1(630). С. 33.
URL: https://www.academia.edu/25814848/%D0%9E_%D1%84%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%88%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D0%BC_%D1%82%D1%80%D0%B5%D1%82%D1%8C%D1%8F%D0%BA%D0%B5_%D0%A1%D0%B8%D0%B3%D0%B8%D0%B7%D0%BC%D1%83%D0%BD%D0%B4%D0%B0_%D0%86_%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B3%D0%BE_About_the_forgery_of_trzeciak_of_the_Sigismund_the_Old
- [113] Boiko-Gagarin A. O fałszerstwie groszy Zygmunta Starego (w latach 1506–1548) Gdanskiej mennicy. *Gdanskie Zeszyty Numizmatyczne*. 2015. Nr 136. S. 25–27.
URL: https://www.academia.edu/11826111/O_fałszerstwie_groszy_Zygmunta_Starego_w_latach_1506_1548_Gdansk_kiej_mennicy_About_the_forgeries_of_the_groats_of_the_Sigismund_I_the_Old_in_the_years_1506_1548_of_the_Gdansk_mint?ri_id=344467
- [114] Duksa Z. Nasładownictwo trojaka ryskiego Stefana Batorego bite w Raguse. *Biuletyn Numizmatyczny*. 1973. Nr 8(86). S. 154–155.
- [115] Кобринец В. А. Документы Могилевского магистрата последней четверти XVI в. о «деньгах московских». *Збірник наукових паведамлень і артыкулаў*. 2014. Вып. 12. С. 148–160.
- [116] Торги́вля на Україні XIV – середина XVII століття: Волинь і Наддніпрянина / АН УРСР. Археограф. комісія та ін. ; В. М. Кравченко, Н. М. Яковенко (упоряд.) ; М. Ф. Котляр (відп. ред.). Київ : Наук. думка, 1990. 408 с.
URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Yakovenko_Natalia/Torhivlia_na_Ukraini_XIV_seredyna_XVII_stolittia_Volyn_i_Naddniprianschyna/
- [117] Gumowski M. Mennica Bydgoska. Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu. Rocznik 58 za rok 1953. Zeszyt 2. Torun ; Warszawa : Państwowe wydawnictwo naukowe, 1955. 291 s.
URL: <https://kpbc.umk.pl/dlibra/publication/14846/edition/26288?language=pl>
- [118] Tyszkiewicz J. Podrecznik numizmatyczny zawierający. Ceny amatorskie monet polskich od 1506 roku do 1795 roku. Warszawa : P.W.I. Com-Tour S.A., 1995. 76 s.
- [119] Kopicki E. Monety Zygmunta III Waza. Szczecin : Nefryt, 2007. 330 s.
- [120] Kopicki E. Katalog podstawowych typów monet i banknotów Polski oraz ziem historycznie z Polska związanych. W IX t. T. II. 1506–1632. Warszawa : PTAiN, 1976. 186 s.
- [121] Зразюк З. О. Монетні скарби першої половини XVII ст. з території Правобережної України (сучасна територія Київської та Житомирської областей) в нумізматичній збірці НМІУ. *Тематичний збірник наукових праць «Національному музею історії України – 110»*. Київ, 2009. Ч. 1. С. 158–168.
URL: https://www.academia.edu/28980211/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%83_%D0%BC%D1%83%D0%B7%D0%B5%D1%8E_%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%97_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8_110_%D0%A2%D0%B5%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%85_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%8C_%D0%A7%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0_1_2009_
- [122] Котляр М. Ф. Прошовий обіг на території України доби Феодалізму. Київ : Наук. думка, 1971. 174 с.
- [123] Шалобудов В. Н. Находки монет на территории Богородицкой крепости. *Проблеми археології Подніпров'я*. Дніпропетровськ : РВВ ДНУ, 2002. 123–134 с.
- [124] Бойко-Гарарин А. С. Фальсификаты польских полтораков 1614 года с изображением орла. *Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні*. Київ, 2014. Вып. 23. С. 207–211.
- [125] Пивоваров С. В. Дослідження старожитностей Хотина у 2002 році. *Зелена Буковина. Серія : Екологія і краєзнавство*. 2005. № 1–2. С. 245–253.
URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Zelena_Bukovyna/2005_N01-02.pdf?
- [126] Iger T., Galus Z., Kondrat R., Kondrat M. Katalog trojaków polskich : Wydanie pierwsze. Warszawa : Warszawskie Centrum Numizmatyczne : Semafic, 2008. 330 s.
- [127] Чокану М. Коллекция монет со средневекового поселения у с. Тарасова. *Stratum Plus*. 2005–2009. № 6. С. 351–369.
URL: https://www.e-anthropology.com/Katalog/Istoria/STM_DWL_8yOH_VX850gvZbieQ.aspx
- [128] Бойко-Гарарин А. С. Высококачественная подделка трояка Сигизмунда III Вазы, чеканки Познани 1597 года. *Violity: Отдых и Путешествия*. 2014. № 2. С. 22–25.
- [129] Haljak G. Livonian coins XIII–XVIII century. Part II: Kingdoms. Tallin, 2011. 352 p.
- [130] Шалобудов В. М. Скарб фальшивих польських монет XVII ст. з с. Сокилка на Полтавщині. *Археологічний літопис Лівобережної України*. 2009. № 1. С. 100–101.
- [131] Крук А. Фальшиві трояки Сігізмунда III, що потрапляли у грошовий обіг на українських землях у XVII ст. *Львівські нумізматичні записки*. 2011–2012. № 8–9. С. 58–60.

- [132] Kuzmin A. M. Falszywy «szostak» Zygmunta III ze skarbu Oliwskiego. *Gdańskie Zeszyty Numizmatyczne*. Gdynia, 1993. Nr 13. S. 21.
URL: http://ptngdansk.pl/wp-content/uploads/2022/07/GZN_13.pdf
- [133] Бойко-Гагарин А. С. Находка ожерелья с имитацией шестигрошевика чеканки г. Мальборка 1600 г. на Черкашине. *Нумізматика і фалеристика*. 2014. № 1(69). С. 8–9.
- [134] Бойко-Гагарин А. Новые данные о фальсификатах монет, изготовленных методом пайки пластин. *Нумізматика і фалеристика*. 2015. № 2(74). С. 16–17.
- [135] Шаталин И., Денисенко Ю., Пядышев Д. Орты Сигизмунда III Вазы. Минск, 2011.
- [136] Бойко-Гагарин А. С. Фальшивые орты Сигизмунда III Вазы, изготовленные методом пайки серебряных пластин. *Pieniadz i systemi monetarne. Wspólne dziedzictwo Europy* : Studia i materiały X Międzynarodowej Konferencji Numizmatycznej (Augustów, 19–22 września 2012 r.). Warszawa, 2012. S. 165–170.
- [137] Zabinski Z. Kryszy monetarny w czasach Zygmunta III. *Wiadomości Numizmatyczne*. 1976. T. 20. Nr 1(75). S. 1–13.
- [138] Бойко-Гагарин А. С., Шаталин И. С. Подделки ортов Сигизмунда III Вазы. *Орты Сигизмунда III Вазы*. Изд. 2-е перераб. и доп. Киев, 2013. С. 31–39.
URL: https://www.academia.edu/5195686/%D0%9F%D0%BE%D0%B4%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D0%BA%D0%B8_%D0%BE%D1%80%D1%82%D0%BE%D0%B2_%D0%A1%D0%B8%D0%B3%D0%B8%D0%B7%D0%BC%D1%83%D0%BD%D0%B4%D0%B0_III_%D0%92%D0%B0%D0%B7%D1%8B_About_the_forgeries_of_the_1_4_thalers_of_the_Sigismund_III_Waza
- [139] Пивоваров С. Монетні знахідки Хотинської фортеці. *Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні*. 2012. Вип. 21. Ч. 1. С. 168–171.
URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/40517>
- [140] Гулецькі Д. Медзяны патоп. *Беларус*. 2009. № 557. Ч. VI. С. 1–6.
URL: <https://docs5.chomikuj.pl/347302118,PL,0,0,BY-PL-Hulecki-D.%2C-Miedziany-potop.pdf>
- [141] Антонович В. Б. Археологическая карта Волынской губернии : репр. вид. 1900 г. Київ : Стародавній світ, 2013. 130 с.
- [142] Dutkowski J. Contrasygnowane fałszywe boratynki. *Gdańskie Zeszyty Numizmatyczne*. Gdynia, 1997. Nr 30. S. 3–9.
- [143] Auction 15. Lot № 1088. *Poznanski Dom Aukcyjny & Podlaski Gabinet Numizmatyczny*. 2013. 19 January.
URL: <http://aukcja.pgnum.pl> (date of access: 06.06.2016)
- [144] Sikorski B. Pieniądz Zastępczy Majątków Ziemijskich: katalog żetonów dominalnych. W 11 t. Piła, 1994–1998.
- [145] Гринкевич В. Частные деньги на территории современной Республики Беларусь (вторая половина XVIII в.). *Банкаўскі веснік*. 2012. № 7(552). С. 28–29.
URL: <https://moneymuseum.by/upload/iblock/bbd/w0cgslf299sbyf5b66k8w858yowmk7j7/2011-2.pdf>
- [146] Бойко-Гагарин А. С., Гринкевич В. И., Цвирко С. Л., Зайончковский Ю. В. Сводный каталог частных денег второй половины XVIII века в Восточной Европе. *Львівські нумізматичні записки*. 2014. № 10. С. 23–35.
- [147] Niemirycz W. Skarb boratynek z Przasnysza. *Wiadomości Numizmatyczne*. 1973. T. 17. Nr 2(64). S. 87–112.
- [148] Бойко А. П. Географія монетного карбування на території України другої половини XVII ст. *Історико-географічні дослідження в Україні*. Київ : Наук. думка, 1994. Ч. 3. С. 139–158.
URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Boiko_A/Heohrafiia_monetnoho_karbuвання_na_terytorii_Ukrainy_druhoi_polovyny_XVII_st/
- [149] Рябцевич В. Н. Лысянковский и «Полтавский», Путивльский и Севский монетные дворы. *Mennice Między Bałtykiem a morzem Czarnym – wspólnota dziejów* : materiały z III Międzynarodowej konferencji Numizmatycznej (10–12 września 1998). Warszawa : Polskie Towarzystwo Numizmatyczne, Zarząd Główny, 1998. S. 175–186.
- [150] Яшова-Омельянчик Р. М. Лисянський скарб монет (Знахідка 1960 р.). *Музейні читання* : тези доп. наук. конф. Музею історичних коштовностей України – філіалу Національного музею історії України (Київ, груд. 1994 р.). Київ, 1996. С. 12–15.
- [151] Зайцев В. В. К вопросу о монетах Богдана Хмельницкого. *Крыніцазнаўства і спецыяльныя гістарычныя дысцыпліны*. Мінск : БДУ, 2008. Вып. 4. С. 178–181.
URL: <https://elib.bsu.by/handle/123456789/26309>
- [152] Строков А. Внимание, фальшивка! *Нумізматика і фалеристика*. 1998. № 2(6). С. 6.
- [153] Котляр М. Ф. Чи карбував Богдан Хмельницький свою монету? *Українська нумізматика і боністика*. 2000. № 1. С. 43–44.
- [154] Слабченко М. Организация хозяйства Украины от Хмельницы до мировой войны. Ч. 1. Хозяйство Гетманщины в XVII–XVIII ст. Т. 3. Очерки торговли и торгового капитализма Гетманщины в XVII–XVIII ст. Одесса : ГИУ, 1923. 192 с.
- [155] Крип'якевич І. П. Монети Богдана Хмельницького та Петра Дорошенка. *Стара Україна*. 1924. № 1. С. 11.
- [156] Борщак І. Franco-Ukrainica XVII–XIX вв. *Стара Україна*. 1924. № 7–8. С. 114.
- [157] Шугаевський В. До питання про грошовий обіг в Україні в XVII віці (Чи була в Україні власна монета?). *ЗІС ВУАН*. 1925. Т. 19. С. 55–61.
URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Shuhaievskyi_Valentyn/Do_pytannia_pro_hroshovyi_obih_na_Ukraini_v_XVII_vitsi_Chy_bula_na_Ukraini_vlasna_moneta7/

- [158] Петровський М. Чи існувала на Україні власна монета за часів Богдана Хмельницького? *ЗІС ВУАН*. 1925. Т. 19. С. 120–123.
- [159] Шуст Р. М. Що носили в гаманцях козаки війська Богдана Хмельницького. *Грошовий обіг та банківська справа в Україні: минуле та сучасність* : міжнар. практ. конф. (Львів, 14–15 трав. 2004). Львів, 2004. С. 213–221.
- [160] Buzdugan G., Luchian O., Oprescu C., Condurachi E. Monede si banknote Romanesti. Bucuresti, 1977. S. 85–86.
- [161] Нечитайло В. В. Українські монети Визвольної війни періоду 1648–1654 рр. та монети Петра Дорошенка періоду 1665–1676 рр. *Грошовий обіг та банківська справа в Україні: минуле та сучасність* : міжнар. практ. конф. (Львів, 14–15 трав. 2004 р.). Львів, 2004. С. 224–225.
- [162] Бойко-Гагарин А. С. К вопросу о возможности чеканки гетманом Богданом Хмельницким фальшивых монет. *VIII Богданівські читання* : матеріали Всеукр. наук. конф. з нагоди 419-річчя від дня народження гетьмана Богдана Хмельницького. Черкаси, 2014. С. 118–122.
- [163] Козубовський Г. А. Проблеми карбування українських монет під час гетьманування Івана Виговського: міф чи реальність? *Українська нумізмати́ка і боні́стика*. 2000. № 2. С. 64–72.
- [164] Mikołajczyk A. Obieg pieniężny w Polsce środkowej w wiekach od XVI do XVIII. *Acta Archaeologica Lodziensia*. 1980. Nr 28. S. 7–159.
URL: https://bazhum.muzhp.pl/media//files/Acta_Archaeologica_Lodziensia/Acta_Archaeologica_Lodziensia-r1980-t-n28/Acta_Archaeologica_Lodziensia-r1980-t-n28-s7-159/Acta_Archaeologica_Lodziensia-r1980-t-n28-s7-159.pdf
- [165] Афанасьев И. Подделка монет и бумажных денег: как, кто и почему? Киев : Альтерпрес, 2007. 207 с. : ил.
- [166] Кабанець Є. П., Сирота В. В. Вивчення нумізматичного комплексу XVII ст. з ближніх печер Києво-Печерської лаври. *Музейні читання* : матеріали наук. конф. (Київ, 24 груд. 1999 р.). Київ, 2000. С. 172–176.
URL: http://www.vgosau.kiev.ua/load_period-sb/MuzChitannja_2000_za_1999.pdf.
- [167] Соболева Н. А. Феномен пражского гроша в истории Великого княжества Литовского. *Международная нумизматическая конференция, посвященная 150-летию Национального музея Литвы* : тезисы докл. (Вильнюс, 26–28 апр. 2006 г.). Вильнюс, 2006. С. 304–307.
- [168] Бойко-Гагарин А. С. Фальсифікат празького гроша Карла I (IV) Люксембурга (1346–1378), виготовлений шляхом нанесення срібної фольги [The counterfeit Prague groat of Charles I (IV) of Luxembourg (1346–1378) produced by overlaying of the silver foil]. *Переяславський літопис* : зб. наук. пр. Переяслав-Хмельницький, 2015. Вип. № 7. С. 119–120.
- [169] Козубовський Г. А. Находки монет XIV–XV ст. на территории Киева. Киев : АН УССР, 1991. 27 с.
- [170] Берга Т. Пражские гроши и монеты Великого княжества Литовского в археологических памятниках Латвии (14 – первая половина 16 в.). *Международная нумизматическая конференция, посвященная 150-летию Национального музея Литвы* : тез. докл. (Вильнюс, 26–28 апр. 2006 г.). Вильнюс, 2006. С. 296.
- [171] Katz V. Kontramarku na pražských groších. Praha : Numismatická společnost československá, 1927. 56 s. 2 tab., 1 mapa.
- [172] Castelin K. Kontramarky prazských grosu. *Numizmatické listy*. 1962. No 7. S. 71–94.
- [173] Budaj M., Richtera L., Jankovič P., Zmrzlý M., Másilko J. Dobové falzum uhorského anonymného denára typu Huszár 167. *Denarius, Numizmatický Casopis*. 2014. No 4. S. 46–58.
URL: https://www.academia.edu/13879479/Budaj_M_Richtera_L_Jankovi%C4%8D_P_Zmrzl%C3%BD_M_M%C3%A1silko_J_Dobov%C3%A9_falzum_uhorsk%C3%A9ho_anonymn%C3%A9ho_den%C3%A1ra_Husz%C3%A1r_167_In_Denarius_2014_%C4%8D_4_46_58
- [174] Hunka J., Budaj M. Nález fenigov a ich uhorských napodobenín z 13.–14. storočia z oblasti Senec-Boldog. *Zborník Slovenskeho narodneho muzea*. 2013. Historia 50. S. 129–142.
URL: https://www.academia.edu/7096492/HUNKA_J_BUDAJ_M_N%C3%A1lez_fenigov_a_ich_uhorsk%C3%BDch_napodoben%C3%ADn_z_13_14_storo%C4%8Dia_z_oblasti_Senec_Boldog_The_Find_of_Pfennings_and_Their_Hungarian_Imitations_from_13th_and_14th_Century_in_Senec_Boldog_territory_Summary_Zborn%C3%ADk_SNM_104_Hist%C3%B3ria_50_2013_s_129_142
- [175] Huszár L. Münzkatalog Ungarn von 1000 bis Heute. München : Battenberg, 1979. 365 p.
- [176] Velter A.-M. Date privitoare la un tezaur din sec. al XV-lea descoperit la Turda. *Cercetari Numismatice*. 1978. V. I. S. 32–41.
URL: <https://www.cercetarinumismatice.ro/?articol=61842-date-privitoare-la-un-tezaur-din-secolul-al-xv-lea-descoperit-la-turda-donnees-concernant-un-tresor-du-xve-siecle-decouvert-a-turda>
- [177] Anghel G. O ștanță medievală pentru bătut monede descoperită în cetatea de la Piatra Craivii <A Piatra Craivii vârbă talált középkori penzverő >. *Studii și Comunicări. Muzeul Bruckenthal. Arheologie-Istorie*. 1974. No 18. P. 151–155.
- [178] Muntean T. A coin hoard from the time of Sigismund of Luxemburg in the collection of the “Ioan Raica” Municipal Museum in Sebeș. *Terra Sebus*. 2011. No 3. S. 271–337.
URL: https://www.cclbsebes.ro/docs/Sebus_3_2011/11_TMuntean.pdf
- [179] Gyulai P., Pap F., Palko A. Atelier de falsuri monetare în cetatea Lita. *Acta Musei Napocensis*. 1983. No XX. S. 521–525.
URL: <https://biblioteca-digitala.ro/?articol=103804-atelier-de-falsuri-monetare-in-cetatea-lita--acta-musei-napocensis-actamn-muzeul-national-de-istorie-a-transilvaniei--xx-1983>

- [180] Budaj M., Richtera L., Jankovič P., Zmrzlý M., Svec A. Prvé denáre Zigmunda Luxemburského a problematika falšovania mincí v tomto období – eds analýza pocínovaného dobového falza denára h 576. *Folia Numismatika*. 2013. No 21/7. S. 3–13.
- [181] Огуй О. Д. Історія обігу грошових одиниць та їх найменувань на Буковині. Молдавський період. Ч. 1 : 1370–1475 pp. Чернівці : Чернів. нац. ун-т. 2009. 280 с.
- [182] Laszlo K. Ismerjük meg a numizmatikat (Penzek – ermek – gyűjtők). Budapest : Gondolat, 1984. 340 s.
- [183] Boico-Gagarin A. Noutati despre contrafacerele de dinari Maghiari din 1555. *Stefan cel Mare si Stefan si Brasovul* : Resumatele comunicărilor al II-lea Congres International de Numismatica (Brasov, 19–20 septembrie 2014). Brasov, 2014. S. 57–59.
- [184] Єсін П. М., Огуй О. Д. Скарб середньовічних монет XVII ст. з м. Чернівців. *Питання історії України*. Чернівці, 1997. Вип. 1. С. 62–64.
- [185] Boiko-Gagarin A. Some forgeries of the Leopold I Habsburg Kreutzer coins (1657–1705) found in Transcarpathia and Bucovina. *Studii si cercetari de numismatica*. 2013. No (IV)XVI. P. 191–194.
URL: [https://old.nmiu.org/images/pdf/naukovi/boyko-gagarin/Some_forgeries_of_the_Leopold_I_Habsburg_Kreutzer_coins\(1657-1705\)_found_in_transcarpathia_and_bucovina.pdf](https://old.nmiu.org/images/pdf/naukovi/boyko-gagarin/Some_forgeries_of_the_Leopold_I_Habsburg_Kreutzer_coins(1657-1705)_found_in_transcarpathia_and_bucovina.pdf)
- [186] Сванидзе А. А. Человек XVII столетия. Ч. 2: Король Густав II Адольф, реформатор и полководец, на фоне Швеции и династии Ваза / под ред. А. А. Сванидзе, В. А. Ведюшкина. М. : ИВИ РАН, 2005. С. 19–43.
- [187] Бойко-Гагарін А. С. Фальшивий ризький драйпелькер Густава Адольфа 1622 року. *Львівські нумізматичні записки*. 2014–2015. Ч. 11–12. С. 21–22.
URL: https://www.academia.edu/32147573/%D0%A4%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%88%D0%B8%D0%B2%D0%B8%D0%B9_%D1%80%D0%B8%D0%B7%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%B4%D1%80%D0%B0%D0%B9%D0%BF%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BA%D0%B5%D1%80_%D0%93%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%B0_%D0%90%D0%B4%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%84%D0%B0_1622_%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83_The_forger_of_the_Riga_dreipelker_of_Gustav_Adolf_of_the_year_1622
- [188] Бойко-Гагарін А. С. Група ідентичних фальшивих шведських солідів XVII ст. зі знахідок Черкаської області. *Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні*. 2016. Вип. 25. С. 133–137.
- [189] Куштан Д. П. Нові дослідження посаду Черкаського замку. *Нові дослідження пам'яток Козацької доби в Україні*. 2004. Вип. 13. С. 19–22.
- [190] Староверов Д. А. Загадка рижского солида 1638 г. с «нарядной монограммой». *Восемнадцатая всероссийская нумизматическая конференция* : тез. докл. и сообщ. (Москва, Коломна, 20–25 апр. 2015 г.). М., 2015. С. 118–120.
- [191] Ahlström B., Almer Y., Hemmingsson B. Sveriges mynt 1521–1977. The coinage of Sweden. Stockholm, 1976. 325 p.
- [192] Boldureanu A., Bacumenco-Pirna L. Un lot de monede medievale si moderne descoperit la Catatea Albă. *Observatii preliminare. Archeologia Moldovei*. 2011. No XXXIV. S. 221–245.
URL: https://arheologiamoldovei.ro/wp-content/uploads/2021/12/AM_34_012.pdf
- [193] Бойко-Гагарин А. С. Особенности топографии фальшивых монет XIV–XVII века на территории Буковины и Бессарабии. *Al XV-lea simpozion de numismatică : programul și rezumatele comunicărilor* (Chișinău, 29–30 octombrie 2015). Chișinău, 2015. P. 21–22.
- [194] Огуй О. Д. Монетні знахідки на Буковині. Системно-квантитативне зіставлення. 2-ге вид. Чернівці : Рута, 2008. 256 с.
- [195] Constantinescu B., Bugoi R., Oberländer-Tarnoveanu E., Parvan K. Medieval silver coins analyses by PIXE and ED-XRF techniques. *Romanian Journal of Physics*. 2009. Vol. 54. Nos. 5–6. S. 481–490.
URL: https://www.researchgate.net/publication/268200792_Medieval_silver_coins_analyses_by_pixe_and_ED-XRF_techniques
- [196] Foit G. Suceava – centru de interes major pentru numismatica medievala a Moldovei. *Suceava: Anuarul muzeului judetean*. 1981. Vol. 8. P. 47–84.
- [197] Mikołajczyk A. Fałszerska mennica w Suczawie. *Wiadomości Numizmatyczne*. 1980. R. XXIV. Z. 4. S. 197–224.
- [198] Огуй О. Фальшування монет-домніц на Сучавській монетарні у XVII ст. *Psucie pieniądza w Europie Środkowo-Wschodniej od antyku po czasy współczesne* : materiały z VII Międzynarodowej Konferencji Numizmatycznej (Białystok, Augustów, 7–10 września 2006). Warszawa, 2006. S. 152–162.
- [199] Пивоваров С. В., Чеховський І. Г. Сучавські підробки. Довідник з історії України (А–Я) : посіб. для серед. загальноосвіт. навч. закл. / за заг. ред. І. З. Підкови, Р. М. Шуста. 2-ге вид., доопрац. і допов. Київ : Генеза, 2002. 1135 с.
URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=u kr0001314
- [200] Romstorfer C. A. Das alte Farstenschloss in Suczawa. *Jahrbuch des Bukowiner Landesmuseums*. Czernowitz : Croop, 1901. No 9. S. 115.
- [201] Огуй А., Пивоваров С. Подделывание билонных монет на Сучавском монетном дворе в XVII в. *Numizmatika* 21. Bratislava, 2006. S. 149–157.
- [202] Бойко-Гагарін А. С. Фальсифікат з епохи трансильванського талера Сигізмунда Баторія. *Львівські нумізматичні записки*. 2009–2010. № 6–7. С. 39–41.

URL: https://www.academia.edu/5195505/%D0%A4%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%81%D0%B8%D1%84%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%82_%D0%B7_%D0%B5%D0%BF%D0%BE%D1%85%D0%B8_%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D1%80%D0%B0_%D0%A1%D0%B8%D0%B3%D1%96%D0%B7%D0%BC%D1%83%D0%BD%D0%B4%D0%B0_%D0%91%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F_Counterfeit_of_the_Transylvanian_thaler_of_Sigismund_Bathory_?f_r=452395

- [203] Нудельман А. А. Топография кладов и находок единичных монет. Кишинев, 1976. 196 с.
- [204] Бойко-Гагарин А. С. О фальсификатах трансильванских грошей князя Габриэля Батория (1608–1613). *Другія науковоя читанні пам'яті професора Валянціна Наумавіча Рабцєвіча (1934–2008)* : тез. докл. (Мінск, Нясвіж, 26–28 листопада 2014). С. 37–39.
- [205] Махун С. Г., Пядышев Д. А. Монета талер. История, стиль, легенды, искусство гравиров, портреты великих. Киев : Украинская академия геральдики, товарного знака и логотипа, 2014. 408 с.

Далі буде
(Переклад Л. О. Дубягиної)

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

SCIENTIFIC LIFE

II ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ З НАГОДИ 25-РІЧЧЯ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС УКРАЇНИ «КРИМІНАЛІСТИКА ТА СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ» (Київ, 20 червня 2025 р.)

II NATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE ON THE OCCASION OF THE 25th ANNIVERSARY OF THE EXPERT SERVICE OF THE MIA OF UKRAINE "CRIMINOLOGY AND FORENSIC EXPERTISE: THE CURRENT STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT" (Kyiv, 2025, June 20)

20 червня 2025 р. за міжнародною участю відбулась II Всеукраїнська науково-практична конференція з нагоди 25-річчя Експертної служби МВС України «Криміналістика та судова експертиза: сучасний стан і перспективи розвитку». До конференції долучилися фахівці установ Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, державних спеціалізованих установ Міністерства юстиції України, Служби безпеки України, ДП «Центр судової експертизи та експертних досліджень», ДСУ «Київське міське бюро судово-медичної експертизи», представники Національного центру судової експертизи при Міністерстві юстиції Республіки Молдова, а також провідні науковці закладів вищої освіти, представники Національної поліції України, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки України, Американської асоціації поліграфологів, Координаційної ради Колегії поліграфологів України. Загалом понад 350 науковців і практиків. Серед них майже 120 докторів і кандидатів наук (докторів філософії). *Організатор конференції* – лабораторія науково-організаційного забезпечення судово-експертної діяльності Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України.

Учасників конференції привітали

Сергій КРИМЧУК, доктор філософії в галузі права, заслужений юрист України, директор Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України, керівник Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України; **Ольга КАТАРАГА**, доктор юридичних наук, директор Національного центру судової експертизи при Міністерстві юстиції Республіки Молдова;

Максим КИСЕЛЬОВ, доктор філософії, заслужений юрист України, директор Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України; **Артем ШЕВЧИШЕН**, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, заступник начальника Головного слідчого управління Національної поліції України, полковник поліції; **Ігор СТАРОДУБОВ**, кандидат юридичних наук, судовий експерт, оцінювач, директор ДП «Центр судової експертизи та експертних досліджень»; **Андрій ЛЕВИЦЬКИЙ**, кандидат юридичних наук, начальник управління криміналістичного забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України, полковник поліції; **Едуард ХАЧАТУРОВ**, доктор юридичних наук, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, керівник Навчально-наукового центру «Технопарк освітньо-наукових інновацій у море-господарському комплексі України» НУК ім. Адмірала Макарова.

З доповіддю виступили

Валерій ШЕПІТЬКО, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри криміналістики Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого, академік Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України (*Інноваційні напрями розвитку криміналістики та судової експертизи в умовах війни*);

Віталій АРЕШОНКОВ, доктор юридичних наук, професор, керівник відділу Департаменту аналізу інформації та управління ризиками Бюро економічної безпеки України (*Проблематика використання спеціальних знань у розслідуванні*).

правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави);

Олексій ОДЕРІЙ, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального процесу та криміналістики Донецького державного університету внутрішніх справ (*Нерозповсюджені методи біометричних технологій*);

Володимир ЮСУПОВ, доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ (*Історичні аспекти розвитку Експертної служби МВС України*);

Василь КОПЧА, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінально-правової політики ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (*Участь спеціаліста в проведенні допиту під час розслідування службового підроблення*);

Валентина КОРЖ, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального процесу, криміналістики, експертології навчально-наукового інституту № 5 Харківського національного університету внутрішніх справ, почесний працівник Прокуратури України (*Призначення експертизи: деякі аспекти законодавства та практики розслідування*);

Костянтин КОВАЛЬОВ, доктор філософії в галузі права, завідувач лабораторії науково-організаційного забезпечення судово-експертної діяльності Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України (*Дуалізм, утворюваний колізією процесуальних норм, у формуванні доказів експертами і спеціалістами*);

Олена БАБКІНА, доктор медичних наук, професор, Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця, завідувач організаційно-методичного відділу ДСУ «Київське міське бюро судово-медичної експертизи», **Інесса ХОЛОДІЛОВА**, завідувач відділення судово-медичної цитології ДСУ «Київське міське бюро судово-медичної експертизи» (*Важливість і доцільність цитологічних досліджень під час виявлення та розслідування сексуальних злочинів*);

Сергій АВРАМЕНКО, заступник директора Київського НДЕКЦ Міністерства внутрішніх

справ України, **Поліна АНТОНЮК**, кандидат юридичних наук, доцент, заступник завідувача відділу спеціальної підготовки та підвищення кваліфікації судових експертів лабораторії науково-організаційного забезпечення судово-експертної діяльності Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України, **Микола МАЛЯРЧУК**, директор Київського НДЕКЦ Міністерства внутрішніх справ України (*Щодо дисциплінарної відповідальності судового експерта*);

Анатолій КАЗАРЄЗОВ, доктор технічних наук, професор, заступник завідувача відділу будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Миколаївського НДЕКЦ Міністерства внутрішніх справ України (*Спрощений прийом проведення транспортно-товарознавчої експертизи судна*);

Богдан ГАМАЛЮК, кандидат наук з державного управління, головний судовий експерт з контролю якості та метрологічного забезпечення Івано-Франківського НДЕКЦ Міністерства внутрішніх справ України (*Окремі аспекти захисту персональних даних в Україні*);

Андрій ГАРКУША, керівник Підрозділу детективів цифрової криміналістичної лабораторії Національного антикорупційного бюро України, **Євген ТОКАРЬ**, керівник Підрозділу детективів організаційно-аналітичного забезпечення та стратегічного розвитку Національного антикорупційного бюро України (*Про право слідчого, прокурора поширити обшук на комп'ютерну систему або її частину, що за межами місця проведення слідчої дії*);

Станіслав ШЕПТУХОВСЬКИЙ, кандидат юридичних наук, головний науковий співробітник, Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України, **Віталій ОНЩЕНКО**, провідний науковий співробітник, Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України (*Нематеріальні предмети контрабанди: постановка проблеми і роль криміналістики в її вирішенні*);

Одарка ЧАБАНЮК, кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник, Львівський НДІСЕ Міністерства юстиції України, доцент кафедри обліку, контролю, аналізу та оподаткування Львівського торговельно-економічного університету, **Наталія ЛОБОДА**, кандидат

економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку, аналізу і контролю Львівського національного університету ім. І. Франка (**Облік та експертні дослідження операцій із малоцінними необоротними матеріальними активами**);

Катерина ЩЕРБАК, судовий експерт сектору дослідження наркотичних засобів відділу дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, сильнодіючих та отруйних лікарських засобів лабораторії досліджень матеріалів, речовин і виробів Дніпропетровського НДЕКЦ Міністерства внутрішніх справ України, **Олександр РОДИГІН**, судовий експерт сектору дослідження сильнодіючих та отруйних лікарських засобів відділу дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, сильнодіючих та отруйних лікарських засобів лабораторії досліджень матеріалів, речовин і виробів Дніпропетровського НДЕКЦ Міністерства внутрішніх справ України (**Гексагідроканабінол – загальні характеристики, проблематика дослідження**);

Іван СТАРЕНЬКИЙ, судовий експерт лабораторії досліджень об'єктів інформаційних технологій, телекомунікаційних систем (обладнання) та засобів Одеського НДІСЕ Міністерства юстиції України (**Дослідження контенту, що завантажується до пам'яті накопичувача інформації за допомогою програмного забезпечення, що працює за протоколом BitTorrent**);

Роман КЛИМЕНКО, помічник Голови Національної поліції України, дійсний член Американської асоціації поліграфологів, підполковник поліції (**Актуальні питання застосування поліграфа в діяльності органів і підрозділів Національної поліції України**);

Віктор ВДОВИН, помічник Голови Національної поліції України, психолог, поліграфолог, дійсний член Американської асоціації поліграфологів, член координаційної ради Громадського об'єднання «Колегія поліграфологів України», майор поліції (**Психофізіологічні аспекти, які можуть впливати на результати тестування під час дослідження з використанням поліграфа**).

Крім того, під час конференції порушувались актуальні питання, як-от:

організаційно-правові засади діяльності приватних експертів в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку (Надія АРМАШ, доктор юридичних наук, доцент, заступник директо-

ра ДП «Центр судової експертизи та експертних досліджень»);

методи оцінки бурштину: як вибрати правильний підхід до експертизи (Петро БАРАНОВ, доктор геологічних наук, професор, старший судовий експерт відділу товарознавчих та гемологічних досліджень Дніпропетровського НДЕКЦ Міністерства внутрішніх справ України, **Олена СЛИВНА**, кандидат геологічних наук, судовий експерт відділу товарознавчих та гемологічних досліджень Дніпропетровського НДЕКЦ Міністерства внутрішніх справ України, **Володимир КОРОТАЄВ**, кандидат юридичних наук, доцент, директор Дніпропетровського НДЕКЦ Міністерства внутрішніх справ України);

розширення можливостей використання результатів застосування спеціальних знань (forensic intelligence) (Вікторія БІЛА, доктор юридичних наук, доцент, начальник наукової лабораторії Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України);

розуміння криміналістичного забезпечення розслідування злочинів (Ірина ГОРА, доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник Науково-організаційного центру Національної академії Служби безпеки України);

аксіологічна характеристика початку досудового розслідування кримінальних правопорушень (Валентина ДРОЗД, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, начальник консультативно-контрольного відділу Департаменту забезпечення діяльності Голови Національної поліції України);

привід і підстави відкриття адміністративного провадження в IP-справі (Роман КІРІН, доктор юридичних наук, доцент, головний судовий експерт відділу досліджень у сфері інформаційних технологій Дніпропетровського НДЕКЦ Міністерства внутрішніх справ України, **Володимир ХОМЕНКО**, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри нафтогазової інженерії та буріння НТУ «Дніпровська політехніка», **Олександр ПАЩЕНКО**, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри нафтогазової інженерії та буріння НТУ «Дніпровська політехніка»);

цифрова криміналістика як сучасний напрям криміналістичної науки (Валерій КОЛЕСНИК, доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник Науково-органі-

заційного центру Національної академії Служби безпеки України);

упорядкування процесу відбору біологічного матеріалу військовослужбовців у системі Міністерства оборони України (Лідія КОТЛЯРЕНКО, доктор біологічних наук, професор, Національний університет оборони України, Віктор ЖЕРЕБАК, завідувач сектору обліку генетичних ознак людини Закарпатського НДЕКЦ Міністерства внутрішніх справ України);

інформаційне значення попередніх досліджень у кримінальному провадженні (Євген ЛУК'ЯНЧИКОВ, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Борис ЛУК'ЯНЧИКОВ, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Володимир ФЕДЧЕНКО, завідувач лабораторії криміналістичних видів досліджень Київського НДЕКЦ Міністерства внутрішніх справ України);

особливості інтерпретації значення індексу правдоподібності під час виконання судових експертиз за обмеженої кількості ідентифікованих ДНК-локусів (Олена МЕТЛИЦЬКА, доктор сільськогосподарських наук, головний судовий експерт відділу біологічних досліджень та обліку Полтавського НДЕКЦ Міністерства внутрішніх справ України, Олена КАНЮКА, заступник завідувача відділу біологічних досліджень та обліку Полтавського НДЕКЦ Міністерства внутрішніх справ України);

військова експертиза: сучасний стан та перспективи розвитку (Ігор ПИРІГ, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ);

визначення економічно обґрунтованої ціни в судових експертизах (Ганна РАЗУМОВА, доктор економічних наук, професор, старший науковий співробітник лабораторії економічних досліджень Дніпропетровського НДІСЕ Міністерства юстиції України, професор кафедри менеджменту та маркетингу ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»);

суб'єкти експертної діяльності в сфері метрології (Дем'ян СМЕРНИЦЬКИЙ, доктор юридичних наук, професор, завідувач відділу науково-методичної роботи лабораторії науково-організаційного забезпечення судово-експертної діяльності ДНДЕКЦ Міністерства внутрішніх справ України, Марина ТРИГУБЕНКО, кандидат юридичних наук, старший дослідник, старший науковий співробітник відділу спеціальної підготовки та підвищення кваліфікації судових експертів лабораторії науково-організаційного забезпечення судово-експертної діяльності ДНДЕКЦ Міністерства внутрішніх справ України);

трансформація наркозлочинності в Україні під час війни (Руслан СТЕПАНЮК, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності та розкриття злочинів Харківського національного університету внутрішніх справ, Світлана ЛОЗОВА, кандидат психологічних наук, доцент, провідний фахівець з організації наукової роботи відділу забезпечення діяльності центру Харківського НДЕКЦ Міністерства внутрішніх справ України);

підвищення якості людського ресурсу: співпраця із закладами вищої освіти (Наталія ТЕРЕНТЬЄВА, доктор педагогічних наук, професор, заступник завідувача відділу спеціальної підготовки та підвищення кваліфікації судових експертів лабораторії науково-організаційного забезпечення судово-експертної діяльності ДНДЕКЦ Міністерства внутрішніх справ України);

ревізія як засіб виявлення та документування шахрайства у сфері нерухомості (Юлія ЧАПЛИНСЬКА, доктор юридичних наук, професор, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії превентивної діяльності та соціологічних досліджень навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ);

окремі аспекти відшкодування шкоди, спричиненої шахрайством у сфері нерухомості (Костянтин ЧАПЛИНСЬКИЙ, доктор юридичних наук, професор, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії превентивної діяльності та соціологічних досліджень навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ);

актуальні питання криміналістичного забезпечення розслідування воєнних злочинів (Юлія ЧОРНОУС, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ);

судова експертиза в рішеннях Європейського суду з прав людини (Михайло ЩЕРБАКОВСЬКИЙ, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології ННІ № 5 Харківського національного університету внутрішніх справ);

the ecology of law: integrating ecological principles into the judicial decision-making process (Ana-Maria CISLEANU, Judicial Expert, National Center of Judicial Expertise of the Ministry of Justice of the Republic of Moldova, Chisinau, Svetlana COTOROBAI, Judicial Expert, National Center of Judicial Expertise of the Ministry of Justice of the Republic of Moldova, Chisinau);

innovations in forensic chemistry: trends and development perspectives (Svetlana COTOROBAI, Judicial Expert, National Center of Judicial Expertise of the Ministry of Justice of the Republic of Moldova, Chisinau, Ana-Maria CISLEANU, Judicial Expert, National Center of Judicial Expertise of the Ministry of Justice of the Republic of Moldova, Chisinau);

форми взаємодії працівників підрозділів Експертної служби МВС та слідчих підрозділів Національної поліції України (Василь АКСЬОНОВ, директор Черкаського НДЕКЦ Міністерства внутрішніх справ України, Валерій КОЖЕВНИКОВ, завідувач відділу криміналістичних видів досліджень Черкаського НДЕКЦ Міністерства внутрішніх справ України);

академічна доброчесність в Експертній службі МВС: проблемні питання та напрями вирішення (Дарія ГУРІНА, кандидат юридичних наук, заступник завідувача лабораторії науково-організаційного забезпечення судово-експертної діяльності Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України);

економічні дослідження з питань документального підтвердження ціни безпілотних систем, засобів радіоелектронної боротьби та активних засобів протидії технічним розвідкам вітчизняного виробництва (Ніка ІЛЬКОВА, доктор філософії з економіки, заступник дирек-

тора з експертної роботи Дніпропетровського НДІСЕ Міністерства юстиції України);

антикорупційна комплаєнс-система як чинник підвищення ефективності роботи установ Експертної служби МВС (Тетяна КОСТРУБЯК, уповноважений з антикорупційної діяльності Полтавського НДЕКЦ Міністерства внутрішніх справ України, Тарас БОЙКО, директор Полтавського НДЕКЦ Міністерства внутрішніх справ України);

передумови створення суб'єктів судово-експертної діяльності в системі Міністерства оборони України (Олександр КОТЛЯРЕНКО, кандидат юридичних наук, полковник юстиції, начальник кафедри військового права та правоохоронної діяльності Національного університету оборони України, Людмила ДІХТЯРЕНКО, майор, тимчасово виконуюча обов'язки начальника науково-дослідного відділу судових експертиз Національного університету оборони України);

окремі аспекти дотримання поліцейськими антикорупційних обмежень щодо службового сумісництва (Віктор ЛУГОВИЙ, кандидат юридичних наук, заступник начальника Головного управління Національної поліції в Київській області – начальник слідчого управління);

окремі аспекти антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та їх проєктів (Ігор ЛУГОВИЙ, кандидат юридичних наук, доцент, помічник Голови Національної поліції України);

актуальні питання забезпечення судово-експертної діяльності в Україні (Ольга НЕДАШКІВСЬКА, старший судовий експерт сектору товарознавчих досліджень відділу товарознавчих, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Житомирського НДЕКЦ Міністерства внутрішніх справ України, Олександр ГУНЬКО, директор Житомирського НДЕКЦ Міністерства внутрішніх справ України);

напрями розвитку адміністрування судово-експертної діяльності в умовах сьогодення (Ігор СТАРОДУБОВ, кандидат юридичних наук, судовий експерт, оцінювач, Директор державного підприємства «Центр судової експертизи та експертних досліджень»);

актуальність проведення судової економічної експертизи публічних закупівель (Віра ХОМУТЕНКО, доктор філософії, професор,

провідний фахівець відділу забезпечення діяльності центру, Одеський НДЕКЦ Міністерства внутрішніх справ України, **Дмитро МОТИГІН**, завідувач сектору економічних досліджень та досліджень у сфері інтелектуальної власності Одеського НДЕКЦ Міністерства внутрішніх справ України);

оскарження учасниками проваджень дій судового експерта до дисциплінарного органу (правові та етичні аспекти) (**Тетяна ЧАБАНЕЦЬ**, заступник директора – завідувач Київського відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», **Вікторія АЛЕКСЕЙЧУК**, кандидат юридичних наук, доцент, заступник завідувача відділення

з науково-методичної роботи та післядипломної освіти Київського відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», **Олексій ХОМУТЕНКО**, кандидат економічних наук, завідувач відділу економічних та товарознавчих досліджень Київського відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса».

За результатами заходу збірник тез оприлюднено на сайті Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України <https://dnдекc.mvs.gov.ua/>

Редколегія

ЕКСПЕРТНІЙ СЛУЖБИ МВС УКРАЇНИ – ЧВЕРТЬ СТОЛІТТЯ: СПЕЦПОГАШЕННЯ МАРКИ

THE EXPERT SERVICE OF THE MIA OF UKRAINE – A QUARTER OF A CENTURY: SPECIAL CANCELLATION OF A STAMP

Під час урочистих заходів із нагоди 25-річчя Експертної служби МВС України відбулася церемонія спецпогашення поштової марки.

С. Г. Кримчук,
директор ДНДЕКЦ МВС України –
керівник Експертної служби МВС України

І. П. Красюк,
начальник Експертно-криміналістичного управління
МВС України (жовтень 1997 р. – січень 1999 р.), начальник
ДНДЕКЦ МВС України (січень 1999 р. – січень 2001 р.),
начальник ДНДЕКЦ МВС України – начальник Експертної
служби МВС України (січень 2001 р. – березень 2013 р.)

Редколегія

**НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЗБІРНИК «КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ ВІСНИК» –
ПЕРЕМОЖЕЦЬ III ВСЕУКРАЇНСЬКОГО (НАЦІОНАЛЬНОГО) КОНКУРСУ
НАУКОВИХ ТА НАВЧАЛЬНИХ ВИДАНЬ З ПРАВА, БЕЗПЕКИ
ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ «ЮРИДИКА»**

**THE SCIENTIFIC AND PRACTICAL COLLECTED VOLUME “FORENSIC HERALD”
IS THE WINNER OF THE III NATIONAL COMPETITION OF SCIENTIFIC
AND EDUCATIONAL PUBLICATIONS ON LAW, SECURITY
AND EUROPEAN INTEGRATION “YURYDYKA”**

16 травня 2025 р. в Одеському державному університеті внутрішніх справ, напередодні Дня науки в Україні, відбулася церемонія нагородження переможців III Всеукраїнського (національного) конкурсу наукових та навчальних видань з права, безпеки та євроінтеграції «Юридика», що об'єднав науковців, педагогів, практиків, молодих дослідників з усіх куточків нашої рідної України.

Організатори конкурсу:

Одеський державний університет внутрішніх справ;
Українська асоціація видавців та книгорозповсюджувачів;
Видавництво «Юридика»;
Центр українсько-європейського наукового співробітництва.

Зарубіжні партнери конкурсу:

Посольство Литовської Республіки в Україні (Київ, Україна);
Університет Марії Кюрі-Склодовської (Люблін, Республіка Польща);
Балтійська міжнародна академія (Рига, Латвійська Республіка);
Інститут кримінального права і прикладної кримінології (Кишинів, Республіка Молдова);
Вища Школа Внутрішньої Безпеки (Лодзь, Республіка Польща);
Асоціація «Академічні дослідження прав людини та конституціоналізму» (Париж, Французька Республіка).

Члени редколегії науково-практичного збірника «Криміналістичний вісник» Дарія Гуріна і Костянтин Ковальов на церемонії нагородження переможців III Всеукраїнського (національного) конкурсу наукових та навчальних видань з права, безпеки та євроінтеграції «Юридика»

https://oduv.edu.ua/news/pidsumki_iii_vseukrains_kogo_nacional_nogo_konkursu_naukovih_ta_navcal_nih_vidan_z_prava_bezpeki_ta_evrointegracii_uridika

Українські партнери конкурсу:

Конституційний Суд України;
Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого;
Інститут правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії наук України;
Одеська національна наукова бібліотека;
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова;
Одеський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України;
Запорізький національний університет;
Ужгородський національний університет;
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого;
Львівський університет бізнесу і права;
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності;
Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України;
Державний податковий університет;
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова;
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича;
Громадська організація «Інноваційний університет»;
Товариство Червоного Хреста України.

На конкурс «Юридика», що став платформою з презентації найкращих вітчизняних здобутків у сфері права, безпеки та європейської інтеграції, було подано майже двісті видань.

Колектив Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України вдруге взяв участь у цьому конкурсі і здобув II місце в номінації «Науковий журнал із євроінтеграції».

Не зупиняймося на досягнутому! Прямуймо до нових перемог!

Редколегія

ДО УВАГИ АВТОРІВ ВИМОГИ ДО СТРУКТУРИ І ТЕХНІЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ Й ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

Наукова стаття має містити такі структурні елементи

Класифікаційний індекс УДК

цифрове позначення, що відповідає певним рубрикам певної системи бібліотечної бібліографічної класифікації, – ліворуч сторінки згори (Times New Roman, кегль 14, вирівнювання по лівому берегу).

Відомості про автора (авторів)

ім'я, по батькові, прізвище, науковий ступінь, учене звання, посада, місце роботи чи навчання з обов'язковим зазначенням адреси та структурного підрозділу установи (закладу вищої освіти) (українською, англійською мовами); ORCID; контакти (email, телефон – зазначити, чи оприлюднювати ці дані для зворотного зв'язку з читачем) (Times New Roman, кегль 14, інтервал одинарний). Для транслітерації ім'я, по батькові, прізвища застосовують офіційну транслітерацію, затверджену постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 2010 р. № 55. При цьому слід послуговуватися інтернет-ресурсами <http://ukrlit.org/transliteratsiia#source> або <http://translit.kh.ua/?lat&passport>, обравши стандарт «паспортний КМУ 2010». Максимальна кількість співавторів – три особи.

Назва статті

має бути інформативною, актуальною, відбивати досліджувану в статті проблему; малими літерами (крім першої букви першого слова та імен власних) двома мовами: українською й англійською (Times New Roman, кегль 16, напівгрубе накреслення, інтервал полуторний, вирівнювання по центру).

Анотація

українською й англійською мовами – обсягом не менше ніж 1800 знаків із пробілами кожна; одним абзацом, структурована (має висвітлювати актуальність, мету, перелік використаних методів (застосований методологічний інструментарій), основні результати дослідження, зокрема й наукову новизну, практичну значущість);

не має містити посилань і скорочень; дублювати інформацію з інших розділів статті (відповідно до вимог міжнародних наукометричних баз реферування та індексування)

(Times New Roman, кегль 11, інтервал одинарний).

Ключові слова

5–7 окремих слів та/або у складі словосполучень через крапку з комою, які стосуються теми дослідження, не дублюють назви статті, не містять загальних слів, українською й англійською мовами (Times New Roman, кегль 11, інтервал одинарний).

Текст статті

Основний текст дослідження може відповідати структурі IMRAD (вступ, огляд літератури, матеріали та методи, результати й обговорення, висновки) або мати структуру оглядових статей (вступ, основна частина, розподілена на логічні підпункти, висновки). Необхідно зазначити новизну дослідження; висновки, перспективи подальших наукових розвідок, подяки; конфлікт інтересів; references; список використаних джерел (назви структурних елементів статті вирізняють напівгрубим накресленням і розміщують по центру).

Вступ – обов'язковий структурний розділ, у якому обґрунтовується актуальність, мета, завдання дослідження та наукова новизна; аналізуються останні дослідження та публікації, у яких висвітлюються окремі аспекти досліджуваної проблеми, не розв'язані раніше питання загальної проблематики, яким присвячено статтю (Times New Roman, кегль 14, інтервал полуторний).

Огляд літератури – розділ факультативний (Times New Roman, кегль 14, інтервал полуторний).

Матеріали та методи – структурний розділ, у якому описуються основні етапи наукової роботи, обґрунтовується вибір використаних методів, прийомів, підходів чи дій, спрямованих на отримання нових наукових результатів дослідження. Пояснюються стратегії та критерії формування вибірки (якщо стаття містить емпіричну частину), зазначається експериментальна база дослідження. Викладена методологія має охоплювати повну картину перебігу дослідження, щоб його могли повторити інші вчені, застосовуючи такі самі матеріали та методи. Матеріали та методи дослідження мають відповідати загальноновизнаним для певної галузі науки чи конкретно для зазначеної тематики. Методики отримання наукової інформації обирають згідно з теоретичними концепціями, у межах яких проводить своє дослідження автор статті.

Результати та обговорення – структурний розділ, у якому подається основний матеріал дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів, що мають бути методологічно правильно представлені, становити певну новизну та практичну значущість. У блоку «обговорення» автор аргументує важливі нюанси наукової статті, інформує, які нові знання здобула галузь, у чому перспективність їх використання, на які аспекти потрібно звернути особливу увагу, тим самим запрошуючи до дискусії інших зацікавлених у тематичі вчених. Для унаочнення наукових результатів використовують елементи візуалізації у вигляді графічних матеріалів, ілюстрацій (Times New Roman, кегль 14, інтервал полуторний).

Висновки – у структурному розділі, зміст якого має відповідати назві та меті статті, повно й конкретно подаються результати дослідження, а також зазначаються перспективи подальших наукових розвідок обраної теми. Дослівне дублювання тексту анотації неприпустиме (Times New Roman, кегль 14, інтервал полуторний).

Подяки – розділ, у якому висловлюються подяки окремим особам чи організаціям за ідеї; посильну технічну допомогу; фінансову (матеріальну) підтримку, завдяки яким дослідження стало можливим. Якщо подяк немає, необхідно зазначити: Немає.

Конфлікт інтересів – розділ, у якому автори мають розкривати всі потенційні джерела конфлікту інтересів. Наявність конфлікту інтересів не перешкоджає публікації. Якщо конфлікт інтересів відсутній, автори під час подання статті мають зазначити: Немає.

References – розділ, що становить транслітерований список використаних джерел, оформлений відповідно до APA 7th Referencing Style за алфавітом з нумерацією у квадратних дужках (Times New Roman, кегль 12, інтервал полуторний). Варто послуговуватися інтернет-ресурсами: <http://ukrlit.org/transliteratsiia#source> або <http://translit.kh.ua/?lat&passport> – для україномовних джерел, обравши стандарт «паспортний КМУ 2010», і <https://translit.net/ru/?account=zagranpassport> – для російськомовних.

Список використаних джерел – розділ, що становить бібліографічний опис джерел, використаних під час підготовки статті, мовою оригіналу, складається відповідно до ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання». Послідовність розміщення описів подається відповідно до References (Times New Roman, кегль 12, інтервал полуторний). Кількість джерел – не менше 25, водночас варто уникати посилань на праці, оприлюднені понад 10 років тому; 80 % джерел мають містити міжнародний цифровий код DOI (послуговуються сайтом <https://www.crossref.org>); ретровидання та самопосилання мають становити не більше ніж по 10 %.

ВИМОГИ ДО ОБСЯГУ

Загальний обсяг наукової статті – 12–25 сторінок. Формат А4 (1700–1800 знаків на сторінці), кегль 14, інтервал полуторний, окремі елементи (див. вище) – кегль 11, інтервал одинарний або кегль 12, інтервал полуторний.

ВИМОГИ ДО ПОДАВАННЯ

Статті мають характеризуватися високим науковим, науково-методичним рівнем підготовки, містити глибокий авторський аналіз проблем сучасного розвитку криміналістики, законодавства, законотворчості, напрямів боротьби з кримінальною протиправністю тощо.

Вид шрифту, кегль, інтервал між рядками тексту зазначено у вимогах до структурних елементів статті; відступи: ліворуч – 3 см, праворуч – 1 см, згори і низу – по 2 см, абзацний відступ – 1 см.

Статті приймаються у форматі MS Word *.doc або *.docx, без переносів та макросів. Ілюстрації належної якості (300 dpi для кольорових і чорно-білих малюнків 600 dpi для графіків) подають в електронному вигляді форматом Adobe PhotoShop (PSD) або TIFF (у виняткових випадках JPEG); дублюють окремими файлами; нумерують у порядку їх обговорення в тексті. Не допускається перефотографування або сканування ілюстрацій із друкованих джерел;

фотографії подають в електронному вигляді з дотриманням зазначених вище вимог;

діаграми та графіки мають бути зроблені за допомогою векторних редакторів Adobe Illustrator, Corel Draw або MS Excel;

таблиці виконують у форматі MS Word, кожна з порядковим номером і тематичним заголовком;

блок-схеми – за допомогою редактора MS Graph, що вбудований у MS Word, або за допомогою інших програм;

хімічні, математичні та фізичні формули набирають за текстом із використанням редактора формул MS Equation;

ілюстрації, фотографії, діаграми, графіки, блок-схеми, таблиці та формули не слід брати в окрему рамку або розміщувати поверх тексту, без обтікання.

Слова в тексті підкреслювати небажано. Лапки для українських текстів мають бути кутові – «...».

До друку приймаються статті українською, англійською, німецькою та французькою мовами, які раніше не оприлюднювалися і не передавалися в інші видання на розгляд для їх публікування, зокрема електронні. Статті англійською, німецькою та французькою мовами мають бути перекладені українською для зручності *процесу рецензування*.

Редакція вносить без попереднього узгодження з автором (авторами) запропоновані редактором зміни та скорочення, що не впливають на зміст матеріалу, а також уточнення в назвах міністерств, установ, відомств тощо.

Передрук оприлюднених статей потребує обов'язкового посилання на науково-практичний збірник «Криміналістичний вісник».

Приймання статей для оприлюднення в науково-практичному збірнику триває на постійній основі.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за достовірність викладеного матеріалу та його оригінальність, добір і точність наведених фактів, цитат, власних імен і прізвищ, інших відомостей, точність і правильність викладення анотації англійською мовою, а також за те, що надані матеріали не містять відомостей, які не підлягають оприлюдненню. Виявлений редакцією факт плагіату є безумовною підставою для відхилення статті.

Електронна адреса для надсилання наукових статей та листування

visnyk@dn-dek.gov.ua

Адреса редакції

вул. Велика Окружна, 4, м. Київ, 03170, Україна

(044) 374-34-28

Редколегія

TO THE ATTENTION OF THE AUTHORS REQUIREMENTS FOR THE STRUCTURE AND TECHNICAL DESIGN OF THE ARTICLES

REQUIREMENTS FOR CONTENT AND DESIGN OF ARTICLES

The scientific article should contain the following structural elements

Classification index of the universal decimal classification

the numerical designation which corresponds to certain headings of a certain library bibliographic classification system is on the top left of the page (Times New Roman, size of font 14, left alignment).

Information about the author(s)

First name, patronymic, last name, academic degree, academic rank, position, place of work or study with the obligatory indication of the address and structural unit of the institution (institution of higher education) (in Ukrainian, English); ORCID; contacts (email, phone – indicate if these details should be made available for feedback from the reader) (Times New Roman, size of font 14, single space).

The official transliteration of the first name, patronymic, and last name is used, as approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No 55 of January 27, 2010. In this case, it is necessary to use the Internet resources <http://ukrlit.org/transliteratsiia#source> or <http://translit.kh.ua/?lat&passport>, choosing the standard “passport CMU 2010”. The maximum number of co-authors is three persons.

Article

should be informative, relevant, and reflect the problem researched in the article; lowercase letters (except for the first letter of the first word and proper names) in two languages: Ukrainian and English (Times New Roman, size of font 16, one and a half spacing, center alignment).

Extended abstract

Ukrainian and English – not less than 1800 characters with spaces each;
one paragraph, structured (relevance, purpose, list of used methods (applied methodological tools), the main results of the study, including scientific novelty, practical significance);

should not contain references and abbreviations; duplicate information from other sections of the article (in accordance with the requirements of international scientometric databases of abstraction and indexing)

Times New Roman font, size 11, single spacing.

Keywords

5–7 individual words and/or word combinations with semicolons that relate to the scientific topic, do not duplicate the title of the article, do not contain common words, in Ukrainian and English (Times New Roman, size of font 11, single spacing).

The text of the article

The main text of the study can correspond to the structure of IMRAD (introduction, literature review, materials and methods, results and discussions, conclusions) or have the structure of review articles. It is necessary to note the novelty of the study; conclusions, prospects for further scientific research, acknowledgments; conflict of interest; references; the list of used sources (the names of the structural elements of the article are distinguished by a semi-rough outline and placed in the center).

Introduction – a structural section, which substantiates the relevance, purpose, objectives of the study and scientific novelty; analyzes the latest research and publications, which cover certain aspects of the problem under study, not previously solved issues of general problems, to which the article is devoted (Times New Roman, size of font 14, one and a half spacing).

Literature review – optional section (Times New Roman, point 14, one and a half spacing).

Materials and methods – a structural section, which describes the main stages of the scientific work, justifies the choice of methods, techniques, approaches, or actions used to obtain new scientific research

results. Strategies and criteria for sample formation are explained (if the article contains an empirical part), the experimental base of the study is indicated. The outlined methodology should cover the full picture of the course of the study, so that it can be repeated by other scientists, using the same materials and methods. Materials and methods of research must correspond to those generally recognized for a certain field of science or specifically for the specified topic. Methods for obtaining scientific information are chosen according to the theoretical concepts within which the author of the article conducts his research.

Results and discussion is a mandatory structural section in which the main material of the study is submitted with full justification of the obtained scientific results, that should be methodologically correctly presented, constitute a certain novelty and practical significance. In the “discussion” block, the author argues the important nuances of the scientific article, informs about new knowledge the industry has gained, what the prospects for their use are, which aspects should be paid special attention to, thereby inviting other scientists interested in the topic to the discussion.

To visualize scientific results, visualization elements are used in the form of graphic materials, illustrations (Times New Roman, pin 14, one and a half interval).

Conclusions is a structural section in which the results of research should be fully and specifically presented, consistent with the title and purpose of the article, and also indicate the prospects for further scientific research of the chosen topic. Literal duplication of the annotation text is invalid (Times New Roman, pin 14, one and a half interval).

Acknowledgments is a section that expresses gratitude to individuals or organizations for ideas; feasible technical assistance; financial (material) support, thanks to which research became possible. If you have no Acknowledgements, state None.

Conflict of interest is a section in which authors must disclose all potential sources of conflict of interest. The presence of a conflict of interest does not prevent publication. If there is no conflict of interest, the authors must state when submitting the article: None.

References – a section constituting a transliterated list of sources used, designed in accordance with APA 7th Referencing Style alphabetically with numbering in square brackets (Times New Roman, size of font 12, one and a half spacing). You should use Internet resources: <http://ukrlit.org/transliteratsiia#source> or <http://translit.kh.ua/?lat&passport> – for Ukrainian-language sources, choosing the standard “Passport of the Cabinet of Ministers of Ukraine 2010”, and <https://translit.net/ru/?account=zagranpassport> – for russian-language sources.

List of used sources is a section, which is a bibliographic description of the sources used while preparing the article in their original language, compiled in accordance with GOST 8302:2015 “Information and documentation. Bibliographic reference. General Terms and Conditions of Drafting”. The order of placement of descriptions without numbering is given in accordance with References (alphabetically) (Times New Roman, size of font 12, one and a half spacing). The number of sources is at least 25, while avoid references to works published more than 10 years ago; 80% of the sources must contain the international digital DOI code (using the website <https://www.crossref.org>); retro-publishing and self-referencing should be no more than 10% each.

VOLUME REQUIREMENTS

The total volume of a scientific article is 12–25 pages. Format A4 (1700–1800 characters per page), size of font 14, individual elements (see above) – size of font 11 or 12, one and a half spacing.

REQUIREMENTS FOR PUBLICATION

The articles should be characterized by a high scientific, educational and methodological level of preparation, contain an in-depth author’s analysis of the problems of modern development of criminalistics, legislation, lawmaking, areas of combating criminal unlawfulness, etc.

The type of font, size of font, and line spacing are specified in the requirements for the structural elements of the article; indents: left – 3 cm, right – 1 cm, top and bottom – 2 cm, paragraph indentation – 1 cm.

Articles are accepted in MS Word *.doc or *.docx format, without hyphenations and macros. Proper quality illustrations (300 dpi for color and black-and-white drawings 600 dpi for graphs) are submitted electronically in Adobe PhotoShop (PSD) or TIFF format (in exceptional cases, JPEG); duplicate with separate files; numbered in order of their discussion in the text.

Rephotography or scanning of illustrations from printed sources is not allowed;

photos are submitted electronically in compliance with the above mentioned requirements;

charts and graphs should be made using vector editors Adobe Illustrator, Corel Draw or MS Excel;

tables are prepared in MS Word format, each with a serial number and a subject heading;

flowcharts – using the MS Graph editor built into MS Word or other programs;

chemical, mathematical, and physical formulas are typed in the text using the MS Equation 3.0 formula editor;

illustrations, photographs, diagrams, graphs, flowcharts, tables, and formulas should not be framed or placed over the text; the text should be at the top and bottom without wrapping.

It is not advisable to underline the words in the text. Quotation marks for Ukrainian texts should be angular – «...».

Articles in Ukrainian, English, German and French are accepted for publication, which were not previously published and were not transferred to other publications for consideration for their publication, in particular electronic ones. Articles in English, German and French should be translated into Ukrainian for the convenience of the **review process**.

The editorial board make changes and abbreviations proposed by the editor that do not affect the content of the material without prior approval by the author(s), as well as clarifications in the names of ministries, institutions, departments, etc.

Reprinting of published articles requires a mandatory reference to the scientific and practical collected volume “Forensic Herald”.

Acceptance of articles for publication in the scientific and practical collected volume continues on an ongoing basis.

The authors of published materials are fully responsible for the accuracy of the material presented and its originality, selection and accuracy of the facts, quotations, proper names and last names, and other information, accuracy and correctness of the annotation in English, as well as for the fact that the materials provided do not contain information that is not subject to disclosure. The fact of plagiarism detected by the editors is an unconditional ground for rejecting the article.

E-mail addresses for correspondence

visnyk@dnedkc.mvs.gov.ua

Editorial address

4 Velyka Okruzhna street, Kyiv, 03170, Ukraine

(044) 374-34-28

Editorial Board

Наукове видання

ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ
ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ ЦЕНТР
МВС УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ ВІСНИК

Науково-практичний збірник

Виходить двічі на рік
Заснований у 2003 р.

№ 1(43), 2025

Свідоцтво про державну реєстрацію,
видане Державною реєстраційною службою України,
від 02.09.2011, серія KB № 18252 – 7052 ПР

Рішенням Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення
від 23 листопада 2023 р. № 1470, протокол № 28 науково-практичний збірник
«Криміналістичний вісник» унесено до Реєстру суб'єктів у сфері
друкованих медіа та присвоєно ідентифікатор – R30-02058

Надруковано з оригінал-макета, виготовленого
ТОВ «Науково-виробниче підприємство «Інтерсервіс»

Свідоцтво про державну реєстрацію юридичної особи
від 06.08.2007, серія АОО № 712542

Редактор О. В. Хахановська
Коректор Л. О. Дубягина
Комп'ютерне верстання С. М. Яворського

Підп. до друку 11.07.2025. Формат 84х60/8.
Папір офсетний № 1. Гарнітура Times. Друк. офсетний.
Ум. друк. арк. 18,5.
Наклад 120 пр. Зам. № 1107/25

Віддруковано: ТОВ «Науково-виробниче підприємство «Інтерсервіс»
вул. Бориспільська, 9, м. Київ, 02099, Україна

Адреса редакції: вул. Велика Окружна, 4, м. Київ, 03170, Україна
тел.: (044) 374-34-28
visnyk.dndekc.mvs.gov.ua
dndekc.mvs.gov.ua

Scientific Publication
STATE SCIENTIFIC RESEARCH FORENSIC CENTER
OF THE MIA OF UKRAINE
NATIONAL ACADEMY OF INTERNAL AFFAIRS

FORENSIC HERALD

Scientific and practical collected volume

Issued biannually
Established in 2003

No 1(43), 2025

Certificate of state registration,
issued by the State Registration Service of Ukraine,
Series KB No 18252 – 7052 ПП, dated September 02nd, 2011

By the decision of the National Council of Ukraine on Television and Radio Broadcasting
of November 23, 2023 No 1470, protocol No 28, the scientific and practical collected volume
"Forensic Herald" was included in the Register of entities in the field of print media
and assigned the identifier – R30-02058

Printed from the original layout, produced
by LLC "Scientific-production company "Interservice"

Certificate of state registration of a legal entity
Series AOO No 712542, dated August 06, 2007

Editor O. Khakhanovska
Corrector L. Dubiahyna
Desktop publishing S. Yavorskyi

Signed to print 11.07.2025. Format 84x60/8.
Offset paper No 1. Typeface Times. Offset printing.
Printer's sheets 18,5.
Circulation 120 copies. Order No 1107/25

Printed by LLC "Scientific-production company "Interservice"
9 Boryspilska street, Kyiv, 02099, Ukraine

Editorial office address: 4 Velyka Okruzhna street, Kyiv, 03170, Ukraine
phone: (044) 374-34-28
visnyk.dndekc.mvs.gov.ua
dndekc.mvs.gov.ua

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]